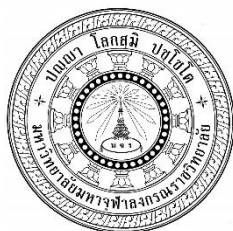

ศึกษาหลักกัลยาณมิตรในการสอนวิปัสสนาภาวนาของ
พระครูภาวนาวารานุรักษ์ (วิทยา ยาหอม)
A STUDY OF KALYANAMITTA ACCORDING TO THE TEACHING OF
INSIGHT MEDITATION OF PHRAKHRUBHAVANAVARANURAK
(WITTHAYA YAHOM)

พระมงคล เขมกาโม (ศรีฟ้า)

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

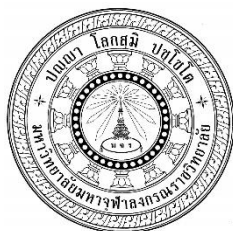
ศึกษาหลักกัลยาณมิตรในการสอนวิปัสสนาภาวนาของ
พระครูภาวนาวรานุรักษ์ (วิทยา ยาหอม)

พระมงคล เขมกาโม (ศรีฟ้า)

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

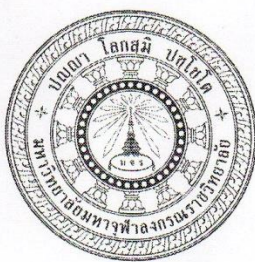
**A Study of Kalyanamitta According to the Teaching of Insight
Meditation of Phrakhrubhavanavaranurak
(Witthaya Yahom)**

Phra Mongkhon Khemakamo (Srifa)

A Research Paper in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Vipassana Meditation)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับสารนิพนธ์
เรื่อง “ศึกษาหลักกัลยาณมิตรในการสอนวิปัสสนาภาวนาของพระครูภาวนาวรรณรักษ์
(วิทยา ยาทอม)” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบสารนิพนธ์

ประธานกรรมการ

(รศ.ดร.เวทย์ บรรณกรกุล)

กรรมการ

(พระมหาบุญศรี ญาณวุฑโฒ, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(ดร.บุญชญา วิวิชจร)

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

ดร.บุญชญา วิวิชจร

ชื่อผู้วิจัย

(พระมงคล เขมกาโม)

ชื่อสารนิพนธ์ : ศึกษาหลักกัลยาณมิตรในการสอนวิปัสสนาภาวนาของ
พระครูภาวนาวารานุรักษ์ (วิทยา ยาหอม)
ผู้วิจัย : พระมงคล เขมกาโม (ศรีฟ้า)
ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (วิปัสสนาภาวนา)
อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ : ดร. บุญชญา วิวิชจร บธ.บ. (บริหารธุรกิจ), ศน.ม. (พุทธศาสนศึกษา),
พธ.ม. (วิปัสสนาภาวนา), Ph.D. (Buddhist Studies)
วันเสร็จสมบูรณ์ : ๑๙/มกราคม/๒๕๖๑

บทคัดย่อ

สารนิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ ๒ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาหลักกัลยาณมิตรในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาหลักกัลยาณมิตรในการสอนวิปัสสนาภาวนาของพระครูภาวนาวารานุรักษ์ (วิทยา ยาหอม) โดยการศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท คือพระไตรปิฎกอรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องแล้วรวบรวมข้อมูลเรียบเรียงบรรยายเชิงพรรณนา และตรวจสอบความถูกต้องโดยอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญด้านวิปัสสนาภาวนา

ผลการศึกษาพบว่า กัลยาณมิตร หมายถึง เพื่อนที่ดี เพื่อนที่งดงาม เพื่อนที่นำความเจริญมาให้ อีกอย่างหนึ่ง หมายถึง บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยคุณธรรม มีศีลเป็นเบื้องต้น เป็นผู้กำจัดความชั่ว เป็นผู้ส่งเสริมประโยชน์ ความดีหรือคุณธรรมต่างๆ ที่บุคคลมีและแสดงออกต่อผู้อื่น เป็นผู้มีปัญหา มีความสามารถ มีความเอื้อเฟื้อช่วยเหลือ ทำให้เกิดความสุข ให้เกิดความรู้ ความเจริญ และความสุขแก่ผู้อื่น เป็นผู้ที่สมบูรณ์ด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ วิริยะสติ กัลยาณมิตรมี ๒ ประเภท ๑) มิตรทางโลก ๒) มิตรทางธรรม คุณสมบัติของกัลยาณมิตรมี ๗ ประการคือ ๑) เป็นผู้น่ารัก ๒) เป็นที่เคารพ ๓) เป็นที่เจริญใจ ๔) เป็นนักพูดฉลาดในการใช้คำพูด ๕) เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ ๖) เป็นผู้ที่กำลังถ้อยคำได้ลึกซึ้ง ๗) ไม่ชักจูงในสิ่งที่เหลวไหลไร้สาระ ประโยชน์จากการมีกัลยาณมิตรนั้นมีแต่เอื้อเฟื้อ และเกื้อกูลแก่ผู้ใกล้ชิด ทั้งภพนี้และภพหน้า ทั้งประโยชน์สูงสุดคือการหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง

พระครูภาวนาวารานุรักษ์ (วิทยา ยาหอม) ได้รับการยกย่องว่าเป็นพระที่ปฏิบัติและมีวิธีการสอนถูกต้องตามแบบของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานแนวมหาสติปัฏฐาน ๔ โดยประพฤติธรรม เป็นกัลยาณมิตรแก่ศิษย์ ถึงพร้อมด้วยคุณสมบัติกัลยาณมิตรทั้ง ๗ คือ ๑) เป็นที่รักเคารพของศิษย์และคนทั่วไป ๒) ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างและสอนวิปัสสนาเอาใจใส่การปฏิบัติธรรมของศิษย์ในฐานะครู ๓) ประพฤติตนในสมณสาธูปนำเลื่อมใส ๔) มีความฉลาดพูด สอนและสอบอารมณ์ ๕) มีความมั่นคงไม่หวั่นไหวกับอารมณ์ของผู้ปฏิบัติ ๖) การสอนและอธิบายหลักธรรมมีความลึกซึ้ง แจ่มชัด ๗) ชักชวนและสอนธรรมให้เลื่อมใส ประกอบด้วยประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์ภายนอกและประโยชน์สูงสุดคือพระนิพพาน

Research Paper Title : A Study of Kalyanamitta according to the teaching of Insight Meditation of Phrakhrubhavanavararurak (Witthaya Yahom)

Researcher : Phra Mongkhon Khemakamo (Srifa)

Degree : Master of Arts (Vipassana Meditation)

Research Paper Supervisor : Dr.Boonchaya Wiwitkhajorn, B.A. (Marketing), M.A. (Buddhist Studies), M.A. (Vipassana Meditation), Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Completion : January 19, 2018

Abstract

This research paper aims at 2 purposes; 1) to study Kalyāṇamitta principle in Theravada Buddhist scriptures, 2) to study of Kalyāṇamitta according to the teaching of Insight Meditation of Phrakhrubhavanavararurak (Witthaya Yahom) by collecting data from Theravada Buddhist scriptures; Tipitaka, commentaries, sub-commentaries and other related documents, that concerned, summarized, composed, explained in details corrected and verified the experts in Insight Meditation.

The research findings were that Kalyāṇamitta means good companions, virtuous friend, guidance of advantages, on the other hand it includes those who hold moral character, virtuous etc., denying evil, supporting benefits to all, helpful to all, intelligence, generosity, full of confidence, learning, etc. there are 2 types of Kalyāṇamitta; Virtuous friend and Worldly friend. Kalyāṇamitta contains 7 qualities; 1) being lovable, 2) being respectable, 3) being adorable, 4) being a counsellor, 5) being a patient listener, 6) able to deliver deep discourses, 7) never exhorting groundlessly. Good friend always is generous to all and beneficial to those who are close friend in present, next life and most benefit or liberation from all suffering.

Phrakhrubhavanavararurak (Witthaya Yahom) has been praised as learned Bhikkhus and taught insight meditation based on Four Foundations of Mindfulness. He also follows principle of 7 Kalyāṇamitta qualities, i.e. 1) he treats other with lovable character, 2) he performs himself with virtue and taught insight to his followers as a good friend so becoming respectful to all, 3) he disciplines in Bhikkhuhood adorably, 4) he is clever in delivering teaching and insight examining, 5) unchangeable with ignorant practitioners, 6) insight and Dhamma explanation with deep and clear understanding and 7) he persuades and encourages the practitioners insight practice and benefits in present, next and supreme benefit or Nibbana attaining.

กิตติกรรมประกาศ

เกล้าฯ ขอประทานโอกาสกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสมมหาเถร ศาสตราจารย์พิเศษ, ป.ธ.๙, M.A., Ph.D.) รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม เป็นอย่างสูงยิ่งที่พระเดชพระคุณฯ ได้เปิดหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิปัสสนาภาวนานี้ขึ้น เพื่อให้โอกาสในการศึกษาและปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา อันส่งผลให้เกล้าฯ ได้เข้ามาศึกษาและปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเป็นเวลาถึง ๗ เดือน อีกทั้งส่งผลให้เกิดการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาแพร่หลายในทั่วประเทศ ดังเป็นที่ประจักษ์ชัดในปัจจุบัน ขออนุโมทนากองทุนเล่าเรียนหลวงสำหรับพระสงฆ์ไทยที่ได้อุปถัมภ์การศึกษาในครั้งนี้

สารนิพนธ์นี้สำเร็จด้วยดี เพราะคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ คือ ดร.บุญญา วิจิตรวร, ที่ให้ความรู้แนะนำในการแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ เกี่ยวกับการทำสารนิพนธ์ ขอขอบคุณในความเมตตาจาก พระมหาโกมล กมโล, รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์, พระมหาณรงค์ฤทธิ์ ธมฺมโสภโณ รักษาการผู้อำนวยการสำนักวิชาการ, พระภิกษุไพศาลเมธี วิ.รศ.ดร.เวทย์ บรรณกรกุล, ดร.ชัยชาญ ศรีหาณู, คณาจารย์วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ผู้ให้ความรู้วิชาการ ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลด้านเอกสาร หนังสือ และกำลังใจในการทำสารนิพนธ์ ให้ผ่านไปด้วยดี

ขอขอบคุณนิสิตรุ่นพี่ และเพื่อนนิสิต รุ่นที่ ๑๑ ทุกกรุทุกท่านทุกคน ที่ช่วยเหลือเป็นกำลังใจตลอดมา ขออนุโมทนา ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ห้องสมุด และเจ้าหน้าที่ส่วนงานอื่นๆ ของวิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐมทุกท่านที่ช่วยเหลืออำนวยความสะดวกในการยืมหนังสือ วิทยานิพนธ์ต่างๆ และอำนวยความสะดวกด้านงานเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

ขออนุโมทนากับเพื่อนสหธรรมิกทุกๆ ท่านและญาติโยมทุกๆ คนที่ได้ช่วยเหลือสนับสนุนปัจจัย ๔ เป็นทุนในการศึกษาสาขาวิปัสสนาภาวนานี้ ด้วยอานิสงส์แห่งบุญกุศลในการศึกษาและปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาที่ได้ปฏิบัติมาแล้วนี้ ด้วยผลานิสงส์แห่งสารนิพนธ์เล่มนี้ ขอน้อมนำสักการะต่อคุณพระรัตนตรัย คุณบิดา มารดา คุณครูอุปัชฌาย์อาจารย์ และท่านผู้มีพระคุณทั้งหลาย ขอบุญกุศลนี้จึงเป็นปัจจัยแห่งมรรคผล นิพพาน ด้วยกันทุกท่าน ทุกคนเทอญฯ

พระมงคล เขมกาโม (ศรีฟ้า)
วันที่ ๑๙ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๓
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๘
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๙
บทที่ ๒ หลักกัลยาณมิตรในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท	๑๐
๒.๑ ความหมายและไพบูลย์ของคำว่ากัลยาณมิตร	๑๐
๒.๒ ลักษณะของกัลยาณมิตร	๑๔
๒.๓ ประเภทของกัลยาณมิตร	๑๙
๒.๔ ความสำคัญของกัลยาณมิตร	๒๒
๒.๕ คุณค่าของกัลยาณมิตร	๒๖
๒.๖ วิธีสังเกตผู้ที่ควรคบหาเป็นกัลยาณมิตร	๒๙
๒.๗ องค์คุณหรือคุณสมบัติของกัลยาณมิตร ๗ ข้อ	๓๔
๒.๘ ประโยชน์จากการได้อาศัยกัลยาณมิตร	๓๘
๒.๙ อานิสงส์การเป็นกัลยาณมิตร	๔๐
๒.๑๐ สรุปท้ายบท	๔๒
บทที่ ๓ ศึกษาหลักกัลยาณมิตรในการสอนวิปัสสนาภาวนาของ พระครูภาวนาวรานุรักษ์ (วิทยา ยาหอม) วัดราษฎร์บำรุงหนองลี จังหวัดสิงห์บุรี	๔๓
๓.๑ ประวัติโดยสังเขปของพระครูภาวนาวรานุรักษ์ (วิทยา ยาหอม)	๔๓
๓.๒ หลักคำสอนเรื่องกัลยาณมิตรของพระครูภาวนาวรานุรักษ์ (วิทยา ยาหอม)	๔๔

๓.๓	วิธีการสอนตามหลักกัลยาณมิตรในการสอนวิปัสสนาภาวนาของ พระครูภาวนาวรรณรักษ์ (วิทยา ยาหอม) สอดคล้องในพระไตรปิฎก	๔๗
๓.๔	สรุปคำสอนตามหลักกัลยาณมิตรในการสอนวิปัสสนาภาวนาของ พระครูภาวนาวรรณรักษ์ (วิทยา ยาหอม)	๘๑
บทที่ ๔	สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๘๓
๔.๑	สรุปผลการวิจัย	๘๓
๔.๒	ข้อเสนอแนะ	๘๖
บรรณานุกรม		๘๗
ภาคผนวก		๙๑
ประวัติผู้วิจัย		๑๑๖

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

สารนิพนธ์ฉบับนี้ ใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ โดยระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ เช่น อง.ติก. (บาลี) ๒๐/๕๗๖/๓๖๘. หมายถึง พระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิปาตปาติ ภาษาบาลี เล่ม ๒๐ ข้อ ๕๗๖ หน้า ๓๖๘. และ อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๑๓๗/๓๘๕. หมายถึง พระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ภาษาไทย เล่ม ๒๐ ข้อ ๑๓๗ หน้า ๓๘๕.

พระวินัยปิฎก

เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
๑	วิ.มหา. (ไทย)	วินัยปิฎก มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
๔	วิ.ม. (บาลี)	วินัยปิฎก มหาวคคปาติ	(ภาษาบาลี)

พระสูตรตันตปิฎก

เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
๙	ที.สี.	(ไทย) = สูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
๑๐	ที.ม.	(ไทย) = สูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
๑๑	ที.ปา.	(ไทย) = สูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
๑๒	ม.มู.	(ไทย) = สูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์	(ภาษาไทย)
๑๓	ม.ม.	(ไทย) = สูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสก์	(ภาษาไทย)
๑๔	ม.อุ.	(ไทย) = สูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปณณาสก์	(ภาษาไทย)
๑๕	ส.ส.	(ไทย) = สูตรตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
๑๖	ส.นิ.	(ไทย) = สูตรตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
๑๗	ส.ข.	(ไทย) = สูตรตันตปิฎก สังยุตตนิกาย ขันธวรรค	(ภาษาไทย)
๑๘	ส.สพ.	(ไทย) = สูตรตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค	(ภาษาไทย)
๑๙	ส.ม.	(ไทย) = สูตรตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
๒๐	อง.ติก.	(บาลี) = สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
๒๐	อง.ติก.	(ไทย) = สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๑	อง.จตุกก.	(ไทย) = สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๒	อง.ปญจก.	(ไทย) = สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)

๒๓	อง.สตตก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	สัตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๓	อง.นวก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	นวกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๔	อง.ทสก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
๒๕	ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
๓๑	ขุ.ป.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปฏิสัมภิทามรรค	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
๓๔	อภ.สง.	(ไทย) = อภิธรรมปิฎก	ธรรมสังคณี (ภาษาไทย)
๓๕	อภ.วิ.	(ไทย) = อภิธรรมปิฎก	วิภังค์ (ภาษาไทย)
๓๖	อภ.ธ.	(ไทย) = อภิธรรมปิฎก	ธาตุกถา (ภาษาไทย)
๓๗	อภ.ปุ.	(ไทย) = อภิธรรมปิฎก	บุคคลปัญญาวัตถุ (ภาษาไทย)

ปกรณวิเสส

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
วิสุทฺธิ.	(บาลี) = วิสุทฺธิมคฺปกรณ	(ภาษาบาลี)
วิสุทฺธิ.	(ไทย) = วิสุทฺธิมรรคปกรณ	(ภาษาไทย)

ข. คำย่อชื่อคัมภีร์อรรถกถา

ใช้อรรถกถาบาลีฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการอ้างอิงโดยระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า
หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๖๙/๔๕. หมายถึง ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสีนีมหาวคค อฏฺฐ
จกถา ภาษาบาลี เล่มที่ ๒ ข้อที่ ๓๖๙ หน้า ๔๕.

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
ที.ม.อ.	(บาลี) = ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสีนี มหาวคคอฏฺฐ กถา	(ภาษาบาลี)
ที.ม.อ.	(ไทย) = ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสีนี มหาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ม.มฺ.อ.	(ไทย) = มัชฌิมนิกาย ปปัญจสุทนี มูลปณณาสก์อรรถกถา	(ภาษาไทย)
ม.อุ.อ.	(ไทย) = มัชฌิมนิกาย ปปัญจสุทนี อุปริปณณาสก์อรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.อ.	(ไทย) = ขุททกนิกาย ธรรมบทอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ป.อ.	(ไทย) = ขุททกนิกาย สัทธรรมปกาลินี ปฏิสัมภิทามรรค อรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.ทฺก.อ.	(ไทย) = อังคุตตรนิกาย มโนรธปุรณี ทุกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.สตตก.อ.	(ไทย) = อังคุตตรนิกาย มโนรธปุรณี สัตตกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)

ค. คำย่อชื่อคัมภีร์ฎีกา

การอ้างอิงคัมภีร์ฎีกาให้ใช้ระบบอักษรย่อ ตามที่ทางบัณฑิตวิทยาลัยกำหนดไว้ โดยระบุชื่อคัมภีร์ตามด้วยเล่ม (ถ้ามี) ข้อ/หน้า เช่น มุล.ฎีกา. (บาลี) ๒/๙๑. หมายถึง มุลสิกขาฎีกา ภาษาบาลี เล่ม ๑ ข้อ ๙๑ ฉบับมหาจุฬาฎีกา เป็นต้น

ฎีกาพระวินัยปิฎก

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
วินย.ฎีกา (บาลี) =	วินยาลงการฎีกา	(ภาษาบาลี)
มุล.ฎีกา (บาลี) =	มุลสิกขาฎีกา	(ภาษาบาลี)

ฎีกาปกรณ์วิเสส

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
วิสุทธิ.ฎีกา (ไทย) =	ปรมัตถมัณฑุสา วิสุทธิมรรคมหาฎีกา	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ล้วนมีปัจจัยหลากหลายที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ และความสงบสุข ปัจจัยอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิต คือ การมีกัลยาณมิตร การมีกัลยาณมิตรมีบทบาทและความสำคัญครอบคลุมทุกๆ ด้านที่จะทำให้เกิดสิ่งที่ตั้งงามขึ้นในชีวิต เพราะมนุษย์มิใช่เกิดมาเพื่ออยู่เพียงผู้เดียว แต่เกิดมาเพื่ออยู่ร่วมกันเป็นสังคม การมีกัลยาณมิตรจึงเป็นปัจจัยเกื้อกูลให้ได้พบกับความสำเร็จ ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อนเป็นบุพพนิมิตฉันใด ความเป็นผู้มีมิตรดีก็เป็นตัวนำเป็นบุพพนิมิตแห่งการเกิดขึ้นของอริยอัษฎางคิภพธรรมคตินั้น”^๑ เมื่อพิจารณาจากพุทธพจน์ดังกล่าว จะสังเกตเห็นว่าพระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญกับเรื่องของกัลยาณมิตรว่า เป็นจุดแรกเริ่มที่จะทำให้นุชนั้น ดำเนินชีวิตของตนไปสู่เป้าหมายที่ดี กัลยาณมิตรเข้ามามีบทบาทต่อชีวิตของมนุษย์ทุกคน ตั้งแต่ปฐมวัยจนถึงปัจฉิมวัย “บุคคลผู้เป็นกัลยาณมิตรที่เข้ามามีบทบาทต่อชีวิตตั้งแต่เกิดมาก็คือพ่อแม่ ซึ่งเป็นผู้ที่จะต้องคอยเลี้ยงดู ให้ความเอาใจใส่ดูแลลูกๆ ของตน ด้วยการทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร ตั้งแต่การเลี้ยงดู การเป็นแบบอย่างที่ดีอบรมสั่งสอนให้ลูกตั้งตนอยู่ในความดี ซึ่งความรักและความห่วงใยตลอดจนคุณูปการหลากหลายของพ่อแม่ ย่อมไม่มีวันที่จะวิปริตผิดผันเป็นอย่างอื่น ไม่มีวันที่จะเหือดแห้งหรือเจือจางไป”เช่นเดียวกัน “บุตรธิดาก็ควรเชื่อฟังถ้อยคำของบิดามารดาตลอดจนครูบาอาจารย์ ผู้ควรแก่การเคารพด้วย”

แต่ในสภาพสังคมปัจจุบันจะเห็นว่าปัญหาการขาดกัลยาณมิตร มีให้เห็นกันอยู่มากมาย เริ่มตั้งแต่ระบบพื้นฐานทางสังคมคือครอบครัว ซึ่งบางครอบครัวไม่ทำหน้าที่ความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน เช่น พ่อแม่ไม่รับผิดชอบต่อครอบครัวของตน ดิฉบายมุขต่างๆ แม่คลอดลูกแล้วนำลูกไปทิ้งตามที่ต่างๆ ลูกไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ ดิฉบายเสพติด ซึ่งปัญหาเหล่านี้เป็นต้นเหตุทำให้ครอบครัวเกิดความเดือดร้อน และนำไปสู่ความแตกแยกภายในครอบครัวเมื่อมองไปที่สถาบันการศึกษาคือโรงเรียน ซึ่งเป็นแหล่งบ่มเพาะคุณลักษณะที่สำคัญต่างๆ ของชีวิต ก็พบว่ามีความปัญหาการขาดกัลยาณมิตรด้วยเหมือนกัน ดังจะเห็นได้จากครูอาจารย์บางคนขาดความเป็นกัลยาณมิตรต่อศิษย์ ล่อลวงศิษย์ไปกระทำอนาจาร ดิฉบายมุขต่างๆ จนไม่สามารถทำหน้าที่ความเป็นครูให้สมกับฐานะของตนได้ ในส่วนของนักเรียนก็ขาดความเป็นกัลยาณมิตรต่อครูด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากการที่นักเรียนบางคนไม่เคารพเชื่อฟังครูอาจารย์ ซึ่งเป็นผู้ที่ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ตน ซึ่งในความเป็นจริงแล้วความเป็นกัลยาณมิตรของครูต่อนักเรียนนั้นมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ต่อ

^๑ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๙/๔๓.

ความเจริญก้าวหน้าของนักเรียนและสังคม ซึ่งครูจะเชื่อมจากความเป็นกัลยาณมิตรและความเป็น ปุชนิยบุคคลไม่ได้ ครูต้องเป็นคนที่มีความรู้ ถ้าหากว่าทุกคนมีความเป็นกัลยาณมิตรต่อกันแล้ว ก็จะทำให้ปัญหาต่างๆ ลดลงได้ ซึ่งการที่จะรู้ว่าบุคคลเช่นไรเป็นกัลยาณมิตร ควรคบ ควรเสพ ควรเข้า ใกล้ก็ให้ดูจากคุณลักษณะของบุคคลนั้นๆ ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า “บุคคลที่ควรคบ ควร เสพ ควรเข้าใกล้ คือ บุคคลผู้มีศีล สมานิ ปัญญาเหมือนกัน”^๒ นอกจากปัญหาการขาดกัลยาณมิตร ในทางโลกดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ปัญหาการขาดกัลยาณมิตรในทางธรรมก็มีให้เห็นอยู่เช่นกัน ดังเช่น ปัญหาของพระสงฆ์บางรูปที่ขาดความเป็นกัลยาณมิตรต่อตนเองและพระศาสนา ด้วยการกระทำผิด พระวินัยอย่างร้ายแรง ไม่เชื่อฟังอุปัชฌาย์อาจารย์ มุ่งลาภสักการะเพื่อตนเองที่มุ่งไปสู่การปฏิบัติ ธรรมตามหลักคำสอนของพระศาสนา ซึ่งถ้าหากว่าพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรต่อตนเองและ สังคมแล้วจะทำให้บทบาทของพระสงฆ์มีความสำคัญต่อพระศาสนาและสังคมอย่างมากมาย เพราะ พระสงฆ์ถือได้ว่าเป็นเนืองนาบุญของโลก ดังเช่นที่พระพุทธเจ้าและ พระอริยสงฆ์ได้ทำตนเองให้เป็น กัลยาณมิตรต่อพระศาสนาและสังคมนั้นเอง

ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา การปฏิบัติตน เพื่อให้การปฏิบัติเป็นไปอย่างถูกต้องและ ตรงแนวทางแห่งการปฏิบัติ พร้อมทั้งสามารถนำมาใช้ในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และความหมายให้แก่ผู้ที่สนใจในปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา นั้นท่านพระครูภาวนาวรานุรักษ์ (วิทยา ยา หอม) เจ้าอาวาสวัดราษฎร์บำรุงหนองสี ต.โพทะเล อ.ค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เจ้าสำนักปฏิบัติ ธรรมประจำจังหวัดสิงห์บุรี แห่งที่ ๑๔ ท่านได้รับการยกย่องและยอมรับจากพระสหายอภัทธินันตะ วิโรจนะ มหาคณฤวจากบัณฑิต กัมมัญฐานาจริยะ ณ วัดจตุรตถกัมมัญฐาน อำเภอกำแพงเหล็ก ภูพาน สหภาพพม่า ว่า ท่านเป็นพระที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบปฏิบัติถูกต้องตามแบบของการปฏิบัติวิปัสสนา กรรมฐาน ทำให้ท่านได้รับหน้าที่เป็นพระวิปัสสนาจารย์นำปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน และเป็นวัดที่ ได้รับการยกย่องให้เป็น ตัวแทนในการคัดเลือกพระภิกษุที่จะเข้าอบรมวิปัสสนากรรมฐาน ๗ เดือน ณ วัดจตุรตถกัมมัญฐาน อำเภอกำแพงเหล็ก ภูพาน สหภาพพม่า ด้วยการทดลองการปฏิบัติ อย่างเข้ม ที่ วัดราษฎร์บำรุงหนองสี ตำบลโพทะเล อำเภอกำแพงบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เป็นเวลา ๑ เดือนก่อน ถ้า ปฏิบัติผ่านถึงจะได้ไปปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ณ วัดจตุรตถกัมมัญฐาน อำเภอกำแพงเหล็ก ภูพาน สหภาพพม่า ควบคุมการสอบอารมณ์ โดย สหายอภัทธินันตะวิโรจนะ มหาคณฤวจากบัณฑิต ท่านเป็น กัลยาณมิตรที่ดีต่อพุทธบริษัททั้ง ๔ ที่มาปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ที่วัดของท่านนั้นมีโยคีผู้ปฏิบัติ วิปัสสนาภาวนามาปฏิบัติอยู่ไม่เคยขาด ท่านเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นที่รัก ที่ชื่นชม และยกย่องจากพุทธบริษัท แม้ท่านจะได้รับการยกย่องตลอดจนได้ความรักความชื่นชมจาก พุทธบริษัท เพียงใดก็ตาม ท่านยังรักษาความสันโดษ ความนอบน้อมถ่อมตนดังเช่นเกลือกษัตริย์ ความเค็มไว้ และนำคุณความดี ความมีปัญญา ของท่านถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของความเป็น กัลยาณมิตรอยู่เป็นปกติตลอดเวลาไม่ว่าท่านจะอยู่ที่วัด หรือได้รับนิมนต์ไปที่ไหนก็ตาม จากการที่ ผู้วิจัยได้มาเป็นนิสิตที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยโครงการขยายห้องเรียนวัดพิบูลทอง (รุ่นที่ ๑๑) จังหวัดสิงห์บุรี ได้มีโอกาสเป็นลูกศิษย์ของท่านรูปหนึ่ง ได้รับรู้ถึงความเป็นกัลยาณมิตร และได้รับคำแนะนำสั่งสอนจากท่าน พระครูภาวนาวรานุรักษ์ (วิทยา ยาหอม) ทำให้เกิดความ

^๒ อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๒๖/๑๗๔-๑๗๕.

ประทับใจ เป็นแรงบันดาลใจให้ผู้วิจัยได้มาศึกษาต่อสายวิปัสสนาภาวนา และมีความประสงค์จะศึกษาความเป็นกัลยาณมิตรของท่านด้วยความหวังว่าน่าจะเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติตนเป็นกัลยาณมิตรให้กับคนรุ่นหลัง ซึ่งนับวันจะหาบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตรได้น้อยลง

ดังนั้นผู้ศึกษาจึงมุ่งหวังศึกษาเรื่อง ความเป็นกัลยาณมิตรของพระครูภาวนาวราณนุรักษ์ (วิทยา ยาทอม) จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาผู้ศึกษา ได้ศึกษาหลักกัลยาณมิตรในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท ศึกษาหลักกัลยาณมิตรในการสอนวิปัสสนาภาวนาพระครูภาวนาวราณนุรักษ์ (วิทยา ยาทอม) ศึกษาถึงแนวคิดเรื่องกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนานับแต่ ความหมาย ลักษณะ ประเภท ความสำคัญองค์คุณ ประโยชน์จากการได้อาศัยกัลยาณมิตร อาณิสสการเป็นกัลยาณมิตร และความเป็นกัลยาณมิตรของพระครูภาวนาวราณนุรักษ์ (วิทยา ยาทอม) มาเสนอแนะตามความเหมาะสมเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้แสวงหา กัลยาณมิตร ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา อันเป็นตัวอย่างสำหรับคนรุ่นหลังสืบไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักกัลยาณมิตรในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาหลักกัลยาณมิตรในการสอนวิปัสสนาภาวนาของพระครูภาวนาวราณนุรักษ์ (วิทยา ยาทอม)

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาหลักกัลยาณมิตรในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท เป็นอย่างไร

๑.๓.๒ เพื่อศึกษาหลักกัลยาณมิตรในการสอนวิปัสสนาภาวนาของพระครูภาวนาวราณนุรักษ์ (วิทยา ยาทอม) วัดราษฎร์บำรุงหนองลี จังหวัดสิงห์บุรี เป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และมีการสัมภาษณ์เพิ่มเติม โดยศึกษาหลักกัลยาณมิตรในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท และศึกษาหลักกัลยาณมิตรในการสอนวิปัสสนาภาวนาของพระครูภาวนาวราณนุรักษ์ (วิทยา ยาทอม) เป็นสำคัญ ที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท โดยแบ่งขอบเขตการวิจัยเป็นสองส่วน มีรายละเอียดดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ผู้วิจัยเลือกใช้คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙

เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ผู้วิจัยเลือกใช้คัมภีร์ต่อไปนี้ คือ อรรถกถา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฎีกา อนุฎีกา และปกรณ์วิเสส ตลอดจนเอกสาร หนังสือ ตำราวิชาการ บทความ ของพระเถระ นักปราชญ์ นักวิชาการทาง

พระพุทธศาสนา ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย เช่น พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย โดย พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นต้น เป็นฐานในการศึกษาค้นคว้า

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านการศึกษา

การศึกษาวิจัยนี้ มีขอบเขตด้านการศึกษาเนื้อหาหลักกัลยาณมิตรในการสอนวิปัสสนาภาวนาของพระครูภาวนาวารานุรักษ์ (วิทยา ยาหอม) โดยทำการศึกษาประวัติโดยสังเขปของ พระครูภาวนาวารานุรักษ์ (วิทยา ยาหอม) วัดราชบุรณารามหนองสี จังหวัดสิงห์บุรี ศึกษาหลักกัลยาณมิตรของ พระครูภาวนาวารานุรักษ์ (วิทยา ยาหอม) ในการสอนวิปัสสนาภาวนา ศึกษาขั้นตอนการสอนวิปัสสนาภาวนาของพระครูภาวนาวารานุรักษ์ (วิทยา ยาหอม) เป็นต้น แล้วนำมาสรุป เรียบเรียง นำเสนอแบบบรรยายเชิงพรรณนา

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีศัพท์เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัย ที่ผู้วิจัยได้ให้คำจำกัดความไว้ ดังนี้

๑.๕.๑ กัลยาณมิตร หมายถึง ผู้แนะนำสั่งสอน ผู้สนับสนุน ชักจูง ชี้ช่องทาง เป็นแบบอย่าง ตลอดจนเป็นเครื่องอุดหนุนเกื้อกูลแก่กันให้ดำเนินก้าวหน้าไปด้วยดีในการศึกษาอบรม การครองชีวิต

๑.๕.๒ วิปัสสนาภาวนา หมายถึง การปฏิบัติ หรือการฝึกอบรม ที่ทำให้เกิดปัญญาเห็นแจ้ง ในสภาวะธรรมารมณ์ต่างๆ ที่ปรากฏทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ตามความเป็นจริง (เห็นรูปนาม) ว่า เป็นอนิจจังไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ตั้งอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ เป็นอนัตตา บังคับบัญชาให้อยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ ไม่เป็นไปตามอำนาจความต้องการของใคร

๑.๕.๓ พระครูภาวนาวารานุรักษ์ (วิทยา ยาหอม) หมายถึง เจ้าอาวาสวัดราชบุรณารามหนองสี และ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดสิงห์บุรี แห่งที่ ๑๔ ตำบลโพทะเล อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาและทบทวนเอกสาร ตำราวิชาการทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๑.๖.๑ คัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๑. คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ มีเนื้อความกล่าวถึงกัลยาณมิตรตอนหนึ่งว่า พระพุทธเจ้าทรงเปรียบกัลยาณมิตรเหมือนกับแสงอรุณในยามเช้าว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อนเป็น

บุพพนิมิตฉันใด ความเป็นผู้มีมิตรดีก็เป็นตัวนำ เป็นบุพพนิมิตแห่งการเกิดขึ้นของอริยอัษฎางคิมนรรคฉันนั้น”^๓

๒. คัมภีร์อรรถกถาภาษาไทย พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย ปปัญจสุทนี มัชฌิมนิพนธ์อรรถกถา มีเนื้อความกล่าวถึงกัลยาณมิตรตอนหนึ่งดังที่พระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายลักษณะของกัลยาณมิตรว่า “พระอริยบุคคลทั้งหลายมีพระสารีบุตรเป็นต้น หรือแม้กระทั่งมนุษย์ทั้งหลาย ผู้เป็นมิตรที่ดีของพระอริยบุคคลทั้งหลายเหล่านั้น ชื่อว่ากัลยาณมิตร”^๔

๓. คัมภีร์ฎีกาภาษาบาลี พระสูตรตันตปิฎก องคุตตรนิกาย สุตตกนิปาตฎีกา มีเนื้อความกล่าวถึงกัลยาณมิตรว่า จะต้องเป็นผู้มีปัญญา คือ รู้โดยไม่วิปริต ใช้สติพิจารณาคติแห่งกุศลธรรมและอกุศลธรรม รู้สิ่งที่เกื้อกูลและสิ่งที่ไม่เกื้อกูลแห่งสัตว์ทั้งหลายด้วยปัญญาตามความเป็นจริง มีจิตเป็นหนึ่งด้วยสมาธิ เว้นสิ่งที่ไม่เกื้อกูล ประกอบสิ่งที่เกื้อกูลด้วยความเพียร^๕

๑.๖.๒ ตำราวิชาการพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑. พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) “ชวนคิดพินิจธรรม” สรุปว่า การได้มัคคุเทศก์ดี คือโชควิเศษในการเดินทาง คนทั่วไปจะต้องอาศัยกัลยาณมิตรเป็นจุดเริ่มต้น ที่จะชักนำเข้าสู่ทางชีวิต ก่อนที่เราจะเข้าเดินในมรรค คือเข้าสู่ข้อปฏิบัติที่ถูกต้องที่จะนำไปสู่จุดหมายของพระพุทธศาสนาได้นั้น ตามปกติก็ต้องมีสื่อที่ชักนำเข้ามา ความมีกัลยาณมิตรนี้แหละเป็นตัวนำที่สำคัญ เพราะว่า เมื่อมีกัลยาณมิตร มีผู้ที่ชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องแล้วก็จะทำให้บุคคลเริ่มรู้จักมีความเข้าใจหรือเห็นทางที่ถูกต้อง คือ สัมมาทิฐิ ซึ่งจะพาเดินไปสู่เป้าหมายได้สะดวก ถ้าไม่มีกัลยาณมิตรก็มองไม่เห็นไม่รู้แม้กระทั่งว่าทางเดินอยู่ที่ไหน ก็เลยดำเนินชีวิตผิดพลาด เหมือนวนเวียนอยู่ในป่าหลงไปหลงมา บางทีตลอดชีวิตก็ไม่ได้เข้าสู่ทางที่ถูกต้องกัลยาณมิตรนั้นเหมือนกับเป็นผู้ที่รู้ทาง เพราะเคยเดินทางนั้นมาแล้ว หรืออย่างน้อยก็เคยผ่านรู้ว่าทางอยู่ตรงไหนและจะไปอย่างไร ทำให้สามารถชี้แนะและชักนำเข้าสู่ทางได้^๖

๒. พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี) “ธรรมะเกร็ดแก้ว” สรุปว่า ความเสียสละของผู้เป็นกัลยาณมิตรไว้ เหมือนก้อนอิฐ หิน กรวด หวาย แม้กระทั่งนั่งร้านที่อยู่เบื้องหลังศาสนา สถานอันศักดิ์สิทธิ์หรือลังการ หรือสิ่งก่อสร้างที่วิจิตรงดงาม บุคคลผู้ยิ่งใหญ่ก็เช่นกัน หากสิ้นไร้ซึ่งผู้เสียสละอยู่เบื้องหลังคอยส่งกำลังใจ เสนอความคิด อุทิศตนเป็นดังอิฐก้อนแรกให้่างเหยียบไหนดเลยจะขึ้นสู่หอคอยแห่งเกียรติยศได้อย่างตระหงาย ในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาบันทึกไว้ว่า พระสารีบุตรผู้ทรงสมณะฐานันดรเป็นดังพระธรรมเสนาบดีแห่งกองทัพธรรม ยามจะพักผ่อนจำวัด ท่านมักหันหัวนอนไปทางทิศที่ทราบข่าวว่าอาจารย์ของท่านพำนักอยู่ ก่อนทอดกายลงสำเร็จสหัสยาสน์อย่างสงบงาม ท่านจะบรรจงกราบค่านับลงกับหมอนสามครั้ง ทำอยู่เช่นนี้เป็นปกตินิสัย พระภิกษุสงฆ์ต่าง

^๓ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๙/๔๓.

^๔ ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๘๓/๒๐๒.

^๕ อ.ส.ต.ก.ฎีกา (บาลี) ๓/๓๗/๒๐๓.

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **ชวนคิด พินิจธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔).

กังขาไม่เข้าใจว่าพระอรหันต์ทำอะไรอะไรดูเหมือนมีความยึดติด มีการไหว้ทิศก่อนจำวัด แต่พอได้ฟังท่านแถลงถึงเหตุผลว่าไม่ได้ยึดติดในวัตรปฏิบัติอะไร หากแต่ที่กระทำเช่นนั้นเพราะรำลึกถึงคุณูปการของอาจารย์คนแรก ถ้าไม่ได้อาจารย์ชี้แนะวันนั้นคงจะมีวันนี้ไม่ได้^๗

๓. พระคำเขียน สุวณโณ (หลวงพ่อ) “เพชรแห่งธรรม” สรุปว่า การคบมิตร มิตรนอกมิตรในไว้อย่างน่าฟังว่า...บัณฑิตภายในสำคัญกว่า แม้ว่าเราคบกับบัณฑิตแต่เราไม่ได้สัมผัสกับบัณฑิตที่เอากายเอาใจเข้าไปสัมผัส มันก็ยังผิวเผิน แต่ถ้าเราคบกับบัณฑิตภายในของเรา คือคบกับอะไร คบกับ ความรู้สึกของตนเอง คบกับความไม่โกรธ ความไม่ทุกข์ ถ้าใครโกรธที่ไร ก็เรียกว่าคบคนพาลเมื่อนั้น ถ้าทุกข์เกิดแสดงว่าคบกับคนพาลแล้ว แม้จะนั่งอยู่กับครูอาจารย์ก็ชื่อว่าคบคนพาล คิดรัก คิดชัง คิดโกรธ อาฆาต พยาบาท นั้นคบกับคนพาลแล้ว ไม่ใช่จะไปคบกับคนในวงการพนั้น ไปกับโจร หลับนอนด้วยกัน นั้นมันหมดตัวไปแล้ว ที่จริงมันคบก่อนแล้ว ก่อนไปมันหมดตัวไปตั้งนานแล้ว^๘

๔. มุกดา บุญทศ “พุทธธรรมนำสุข” สรุปว่ากัลยาณมิตร คือ เพื่อนที่ดี มีความปรารถนาดีต่อกัน มีไมตรีจิตต่อกัน เป็นบุคคลที่ช่วยชี้แนะแนวทาง ตลอดจนแนะนำสั่งสอน ชักนำให้เราดำเนินชีวิตที่ดีงาม ให้ประสบผลดีมีความสุขมีความเจริญก้าวหน้า แม้จะต่างวัย ต่างฐานะ ต่างอาชีพก็ตาม ใครมีกัลยาณมิตร มีมิตรแท้ ประดุจมีเพชรเม็ดงาม มีเพชรน้ำหนึ่งอยู่ในมือ ต้องรักษากัลยาณมิตรคนนั้นไว้ให้ดี อย่าให้หลุดมือเราไปได้ หากท่านไม่รักษาไว้ มิตรเทียมจะเข้ามาแทนที่^๙

๕. ศ.นพ. ประเวศ วะสี “ครูผู้เป็นกัลยาณมิตรของสังคม” สรุปว่า ในชีวิตนี้ไม่ต้องการอะไรมาก ขอให้ลูกได้เจอครูผู้เป็นกัลยาณมิตรที่ดีก็แล้วกัน ครูตีความหมายต่อชีวิตถึงเพียงนี้ หันต่อเด็กต่อผู้ใหญ่และต่อสังคมทั้งหมด ครูเป็นที่พึ่งทางจิตใจนักเรียน (ศิษย์) มีความมั่นคงที่จะต่อสู้และผ่านพ้นวิกฤติในชีวิตได้ ครูดีด้วย สอนเก่งด้วย ทำให้นักเรียน (ศิษย์เกิดปัญญา) และมีความสุขในการเรียน ครูดีคือเมล็ดพันธุ์แห่งความดีงาม ซึ่งเมื่อตกไปอยู่ที่ใดก็เกิดความงอกงามดีขึ้นโดยรอบ ครูคือกัลยาณมิตรที่ดีของสังคม รากเหง้าของปัญหา คือการขาดสติปัญญา สติปัญญาจะทำให้เห็นธรรมชาติของสรรพสิ่งทั้งหลายลึกซึ้ง ที่เชื่อมโยงกันทั้งรูปธรรมนามธรรม โดยมากเราเห็นแต่วัตถุ จึงเห็นเป็นส่วนๆ เห็นตื้นๆ เป็นเหตุให้มีความขัดแย้งสูง เพราะถ้ามองต้นจะเห็นสรรพสิ่งล้วนต่างกัน ถ้ามองอย่างลึกซึ้งจะเห็นว่า สรรพสิ่งล้วนมาจากรากฐานของสัจธรรมอันเดียวกัน^{๑๐}

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑. พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน (เหลาทอง) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะของกัลยาณมิตรในพระไตรปิฎกนั้น พบว่า เป็นลักษณะของบุคคลที่ประกอบด้วยคุณธรรม มีศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และ

^๗ พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี), **ธรรมะเกร็ดแก้ว**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๕๐).

^๘ พระคำเขียน สุวณโณ, **เพชรแห่งธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๗).

^๙ มุกดา บุญทศ, **พุทธธรรมนำสุข**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๕๑).

^{๑๐} ศ.นพ. ประเวศ วะสี, **ครูผู้เป็นกัลยาณมิตรของสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: หมอชาวบ้าน, ๒๕๓๘).

ปัญญา ซึ่งลักษณะดังกล่าวมีทั้งกัลยาณมิตรที่เป็นระดับโลกียะ มีคุณธรรมที่พร้อมจะเป็นที่พึ่งให้กับตนเองและผู้อื่น พร้อมทั้งจะช่วยเหลือผู้อื่นได้ส่วนกัลยาณมิตรในระดับโลกุตระนั้น เป็นกัลยาณมิตรในระดับสูงสุดมีพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ ซึ่งพร้อมที่จะนำพาสรรพสัตว์ให้ดำเนินตามทางอริยมรรคจนบรรลุคุณธรรมขั้นสูงพ้นจากทุกข์เข้าถึงนิพพานได้^{๑๑}

๒. พระมหาไสว สนมโน (ฤทธิวิชัย) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบการคบมิตรในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู” ผลการวิจัยพบว่า มิตรในพระพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู มีนัยที่เหมือนกัน คือ มิตรแท้และมิตรเทียมโดยมิตรแท้นั้นมีลักษณะที่ควรแก่การคบหาสมาคมด้วย ส่วนมิตรเทียมหรือทุมิตร มิตรชั่ว ไม่ควรคบหาสมาคมด้วย เพราะมีแต่การชักนำไปสู่ความเสื่อมทั้งตัวเองและส่วนรวมความสำคัญของมิตรในทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ เป้าหมายของการคบมิตร ๒ ลักษณะคือ การคบมิตรเพื่อเป้าหมายอันเป็นโลกียะหมายถึงมิตรสหายทั่วไป กับการคบมิตรเพื่อเป้าหมายอันเป็นโลกุตระ เพื่อเข้าสู่เป้าหมายสูงสุดคือพระนิพพาน ส่วนศาสนาพราหมณ์ ฮินดู ก็มีเป้าหมายคือการเข้าสู่ความเป็นเพื่อนกับพรหมหรือพระผู้เป็นเจ้า โดยมุ่งแสวงหาบุคคลผู้ชี้หนทางแห่งโมกษะ^{๑๒}

๓. พระจะจุ ญาณวิโช (รักษাপา) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตรเถระ” ผลการวิจัยพบว่า กัลยาณมิตร คือ เป็นผู้ชักนำ เป็นผู้ตั้งศรัทธาภาพที่มีอยู่ในตัวบุคคลออกมาแสดง ชี้ให้เห็นถึงคุณและโทษ บอกทางที่ถูก ยกระดับความคิดและความเข้าใจต่อชีวิตที่ต่ำขึ้นสู่ที่สูง ควรจะเป็นแล้วพัฒนาส่งเสริมให้ดีกว่าเดิม กัลยาณมิตร นอกจากหมายถึงบุคคลผู้มีน้ำใจดีงาม เอื้อเพื่อเกื้อกูลประโยชน์ตนและผู้อื่นแล้ว ยังรวมถึงสิ่งแวดล้อมทุกอย่างที่เอื้อต่อการเรียนรู้ พัฒนา ยกระดับความคิดความอ่านความเข้าใจที่ถูกต้อง ส่วนลักษณะของกัลยาณมิตรให้พิจารณาจากคำแนะนำสั่งสอนว่า เป็นไปเพื่อเกื้อกูลประโยชน์ตนและผู้อื่น มีความเสมอต้นเสมอปลาย สอนเช่นไรประพฤติตนเช่นนั้น กัลยาณมิตรมี ๒ ประเภท คือ กัลยาณมิตรทางโลก และกัลยาณมิตรทางธรรม^{๑๓}

๔. นายประทีป พิชทองกลาง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการปรึกษาเชิงพุทธตามหลักกัลยาณมิตร” ผลการวิจัยพบว่า กัลยาณมิตร คือ ผู้เป็นต้นแบบแห่งความดีงามทั้งในด้านกายกรรม วาจากรรมและมโนกรรม มีกายสุจริต วาจาสุจริต มโนสุจริตเป็นผู้มีคุณสมบัติพร้อมแห่งการแนะนำประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น กัลยาณมิตรเป็นปัจจัยเบื้องต้นแห่งการพัฒนาชีวิตในทุกๆ ระดับ โดยมี

^{๑๑} พระมหาสุเทพ สุวฑฒโน (เหลาทอง), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๑๒} พระมหาไสว สนมโน (ฤทธิวิชัย), “การศึกษาเปรียบเทียบการคบมิตรในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

^{๑๓} พระจะจุ ญาณวิโช (รักษাপา), “การศึกษาวิเคราะห์ความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตรเถระ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

พุทธพจน์ยืนยันอย่างหนักแน่น ถึงความสำคัญของกัลยาณมิตรในการตั้งอยู่ในกุศลธรรม ตลอดถึงเป็นเหตุปัจจัยแห่งอริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งเป็นวิถีทางอันประเสริฐในพุทธศาสนา^{๔๔}

๕. นางธัญญาภรณ์ ดวงกางไต้ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “หลักธรรมในการเป็นกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการวิจัยพบว่า กัลยาณมิตร คือ เพื่อนที่ดีคอยช่วยเหลือเพื่อนอย่างจริงใจโดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทน มีสิ่งดีๆ ให้กันด้วยความจริงใจคุณสมบัติของกัลยาณมิตรซึ่งเรียกว่า กัลยาณมิตรธรรม ๗ คือ ๑) ปิโย น่ารักใคร่ ๒) ครุ น่าเคารพ ๓) ภาวนียो น่ายกย่อง ๔) วตฺตา จ รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร ๕) วจนฺทโม อดทนต่อถ้อยคำ ๖) คมภิรณฺจกฺก กตฺตา สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อน ให้เข้าใจ ๗) โน จฏฺฐาเน นิโยชเย ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล^{๔๕}

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า กัลยาณมิตร หมายถึง บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยคุณธรรม มีศีลเป็นเบื้องต้นเป็นผู้กำจัดความชั่วร้าย เป็นผู้ส่งเสริมประโยชน์ ความดีหรือคุณธรรมต่างๆ ที่บุคคลมีและแสดงออกต่อผู้อื่น เป็นผู้มีปัญหา มีความสามารถ มีความเอื้อเฟื้อช่วยเหลือทำให้เกิดความดี ให้เกิดความรู้ ความเจริญและความสุขแก่ผู้อื่น พบว่ายังไม่มีการวิจัยในเรื่อง “ศึกษาหลักกัลยาณมิตรในการสอนวิปัสสนาภาวนาของพระครูภาวนาวารานุรักษ์ (วิทยา ยาหอม)” เลย เหตุนี้จึงเป็นเหตุให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาหลักกัลยาณมิตร รวมถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการนำหลักกัลยาณมิตร ไปใช้ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของผู้ที่สนใจ และนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชน ในสังคมเพื่อให้เกิดสันติสุขสืบไป

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) มุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และวรรณกรรมพระพุทธศาสนาจากอดีตจนถึงยุคปัจจุบัน เพราะฉะนั้น ผู้วิจัยจะดำเนินการตามวิธีการและขั้นตอนการวิจัยตามลำดับดังต่อไปนี้

๑.๗.๑ ศึกษาเรื่องกัลยาณมิตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ประกอบด้วย พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสสต่างๆ และวรรณกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑.๗.๒ ศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับกัลยาณมิตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ประกอบด้วย พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และปกรณ์วิเสสต่างๆ และวรรณกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑.๗.๓ ศึกษาหลักกัลยาณมิตรในการสอนวิปัสสนาภาวนาของพระครูภาวนาวารานุรักษ์ (วิทยา ยาหอม) วัตรราษฎร์บำรุงหนองลี จังหวัดสิงห์บุรี

๑.๗.๔ สรุปผลที่ได้จากการวิจัย พร้อมข้อเสนอแนะ และประเด็นที่จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาต่อไป

^{๔๔} นายประทีป พิษทองกลาง, “รูปแบบการปรึกษาเชิงพุทธตามหลักกัลยาณมิตร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

^{๔๕} นางธัญญาภรณ์ ดวงกางไต้, “หลักธรรมในการเป็นกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบหลักกัลยาณมิตรในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

๑.๘.๒ ทำให้ทราบหลักกัลยาณมิตรในการสอนวิปัสสนาภาวนาของพระครูภาวนาวรา
นุรักษ์ (วิทยา ยาหอม)

๑.๘.๓ สามารถนำหลักกัลยาณมิตรไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของ
พุทธศาสนิกชน ในสังคมได้

บทที่ ๒

หลักกัลยาณมิตรในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

ในบทนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเกี่ยวกับความหมาย ลักษณะ ประเภทยของกัลยาณมิตร และหลักกัลยาณมิตรในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท ได้กำหนดประเด็นศึกษาดังต่อไปนี้

- ๒.๑ ความหมายและไพบจน์ของคำว่ากัลยาณมิตร
- ๒.๒ ลักษณะของกัลยาณมิตร
- ๒.๓ ประเภทของกัลยาณมิตร
- ๒.๔ ความสำคัญของกัลยาณมิตร
- ๒.๕ คุณค่าของกัลยาณมิตร
- ๒.๖ วิธีสังเกตผู้ที่ควรคบหาเป็นกัลยาณมิตร
- ๒.๗ องค์คุณหรือคุณสมบัติของกัลยาณมิตร ๗ ข้อ
- ๒.๘ ประโยชน์จากการได้อาศัยกัลยาณมิตร
- ๒.๙ อานิสงส์การเป็นกัลยาณมิตร
- ๒.๑๐ สรุปท้ายบท

๒.๑ ความหมายและไพบจน์ของคำว่ากัลยาณมิตร

๒.๑.๑ ความหมายของกัลยาณมิตรในพระไตรปิฎก

กัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท มีความหมายและขอบเขตที่กว้างขวางแตกต่างกันออกไป ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า “ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ที่มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี”^๑ เรียกว่าเป็นผู้มีธรรมเป็นเครื่องกระทำที่พึง หรือมีนาถกรณธรรม

กัลยาณมิตรผู้มีคุณธรรมเสมอตบ หมายถึง เพื่อนที่มีศีล สมาธิ ปัญญาเท่าเทียมกับตนดังพุทธพจน์ที่ว่า “บุคคลบางคนในโลกนี้มีศีล มีธรรมงาม บุคคลเช่นนี้ ควรเสพ ควรคบ ควรเข้าไปนั่งใกล้”^๒ เพราะการสนทนาในเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา จักมีแก่เรา

ส่วนกัลยาณมิตรผู้มีคุณธรรมสูงกว่าตนทั้งในด้านศีล สมาธิ ปัญญา พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “ควรสักการะ เคารพ แล้วจึงคบหาหรือเข้าไปนั่งใกล้ เพราะบุคคลเช่นนี้ จักบำเพ็ญศีลชั้นธัมมาสนีชั้น ปัญญาชั้นที่ยังไม่บริบูรณ์ให้บริบูรณ์ หรือที่บริบูรณ์แล้วให้บริบูรณ์ยิ่งขึ้น”^๓

^๑ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๕/๓๕๙.

^๒ อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๒๖/๑๗๕.

^๓ อภิ.ธ. (ไทย) ๓๖/๑๒๓/๑๗๙.

อีกอย่างหนึ่ง กัลยาณมิตร หมายถึง ข้อปฏิบัติเพื่อการขัดเกลาจิตใจ ดังมีพระพุทธพจน์ว่า “เธอทั้งหลาย จักขัดเกลาจิตใจ โดยคิดว่า ชนเหล่าอื่นจักเป็นผู้เบียดเบียนกัน เราทั้งหลายจักเป็นผู้ไม่เบียดเบียนกันชนเหล่าอื่น จักไม่ประพฤติพรหมจรรย์ เราทั้งหลายจักประพฤติพรหมจรรย์...ชนเหล่าอื่นจักมีมิตรชั่ว เราทั้งหลายจักมีมิตรดี”^๔

กัลยาณมิตร หมายถึง สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ บุคคลไม่ควรประทุษร้ายมิตร ดังมีพระพุทธพจน์ว่า “ชนเหล่าใด ปลูกสวนอันนารี้นรมย์ ปลูกป่า สร้างสะพาน ขุดสระน้ำ บ่อน้ำ และให้ที่พักอาศัย บุญย่อมเจริญแก่ชนเหล่านั้น ทั้งกลางวันและกลางคืน ตลอดกาลทุกเมื่อ”^๕ เพราะผู้ประทุษร้ายมิตร เป็นคนเลวทราม

จากความหมายของกัลยาณมิตรดังกล่าวมาแล้วนั้น สรุปได้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสกัลยาณมิตร มุ่งหมายเอาคุณงามความดีของบุคคลที่เป็นสหาย เป็นมิตรแท้ชักชวนหรือแนะนำในสิ่งที่ดีมีประโยชน์เกื้อกูล แก่บุคคลอื่น และความเป็นกัลยาณมิตรของสิ่งแวดล้อม นับว่ามีอุปการคุณมากแก่ชาวโลก ที่ได้อาศัยแผ่นดินอยู่อาศัย อาศัยร่มเงาต้นไม้ป่าเพื่อบำเพ็ญสมณธรรม อาศัยแม่น้ำลำธารอาบชำระล้าง และดื่มกิน

๒.๑.๒ ความหมายกัลยาณมิตรโดยรูปศัพท์

กัลยาณมิตร โดยรูปศัพท์ มาจากคำสองคำ คือ “กัลยาณ + มิตต คำว่า กัลยาณ หมายถึง ความดี ความงาม มงคล เป็นที่ชอบใจ”^๖ คำว่า มิตต หมายถึง มิตร ดังมีรูปวิเคราะห์ว่า “เมตตายตติ มิตโต แปลว่า ผู้มีความเมตตาคือชอบพอรักใคร่กัน ชื่อว่าเป็นมิตร”^๗ หมายถึง “เพื่อนผู้มีความเยื่อใยผู้มีน้ำใจเอื้อเฟื้อ”^๘ มิตรอีกนัยหนึ่ง ดังมีวิเคราะห์ว่า “มิชฺชติ สนิยหตฺติ เมตตา แปลว่าสภาวะปรารภณาคติ มิตตสฺส เอสา เมตตา แปลว่า สภาวะที่เป็นของมิตร และ มิตเตสุ ภาว เมตตาแปลว่า สภาวะเกิดขึ้นในมิตร”^๙

ในพจนานุกรมศัพท์บาลี คำว่า “กัลยาณมิตต” หมายถึง กัลยาณมิตร มิตรที่ดีงามมิตรผู้บำเพ็ญประโยชน์ เมื่อนำคำศัพท์ทั้งสองมาวิเคราะห์จะมีรูปวิเคราะห์ดังนี้ ตตฺถ กัลยาณมิตฺตติกลยาณ ภาโว ภาโว สุนทโร มิตโต เอตสฺสาคติ กัลยาณมิตฺโต หมายความว่า มิตรที่มีความดี ความงามที่เป็นมงคล และเป็นที่ชอบใจ^{๑๐} ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายของคำว่า

^๔ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๘๓/๗๔.

^๕ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๔๗/๖๑.

^๖ พระมหาสมปอง มุทิโต, คัมภีร์อภิธานวรรณนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทประยูรวงศ์พิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔๑.

^๗ ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๒๙/๒๒๓.

^๘ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธรรม, ๒๕๕๖), หน้า ๓๒๐.

^๙ พระคันธสาราภิวังค์, อภิธัมมัตถสังคหะและปรหมัตถทีปนี, (กรุงเทพมหานคร: ไทยรายวันกราฟฟิคเพเลท, ๒๕๔๖), หน้า ๗๖๕.

^{๑๐} ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๕๘๘/๔๔๑.

สำหรับคำว่า “บัณฑิต” ในคำว่า “กัลยาณบัณฑิต” นี้ มาจากคำบาลีว่า “ปณฺธิต” แปลว่า ฉลาดหรือคนฉลาด”^{๒๐} พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า บัณฑิต หมายถึง “ผู้ปฏิบัติตามหลักธรรม คือ กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ได้แก่ เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติดิฉินในกาม การพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดคำหยาบ การพูดเพ้อเจ้อ ความไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา ความไม่คิดร้ายและความเห็นชอบ”^{๒๑} โดยสรุปก็คือ การคิดดี พูดดี ทำดี

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายของคำว่า “บัณฑิต” ว่าเป็นคำนามหมายถึง ผู้ทรงความรู้ ผู้มีปัญหา นักปราชญ์ ผู้สำเร็จการศึกษาชั้นปริญญา ซึ่งมี ๓ ชั้น คือปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก เรียกว่า บัณฑิต มหาบัณฑิต ดุษฎีบัณฑิต ผู้มีความสามารถพิเศษโดยกำเนิด เช่น คนนี้เป็นบัณฑิตในทางเล่นดนตรี เป็นต้น”^{๒๒}

นอกจากนี้ ยังมีคำที่มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่าบัณฑิตอีก เช่น คำว่า “สัตบุรุษ” “ธีรชนหรือธีระ” คำว่า “พหูสูต” และคำว่า “ปราชญ์” ซึ่งแสดงให้เห็นว่าบุคคลผู้มีลักษณะดังกล่าวเป็นผู้ทรงคุณด้วยภูมิธรรม ภูมิปัญญา มีความสามารถสร้างประโยชน์กับบุคคลผู้คบหาทำให้เกิดความสุข ความสบายทั้งกายและใจเมื่อยามอยู่ใกล้หรือสมาคมด้วย

เมื่อกล่าวโดยสรุป ไวยากรณ์ของคำว่า “กัลยาณมิตร” นั้น มีหลายคำ คือ กัลยาณสหาย กัลยาณบัณฑิต สัตบุรุษ นักปราชญ์ ธีรชน ใช้แทนคำว่ากัลยาณมิตรเพื่ออธิบายกัลยาณมิตรให้ชัดเจน สอดคล้องกับบริบทนั้นๆ เพื่อให้เข้าถึงภาษาที่อาจทำให้เข้าใจคลาดเคลื่อนไป แต่ละความหมายล้วนบ่งชี้ให้เห็นลักษณะที่พึงงาม คุณสมบัติของบุคคล และบ่งชี้ให้เห็นคุณธรรมที่มีอยู่ในบุคคลนั้น

สรุป ความหมายและไวยากรณ์ของคำว่ากัลยาณมิตร ความหมายโดยศัพท์ ท่านมุ่งเอาความหมายที่เป็นบุคคล คือจะเป็นกัลยาณมิตรได้ต้องเป็นบุคคลผู้มีน้ำใจดีงาม เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล ประโยชน์ตนและผู้อื่น ส่วนความหมายโดยเนื้อหานั้นครอบคลุมไปถึงสิ่งแวดล้อมทุกอย่าง ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ พัฒนาระดับความคิดความอ่าน ความเข้าใจที่ถูกต้องถือว่าเป็นกัลยาณมิตรทั้งสิ้น ในทางธรรมแม้ยังไม่ได้ทำการช่วยเหลือแก่ผู้ใดปรากฏออกมาเป็นรูปธรรม เพียงแค่เป็นผู้ยินดีในกุศลธรรม มีกายสุจริตเป็นต้น ก็ถือว่าเป็นกัลยาณมิตรแล้ว เพราะว่าผู้ยินดีในกุศลธรรมก็คือ ผู้มีกัลยาณมิตรภายในนั่นเอง โอกาสต่อไปเขาจะแสดงความเป็นกัลยาณมิตรที่เป็นรูปธรรมออกมาผ่านทางรูปแบบต่างๆ เป็นต้นว่า การช่วยชี้แนะ บอกกล่าว สั่งสอน แม้จะไม่แสดงออกมาด้วยคำพูด การทำเป็นแบบอย่างในการเป็นผู้ยินดีในกุศลธรรม ก็ถือว่าเป็นกัลยาณมิตรโดยนัยที่สมบูรณ์อยู่แล้วนั่นเอง

^{๒๐} พระอรรถกถาธิการ (ชินวาท์ สระคำ และจำลอง สารพินนิก), พจนานุกรมบาลี-ไทย ฉบับนักศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๕๘๔.

^{๒๑} พ.พ. (ไทย) ๒๕/๒๕๑/๑๑๔.

^{๒๒} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, หน้า ๖๑๕.

๒.๒ ลักษณะของกัลยาณมิตร

๒.๒.๑ ลักษณะของกัลยาณมิตรในพระไตรปิฎก

กัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนาเถรวาทนี้ มีลักษณะและขอบเขตกว้างขวางโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในพระไตรปิฎกนั้นมีหลายนัยด้วยกัน ดังนี้

ในอังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต แสดงลักษณะของกัลยาณมิตรที่ควรคบหาไว้สองสูตรด้วยกัน ในปฐมมิตตสูตร พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงคบมิตรผู้ประกอบด้วยองค์ ๗ ประการนี้ คือ ๑) ผู้ให้ของที่ให้ได้ยาก ๒) ทำสิ่งที่ทำได้ยาก ๓) อุดหนุนถ้อยคำที่อุดหนุนได้ยาก ๔) เปิดเผยความลับแก่เพื่อน ๕) ปิดความลับของเพื่อน ๖) ไม่ทอดทิ้งในยามวิบัติ ๗) เมื่อเพื่อนสิ้นโรคทรัพย์สมบัติก็ไม่ดูหมิ่น”^{๒๓}

ในทุติยมิตตสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงแสดงบุคคลที่ควรคบไว้ ๗ ประการเหมือนกัน แต่อาจจะแตกต่างกันบ้าง ดังนี้ “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๗ ประการควรเสพ ควรคบเป็นมิตร ควรเข้าไปนั่งใกล้ แม้ถูกขับไล่ คือ ๑) เป็นที่รักเป็นที่พอใจ ๒) เป็นที่เคารพ ๓) เป็นที่ยกย่อง ๔) เป็นผู้ฉลาดพูด ๕) เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ ๖) เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้ ๗) ไม่ชักนำในอสุภาน (ในสิ่งที่ไม่สมควร) ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๗ ประการนี้แล ควรเสพ ควรคบเป็นมิตร ควรเข้าไปนั่งใกล้ แม้จะถูกขับไล่”^{๒๔}

ลักษณะของกัลยาณมิตรที่หมายถึงบุคคลผู้มีคุณธรรม มีศรัทธา เป็นต้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “ศรัทธาเป็นเพื่อนของบุรุษ”^{๒๕} และยังตรัสต่ออีกว่า “บุคคลผู้มีศรัทธา มีศีล เป็นพหูสูตมีจาคะ มีปัญญา การเสพ การส้องเสพ การส้องเสพด้วยดี การคบ การคบหา ความรักดี ความจงรักภักดีต่อบุคคลเหล่านั้น ความเป็นผู้มีกายและใจโน้มแน่วไปตามบุคคลเหล่านั้น นี้เรียกว่าความเป็นผู้มีมิตรดี”^{๒๖}

ลักษณะของกัลยาณมิตรที่หมายถึงบุคคลผู้มีศีล มีธรรมอันงาม พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า “บุคคลบางคนในโลกนี้ มีศีล มีธรรมงาม บุคคลเช่นนี้ ควรเสพ ควรคบ ควรเข้าไปนั่งใกล้ เพราะว่าคนทั่วไปแม้จะไม่ได้ตามอย่างบุคคลเช่นนี้ แต่กิตติศัพท์อันงามของเขาก็ซจรไปว่าเป็นบุคคลที่คบคนดี คบสหายดี คบเพื่อนดี”^{๒๗}

ลักษณะของกัลยาณมิตรที่หมายถึงบุคคลผู้เสมอกันทั้งในด้านของศีล สมาธิ และปัญญา พระพุทธองค์ตรัสว่า “บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้เสมอดนในด้านศีล สมาธิ ปัญญา ควรเสพ ควรคบ

^{๒๓} อัง.สตุตตก. (ไทย) ๒๓/๓๖/๕๖.

^{๒๔} อัง.สตุตตก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗.

^{๒๕} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๕๙/๗๑.

^{๒๖} อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๑๓๓๕/๓๓๓.

^{๒๗} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๒๗/๑๗๗.

ควรเข้าไปนั่งใกล้ เพราะการสนทนาเกี่ยวกับศีล สมาธิ ปัญญา จักมีแก่เราทั้งหลายผู้ถึงความเสมอกัน จักดำเนินไปได้ จักเป็นความสำราญ”^{๒๘}

ลักษณะของกัลยาณมิตรที่หมายถึงธรรมเป็นเครื่องขัดเกลา ดังมีพุทธพจน์ว่า “ความเป็นผู้มีมิตรดี เป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้มีมิตรชั่ว”^{๒๙} หมายความว่า บุคคลผู้มีมิตรดี ยึดถือธรรมของมิตรดีนั้นไว้เป็นแนวทางปฏิบัติในชีวิต ซึ่งจะเป็นแนวทางที่ปิดกั้นความเสื่อม ความชั่ว และมิตรชั่วไม่ให้เข้ามาหาบุคคลผู้มีมิตรดีได้

ลักษณะของกัลยาณมิตรที่หมายถึงบุคคลผู้มีมิตรดี สหายดี เพื่อนดี ประกอบด้วยคุณธรรมมีศีล เป็นต้น พระพุทธองค์ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้เป็นเถระก็ดี ผู้เป็นมัชฌิมะก็ดี ผู้เป็นนวกะก็ดี ย่อมให้ความสำคัญแก่ภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี ว่าเป็นผู้ควรว่ากล่าวสั่งสอนได้ และภิกษุนั้นอันภิกษุผู้เป็นเถระ ผู้เป็นมัชฌิมะ ผู้เป็นนวกะอนุเคราะห์แล้ว พึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียวในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่มีความเสื่อมเลย”^{๓๐}

ลักษณะของกัลยาณมิตรที่หมายถึง บุคคลผู้ประกอบด้วยความเป็นผู้มีมิตรดี ดังพุทธพจน์ว่า “บุคคลผู้มีมิตรดี คือ บุคคลผู้มีศรัทธา มีศีล เป็นพหูสูตร มีความเสียสละ มีปัญญาการเสพ การส้องเสพด้วยดี การคบ การคบหา ความรักดี ความจงรักภักดี ต่อบุคคลเหล่านั้นความเป็นผู้มีกายและใจแนมน้าวไปตามบุคคลเหล่านั้น อย่างนี้เรียกว่าความเป็นผู้มีมิตรดี บุคคลผู้ประกอบด้วยความเป็นผู้มีมิตรดีนี้ ชื่อว่ากัลยาณมิตร (ผู้มีมิตรดี)”^{๓๑}

ลักษณะของกัลยาณมิตรที่หมายถึง หลักการปฏิบัติเพื่อการขัดเกลากิเลส มีการไม่เบียดเบียนกันเป็นต้นนี้ พระพุทธองค์ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลายควรทำความขัดเกลากิเลส โดยคิดว่าชนเหล่าอื่นจักเป็นผู้เบียดเบียนกันในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักเป็นผู้ไม่เบียดเบียนกัน...ชนเหล่าอื่นจักไม่ประพฤติพรหมจรรย์ในเรื่องนี้ เราทั้งหลายจักประพฤติพรหมจรรย์...ชนเหล่าอื่นจักมีมิตรชั่ว เราทั้งหลายจักมีมิตรดี”^{๓๒}

เมื่อกล่าวโดยสรุป ลักษณะของกัลยาณมิตรในพระไตรปิฎก หมายถึง ลักษณะของบุคคลที่ประกอบด้วยคุณธรรม มีศรัทธา มีศีล มีสุตะ มีจาคะ และปัญญา ซึ่งลักษณะดังกล่าวมีทั้งกัลยาณมิตรที่เป็นระดับโลกียะ มีคุณธรรมที่พร้อมจะเป็นที่พึ่งให้กับตนเองและผู้อื่น และพร้อมที่จะช่วยเหลือผู้อื่นได้ในระดับโลกียะ ส่วนกัลยาณมิตรในระดับโลกุตระเป็นกัลยาณมิตรในระดับสูงสุดมีพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ซึ่งพร้อมที่จะนำพาสรรพสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ได้

^{๒๘} วจ.ติก. (ไทย) ๒๐/๒๖/๑๗๕.

^{๒๙} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๘๗/๘๐.

^{๓๐} วจ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๘/๓๕.

^{๓๑} อภิ.ป. (ไทย) ๓๗/๗๖/๑๖๔.

^{๓๒} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๘๓/๗๓-๗๔.

๒.๒.๒ ลักษณะของกัลยาณมิตรในอรรถกถา

ลักษณะของกัลยาณมิตรในอรรถกถามีหลายนัยด้วยกัน ในที่นี้ผู้วิจัยจะได้ยกเอาความหมายที่เห็นว่าสำคัญต่อการวิจัยในครั้งนี้ ดังนี้

ลักษณะของกัลยาณมิตรที่หมายถึงมิตรผู้มีคุณธรรมความดี ดังที่พระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายลักษณะของกัลยาณมิตรว่า “พระอริยบุคคลทั้งหลายมีพระสารีบุตรเป็นต้น หรือแม้กระทั่งมนุษย์ทั้งหลาย ผู้เป็นมิตรที่ดีของพระอริยบุคคลทั้งหลายเหล่านั้น ชื่อว่ากัลยาณมิตร”^{๓๓}

ลักษณะของกัลยาณมิตรที่หมายถึงมิตรดี คือ “มิตรที่มีคุณธรรมมีศีล”^{๓๔} เป็นต้น ส่วนการมีสหชาติ คือ “เพื่อนร่วมงานดี”^{๓๕} ท่านยังได้อธิบายไว้อีกว่า เพื่อนดี คือ “เพื่อนที่รักใคร่สนิทสนมกัน รู้ใจกัน ชื่อสัตย์ต่อกัน”^{๓๖}

ลักษณะของกัลยาณมิตร ยังหมายถึง มิตรผู้มีคุณงามความดีทั้งหลาย คือ “มิตรที่เพียบพร้อมไปด้วยคุณงามความดีทั้งหลายมีศีล เป็นต้น”^{๓๗} มิตรผู้มีใจงาม คือ “มีความเจริญในธรรมเป็นคนดี ผู้มีคุณสมบัติอย่างนี้ชื่อว่า เป็นกัลยาณมิตร กัลยาณมิตรเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยคุณมีศีล เป็นต้น เป็นผู้ไม่เบียดเบียนต่อบุคคลผู้ที่เบียดเบียน เป็นผู้ที่ไม่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และแม้แต่ผู้ที่ไม่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และเป็นมิตรแก่ผู้มีอุปการคุณโดยประการทั้งปวง ชื่อว่าเป็นกัลยาณมิตร”^{๓๘}

ลักษณะของกัลยาณมิตรที่หมายถึงมิตรผู้มีใจบริสุทธิ์ ผู้บริสุทธิ์สะอาด ซึ่งหมายถึง “มิตรที่มีใจบริสุทธิ์จากความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นผู้บริสุทธิ์สะอาดจากอกุศลธรรมทั้งหลายมีกายทุจริต วาจาทุจริต มโนทุจริต มายา สาถะยะ ซึ่งจะเป็นเหตุให้มีการหลอกลวงมิตรหรือผู้อื่นที่ไม่ใช่มิตร”^{๓๙}

ลักษณะของกัลยาณมิตรที่หมายถึงมิตรทั้งหมดผู้มีคุณงามความดีทั้งหลาย เพียบพร้อมไปด้วยคุณความดีทั้งหลายมีศีล เป็นต้น^{๔๐} หมายความว่าบุคคลที่มีคุณงามความดีทั้งหลาย มีศรัทธาเป็นต้นชื่อว่าเป็นกัลยาณมิตร มนุษย์ทั้งหลายพึงมีบุคคลผู้มีคุณงามความดีมีศรัทธาเป็นต้นเป็นมิตร

กล่าวโดยสรุป ลักษณะของกัลยาณมิตรในอรรถกถามีลักษณะที่สอดคล้องกับลักษณะกัลยาณมิตรในพระไตรปิฎก แต่ในอรรถกถาได้แสดงรายละเอียดของกัลยาณมิตรไว้ พร้อมทั้งได้อธิบายในแง่มุมที่บ่งชี้รายละเอียดต่างๆ เกี่ยวกับคุณธรรม พร้อมทั้งคุณสมบัติของกัลยาณมิตรด้านต่างๆ ที่เป็นเครื่องชี้วัดความเป็นกัลยาณมิตร

^{๓๓} ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๘๓/๒๐๒.

^{๓๔} อ.ทสก.อ. (ไทย) ๓/๑๗/๓๒๒.

^{๓๕} อ.ทสก.อ. (ไทย) ๓/๑๗/๓๒๒.

^{๓๖} อ.ทสก.อ. (ไทย) ๓/๑๗/๓๒๒.

^{๓๗} ที.ม.อ. (ไทย) ๓/๓๔๕/๒๔๖.

^{๓๘} ขุ.อ.อ. (ไทย) ๓๑/๒๓๕.

^{๓๙} อ.ทสก.อ. (ไทย) ๒/๒๗/๑๐๖.

^{๔๐} ที.ม.อ. (ไทย) ๓/๓๔๕/๒๔๖.

๒.๒.๓ ลักษณะของกัลยาณมิตรในทัศนะของนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา

นอกจากลักษณะของกัลยาณมิตรที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถา ดังกล่าวมาแล้วนั้น ยังมีลักษณะกัลยาณมิตรที่นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาได้ทำการวิเคราะห์และแสดงทัศนะไว้ในหนังสือต่างๆ ซึ่งมีความหมายสอดคล้องกับความหมายที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เพื่อสนับสนุนและยืนยันความสำคัญของกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนาเถรวาทีให้มีความหนักแน่นมากยิ่งขึ้น จึงควรทราบแนวคิดเรื่องกัลยาณมิตรของนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาที่มีความสำคัญดังนี้

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต, เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่ พระพรหมคุณาภรณ์) ได้แสดงทัศนะว่า “กัลยาณมิตรคือมิตรที่ดี หมายถึงบุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง ช่วยบอกทาง หรือเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นได้ปฏิบัติตามพร้อมทั้งดำเนินไปในมรรคาแห่งการฝึกฝนอบรมอย่างถูกต้อง”^{๔๑}

นอกจากนี้ ท่านยังกล่าวไว้โดยใจความว่า “พ่อแม่ ครูอาจารย์ คือ กัลยาณมิตรที่ต้องมีทั้งศีลและธรรม หรือศีลธรรมของผู้ใหญ่ ทั้งความเป็นผู้นำในสังคมจะต้องทำตนเป็นแบบอย่างที่ดี และคนเหล่านั้นทั้งหมด ต้องช่วยชี้แนะให้เด็กเยาวชนและคนในสังคมประเทศชาติ รู้จักเลือกหาแหล่งความรู้และถือเอาเป็นแบบอย่างที่ดี ดังแนวคิดที่ว่าเด็กและเยาวชนรู้จักเลือกคบคนดี รู้จักเลือกหาแหล่งความรู้ที่ดี รู้จักเอาแบบอย่างที่ดี หรือรู้จักเลือกบุคคลที่จะนิยมเป็นแบบอย่างในความประพฤติ หรือในการครองชีวิต”^{๔๒}

พระมหานรินทร์ สุธรรม ได้ให้ทัศนะไว้ว่า “ความเป็นกัลยาณมิตรในพุทธศาสนาถือว่าเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความมีเมตตากรุณาต่อกัน พึงพาอาศัยกันและกันเป็นการอยู่ในสังคมที่มีความสร้างสรรค์ ในฐานะของกัลยาณมิตรเป็นทั้งฝ่ายรับและฝ่ายให้ ซึ่งเป็นธรรมชาติที่ถูกต้องของมนุษย์ที่มีฐานะเป็นผู้รับและเป็นผู้ให้ เพราะโดยธรรมชาติแล้วมนุษย์มีความแตกต่างกันตามเหตุปัจจัย ในแง่ศักยภาพก็มีความแตกต่างกัน การเป็นอยู่ที่ดีมีความสุข หรือการจะกระทำสิ่งต่างๆ ให้บรรลุเป้าหมายนั้น บางคนก็มีศักยภาพเพียงพอก็กระทำเองได้ แต่บางคนที่มีศักยภาพน้อยก็ต้องพึ่งหรือรับการช่วยเหลือจากผู้อื่น อันที่จริงในขั้นตอนของการฝึกฝนตนเองให้มีศักยภาพนั้น ผู้เป็นกัลยาณมิตรนั้นก็ต้องเป็นผู้รับมาก่อนแล้ว คือต้องอาศัยกัลยาณมิตรเป็นเบื้องต้นก่อน จึงกล่าวได้ว่ามนุษย์ต้องมีกัลยาณมิตร มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความมีกัลยาณมิตรจึงมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์”^{๔๓}

พระมหาเกรียงไกร บัวจันอัด ได้แสดงทัศนะไว้ว่า “การคำนึงถึงอุปการคุณของคุณุหัสผู้เป็นทั้งกัลยาณมิตรผู้ใกล้ชิดพระภิกษุและเป็นสิ่งแวดล้อมทางสังคม ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมที่เป็นมนุษย์

^{๔๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พุทธธรรมฉบับปรับปรุงขยายความ*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๖๖๒-๖๖๓.

^{๔๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *การศึกษาที่สาละวนแห่งภูมิปัญญาไทย*, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ พรินตติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๒-๓.

^{๔๓} พระมหานรินทร์ สุธรรม, “สมณเพศกับเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนาเถรวาที”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕), หน้า ๗๒.

ด้วยกันมีการตอบแทนด้วยการสั่งสอน จึงเป็นเหตุให้พระสงฆ์ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเป็นอยู่ชาวบ้าน หรือถ้ากล่าวอีกนัยหนึ่งผู้ให้การอุปการะพระสงฆ์นั้นเป็นชนทุกกลุ่ม นับแต่พระมหากษัตริย์จนถึงประชาชนทั่วไป พระสงฆ์จึงต้องทำตนเป็นกัลยาณมิตรแก่บุคคลเหล่านั้นทุกจำพวก

ธรรมที่ทำให้เป็นกัลยาณมิตร ได้แก่ การประพฤติปฏิบัติตามแนวทางที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้ ประพฤติสุจริต ทางกาย วาจา ใจ ทั้งไม่ประพฤติทุจริตทางกาย วาจา ใจ สร้างคุณธรรมให้เกิดขึ้นในตนเอง ทำตนเองให้เป็นที่พึ่งของตนเองและเพื่อนมนุษย์ เรียกว่าเป็นผู้ให้แสงสว่างปลุกตัวเองและเพื่อนมนุษย์ให้ตื่นจากสิ่งที่ไม่ดีไม่งามทั้งหลาย โดยอาศัยหลักธรรมที่พระพุทธองค์ตรัสสอนไว้มาประพฤติ

การปฏิบัติธรรมให้ได้ผลดี ก็ต้องอยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่เป็นประดุจมิตร ดังนั้นสิ่งแวดล้อมที่เป็นกัลยาณมิตรจึงหมายถึง ๑) ที่อยู่อาศัยสะดวกสบาย ๒) มีสถานที่ที่เกื้อกูลแก่ชีวิตประจำวัน ๓) ได้ฟังคำพูดที่สนับสนุนส่งเสริมการศึกษา หรือคำพูดที่ดีไพเราะ ไม่กระทบกระทั่งจิตใจทำให้ปลอดโปร่ง ๔) คบคนดี คนที่เป็นบัณฑิต คบคนที่เป็นกัลยาณมิตร มีความสามารถแนะนำในเรื่องการศึกษา การปฏิบัติธรรมได้ ๕) มีอาหารสะดวก ๖) ดิน ฟ้า อากาศสิ่งแวดล้อมอำนวย ไม่ร้อนไม่หนาวจนเกินไป ๗) อริยาบถ หมายถึง ในขณะที่ศึกษาเราสามารถที่จะนั่งหรือทำการศึกษาอยู่ในท่าที่สบาย ๘) ตัวบุคคลผู้ปฏิบัติธรรมเองต้องทำตนเป็นคนใฝ่รู้ มีความเพียร ชอบคบค้าสมาคมและแสวงหาผู้เป็นกัลยาณมิตรเสมอๆ เป็นชีวิตจิตใจ”^{๔๔}

พระสิงห์ทน นราสโก กล่าวว่า “ผู้เป็นกัลยาณมิตรคือผู้ที่จะทำให้มนุษย์บรรลุสังฆธรรมไม่ใช่จะเข้าถึงด้วยการถกเถียงหรือโต้แย้ง ต้องรู้กันด้วยเหตุผล ความเข้าใจผิดไม่สามารถจัดให้หมดไปด้วยการโต้แย้งหรือให้เหตุผล ต้องใช้สมาธิและวิปัสสนาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งนั้นจึงสามารถจัดความเชื่อแบบผิดพลาดนั้นได้ ถ้าปราศจากความเพียร การใช้ปัญญาเพื่อแยกแยะให้เห็นธาตุแท้ของสิ่งต่างๆ ก็ไม่สามารถค้นพบสังฆธรรมได้”^{๔๕}

แสง มนวิthur กล่าวว่า “ความเป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกันในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้นช่วยเกื้อกูลสนับสนุนให้เกิดการใช้สติปัญญาพิจารณาหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า อย่างมีโยนิโสมนสิการแล้วลงมือปฏิบัติธรรมตามเหตุปัจจัย จนได้รับผลตามความเป็นจริงแล้วจึงเชื่อ เคารพนับถือพระองค์ไม่ได้เชื่อ เคารพ นับถือพระองค์ในฐานะเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแต่เพียงอย่างเดียว”^{๔๖}

จากลักษณะของกัลยาณมิตรในทัศนะของนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา สรุปได้ว่าลักษณะของกัลยาณมิตรมีความสอดคล้องกับพระไตรปิฎกและอรรถกถา พระพุทธเจ้าทรงถึงพร้อมด้วยพระคุณทั้ง ๓ คือ พระปัญญาธิคุณ พระกรุณาธิคุณ และพระบริสุทธิคุณ ทรงเป็นกัลยาณมิตรที่มี

^{๔๔} พระมหาเกรียงไกร บัวจันอัด, “การศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอนเรื่องกัลยาณมิตรกับการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทและพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๖), หน้า ๔๐.

^{๔๕} พระสิงห์ทน นราสโก (คำขาว), **พลังรังสีธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๔๓), หน้า ๕.

^{๔๖} แสง มนวิthur, **ชีวิตและปรัชญามหาแสง**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๑๐๔-๑๐๗.

คุณธรรมสูงสุด ต่อพระสงฆ์สาวกและชาวโลก พระมหากษัตริย์ทรงประกอบด้วยทศพิธราชธรรม ทรงเป็นกัลยาณมิตรหรือผู้นำของประชาชน พระสงฆ์ สามเณรเป็นกัลยาณมิตรโดยเป็นผู้นำทางศีลธรรม เป็นที่พึ่งทางใจของพุทธศาสนิกชน ครูอาจารย์เป็นกัลยาณมิตรของมวลศิษย์ เพื่อนเป็นกัลยาณมิตรของเพื่อน บิดามารดาเป็นกัลยาณมิตรของบุตรธิดา ทุกคนจึงอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

สรุป ลักษณะของกัลยาณมิตรพบว่า ความเป็นกัลยาณมิตร มิใช่เพียงความเป็นเพื่อน หรือมิตรธรรมดา แต่เป็นมิตรหรือเพื่อนที่ดี แนะนำในสิ่งที่ดีงาม และชักชวนกระทำในสิ่งที่มีประโยชน์ไม่ผิดกฎหมายหรือผิดศีลธรรม ในขณะเดียวกัน การที่บุคคลจะมีกัลยาณมิตร หรือที่เรียกว่า “กัลยาณมิตรตา” ความเป็นผู้มีกัลยาณมิตรนั้น ต้องเป็นผู้ที่รู้จักเลือกคบหามิตรที่แนะนำหรือชักชวนเพื่อนให้ทำในสิ่งที่ดีงาม ดังนั้น บุคคลใดที่ได้ชื่อว่ามีกัลยาณมิตรนั้น ย่อมจะมีชีวิตที่ประสบแต่ความเจริญ

๒.๓ ประเภทของกัลยาณมิตร

การจัดประเภทของกัลยาณมิตร ในเบื้องต้นไม่พบมีการจัดประเภทของกัลยาณมิตรไว้โดยตรง จะมีก็แต่ใช้ คำว่า มิตร ซึ่งเป็นคำกลางๆ ท่านได้แยกประเภทของมิตร ไว้หลายแนวด้วยกัน ดังความปรากฏในสังคหสูตร^{๔๗} พระพุทธเจ้าทรงจำแนกมิตรไว้ ๒ ประเภท คือ มิตรเทียมกับมิตรแท้ และอีกแห่งหนึ่งในหลักศาสนสุตตนิเทศ^{๔๘} ทรงจำแนกไว้มี ๒ ประเภทเช่นกัน คืออาคารกมิตร (มิตรครองเรือน) และอนาคาริกมิตร (มิตรไม่ครองเรือน)

ในมิตร ๒ ประเภท คือมิตรเทียมกับมิตรแท้นั้น เพื่อให้เป็นข้อสังเกตประเภทของมิตร พระพุทธเจ้าทรงจำแนกประเภทของมิตรเทียมและมิตรแท้ไว้ดังต่อไปนี้

๑. มิตรเทียม ๔ ประเภท คือ เป็นคนที่ถือเอาแต่ประโยชน์จากผู้อื่นฝ่ายเดียว คนดีแต่พูด คนพูดประจบ และคนที่ชักนำในทางเสื่อม ผู้ประกอบด้วยลักษณะ ๔ ประการนี้ พึงทราบว่า ไม่ใช่มิตรแท้ เป็นมิตรเทียม นอกจากได้แสดงแต่ละประเภทดังที่กล่าวมาแล้วนี้ ยังได้จำแนกออกไปอีกประเภทละ ๔ ลักษณะย่อยอีก^{๔๙} รายละเอียดขอยกไว้ไม่นำเสนอเพื่อกระชับเนื้อหาและขอนำเข้าสู่ประเด็นที่สองซึ่งเป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องโดยตรง

๒. มิตรแท้ บาลีใช้คำว่า สุทรมิตร คือ มิตรที่มีใจดี มีความจริงใจ คบหากันด้วยความบริสุทธิ์ใจ เป็นมิตรที่บุคคลคบหาสมาคมแล้วทำให้มีแต่ความสุขความเจริญจำแนกออกเป็น ๔ ประเภท^{๕๐} คือ

- ๑) มิตรมีอุปการะ
- ๒) มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์
- ๓) มิตรแนะนำประโยชน์
- ๔) มิตรมีความรักใคร่

^{๔๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๔/๒๐๗.

^{๔๘} พุ.จ. (ไทย) ๓๐/๑๒๓/๔๐๙.

^{๔๙} ดูรายละเอียดที่ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๕/๒๐๗.

^{๕๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๐/๒๐๙.

เมื่อพิจารณาจากความหมายของมิตรแท้แล้วไม่ต่างจากคำว่า กัลยาณมิตร ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่า หากจะมีการจัดประเภทของกัลยาณมิตรแล้ว มิตรแท้ทั้ง ๔ ประเภทนี้สามารถจัดเป็นประเภทของกัลยาณมิตรได้ ซึ่งในแต่ละประเภทยังแยกออกไปอีกประเภทย่อย ๔ ลักษณะดังนี้

๑. มิตรมีอุปการะ มี ๔ ลักษณะ^{๕๑} ได้แก่

- ๑) ป้องกันมิตรผู้ประมาท
- ๒) ป้องกันทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว
- ๓) เมื่อมีภัยก็เป็นที่พักพิงน่านได้
- ๔) เมื่อมีกิจที่จำเป็นเกิดขึ้น ก็ช่วยโศกทรัพย์ให้ ๒ เท่าของทรัพย์ที่ต้องการในกิจนั้น

มิตรทั้ง ๔ ลักษณะนี้ เป็นมิตรผู้หวังดี คอยระวัง คอยห้ามเหตุแห่งความประมาทของเพื่อนผู้ตั้งอยู่ในความประมาท ไม่ว่าจะเป็นความประมาทในวัย ประมาทในการศึกษาประมาทในการใช้จ่ายทรัพย์ ประมาทในการดำรงชีวิต มีอุบายชักนำให้พ้นจากความประมาทโดยการชี้ให้เห็นประโยชน์และผลเสียจากความประมาท จึงได้ชื่อว่าเป็นที่พึ่งในยามมีภัยได้อย่างแท้จริง ในยามจำเป็นขัดสนทรัพย์ ยังให้ความช่วยเหลือทรัพย์มากกว่าที่เอ่ยปากขอ ซึ่งแสดงออกถึงความจริงใจ และความเต็มใจที่จะช่วยเหลือเพื่อน บุคคลใดที่มีลักษณะทั้ง ๔ ประการดังที่กล่าวมานี้เรียกว่า กัลยาณมิตรประเภทที่หนึ่ง

๒. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ มี ๔ ลักษณะ^{๕๒} ได้แก่

- ๑) บอกความลับแก่เพื่อน
- ๒) ปิดความลับของเพื่อน
- ๓) ไม่ละทิ้งในยามอันตราย
- ๔) แม้ชีวิตก็อาจจะสละเพื่อประโยชน์ของเพื่อนได้

เป็นมิตรด้วยความไวเนื้อเชื่อใจ ปกติไม่บอกความลับของตนแก่ผู้อื่นแต่สำหรับเพื่อนผู้ร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วยกันมาไม่มีความลับไม่มีอะไรต้องปิดบัง แม้ความลับก็ยอมเปิดเผยให้แก่กันได้ ตายแทนกันได้เพื่อประโยชน์ของเพื่อน ผู้ใดได้มิตรที่มีลักษณะทั้ง ๔ ประการนี้ถือว่าได้กัลยาณมิตร ชนิดที่หายากมาก เพราะนอกจากไม่มีความลับ แล้วยังสามารถสละชีวิตตายแทนกันได้ นี่คือกัลยาณมิตรประเภทที่สอง

๓. มิตรแนะนำประโยชน์ มี ๔ ลักษณะ^{๕๓} ได้แก่

- ๑) ห้ามมิให้ทำความชั่ว
- ๒) แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี
- ๓) ให้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
- ๔) บอกทางสวรรค์ให้

^{๕๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๑/๒๑๐.

^{๕๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๒/๒๑๐.

^{๕๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๔/๒๑๑.

มิตรผู้มีความรักใคร่นั้น เมื่อเห็นเพื่อนมีทุกข์พลอยไม่สบายใจไปด้วย ยินดีในความเจริญ ไม่ยินดีในความเสื่อมของเพื่อนไม่ว่าจะเป็นความเสื่อมทรัพย์ หรือเสื่อมจากกุศลทั้งหลายในยามเพื่อน ประสบความสำเร็จในชีวิต เช่น สำเร็จการศึกษา ได้งานทำ เลื่อนยศ แสดงแต่ความยินดีเมื่อมีใครติเตียนหรือกล่าวร้ายเพื่อนย่อมหาโอกาสคอยแก้ต่างยับยั้งค่านินทาเหล่านั้น ตามความเป็นจริง เมื่อมีใครสรรเสริญเพื่อนย่อมสรรเสริญช่วยสนับสนุนรับรองเพื่อนตามความเป็นจริงเช่นกัน นี่คือ กัลยาณมิตรประเภทที่สี่

นอกจากนี้ ยังสามารถจำแนกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้อีก ๒ ประเภท ดังที่ปรากฏไว้ใน ชัคควิสาณสูตรตนิทเทศ คือ

๑. อาคาริกมิตร (มิตรครองเรือน) หรือกัลยาณมิตรทางโลก คือ คนบางคนในโลกนี้ให้สิ่งที่ให้ได้อย่าง สละสิ่งที่สละได้อย่าง ทำสิ่งที่ทำได้ยาก ทนสิ่งที่ทนได้อย่าง บอกความลับแก่เพื่อนปกปิดความลับของเพื่อน ไม่ทอดทิ้งในคราวมีอันตราย แม้ชีวิตก็สละเพื่อประโยชน์แก่เพื่อนได้เมื่อเพื่อน สิ้นเนื้อประดาตัวก็ไม่ดูหมิ่น ชื่อว่า อาคาริกมิตร หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กัลยาณมิตรทางโลก เป็นมิตรที่ดี คอยให้คำแนะนำ ช่วยเหลือ หรือสามารถเป็นที่พึ่งในเรื่องทั่วไปในทางโลกเช่น ให้คำปรึกษา เรื่องความรู้วิชาการทางโลก เป็นต้น กัลยาณมิตรในทางโลกนี้ อาจจะทำให้การช่วยเหลือหรือแนะนำโดยให้ความรู้เกี่ยวกับการทำงาน หรือการพัฒนาระบบ การทำงานที่ดีขึ้น การแนะนำ หรือชี้แนวทางให้ความรู้ดังกล่าวนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วิทยาทาน

๒. อนาคาริกมิตร (มิตรไม่ครองเรือน) หรือกัลยาณมิตรทางธรรม คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นที่รัก พอใจ เป็นที่เคารพ ครวญยกย่อง พุดเป็น ทนฟังถ้อยคำได้ กล่าวถ้อยคำได้ลึกซึ้งและไม่ชักนำไปในเรื่องไม่สมควร ชักชวน (ให้บำเพ็ญ) ในทางอริสฺส ชักชวนให้หมั่นเจริญสติปัฏฐาน ๔ ชักชวนให้หมั่นเจริญสัมมปทธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ ชื่อว่า อนาคาริกมิตร หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กัลยาณมิตรทางธรรมๆ หรือมิตรที่ดี ที่คอยให้คำแนะนำปรึกษาเกี่ยวกับหลักการดำเนินชีวิตที่ดียิ่ง ด้วยการนำธรรมะมาใช้ ซึ่งแตกต่างจากกัลยาณมิตรในทางโลกคือ คำแนะนำสั่งสอน นอกจากจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตในทางโลกนี้แล้ว ยังมุ่งเน้นเพื่อยกระดับจิตใจของผู้ได้รับคำแนะนำให้สูงขึ้น เป็นกัลยาณมิตรที่มุ่งมั่น เพื่อให้ผู้อื่นเกิดปัญญาสามารถพึ่งพา กำลังความสามารถด้วยตนเองที่แท้จริง เช่น แนะนำให้รู้จักการทำทาน การรักษาศีล และการทำสมาธิภาวนา เป็นต้น คำแนะนำที่สามารถก่อให้เกิดผลข้ามภพข้ามชาติได้ ความรู้ที่นำมาแนะนำนี้ เรียกว่า ธรรมทาน

สรุป ประเภทของกัลยาณมิตร ในทางพระพุทธศาสนามีอยู่ ๒ ประเภทด้วยกันคือ มิตรที่บุคคลคบแล้วเกิดความสบายใจ อุ่นใจ มีความสุข เรียกว่า มิตรแท้ ส่วนมิตรที่เมื่อคบแล้วก่อความรำคาญใจ สร้างแต่ความทุกข์ ความเดือดร้อน ความฉิบหาย เรียกว่า มิตรเทียมนอกจากนี้ ยังสามารถจำแนกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้อีก ๒ ประเภท ดังที่ปรากฏไว้ในชัคควิสาณสูตรตนิทเทศ คือ อาคาริกมิตร (มิตรครองเรือน) หรือกัลยาณมิตรทางโลก และอนาคาริกมิตร (มิตรไม่ครองเรือน) หรือกัลยาณมิตรทางธรรม

๒.๔ ความสำคัญของกัลยาณมิตร

การได้อัตภาพเป็นมนุษย์เกิดมามีอาการครบสามสิบสองบริบูรณ์ คือเป็นปกติในทางกายภาพ แต่ในด้านความคิดความอ่าน ความเข้าใจต่อชีวิตนั้น ดูเหมือนจะต้องได้รับการปลูกฝังได้รับข้อมูลที่ดี และถูกต้อง จึงจะดำรงตนอยู่ในแนวทางชีวิตที่งดงาม ไม่เดือดร้อนจนเกินไป

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต, เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่ พระพรหมคุณาภรณ์)^{๕๔} ได้กล่าวไว้ว่า การได้มัคคุเทศก์ คือโซ่คล้องในการเดินทาง คนทั่วไปจะต้องอาศัยกัลยาณมิตรเป็นจุดเริ่มต้นในการชักนำเข้าสู่ทางชีวิตที่งดงาม การไปสู่จุดหมายของพระพุทธศาสนาได้นั้น ก็ต้องอาศัยความมีกัลยาณมิตรเป็นสำคัญ เพราะว่าเมื่อมีกัลยาณมิตร มีผู้ที่ชี้แนะนำทางที่ถูกต้องแล้ว ก็จะทำให้บุคคลเริ่มรู้จัก เริ่มมีความเข้าใจหรือความเห็นทางที่ถูกต้องนั้น ก็คือสัมมาทิฐิ ซึ่งจะทำให้เดินทางไปได้ ถ้าไม่มีกัลยาณมิตร ก็มองไม่เห็น ไม่รู้แม้กระทั่งว่าทางเดินอยู่ที่ไหน ทำให้ดำเนินชีวิตผิดพลาดได้ เหมือนวนเวียนอยู่ในป่าหลงไปหลงมา บางทีตลอดชีวิตก็ไม่ได้เข้าสู่ทางที่ถูกต้อง กัลยาณมิตรนั้นเหมือนกับเป็นผู้ที่รู้ทางเพราะเคยเดินทางนั้นมาแล้ว หรืออย่างน้อยก็ได้เคยผ่าน ทำให้ได้รู้ว่าทางอยู่ตรงไหน สามารถไปชี้แนะและชักนำเข้าสู่ทางได้ ดังนั้น กัลยาณมิตร นี่จึงสำคัญมาก

ในพระไตรปิฎกพระพุทธเจ้าได้ตรัสเน้นถึง ความสำคัญของความเป็นผู้มีกัลยาณมิตรสำหรับพระภิกษุ โดยมากพระองค์ตรัสเน้นไปที่ประโยชน์สูงสุด ซึ่งเหมาะสมกับภาวะของผู้ตั้งใจสละและอุทิศตนเข้าบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา อย่างเช่น พระองค์ตรัสว่า

ดูก่อนอานนท์ ความมีกัลยาณมิตรเท่ากับเป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดทีเดียว เพราะว่าผู้มีกัลยาณมิตร พึงหวังสิ่งนี้ได้ คือเขาจักเจริญ จักทำให้มากซึ่งอริยอัชฎางคิกมรรค...อาศัยเราผู้เป็นกัลยาณมิตร เหล่าสัตว์ผู้มีชาติเป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากชาติ ผู้มีชราเป็นธรรมดาย่อมพ้นจากชรา ผู้มีมรณะเป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากมรณะ ผู้มีโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส เป็นธรรมดา ย่อมพ้นจาก โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส^{๕๕}

อีกทั้งพระองค์ตรัสเกี่ยวกับการคบผู้ที่เป็นกัลยาณมิตร และผู้ไม่ได้เป็นกัลยาณมิตรว่าเป็นไปไม่ได้ที่ภิกษุผู้มีมิตรชั่ว มีสหายชั่ว หรือเพื่อนชั่ว เสพ คบ เข้าไปนั่งใกล้มิตรชั่ว และประพฤติดังตามิตรชั่วเหล่านั้น จักบำเพ็ญอภิสมจาริกธรรม เสขธรรมและศีลให้บริบูรณ์ได้ เมื่อศีลไม่บริบูรณ์จักละกามราคะ รูปราคะ อรูปราคะก็ย่อมเป็นไปไม่ได้เช่นเดียวกัน ตรงกันข้ามเป็นไปได้ที่ภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหายดี หรือมีเพื่อนดี เสพ คบ เข้าไปนั่งใกล้แล้วจักบำเพ็ญอภิสมจาริกธรรม เสขธรรม และศีลจึงบริบูรณ์ได้ เมื่อศีลบริบูรณ์การละกามราคะ รูปราคะ หรืออรูปราคะจึงเป็นได้^{๕๖}

นอกจากนี้ธรรมคือความเป็นผู้มีกัลยาณมิตรยังปรากฏในหลักธรรมตามที่แตกต่างกัน เช่นความมีกัลยาณมิตร เป็นหนึ่งในธรรม ๑๐ ประการ ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ และน่าพอใจ หาได้ยากในโลก

^{๕๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **ชวนคิด พินิจธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๔๖-๔๗.

^{๕๕} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๒/๒-๔.

^{๕๖} อง.ฉก. (ไทย) ๒๒/๖๗/๕๘๖.

นี้^{๕๗} เป็นหนึ่งในธรรม ๑๐ ประการ ที่สามารถถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมวินัยได้^{๕๘} และเป็นหนึ่งในธรรม ๖ ประการที่เทวดากราบทูลถวายว่า เป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมแก่พระภิกษุ พระผู้มีพระภาคทรงรับรองว่าเป็นอย่างนั้นได้จริง^{๕๙} อีกทั้งเป็นหนึ่งในธรรม ๕ ประการ ที่เป็นเหตุให้อายุยืน^{๖๐} ขณะเดียวกัน ความมีกัลยาณมิตรก็เป็นอีกข้อธรรมหนึ่งที่เป็นไปเพื่อบรรลุประโยชน์ในโลกนี้^{๖๑}

หากดูเรื่องการคบหาจะพบว่า พระองค์ทรงย้ำเสมอว่า บุคคลไม่พึงคบมิตรชั่ว ไม่พึงคบคนต่ำช้า พึงคบแต่กัลยาณมิตร พึงคบแต่สัตบุรุษ^{๖๒} ภิกษุผู้เป็นพระเสขะ คือ ผู้ยังไม่บรรลุพระอรหันต์ปรารถนาจะบรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม คือ บรรลุพระอรหันต์พระองค์ตรัสว่าไม่ทรงเห็นเหตุอื่น แม้อย่างหนึ่งที่ทำให้เหตุซึ่งมีอยู่ภายนอกตน ให้มีอุปการะมากเหมือนความเป็นผู้มีมิตรดี จึงทรงเน้นว่า ภิกษุผู้มีมิตรดี ย่อมละอกุศลได้ และทำกุศลให้เจริญ^{๖๓} จึงทรงแนะนำให้ภิกษุคบหาแต่ผู้ที่เป็นกัลยาณมิตร มีอาชีพหมตจต ไม่เกียจคร้านกระทำการปฏิสันถาร และฉลาดในเรื่องมารยาท เพราะปฏิบัติตามคุณธรรมดังกล่าวนั้นจักทำที่สุดแห่งทุกข์ได้^{๖๔} ส่วนมิตรผู้มุ่งหวังความแตกแยกกัน คอยหาแต่ความผิดข้อบกพร่อง จับผิดอยู่ตลอดเวลา ท่านเตือนว่าไม่ควรคบ ส่วนมิตรที่วางใจได้ เหมือนบุตรในไส้ ถึงผู้อื่นกล่าวเหตุตั้งร้อยอย่างพินอย่างก็ไม่แตก แยกจากกัน มิตรเช่นนั้นควรคบอย่างยิ่ง^{๖๕} นอกจากดังที่กล่าวมาแล้วพระองค์ยังทรงแนะนำให้ยิ่งขึ้นไปอีกว่า บุคคลรู้บุคคลใดว่า ผู้นั้นเช่นเดียวกับเราด้วยศีล ปัญญา และสุตะ พึงกระทำไมตรีกับบุคคลเช่นนั้น เพราะการสมาคมกับสัตบุรุษเป็นความสุขโดยแท้^{๖๖} หากคบคนเลวก็เลวตาม คบคนเสมอกันย่อมไม่เสื่อมในกาลไหนๆ การคบคนที่ดีกว่าย่อมเจริญเร็วพลัน เพราะเหตุนี้ จงคบคนที่ดีกว่าตน^{๖๗}

ไม่เฉพาะแต่พระภิกษุเท่านั้น ที่พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญของความมีกัลยาณมิตรยังมีการตรัสสอนถึงความสำคัญของความมีกัลยาณมิตรสำหรับคนทั่วไปด้วย โดยเฉพาะชาวบ้านยังมีหลักธรรมและพุทธภาษิตที่ย้ำถึงความสำคัญของการคบหา และการเสวนาคณดีเพิ่มอีกจำนวนมาก เช่น การคบคนชั่วเป็นหนึ่งในอบายมุข^{๖๘} การคบมิตรและปฏิบัติถูกต้องต่อมิตรเป็นหลักอย่างหนึ่งในคำสอนเรื่องทิศ ๖^{๖๙} การรู้จักเลือกคบคนตามหลักมิตรแท้มิตรเทียม^{๗๐} ในชาดกซึ่งเป็นคำสอน

^{๕๗} วจ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๗๓/๑๖๐.

^{๕๘} วจ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๘๒/๑๘๒.

^{๕๙} วจ.ฉก. (ไทย) ๒๒/๖๙/๕๘๘.

^{๖๐} วจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๒๖/๒๐๖.

^{๖๑} วจ.อญจก. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๐.

^{๖๒} ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๗๘/๕๒.

^{๖๓} ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๑๗/๓๖๑.

^{๖๔} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๗๖/๑๕๐.

^{๖๕} ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๒๕๘/๕๖๐.

^{๖๖} ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๒๒/๖๙.

^{๖๗} ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๔/๒๕๗.

^{๖๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๗/๒๐๒.

^{๖๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๕/๑๙๙.

^{๗๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๕/๒๐๗.

สำหรับคนทุกชั้นทุกประเภทโดยเฉพาะชาวบ้าน ก็มีเรื่องราว และสุภาพชนแนะนำเกี่ยวกับการคบหา หรือการเสวนาเป็นจำนวนมากเรื่องที่เด่นคือนกแขกเต้าสองพี่น้อง^{๗๑}

จะเห็นว่าการคบมิตรนั้นสำคัญมากเหมือนเข็มทิศของชีวิตเลยทีเดียวได้ หากคบคนดีก็จะดี เหมือนคนที่เราคบ หากคบคนที่ชั่วเราก็อชั่ว หรืออย่างน้อยก็ถูกมองว่ามีเพื่อนไม่ดี ความหวาดระแวง ของคนรอบข้างก็จะเกิดขึ้น คนเรานั้นไม่อาจอยู่โดดๆ อยู่แบบไม่ต้องสัมพันธ์กับใครธรรมดาต้องมีการ คบหากับบุคคลอื่น ขาดไม่ได้ โดยเฉพาะชีวิตแบบทางโลก แต่การคบหานี้จะได้กัลยาณมิตรหรือปาป มิตรก็ว่ากันอีกทีหนึ่ง ตัวอย่างที่ดี สามารถทำให้เห็นภาพความสำคัญของกัลยาณมิตรได้ อย่างกรณี อดีตชาติของท่านพระโมคคัลลานะเถระ

ท่านพระโมคคัลลานะได้เล่าถึงอดีตชาติที่เป็นคฤหัสถ์ว่า ตนได้รับผลจากการคลุกคลีกับ มิตรชั่ว และการกระทำชั่วของตนเองเป็นการแสดงให้เห็นถึงผลเสียจากการไม่ได้กัลยาณมิตร ดัง ปรากฏในเถราปทานมีความตอนหนึ่งว่า “ข้าพเจ้าคลุกคลีมิตรชั่ว ตกอยู่ในอำนาจามราคะ มีใจโกรธ เคือง ได้ฆ่ามารดาและบิดาเสียแล้ว แม้เกิดในกำเนิดใดๆ คือ จะเป็นนรกหรือมนุษย์ก็ตามเพราะเป็นผู้ มากด้วยความชั่ว ข้าพเจ้าจึงถูกทุบตีระชะตาย นี่เป็นกรรมครั้งสุดท้ายของข้าพเจ้า ภพสุดท้ายกำลัง เป็นไปอยู่ กรรมเช่นนี้จักปรากฏแก่ข้าพเจ้าในเวลาจะตายแน่ในชาตินี้”^{๗๒}

นอกจากนี้ ยังมีอีกตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของกัลยาณมิตร อย่างเช่นกรณี ของ พระเมฆิยะ^{๗๓} พระเมฆิยะเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนารูปหนึ่ง ที่เข้ามาบวชด้วยความเลื่อมใส ศรัทธาในพระรัตนตรัย แลยังมีโอกาสได้เป็นพุทธอุปฐากติดตามพระพุทธเจ้าไปในที่ต่าง ๆ วันหนึ่ง ท่านพระเมฆิยะประสงค์จะไปอยู่ในป่าบำเพ็ญเพียรตามลำพัง จึงกราบทูลขออนุญาตต่อพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงห้ามถึง ๓ ครั้ง เพราะพระองค์อยู่รูปเดียว ให้อรรถนกว่าจะมีภิกษุรูปอื่นมาแทน ความจริง เหตุที่พระองค์ทรงห้ามไว้ ก็ด้วยพระประสงค์จะประวิงเวลาให้ท่านมีจิตอ่อนโยนเหมาะแก่การบำเพ็ญ เพียร แต่เมื่อท่านยืนยันที่จะไปให้ได้ โดยยกเหตุผลว่า พระองค์ไม่ทรงมีกิจที่จะต้องทำให้ยิ่งขึ้นไปอีก ทั้งไม่มีการสังสมกิจที่ทำแล้ว กล่าวคือ ทรงบรรลुพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว แต่พระเมฆิยะยัง ไม่ได้บรรลุธรรม จึงขออนุญาตพระองค์ ด้วยอ้างเหตุผลดังกล่าวพระองค์จึงได้อนุญาตให้

เมื่อท่านไปอยู่ตามลำพัง แทนที่จิตจะสงบเหมือนป่าที่เงียบสงัด ดังที่วาดฝันเอาไว้กลับ กลายเป็นว่าถูกโจรคืออกุศลวิตก ๓ ประการ คือ กามวิตก (ความตรึกในทางกาม) พยาบาทวิตก (ความตรึกในทางพยาบาท) วิหิงสาวิตก (ความตรึกในทางเบียดเบียน) ปล้นสะดมสิ่งของคืออกุศลจิตไป โดยมาก ไม่อาจทำให้จิตได้รับความสงบเลยแม้แต่บัดเดียว เหมือนที่วาดฝันเอาไว้ ต้องกลับมากราบ ทูลพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงแนะวิธีสู่ใจคืออกุศลวิตกนั้น โดยประการแรกให้มีกัลยาณมิตรประการ ต่อมาให้มีศีลและอาจารย์ เมื่อจะมีเหตุที่ต้องสนทนา ให้สนทนากถาเฉพาะที่เป็นเครื่องขัดเกลาภิเลส มีการปรารภความเพียร เจริญปัญญา และทรงแนะวิธีกำจัดใจคือกิเลสด้วยการเจริญอสุภกัมมัฏฐาน

^{๗๑} พุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๕๙/๔๔๗.

^{๗๒} พุ.อป. (ไทย) ๓๒/๓๙๐/๖๑.

^{๗๓} ดุราลัยเถียรใน พุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๓๑/๒๓๖.

เพื่อละระคะ เจริญเมตตากรรมมัญฐาน เพื่อละพยาบาท เจริญอานาปานัสสติกรรมมัญฐานเพื่อละวิตก และ เจริญอนิจจสัญญากรรมมัญฐาน เพื่อถอนอัสมิมานะ คือถอนความถือตัวถือตน

บางครั้งแม้จะมีโอกาสอยู่ใกล้สิ่งที่มีคุณค่ามากที่สุด แต่กลับมองไม่เห็นคุณค่า หรืออาจเป็นเพราะสิ่งที่ดึงดูดใจอย่างอื่นมีอำนาจมากกว่า หรือเรามีจิตใจที่ยังอ่อนแอเกินไป เกินกำลังที่จะมองเห็นคุณค่า หากเป็นตามนี้ กัลยาณมิตรก็สำคัญ และเป็นสิ่งจำเป็นที่ขาดไม่ได้ ต้องอยู่ใกล้คอยรับการชี้แนะจึงจะวางจิตวางใจ ประครองให้เดินเข้าสู่ทางที่ถูกต้องตามธรรม ไม่ให้ไหลไปตามอำนาจของกิเลสจนเกินไป トラบเท่าที่ตนยังไม่มีธรรมเป็นที่พึ่ง มีธรรมเป็นกัลยาณมิตร การได้บุคคลที่เป็นกัลยาณมิตรยังเป็นสิ่งจำเป็นที่ขาดไม่ได้

นอกจากนี้ยังมองเห็นอีกแง่มุมหนึ่งของจิตมนุษย์เรา ที่ถูกปิดบังด้วยอวิชชาความไม่รู้ไหลไปตามอำนาจของความอยาก ดังท่านพระเมฆิยะ แม้ท่านมีศรัทธาในพระรัตนตรัยอย่างมาก สละทรัพย์สินสมบัติเข้ามาบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา แล้วยังได้อยู่อยู่ปฏิบัติภาวนาจนความสะอาดแก่พระพุทธเจ้า ผู้เป็นยอดกัลยาณมิตรอย่างใกล้ชิด ถึงอย่างนั้นก็ยังมิมีผลผลานิพานประการที่จะหนีออกห่างจากกัลยาณมิตรเช่นพระพุทธองค์ อยากออกไปปฏิบัติตามที่ใจตนเองต้องการซึ่งเป็นอาการของกิเลสชักนำโดยไม่รับฟังคำตรัสห้ามของพระองค์ จนเป็นเหตุให้บาปอกุศลครอบงำจิตยังดีที่ท่านพระเมฆิยะยังได้กลับไปหาพระผู้มีพระภาคอีก จึงได้รับการแก้ไข

ฉะนั้น บรรดาท่านผู้รู้ต่างได้ให้การรับรอง และยอมรับว่าการได้มิตรดี สำคัญต่อชีวิตมนุษย์อย่างมาก ผู้ต้องการความเจริญในการดำเนินชีวิตไปในทางที่ดี ไม่มีการเบียดเบียนตนและผู้อื่น ความมีกัลยาณมิตรเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอันหนึ่ง ในมงคลสูตร ซึ่งเป็นพระสูตรที่ว่าด้วยสิ่งที่เป็นมงคล พระพุทธเจ้าทรงวางหลักการดำเนินชีวิตที่เป็นไปเพื่อความเจริญเป็นมงคลแก่ชีวิตกล่าวคือ การไม่คบคนพาล การคบหาสมาคมกับบัณฑิต หรือกัลยาณมิตรท่านได้ยกไว้เป็นอันดับแรก นี่เป็นหลักการดำเนินชีวิตทางโลกเพื่อให้อยู่สุข เป็นชีวิตที่ปลอดภัย อันดับแรกจะต้องเว้นการคบคนพาล คบหากัลยาณมิตร ส่วนในทางธรรมผู้ที่จะเจริญในทางธรรมถึงกับให้บรรลุเป้าหมายสูงสุด ก่อนอื่นจะหนีจากความเป็นผู้มีกัลยาณมิตรไปไม่ได้เช่นกัน ความมีกัลยาณมิตรคือบุพณนิมิตแห่งการเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ กัลยาณมิตรเป็นตัวนำ ตัวดูสิ่งดีๆ เข้ามาหาผู้แสวงผู้คบหา สิ่งดีๆ ที่ยังไม่เกิดก็จะเกิด ที่เกิดแล้วจักเจริญ สิ่งไม่ดีที่เกิดขึ้นแล้วจะเสื่อมไป

จากข้อความที่ได้ยกมาข้างต้นจะเห็นว่า การได้กัลยาณมิตร การได้อยู่ใกล้ การได้คบหากัลยาณมิตรถือได้ว่าเป็นโชคสองชั้นของบุคคลนั้น คือ ชั้นแรกไม่ว่าจะได้มิตรดีหรือมิตรชั่วก็ถือว่ายังดีอย่างน้อยที่สุดคงจะคลายความกลัวจากภัยต่างๆ ได้เมื่ออยู่ใกล้กัน และทำให้การงานลุล่วงไปด้วยดี อย่างเช่น คบกันเพื่อประกอบธุรกิจการงานอย่างใดอย่างหนึ่ง トラบใดที่ยังช่วยกัน จะทำให้การงานนั้นประสบผลสำเร็จได้ คือสำเร็จประโยชน์ในปัจจุบัน ทำให้ฐานะทางสังคมดีขึ้นได้อย่างที่เห็นกันอยู่ในปัจจุบัน นี่คือทางโลก บางครั้งหลีกเลี่ยงที่จะคบหาไม่ได้ ทั้งที่รู้ว่าผู้ที่คบด้วยนั้นเป็นปาปมิตร แต่ก็ต้องคบหา เพื่อประโยชน์บางอย่างที่ต่างฝ่ายต่างจะได้รับ

ส่วนในทางธรรมท่านได้สละประโยชน์อย่างทางโลกเขาต้องการ ไม่มีความจำเป็นที่ต้องแสวงหาอีกต่อไป ท่านจึงมีความกล้าหาญมากพอ ถึงกับประกาศไว้เลยว่า หากไม่ได้ผู้ที่มีธรรมเสมอ

หรือดีกว่าตนด้านคุณธรรม ความประพฤติ การไปไหนมาไหนไปผู้เดียวถือเป็นการดีที่สุด ดังพุทธภาษิตตอนหนึ่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย หากบุคคลเที่ยวหาคนดีกว่าตน หรือเสมอกับตนไม่ได้ ก็ควรถือการเที่ยวไปคนเดียวให้มั่นคง เพราะจะหาความเป็นเพื่อนในคนพาลไม่ได้”^{๗๔}

สรุป ความสำคัญของกัลยาณมิตรคือ การที่คนเรามีมิตรที่ดีหรือกัลยาณมิตร เฉพาะในส่วนของมิตรทางโลก มีส่วนสำคัญมากในการสร้างฐานะทางสังคมเพื่อความเจริญก้าวหน้า เป็นเพื่อนช่วยคิดช่วยการงาน ในคราวเมื่อเจอปัญหาหรือมรสุมเข้ามาในชีวิต เพื่อนก็สามารถที่จะช่วยแก้ไขหรือแบ่งเบาภาระได้ เพราะการที่มีเพื่อนดีนั้นถือว่าเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้เราประสบความสำเร็จได้อีกทางหนึ่งส่วนมิตรที่ทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวที่สำคัญคือกัลยาณมิตร เพราะกัลยาณมิตรนอกจากจะแนะนำเพื่อให้ประสบความสำเร็จในการดำรงชีวิตทางโลกียวิสัยคือความเจริญในการทำงาน นอกจากนั้นแล้วกัลยาณมิตรยังได้แนะนำประโยชน์เพื่อการบรรลุโลกุตระธรรมอีกด้วย ถ้าได้กัลยาณมิตรที่บรรลุโลกุตระธรรม ก็จะสามารถแนะนำสั่งสอนให้เรามีโอกาสได้บรรลุธรรมตามด้วยซึ่งเป็นการได้ทั้งประโยชน์ในโลกนี้และประโยชน์ในโลกหน้า คือมรรคผลนิพพาน

๒.๕ คุณค่าของกัลยาณมิตร

กัลยาณมิตรมีความสำคัญได้ ก็เพราะกัลยาณมิตรนั้นมีคุณค่าในฐานะที่เป็นตัวดึงดูดเป็นตัวชักนำให้เกิดประโยชน์แก่ผู้หวังประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นประโยชน์ทางโลกหรือทางธรรมหากได้กัลยาณมิตรคอยชี้แนะ เป็นผู้กำกับให้ชีวิตเบี่ยงต้นดำเนินไปด้วยดี แม้ในเบื้องต้นอาจมีอุปสรรคมาขวางบ้าง กัลยาณมิตรก็เปรียบเหมือนมีกำแพงสองข้างทางที่คอยกันกั้นอุปสรรคและสิ่งไม่ดีที่จะมาถล่มตัว อีกทั้งช่วยห้ามตนเองไม่ให้เดินออกไปหาสิ่งเหล่านั้น ช่วยให้การดำเนินการไปสู่เป้าหมายได้สะดวก ในทางธรรม กัลยาณมิตรมีคุณค่าทั้งในฐานะที่เครื่องหมายเบื้องต้น ท่ามกลางและที่สุดแห่งพรหมจรรย์

ในประเด็นนี้ผู้วิจัยใคร่ขอนำเสนอคุณค่าของกัลยาณมิตรเป็น ๓ ประการดังที่ปรากฏคือคุณค่าของกัลยาณมิตรในฐานะที่เป็นนิมิตแห่งอริยมรรค กัลยาณมิตรในฐานะทำให้อริยมรรคบริบูรณ์ และกัลยาณมิตรในฐานะเป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์ ดังต่อไปนี้

๒.๕.๑ กัลยาณมิตรเป็นนิมิตแห่งอริยมรรค

ความเป็นผู้มีมิตรดี หรือบุคคลที่ได้มิตรดีนั้น พระผู้มีพระภาคทรงเปรียบไว้ว่าเหมือนการขึ้นของดวงอาทิตย์จากขอบฟ้าในยามเช้าก่อนจะเห็นดวงอาทิตย์เต็มดวง สิ่งแรกที่ปรากฏขึ้นก่อนนั้นคือแสงเงินแสงทอง เป็นเหตุบอกให้รู้ได้แน่นอนว่าดวงอาทิตย์กำลังจะขึ้นมาแล้วฉันทในทางธรรมผู้มีกัลยาณมิตรก็เป็นบุพพนิมิตเบื้องต้นแห่งอริยมรรคมืองค์ ๘ ดังความปรากฏในกัลยาณมิตรสูตรว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพพนิมิต ฉันท กัลยาณมิตตตา (ความเป็นผู้มีมิตรดี) ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพพนิมิตเพื่อความเกิดขึ้นแห่งอริยมรรคมืองค์ ๘ ฉันทนั้น”^{๗๕}

^{๗๔} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๖๑/๔๖.

^{๗๕} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๙/๔๓.

พระพุทธศาสนา การเข้าใจถึงหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนานั้น สิ่งที่เขาไม่ได้เลยก็คือ กล้วยามิตร ถึงขนาดตรัสว่า การมีกล้วยามิตรเป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์ ดังปรากฏในสังยุตตนิกาย มหาวรรค ครั้งหนึ่ง พระอานนท์เถระเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า และกราบทูลทูลทูลถามแสดงความเห็นว่า ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดีนั้น เป็นครึ่งหนึ่งของพรหมจรรย์พระองค์ตรัสบอกพระอานนท์เถระว่า อย่างกล่าวนั้นนั้น แท้จริง ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี ถือเป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดทีเดียว^{๗๙} เรื่องในทำนองนี้พระสารีบุตรก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเช่นกัน และพระองค์ตรัสรับรองว่า ถูกต้อง ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี ถือเป็นพรหมจรรย์ทั้งหมด เพราะสามารถทำให้อริยมรรคมีองค์ ๘ เจริญได้มาก^{๘๐} คำกล่าวของพระเถระทั้งสองมีข้อสังเกตตรงที่พระอานนท์เถระกล่าวว่า ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี เป็นครึ่งหนึ่งของพรหมจรรย์ น่าจะเป็นไปได้ว่า เพราะพระเถระท่านยังไม่ถึงที่สุดแห่งพรหมจรรย์ คือยังไม่บรรลุพระอรหันต์ ส่วนพระสารีบุตรเถระท่านบำเพ็ญจนสำเร็จพระอรหันต์แล้ว ท่านจึงกล่าวว่าความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี ถือเป็นพรหมจรรย์ทั้งหมด

ที่กล่าวว่าการมีมิตรดี มีสหายดี หรือมีเพื่อนดี ทำให้เจริญในอริยมรรคมีองค์ ๘ ในอริยมรรคข้อแรกคือสัมมาทิฐิ ก่อนที่คนเราจะเกิดเป็นสัมมาทิฐิบุคคลขึ้นมาได้ ท่านว่าจะต้องได้กล้วยามิตรเป็นผู้ชี้แนะให้ เมื่อได้กล้วยามิตรคอยชี้แนะแนวทางให้จึงจะเกิดสัมมาทิฐิ คือความเห็นที่ถูกต้องตามความเป็นจริง เห็นถูกตามความเป็นจริงตามทั่วไปที่ท่านแสดงไว้นั้น ได้แก่ความเห็นถูกตามหลักอริยสัจ ๔ คือ รู้เห็นถูกในทุกข์ รู้ว่าทุกข์ คือสิ่งที่ควรกำหนดรู้ รู้ทุกข์สมุทัยคือรู้เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ ท่านแสดงไว้ว่าได้แก่ ตัณหา คือความทะยานอยาก ทะยานอยากในอารมณ์ที่เป็นเหตุให้ใครเป็นต้นว่าใครในรูปที่สวยงาม เสียงที่ไพเราะ กลิ่นที่หอม รสที่อร่อย การถูกต้องทางกายที่อบอุ่น อ่อนนุ่ม หรือการได้คิดเรื่องราวต่างๆ ที่ดีที่เกิดขึ้นในใจนี้เรียกว่า กามตัณหา เมื่อได้อารมณ์ที่น่าใคร่น่าปรารถนาในกามคุณ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์แล้วอยากให้เป็นของเรา อยากให้เป็นอย่างนี้ตลอดไป ความอยากให้มีอยากให้เป็นอย่างนี้ตนเองต้องการนี้ เรียกว่า ภาวตัณหา ตรงกันข้ามหากได้อารมณ์ที่ประสบอยู่นั้นไม่น่าใคร่ไม่น่าปรารถนาก็อยากให้ออกไปเร็วๆ ไม่อยากประสบ ไม่อยากให้มีให้เกิดกับตนเองอีกต่อไปอาการอย่างนี้เรียกว่าวิภวตัณหา ความทะยานอยากทั้งสามนี้ ท่านกล่าวว่าป็นต้นเหตุของความทุกข์ ต้นเหตุของความทุกข์นี้ท่านบอกว่าเป็นสามข้อต่อมาเป็นสามข้อคือรู้เห็นถูกในทุกข์นิโรธ คือรู้ความดับทุกข์ และสุดท้ายคือรู้เห็นถูกในข้อปฏิบัติเพื่อบรรเทาทุกข์ คืออริยมรรคมีองค์ ๘ นั้นท่านกล่าวว่าควรเจริญให้มาก ทำให้มาก การที่บุคคลได้กล้วยามิตรแล้วได้ความเห็นถูกจนมาถึงการเข้าใจอริยสัจ ๔ ถือได้ว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ได้ความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย ชนิดที่ว่าไม่หวั่นไหวในธรรม นำมาสู่สัทธิธรรมคือธรรมวินัยหรือพระพุทธศาสนา

ที่ท่านแสดงสัมมาทิฐิเป็นข้อแรกนั้นเพราะว่าเมื่อมีสัมมาทิฐิแล้วที่เหลืออีก ๗ ข้อ คือ สัมมาสังกัปปะ ความคิดชอบ สัมมาวาจา การเจรจาชอบ สัมมากัมมันตะ การงานชอบ สัมมาอาชีวะ มี การดำรงชีพที่ถูกต้องไม่เบียดเบียน สัมมาวายามะ ความเพียรชอบ สัมมาสติ ความระลึกชอบ และ สัมมาสมาธิ ความตั้งใจมั่นถูก ท่านหมายเอา สมาธิในฉาน ๔ ก็จะตามมา เหมือนหัวจักรขบวน

^{๗๙} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๒/๒-๓.

^{๘๐} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๓/๔-๕.

รถไฟ คือ เมื่อหัวจักรเคลื่อนที่แล้วขบวนที่เหลือก็จะไหลตามมา สำคัญที่หัวจักร (สัมมาทิฐิ) ในอริยมรรคก็เช่นกัน เมื่อความเห็นถูกเสียแล้วไม่ว่าจะเป็นความเพียรเป็นต้น ก็จะมาตาม ฉะนั้นการเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ นั้นมากเข้า บ่อยเข้า เมื่อถึงเวลาคือเหตุปัจจัยพร้อมเมื่อไหร่ มรรคทั้ง ๘ ข้อนี้จะรวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเรียกว่า มัคคสมังคี มีกำลังเป็นเหตุให้กาย ใจ สงบระงับ คลายความกำหนัด ดับกิเลส สละความเห็นผิดต่างๆ ที่เคยเป็นมาว่า เที่ยงในสิ่งที่ไม่เที่ยง สุขในสิ่งที่เป็นทุกข์ เป็นตัวตนในสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตน และละราคะ โทสะ โมหะ ในที่สุด คือกระทำที่สุดทุกข์ได้ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “อาศัยเราผู้เป็นมิตรดี เหล่าสัตว์ผู้มีชาติ (ความเกิด) เป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากชาติผู้มีชราเป็นธรรมตาย่อมพ้นจากชรา ผู้มีมรณะเป็นธรรมตาย่อมพ้นจากมรณะ ผู้มีโสกะ ปรีทเวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสเป็นธรรมตาย่อมพ้นจาก โสกะ ปรีทเวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส”^{๘๑} จะเห็นว่ากัลยาณมิตรนั้นเป็นเบื้องต้นท่ามกลาง และที่สุดของพรหมจรรย์อย่างแท้จริง

สรุป คุณค่าของกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนา มีคุณค่ามากสำหรับการดำเนินชีวิตที่ดี มีกายสุจริต วาจาสุจริต ใจสุจริต สามารถทำให้ชีวิตมีการพัฒนาไปด้วยคุณธรรมมีศีล สมาธิ ปัญญา เป็นต้น เจริญตามทางสายกลาง อริยมรรคมีองค์ ๘ เพื่อเข้าถึงอริยสัจ ๔ ซึ่งเป็นทางพ้นทุกข์ การที่บุคคลได้กัลยาณมิตรแล้วได้ความเห็นถูกจนมาถึงการเข้าใจอริยสัจ ๔ ถือได้ว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ได้ความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยชนิดที่ว่าไม่หวั่นไหวในธรรม นำมาสู่สัทธรรมคือธรรมวินัยหรือพระพุทธศาสนา

๒.๖ วิธีสังเกตผู้ที่ควรคบหาเป็นกัลยาณมิตร

ดังที่ทราบแล้วว่าคนเราไม่อาจหลีกเลี่ยงในการคบหากับบุคคลอื่น เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ในสังคม ฉะนั้น การเลือกคบคนจึงเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินชีวิต เพราะการคบคนถือเป็นการกำหนดอนาคตของตนเอง ชีวิตความเป็นไปในอนาคตจะรุ่งโรจน์ หรือตกต่ำ การได้กัลยาณมิตรก็เป็นตัวชี้วัดอันหนึ่ง ที่สามารถบอกได้ว่าจะนำพาชีวิตไปในทางไหน เจริญหรือว่าเสื่อมลง พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า “การไม่คบหาสมาคมกับคนพาลเป็นมงคลของชีวิต”^{๘๒} ซึ่งเป็นมงคลประการแรกในมงคล ๓๘ ประการ เพราะคนพาลมักคิดไม่ดี พูดไม่ดี ทำไม่ดีเป็นปกติ ชอบชักนำไปในทางที่ผิด ผู้ที่เข้าใกล้จึงมักมีความคิดเห็นผิดตามไปด้วย หรืออย่างเบาอาจถูกมองว่าเป็นคนไม่ดี เหมือนดังความในสัทติคุมพชาดกตอนหนึ่งว่า “บุคคลทำคนเช่นไรให้เป็นมิตรและคบหาจนสนิทกับคนเช่นไรถึงเขาก็เป็นเช่นคนนั้น”^{๘๓} คนใดห่อปลาเน่าด้วยใบหญ้าคา แม้ใบหญ้าคาก็พลอยมีกลิ่นเหม็นเน่าฟุ้งไปด้วย การคบคนพาลก็เป็นฉนั้น^{๘๔} ดังนั้น ผู้ที่ปรารถนาความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต สิ่งแรกคือต้องหลีกเลี่ยงให้ห่างไกลจากคนพาล เหมือนคนมีตาดี เดินหลีกเลี่ยงที่ไม่เรียบเป็นหลุมเป็นบ่อ เหมือนพ่อค้าที่มีทรัพย์มาก มีพวกล้นน้อย หลีกเลี่ยงทางที่มีภัย หรือดุจคนรักชีวิตหลีกเลี่ยงยาพิษ

^{๘๑} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๒/๔.

^{๘๒} พ.พ. (ไทย) ๒๕/๓/๗.

^{๘๓} พ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๘๑/๕๐๑.

^{๘๔} พ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๘๓/๕๐๑.

ผู้รู้ในกาลก่อนถึงกับกล่าวคำเด็ดขาดสอนลูกของตนไว้ว่า “ถึงชมพูทวีปทั้งสี่จะไร้ซึ่งมนุษย์ ลูกอย่าได้คบคนเช่นนั้น”^{๘๕} (คนมีจิตใจกลับกลอกเหมือนลิงมีปกติทุจริต กาย วาจา ใจ) เพราะคนพาลย่อมนำแต่ความวิบัติมาให้บุคคลที่ยังไม่เกิดก็จะเกิด ที่เกิดแล้วจะเจริญยิ่งขึ้น ทำกุศลที่ยังไม่เกิดก็จะไม่เกิด ที่มีอยู่แล้วก็จะเสื่อมไป เพราะอาศัยคนพาล การคบกับคนพาลจึงมีแต่นำทุกข์มาให้ มีทุกข์เป็นกำไร

ในแง่ของการประพฤติปฏิบัติ สำหรับผู้มีความตั้งใจ มุ่งหวังความสิ้นสุดแห่งอาสวะในคัมภีร์วิสุทธิมรรคท่านพระพุทธโฆสะ^{๘๖} ได้แนะนำวิธีแสวงหาหรือวิธีสังเกตผู้เป็นกัลยาณมิตรไว้ว่า เมื่อพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ การเรียนเอาพระกัมมัฏฐานในสำนักของพระองค์เป็นสิ่งประเสริฐที่สุด แต่เมื่อพระพุทธองค์เสด็จปรินิพพานไปแล้ว ในบรรดาพระมหาสาวก ๘๐ รูป รูปใดยังมีชนมาอยู่ การเรียนเอาพระกัมมัฏฐานในสำนักของพระมหาสาวกองค์นั้น ย่อมเป็นการสมควรเมื่อพระมหาสาวกนั้นไม่มีอยู่แล้ว ก็พึงเรียนเอาในสำนักของพระอรหันตชีนาสพองค์ที่ได้มานจตุกกนัยหรือฉนัญญกนัย ด้วยพระกัมมัฏฐานบทที่ตนประสงค์จะเรียนเอา แล้วเจริญวิปัสสนาซึ่งมีฉนัญญกนัยเป็นบาทฐาน จนได้บรรลุซึ่งความสิ้นสุดแห่งอาสวะกิเลส ถ้าโยคีบุคคลได้พระอรหันตชีนาสพ ข้อนั้นนับว่าเป็นบุญ แต่ถ้าหาไม่ได้ พึงเรียนเอาในสำนักของท่านผู้ทรงคุณสมบัติเหล่านี้โดยจากก่อนมาหลัง คือ พระอนาคามี พระสกิทาคามี พระโสดาบัน บุคคลผู้ได้มาน ท่านผู้ทรงจำปิฎกทั้งสาม ท่านผู้ทรงจำปิฎกสอง ท่านผู้ทรงจำปิฎกหนึ่ง แม้เมื่อท่านผู้ทรงจำปิฎกหนึ่งก็ไม่มี ท่านผู้ใดมีความชำนาญแม้เพียงสังคตอันเดียวพร้อมทั้งอรรถกถา และเป็นผู้มีความละเอียดด้วยพึงเรียนกัมมัฏฐานในสำนักของท่านผู้นั้น เพราะบุคคลผู้มีลักษณะอย่างนี้ชื่อว่า เป็นผู้รักษาประเพณี เป็นอาจารย์ผู้ยึดถือมติของอาจารย์ ไม่ใช่ผู้ถือมติของตนเองเป็นใหญ่

การคบมิตรนั้นมีทั้ง มิตรนอก มิตรใน มิตรนอกก็คือ บุคคลต่างๆ ที่เราเกี่ยวข้องกับตลอดจนรูปแบบของสื่อต่างๆ ที่รับฟัง นำมาชม รวมถึงสิ่งแวดล้อมรอบตัว มิตรในก็คือ ความคิดต่างๆ ที่ประสพอยู่ตลอดเวลา ทั้งมิตรนอก มิตรใน มีทั้งที่ดีและไม่ดี ที่ดีคือ เมื่อเกี่ยวข้องกับแล้วเย็นใจ สบายกาย ไม่เดือดร้อน อกุศลที่ยังไม่เกิดก็ไม่เกิด ที่เกิดแล้วก็ดับไปได้ ที่ไม่ดี คือ เมื่อเกี่ยวข้องกับแล้ว ร้อนใจ ทุกข์กาย อยู่ไม่เป็นสุข กุศลที่ยังไม่เกิดก็ไม่เกิด ที่เกิดแล้วก็กลับเสื่อมไป

มีคนจำนวนไม่น้อย ที่เข้าใจว่าเพื่อนที่ตนเองคบอยู่นั้นเป็นเพื่อนที่ดี เพราะเวลาที่เขามียาเสพติดก็นำมาแบ่งให้เสพฟรี มีการร่วมกันเสพสิ่งเสพติดเหล่านั้นด้วยกัน ร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วยกันจะไม่ให้บอกว่าเป็นเพื่อนดีได้อย่างไร ความคิดเห็นที่ผิด มองไม่เห็นโทษ トラบเท่าที่ตำรวจจับจับไม่ได้ ไม่ได้รับการลงโทษตามกฎหมาย トラบนั้นก็ยังเห็นว่าการกระทำของตัวเองถูก ไม่ได้พิจารณาเห็นถึงโทษภัยต่างๆ ที่ได้รับขณะที่เสพ เป็นต้นว่า ทำลายสุขภาพ รายจ่ายมากกว่ารายได้โดยไม่มีความจำเป็น ครอบครัวยุ่งเดือดร้อน กว่าที่จะถูกตำรวจจับได้ จะเห็นว่าความเข้าใจของเขา คือ มองแค่ว่ามี ความผิดก็ต่อเมื่อตำรวจจับได้เท่านั้น นอกเหนือจากนี้มองไม่ออก ความจริงแล้วการยินดีในสิ่งเสพติดหรือคิดเสพก็ถือว่าได้คบมิตรชั่วแล้วนั่นเอง คือคบมิตรชั่วภายในที่มีอยู่กับตัว

^{๘๕} พุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๙๒/๑๙๖.

^{๘๖} สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), แปลและเรียบเรียง, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยวรงค์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๒-๑๖๓.

ตอนหนึ่งในเทศนาหลวงพ่อบ้านกล่าวไว้อย่างน่าฟังว่า มิตรภายในหรือบัณฑิตภายในสำคัญกว่า แม้ได้คบกับบัณฑิตแต่เราไม่ได้สัมผัสกับบัณฑิตที่เอากาย เอาใจ เข้าไปสัมผัส คบเพียงผิวเผิน แต่ถ้าเราคบกับบัณฑิตภายในของเรา คือคบกับอะไร คบกับความรู้สึกของตนเอง คบกับ ความไม่โกรธ ความไม่ทุกข์ ถ้าใครโกรธที่ไร ก็เรียกว่าคบคนพาล ถ้าทุกข์เกิดแสดงว่าคบกับคนพาล แล้ว แม้จะนั่งอยู่กับครูอาจารย์ก็ชื่อว่าคบคนพาล คิดรัก คิดชัง คิดโกรธ อาฆาตพยาบาทนั้น คบกับคนพาลแล้ว ไม่ใช่เข้าไปคบกับคนในวงการพินัน ไปกับโจร หลับนอนด้วยกันนั้นคือหมดตัวไปแล้ว ที่จริงได้คบก่อนแล้ว ก่อนไป มันหมดตัวไปตั้งนานแล้ว^{๘๗}

หากเป็นดังที่หลวงพ่อบ้านกล่าว จะเห็นว่ามีน้อยคนนักที่จะรู้สึกตัวว่าตัวเองกำลังคบอยู่กับคนพาล ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่ภายในจิตของเรานั่นเอง เหตุที่คนส่วนใหญ่ไม่ได้ตระหนักว่า คิดรักคิดชัง คิดโกรธ อาฆาต พยาบาท ถือว่าได้คบคนพาลแล้ว ก็ด้วยเหตุผล ๒ ประการ ที่เป็นตัวปิดกั้นนั้นคือ ขาดกัลยาณมิตร และขาดปัญญาชนิดที่ประกอบด้วยโยนิโสมนสิการ

ถึงแม้จะทราบดังที่กล่าวมาแล้ว ก็ไม่ได้ง่ายนักที่เราจะทราบว่าผู้ที่เราคบหาเป็นกัลยาณมิตรหรือเป็นพาล หากขาดการอยู่ร่วมกันที่นานพอ เพราะความเป็นจริงบางอย่างที่เห็น หรือสัมผัส อาจไม่ใช่อย่างที่มันเป็น ดังนั้น สิ่งเดียวที่จะช่วยได้ก็คือ ใช้เวลาเป็นเครื่องตัวช่วยพิสูจน์ คือต้องอาศัยการอยู่ร่วมกัน สังเกตจากการกระทำ การเจรจา เป็นต้น หากทราบลักษณะของคนพาลและบัณฑิตมา จะช่วยให้รู้ลักษณะของบุคคลผู้ที่เราคบหาเป็นกัลยาณมิตร หรือเป็นปาปมิตรได้ดียิ่งขึ้น ในอังคุตตรนิกาย ติกนิบาต^{๘๘} พระพุทธเจ้าได้ตรัสแสดง ลักษณะของคนพาลและบัณฑิตให้เป็นข้อสังเกตไว้ว่า จะรู้ว่าใครเป็นคนพาล เป็นบัณฑิต ให้ดูจากสิ่งเหล่านี้ คือ ที่กาย วาจา และที่ใจโดยมีศีลเป็นเครื่องวัด กล่าวคือ ทางกายกรรมมี ๓ คือ มีปกติชอบฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ชอบถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้อนุญาต ด้วยอาการแห่งขโมย ชอบประพฤติดิฉินในกาม ภรรยาใครไม่รู้ ลูกใครไม่สน ทางวจีกรรมมี ๔ คือ ชอบพูดปด ชอบพูดคำหยาบ ชอบพูดส่อเสียด และชอบพูดเพ้อเจ้อ ถือว่ามีวจีกรรมที่เป็นไปเพื่อเบียดเบียน และทางมโนกรรมมี ๓ คือ มีจิตคิดเพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น มักผูกโกรธคิดปองร้ายผู้อื่นอยู่เสมอ เห็นผิดจากคลองธรรม คือเป็นมิจฉาทิฐิ เข้าใจว่าบุญบาปไม่มี คุณมารดาบิดาไม่มี นรก สวรรค์ไม่มี เป็นต้น หรือไม่ หากพบข้อบกพร่องทางกายวาจา และใจ ทั้งสามข้อนี้ พึงทราบได้เลยว่าบุคคลนี้เป็น คนพาล ส่วนผู้ที่ประพฤติดิฉินจากธรรมนี้ พึงทราบว่า เป็นบัณฑิต

นอกจากนี้ยังทรงแนะนำให้สังเกตดูลักษณะคนพาล และบัณฑิต ได้จากพฤติกรรมต่างๆ ที่แสดงออกมา เช่น คนพาลไม่เห็นโทษ (ความผิด) โดยความเป็นโทษ เห็นโทษโดยความเป็นโทษแล้วไม่แก้ไขตามสมควรแก่ความผิด เมื่อผู้อื่นชี้โทษอยู่ ไม่ยอมรับตามสมควรแก่ความผิด และอีกนัยหนึ่งตั้งปัญหาโดยไม่แยบคาย ตอบปัญหาโดยไม่แยบคาย ไม่ขึ้นขมยินดีปัญหาที่ผู้อื่นตอบโดยแยบคายด้วยบทพญัญชนะที่ เหมาะสม และสละสลวย^{๘๙}

^{๘๗} พระคำเขียน สุวณฺโณ, **เพชรแห่งธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๗), หน้า ๑๖.

^{๘๘} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๒/๑๔๐-๑๔๑.

^{๘๙} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๔-๕/๑๔๓-๑๔๔.

อีกวิธีหนึ่งที่ใช้สังเกตว่าบุคคลผู้นี้ควรคบหาหรือไม่ ตัดสินจากธรรม ๕ ประการคือไม่ใช่ให้ทำการงาน ไม่ก่ออธิกรณ์ ไม่โกรธต่อผู้เป็นประธานโดยชอบ ไม่เที่ยวจาริกไปในสถานที่ไม่สมควร ตลอดกาลนาน สามารถชี้แจงให้ภิกษุเห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแก่แล้วกล้า ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมมีกถาตามกาลอันควร หากพบบุคคลที่ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้พระพุทธร่องค์ตรัสแนะนำว่า ควรคบเป็นมิตร^{๙๐} นอกจากนี้ยังพบวิธีสังเกตว่าใครเป็นพาล ใครเป็นบัณฑิต ดังความปรากฏในอังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต^{๙๑} มีข้อสังเกตถึง ๔๐ ประการ ดังนี้

ตนเองเป็นผู้ฆ่าสัตว์ ชักชวนผู้อื่นให้ฆ่าสัตว์ เป็นผู้พอใจการฆ่าสัตว์สรรเสริญการฆ่าสัตว์ ตนเองเป็นผู้ลักทรัพย์ ชักชวนผู้อื่นให้ลักทรัพย์ เป็นผู้พอใจในการลักทรัพย์สรรเสริญการลักทรัพย์ ตนเองเป็นผู้ประพฤติดินกาม ชักชวนผู้อื่นให้ประพฤติดินกาม เป็นผู้พอใจการประพฤติดินกาม สรรเสริญการประพฤติดินกาม ตนเองเป็นผู้พูดเท็จ ชักชวนผู้อื่นให้พูดเท็จ เป็นผู้พอใจการพูดเท็จ สรรเสริญการพูดเท็จ ตนเองเป็นผู้พูดส่อเสียด ชักชวนผู้อื่นให้พูดส่อเสียด เป็นผู้พอใจการพูดส่อเสียด สรรเสริญการพูดส่อเสียด ตนเองเป็นผู้พูดคำหยาบ ชักชวนผู้อื่นให้พูดคำหยาบ เป็นผู้พอใจการพูดคำหยาบ สรรเสริญการพูดคำหยาบ ตนเองเป็นผู้พูดเพ้อเจ้อชักชวนผู้อื่นให้พูดเพ้อเจ้อ เป็นผู้พอใจการพูดเพ้อเจ้อ สรรเสริญการพูดเพ้อเจ้อ ตนเองเป็นผู้เพ่งเล็งอยากได้ของเขา ชักชวนผู้อื่นให้เพ่งเล็งอยากได้ของเขา เป็นผู้พอใจความเพ่งเล็งอยากได้ของเขา สรรเสริญความเพ่งเล็งอยากได้ของเขา ตนเองเป็นผู้มีจิตพยาบาท ชักชวนผู้อื่นให้มีจิตพยาบาท เป็นผู้พอใจความมีจิตพยาบาท สรรเสริญความมีจิตพยาบาท ตนเองเป็นมิจฉาทิฐิ ชักชวนผู้อื่นให้เป็นมิจฉาทิฐิ เป็นผู้พอใจความเป็นมิจฉาทิฐิ สรรเสริญความเป็นมิจฉาทิฐิ ผู้ใดประกอบด้วยธรรม ๔๐ ประการนี้ พึงทราบว่าเป็นพาล ส่วนบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔๐ ประการ ที่ตรงข้ามจากนี้พึงทราบว่าเป็นบัณฑิต

ในเสวติปัปฺพสูตร พระพุทธเจ้าทรงให้ข้อสังเกตบุคคล มีทั้งที่ควรคบและไม่ควรคบตอนท้ายพระองค์ได้สรุปว่า “บุคคลคบผู้ต่ำทรามย่อมพลอยต่ำทรามไปด้วย หากคบผู้ที่เสมอกันย่อมไม่เสื่อมในกาลไหนๆ คบผู้ที่สูงกว่าย่อมเด่นขึ้นทันตาเพราะฉะนั้นจึงควรคบผู้ที่สูงกว่าตน”^{๙๒}

ประการแรก หมายความว่า ให้สังเกตว่าบุคคลนั้นมี ศีล สมาธิ ปัญญา ที่ต่ำทรามกว่าตนหรือไม่ หากพบว่าเป็นเช่นนั้นท่านบอกไม่ควรเสพไม่ควรคบ ไม่ควรเข้าไปนั่งใกล้ เว้นเสียแต่ ว่าคบเพื่อจะเมตตาดอนุเคราะห์เท่านั้น แต่ก็ต้องมั่นใจว่าจะไม่ตกเป็นผู้เอียง เสียหลักไปเสียเอง

ประการต่อมาให้ดูว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ของเขาเสมอกับตนหรือไม่ ถ้าพบว่าเสมอกันว่าบุคคลเช่นนี้ ควรเสพ ควรคบ ควรเข้าไปนั่งใกล้ เพราะการสนทนากับศีล สมาธิ ปัญญาจักมีแก่คู่สนทนาทั้งสองฝ่าย การสนทนานั้นจักดำเนินไปได้ด้วยดี และจักเป็นความสุขสำราญสุขใจ

ประการสุดท้าย หากบุคคลนั้นมีศีล สมาธิ ปัญญา เหนือกว่าตน ควรทำการสักการะเคารพเสียก่อนแล้วจึงเสพ คบ เข้าไปนั่งใกล้ เพราะว่าการคบบุคคลเช่นนี้ จะทำให้การบำเพ็ญ ศีล สมาธิ ปัญญา ที่ยังไม่บริบูรณ์ให้บริบูรณ์ได้

^{๙๐} วจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๖/๒๔๓.

^{๙๑} วจ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๒๒๙-๒๓๒/๓๘๑.

^{๙๒} วจ.ติก. (ไทย) ๒๐/๒๖/๑๗๔.

อีกแห่งหนึ่งพระพุทธเจ้าตรัสเกี่ยวกับจะคบมิตรต้องพิจารณาองค์ ๗ ประการ คือ มิตรผู้ให้ของที่ให้ได้ยาก รับทำกิจที่ทำได้ยาก อดทนถ้อยคำที่อดใจได้ยาก บอกความลับของตนแก่เพื่อน ปิดความลับของเพื่อนไม่ละทิ้งในยามวิบัติ เมื่อเพื่อนสิ้นโรคสมบัติก็ไม่ดูหมิ่น^{๙๓}

เป็นที่ยอมรับกันว่าคนเรานั้น ใบหน้าคือหน้าต่างของจิตใจ คืออาการต่างๆ ที่ปรากฏในจิตใจจะแสดงออกมาทางใบหน้า เมื่อจิตโกรธสีหน้าและแววตาเป็นแบบหนึ่ง ใบหน้าหมองคล้ำหรือแดงจัด แววตาแข็งกร้าว อากัปกิริยาแข็งกระด้างไม่อ่อนโยน เมื่อจิตมีเมตตาปราณี สีหน้าผ่องใส แววตาอ่อนโยน เมื่อจิตเศร้าโศก ดวงหน้าก็เศร้าหมองซบซิดแววตาร่วงโรยไม่แจ่มใส กิริยาอาการไม่แจ่มใส คนที่มีจิตเหลาะแหละโลเล คิดแต่จะเอาเปรียบผู้อื่น พอเห็นกันครั้งแรก ผู้พบเห็นก็มักจะรู้สึกว่าคุณนี่ไม่น่าไว้วางใจ ด้วยประสบการณ์ที่ได้พบเจอบ่อยๆ จะช่วยให้ง่ายขึ้น

ส่วนผู้มีลักษณะแห่งกัลยาณมิตรก็เช่นกัน ย่อมแสดงออกทางดวงตาบนใบหน้าและแววตาที่เมตตา ยิ้มแย้ม ใครได้พบเห็นแล้วรู้สึกว่ายาวน่าเคารพเลื่อมใส น่าเข้าไปนั่งใกล้ น่าเจรจาสนทนาด้วย ดังนั้น ผู้ที่น่ารักใครหรือน่ารังเกียจ ควรคบด้วยหรือไม่ควรคบ ใครต่อใครก็พอจะรู้ได้เพราะมีการแสดงออกอยู่เสมอทั้งทางสีหน้าและแววตา วาจาพออำพรางได้ เสสสร้างเกล้งได้ แต่แววตาจะฟ้องให้เห็นเสมอว่าภายในที่แท้จริงเป็นอย่างไร ดังความในมิตตามิตตชาดก^{๙๔} แสดงลักษณะผู้มีใช้มิตรไว้ว่า เห็นเพื่อนแล้วไม่ยิ้มแย้ม ไม่ยินดีสนทนากับเพื่อน ไม่สบตาเพื่อน ห้ามปรามคนที่สรรเสริญเพื่อน สรรเสริญคนที่ด่าเพื่อนไม่บอกความลับแก่เพื่อน ไม่ช่วยปกปิดความลับของเพื่อนไม่ยกย่องการกระทำของเพื่อน ไม่สรรเสริญปัญญาของเพื่อน เมื่อเพื่อนเสีย หายกลับพอใจ เมื่อเพื่อนเจริญกลับไม่พอใจ ได้อาหารที่มีรสแปลกมากก็ไม่นึกถึงเพื่อน ไม่อยากให้เพื่อนได้ลาภ อาการดังกล่าวมานี้มีอยู่แล้วในคนที่มิใช่มิตร พอเป็นเหตุให้ผู้เป็นบัณฑิตได้เห็นและได้ยินแล้วรู้ได้ว่ามิใช่มิตร ส่วนลักษณะของมิตรนั้นตรงข้ามกับอาการกล่าวมา

เฉพาะการสังเกตลักษณะของบุคคลที่ควรคบด้วยหรือไม่ควรคบ ก็พอที่อาจทำให้เราลังเลสงสัยได้ว่าตกลงจะใช้วิธีสังเกตวิธีไหนดี ข้อความใน สมถสูตร^{๙๕} น่าจะช่วยให้การตัดสินใจที่จะคบหรือไม่ได้ดีขึ้น คิดว่าข้อสังเกตทุกข้อน่าจะจัดลงในสูตรนี้ได้ คือพระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า “บุคคลใดรู้ว่าเมื่อเราคบบุคคลนี้แล้ว อกุศลธรรมเจริญยิ่งขึ้น กุศลธรรมเสื่อมไป บุคคลนี้ไม่ควรคบตรงกันข้ามหากบุคคลใดรู้ว่า เมื่อคบบุคคลนี้แล้ว อกุศลธรรมเสื่อมไป กุศลธรรมเจริญยิ่งขึ้น บุคคลนี้ควรคบ ” เป็นอันว่าได้ทั้งหลัก และแนวทาง ในการดูคนว่าเป็นพาล หรือเป็นบัณฑิตแล้ว ที่นี้ก็อยู่ที่ว่า จะเลือกคบกับคนพาลหรือบัณฑิต ถ้าหากสามารถหลีกเลี่ยงคนพาล เลือกคบบัณฑิตได้แสดงว่าพื้นจิตของผู้คน เริ่มมีความเห็นถูกขึ้นมาแล้ว เป็นอันหวังความเจริญอกงามในชีวิตได้ในโอกาสต่อไป

มิตรแท้หรือเพื่อนแท้ เป็นสิ่งที่ปรารถนาของมนุษย์ทุกคน เป็นคำที่ฟังดูง่าย ๆ แต่หาได้ยาก บางคนมีเพื่อนพ้องมิตรสหายจำนวนมาก มีทั้งเพื่อนเรียน เพื่อนกิน เพื่อนดื่ม เพื่อนเที่ยว แต่จะหาเพื่อนที่มีคุณสมบัติเป็นบัณฑิตดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้นหายากเหลือเกิน บางคนทั้งชีวิตไม่เคยได้

^{๙๓} วจ.สตตก. (ไทย) ๒๓/๓๖/๕๖.

^{๙๔} ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๒๒-๑๒๖/๓๙๔.

^{๙๕} วจ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๕๔/๑๑๙.

เจอ เพราะมิตรแท้จริงๆ นั้น คือผู้ที่เมื่อคบหาสมาคมด้วยแล้ว นำแต่ประโยชน์สุขมาให้ฝ่ายเดียว เป็นผู้ที่เชื่อถือได้ ไว้วางใจได้ คบคนดีมีคุณธรรมเปรียบได้กับแสงสว่างนำทางชีวิต คบคนพาลเป็นมิตรเหมือนเติมยาพิษให้ตนเอง ใครก็ตามที่ได้บัณฑิตเป็นเพื่อน ก็ควรถนอมน้ำใจด้วยการปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุ ๔ อย่างสม่ำเสมอ ย่อมจะผูกน้ำใจเพื่อนที่ดีไว้ได้ตลอดไป

สรุป วิธีสังเกตผู้ที่ควรคบหาเป็นกัลยาณมิตรนั้น ถ้าหากบุคคลหวังให้ได้ประโยชน์สุขจากการคบหาสมาคมกับผู้ใดผู้หนึ่งนั้น ใช่ว่าจะคบใครได้ตามใจชอบ หากแต่จะต้องให้ชอบธรรมด้วยตามหลักทั่วไปแล้วถือว่า คบคนเช่นไร ย่อมเป็นเหมือนบุคคลนั้น ดังนั้น เมื่อต้องการคบมิตรสักคนมีใครสักคนเป็นเพื่อนนั้น ต้องรู้จักสังเกต ใช้สติปัญญาไตร่ตรองให้รอบคอบ ควรคบกับผู้ที่เสมอกันด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา หรือสูงกว่าตน แต่ก็ยังไม่ห้ามเสียทีเดียว หากมีความจำเป็นต้องคบกับคนพาล หรือผู้ที่ต่ำกว่าตนด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ท่านแนะนำให้คบหาในฐานะที่เป็นกัลยาณมิตรให้ผู้นั้น ช่วยแนะช่วยนำเขา เพื่อให้เขาพ้นจากความเป็นคนพาล ช่วยให้เห็นถูก เกิดปัญญาสามารถพึ่งพาตนเองได้ คบเพื่ออนุเคราะห์ แต่ต้องมั่นใจในความหนักแน่น ในความดีของตนเองว่าจะไม่เอียงไปเป็นเหมือนคนพาลเสียเอง

๒.๗ องค์คุณหรือคุณสมบัติของกัลยาณมิตร ๗ ข้อ

กัลยาณมิตรผู้สมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติทุกๆ ประการนั้น คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยมีพระพุทธพจน์รับรองว่า “ดูก่อนอานนท์ สัตว์ทั้งหลายผู้มีความเกิดเป็นธรรมดาย่อมพ้นจากชาติความเกิดได้ ด้วยอาศัยกัลยาณมิตรคือเราตถาคตนั้นเทียว”^{๙๖} การที่ใครสักคนหนึ่งมีจิตหวังเพื่อประโยชน์สุขของคนอื่น เพื่อเป็นบุญนิมิตในทางสร้างสรรค์ สร้างความเจริญด้านจิตใจ การชี้แนะให้คนอื่นดำรงตนอยู่ในทางที่ถูก ที่ตรง ชักนำให้กุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น อกุศลที่กำลังจะเกิดขึ้นและที่เกิดขึ้นแล้วให้เสื่อมไปบุคคลผู้มีความปรารถนาอย่างนี้ จำเป็นต้องมีคุณธรรมสำหรับ ฝึกตนเองให้เหมาะสม ภาระหน้าที่ที่รับผิดชอบ ฉะนั้น บุคคลผู้ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรจึงต้องประกอบด้วยองค์คุณ หรือคุณสมบัติของกัลยาณมิตรถึง ๗ ประการ คือ

ปิโย ครุ ภาวนีโย	วตฺตา จ วจนกฺขโม
คมภีรณฺจ กถํ กตฺตา	โน จมฺมฺหาเน นิโยชเย. ^{๙๗}

ประการที่ ๑ ปิโย แปลว่า กัลยาณมิตรนั้น เป็นผู้น่ารัก หรือเป็นที่รัก หมายความว่าท่านประกอบด้วยเมตตา ทำให้ผู้ที่เข้าไปหานั่งใกล้รู้สึกว่ามีเพื่อน ทำให้เกิดความชุ่มฉ่ำใจ ไม่อ้ำว้างว้าเหว่ กัลยาณมิตรที่ดีจะทำให้เกิดรู้สึกอย่างนี้ พระพุทธเจ้าก็ทำให้พระสาวกมีความสดชื่น มีความอบอุ่นใจ มีความสบายใจ ท่านมีเมตตา ท่านมีลักษณะเป็นปิโย ก็จะมีรู้สึกสบายใจ ชุ่มฉ่ำใจเหมือนมีเพื่อนดูแลอยู่ตลอดเวลา

ประการที่ ๒ ครุ เป็นที่เคารพ มีความหนักแน่น เป็นบุคคลที่อุดมด้วยปัญญาทั้งทางโลก และทางธรรมอย่างพร้อมมูล จนกระทั่งตระหนักและซาบซึ้งได้ดีว่า อะไรถูกอะไรผิด อะไรดีอะไรชั่ว

^{๙๖} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๒/๔.

^{๙๗} อัง.สวดตก. (บาลี) ๒๓/๓๗/๒๔.

อะไรควรอะไรไม่ควร อะไรเป็นบุญอะไรเป็นบาป แล้วดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกต้อง ที่เป็นบุญเป็นกุศลอย่างมั่นคงแน่วแน่ ไม่หวั่นไหวต่อความยั่วยวนของสิ่งแวดล้อมที่ทำให้จิตใจตกต่ำเป็นคนรักความยุติธรรมเป็นที่สุด ไม่ว่าต่อหน้าอย่างไร ลับหลังต้องอย่างนั้น มีความเมตตากรุณาอยู่เป็นนิจกับทุกคนที่เกี่ยวข้อง คุณสมบัตินี้จะหลอมให้กัลยาณมิตรเป็นที่น่าเคารพของชนทั้งปวง

ประการที่ ๓ ภาวนีโย แปลว่า เป็นที่เจริญใจ เป็นแบบอย่างให้เราได้ เราได้ครูอาจารย์เรา ได้ผู้ที่ท่านมีคุณธรรม มีความประพฤติดีงาม เราก็เกิดความรู้สึกที่เรียกว่า จรรโลงใจ มีกำลังใจเห็นแบบอย่าง อยากจะทำตาม ก็ทำให้มีความก้าวหน้าในชีวิต มีพุทธพจน์ที่ตรัสถึงพระภิกษุเถระเป็นที่เจริญใจไว้ว่า เพราะประกอบด้วยธรรม ๕ ประการคือ “ไม่กำหนดในสิ่งที่เป็เหตุให้กำหนดไม่ขัดเคืองในสิ่งที่เป็เหตุให้ขัดเคือง ไม่หลงในสิ่งเป็เหตุให้หลง ไม่โกรธในสิ่งที่เป็เหตุให้โกรธ ไม่มัวเมาในสิ่งที่เป็เหตุให้มัวเมา”^{๙๘} หรือ “เป็นผู้ปราศจากราคะ เป็นผู้ปราศจากโทสะ เป็นผู้ปราศจากโมหะ เป็นผู้ไม่ลบหลู่คุณท่าน เป็นผู้ไม่ตีตนเสมอ”^{๙๙}

ประการที่ ๔ นอกจากจะให้เกิดความรู้สึกอยู่ในใจแล้วยังออกมาเป็นรูปธรรมด้วย คือวตฺตา จ เป็นผู้สามารถว่ากล่าวตักเตือน เป็นนักพูด คือเป็นผู้ฉลาดในการใช้ถ้อยคำ นำรับฟัง มีเหตุมีผล มีหลักการ พูดถูกจังหวะ การพูดนี้เป็นสิ่งสำคัญอันหนึ่งที่ช่วยให้ผู้ทำหน้าที่กัลยาณมิตรประสบความสำเร็จในการชักนำบุคคลผู้หลงผิด ท้อแท้ หดกำลังใจ หดความยินดีในการทำหน้าที่ ให้กลับมีความเห็นถูก มีกำลังใจ เกิดความยินดีที่จะทำหน้าที่นั้นต่อ

ประการที่ ๕ วจนฺทโม บอกกล่าวแล้วบางที่ยังไม่ชัดเจน ยังสงสัยอยู่เข้าไปซักถามเป็นผู้อดต่อถ้อยคำสูงๆ ต่ำๆ ได้ คือ บุคคลผู้ทำหน้าที่กัลยาณมิตรนั้นถึงเวลาจะว่ากล่าวสอนจำต้องว่ากล่าวสอน แนะนำ การว่ากล่าวสอน แนะนำนั้น แม้จะเป็นสิ่งที่ดีมีประโยชน์ต่อผู้ฟัง เช่น การพูดเรื่อง ศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา สำหรับผู้เป็นมิชฌาติฐิ ผู้ไม่มีศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา ย่อมไม่เป็นที่ชอบใจ จึงแสดงออกมาในรูปแบบของการใช้ถ้อยคำที่หยาบคาย ต่อต้านตีเถียน สำหรับผู้เป็นสัมมาทิฐิย่อมชอบใจแสดงออกมาในรูปแบบของการสรรเสริญยกย่องแสดงความพอใจเมื่อธรรมตาเป็นเช่นนี้ ผู้ทำหน้าที่กัลยาณมิตรจะต้องรู้เท่าทัน อดทนได้ ทั้งถ้อยคำที่ไม่น่าปรารถนา และถ้อยคำที่น่าพอใจ คือไม่ยินดียินร้ายจนเกินไป การอดทนต่อถ้อยคำที่ไม่น่ายินดีก็กินบว่ายากยิ่งแล้ว สิ่งที่ยากยิ่งกว่าคือ การอดทนต่อสิ่งที่น่ายินดี นี่เป็นอีกด้านหนึ่งที่สำคัญ สำหรับบุคคลผู้ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรผู้อดทนต่อถ้อยคำหรือเสียงนี้ ฉะนั้น บัณฑิตหรือผู้ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรจึงต้องฝึกจิตของตนไม่ให้เอนเอียง คือไม่หวั่นไหว ไม่สะเทือนต่อโลกธรรม ๘ ด้วยอำนาจความยินดีหรือยินร้ายให้สมตามพระพุทฺธพจน์ที่ว่า “ภูเขาศิลาล้วน เป็นแห่งเดียว ย่อมไม่สะเทือนด้วยลมฉันใดบัณฑิตทั้งหลาย ย่อมไม่เอนเอียงในเพราะนิทานและสรรเสริญนั้น”^{๑๐๐}

ประการที่ ๖ คมภีรณจ กถิ กตฺตา เป็นผู้ที่ถูกกล่าวถ้อยคำหรือเรื่องที่ลึกซึ้งได้ คำกล่าวสอนธรรมดาสามัญก็เป็นความดีของกัลยาณมิตรอยู่ทั่วไปแล้ว แต่กัลยาณมิตรที่มีคุณสมบัติพิเศษที่จะช่วย

^{๙๘} วจ.ปณจก. (ไทย) ๒๒/๘๑/๑๔๙.

^{๙๙} วจ.ปณจก. (ไทย) ๒๒/๘๒/๑๕๐.

^{๑๐๐} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๘๑/๕๓.

ลูกศิษย์ได้อย่างแท้จริงก็คือ ผู้ที่สามารถนำให้เข้าถึงสิ่งที่ลึกซึ้งให้ยิ่งๆ ขึ้นไป อันนี้จะเป็นปัจจัยที่ทำให้เราสามารถก้าวหน้าในการปฏิบัติ ถ้าเรื่องลึกซึ้งขึ้นไป ท่านไม่สามารถแนะนำได้เราก็อยู่ในระดับธรรมดา ความก้าวหน้าในการปฏิบัติ ก็ไม่เป็นไปเท่าที่ควรไปไม่ไกล หรือไม่ถึงที่สุดจึงจะต้องมีคุณลักษณะข้อที่ ๖ คือสามารถที่จะแถลงชี้แจงเรื่องลึกซึ้งได้ด้วย ในที่นี้คง หมายถึงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ ฌาน วิปัสสนา มรรค ผล และนิพพาน หรืออีกนัยหนึ่ง ถ้อยคำที่ควรพูดในการทำหน้าที่กัลยาณมิตร คือ กถาวัตถุ ๑๐ คือ อปปัจจยตา (ถ้อยคำที่ชักนำไปปรารถนาน้อย) สันตุฏฐิกา (...ให้สันโดษ) ปวิเวกกา (...ให้มีความ สงัดกายและจิต) อสังสัคคกา (...ให้ไม่คลุกคลี) วิริยารัมภกา (...ให้ปรารถนาความเพียร) สีสกกา (...ให้ตั้งอยู่ในศีล) สมาธิกกา (...ให้ทำจิตให้มั่นคง) ปัญญาภา (...ให้เกิดปัญญา) วิมุตติกกา (...ให้ทำใจให้พ้นจากกิเลสและความทุกข์) วิมุตติญาณทัสสนกกา (...ให้เกิดความรู้ความเห็นในภาวะที่หลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์. ถ้อยคำทั้ง ๑๐ นี้พระผู้มีพระภาคทรงรับรองว่า มีอนุภาพมากดังพระพุทธดำรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย หากเธอทั้งหลายจะพึงยก กถาวัตถุ ๑๐ ประการนี้ อย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมา กล่าว เธอทั้งหลายก็จะสามารถรอบำงาเดชานุภาพของดวงจันทร์ และดวงอาทิตย์ที่มีฤทธิ์มากมี อนุภาพมากอย่างนี้ด้วยเดชานุภาพของตนได้ไม่จำเป็นต้องพูดถึงอัญญเดียรธีย์ปริพาชกทั้งหลายเลย แล้ว กล่าวเป็นกถาไซ้ เธอทั้งหลายพึงครอบงำเดช แม้ของพระจันทร์ และพระอาทิตย์ผู้มีฤทธิ์มี อนุภาพมากอย่างนี้ด้วยเดชได้ จะป่วยกล่าวไปไย ถึงปริพาชกอัญญเดียรธีย์ทั้งหลายเล่า^{๑๐๑}

ประการที่ ๗ ข้อสุดท้าย นอกจากจะช่วยแนะนำในทางที่ดีให้ความรู้เข้าใจ เกิดความรู้สึก ในทางที่ดีงามและปฏิบัติถูกต้องแล้ว อีกด้านหนึ่งก็มีกรอบในทางที่ไม่ให้เกิดความเสื่อมเสียขึ้นคือ โน จมฺจฺจเน นิโยชเย แปลว่าไม่ชักจูงในสิ่งที่เหลวไหลไร้สาระ หรือในทางที่เสียหาย คือป้องกันไม่ให้ทำใน สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูล มีคติเป็นทุกข์ ทำให้เกิดความรู้สึกสบายใจ ปลอดภัยปลอดภัยขึ้นมากว่า จะไม่ทำให้เกิดความเสียหาย และเผลอออกไปผิดทาง ชักชวนให้ทำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลมีคติเป็น สุข ผู้ต้องการประโยชน์จากการได้คบหามิตร พระพุทธองค์ตรัสว่าควรคบผู้มีคุณสมบัติตามที่กล่าวมา แม้จะถูกขับไล่ก็ควรเข้าไปหา ดังความในพุทธภาษิตที่ตรัสสรุปไว้ว่า “มิตรเป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เป็นที่ ยกย่อง เป็นนักพูด เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้ ไม่ชักนำไปในฐานะในโลกนี้ ในฐานะเหล่านี้ มีอยู่ในบุคคลใดบุคคลนั้น จัดว่าเป็นมิตรผู้มุ่งประโยชน์ และอนุเคราะห์ ผู้ต้องการจะคบมิตร ควรคบ มิตรเช่นนั้นแม้จะถูกขับไล่ก็ตาม”^{๑๐๒}

ในพุทธธรรมของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต, เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่ พระพรหมคุณาภรณ์)^{๑๐๓} ได้สรุปคุณสมบัติที่สำคัญของกัลยาณมิตรอย่างเลิศไว้มีสองประการ คือ ทำได้ อย่างที่พูดและมีความเป็นอิสระ สำหรับผู้มีความปรารถนาที่จะช่วยเหลือผู้อื่นในฐานะที่เป็น กัลยาณมิตรมีความสำคัญอย่างยิ่ง คือ ต้องมีคุณธรรม คุณธรรมที่สำคัญที่สุดต่อบุคคลผู้ทำหน้าที่ กัลยาณมิตรคือ ความเป็นผู้กระทำได้จริง พูดอย่างไรทำได้เช่นนั้น หรือทำอย่างไรพูดอย่างนั้น นี่คือ

^{๑๐๑} อก.ทสก. (ไทย) ๒๔/๖๙/๑๕๑.

^{๑๐๒} อก.สตตก. (ไทย) ๒๓/๓๓/๕๘.

^{๑๐๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๖๓๙.

ตัวดึงดูด อันแรกที่ปรากฏต่อสายตา ผู้ได้ดู ได้ฟังพระผู้มีพระภาคได้ตรัสเปรียบบุคคลประเภทนี้ว่า “เหมือนเมฆที่ค้ำรามและให้ฝนตก”^{๑๐๔} เป็นเมฆค้ำรามที่ให้ความหวังแก่สัตว์และพืชได้

ส่วนความเป็นอิสระท่านกล่าวว่า มองได้ ๒ ด้าน คือ ด้านความเป็นอยู่หรือระบบการดำเนินชีวิต และความเป็นอิสระภายในใจ ความเป็นอิสระนี้เป็นสิ่งสำคัญ ผู้ที่ติดอยู่ในเครื่องผูกมัดจองจำอย่างเดียวกับเขา หรือว่ายาวนด้นรนอยู่ในกระแสน้ำเชี่ยวในเกลียวคลื่นเดียวกับคนอื่นแม้แต่นกก็ยังช่วยไม่ได้ จะช่วยปลดปล่อยหรือรื้อถอนผู้อื่นขึ้นมาได้อย่างไร คนที่ติดอยู่ในระบบที่ผูกมัดของสังคม ด้นรนแสวงหาสิ่งต่างๆ ตามแนวทางเดียวกับคนอื่นๆ ด้วยค่านิยมอย่างเดียวกัน มีปัญหาปิดกั้นทางด้านความเป็นอยู่ การอาชีพของตนและครอบครัวด้นรนเพื่อความอยู่รอดเฉพาะตนและจำเพาะครอบครัวของตนเหมือนกันกับคนอื่นๆ เมื่อสังคมเกิดปัญหาย่อมยากที่จะมีเวลาที่มีความคิดมาอุทิศให้แก่การไถ่ถอนคนอื่นๆ หรือที่จะนำผู้คนออกไปสู่แนว ทางใหม่ๆ ได้ เมื่อพยายามทำก็มักเข้าแนวที่ว้ากกันว่า พายเรือเวียนวนอยู่อย่าง ยิ่งเมื่อทั้งระบบความเป็นอยู่ทั้งจิตใจ ล้วนไม่เป็นอิสระทั้งสองอย่าง ก็ยิ่งประสบความสำเร็จได้ยาก

ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงทรงวางระบบสงฆ์ให้เป็นชุมชนอิสระ มีความเป็นอยู่หรือระบบการดำเนินชีวิตเป็นอิสระจากระบบของสังคมใหญ่ ดังจะเห็นได้จากวินัยที่เป็นเครื่องจัดระบบแบบแผนของสงฆ์เมื่อมีระบบชีวิตความเป็นอยู่เป็นอิสระด้วยและมีจิตหลุดพ้นเป็นอิสระเป็นพื้นฐานด้วย ก็จะทำให้สงฆ์เป็นชุมชนอิสระที่ช่วยชักนำสิ่งที่สังคมถูกต้องเข้ามาให้แก่สังคมส่วนใหญ่อย่างได้ผล และสามารถเป็นแหล่งพึ่งอาศัยช่วยให้ความเป็นอิสระระดับต่างๆ แก่คนในสังคมนั้นด้วย ในอุปนิสสลักปุตตเถรวัตถุ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “บัณฑิตพึงตั้งตนไว้ในคุณธรรมที่เหมาะสมก่อน แล้วสอนคนอื่นในภายหลัง จึงจะไม่มัวหมอง (ถูกนิินทา)”^{๑๐๕} แสดงให้เห็นถึงความพร้อมของตนเองก่อนค่อยช่วยเหลือและนำผู้อื่น และมีพุทธพจน์อีกแห่งหนึ่งที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า

ดูก่อนจุนทะ ผู้ที่ตนเองก็จมอยู่ในโคลนเลนอันลึก จะช่วยอุดยกคนอื่นที่จมอยู่ในโคลนเลนอันลึกขึ้นมาได้นั้น ข้อนี้นี้มีฐานะที่จะเป็นไปไม่ได้ ผู้ที่ตนเองไม่จมอยู่ในโคลนเลนอันลึก จะช่วยอุดยกคนอื่นที่จมอยู่ในโคลนเลนอันลึกขึ้นมา ข้อนี้นี้จึงจะเป็นฐานะที่จะเป็นไปไม่ได้ ผู้ที่ตนเองมิได้ฝึก มิได้อบรม ยังไม่หายร้อนกิเลส จักฝึก จักอบรม จักทำคนอื่นให้หายร้อนกิเลสข้อนี้นี้มีฐานะที่จะเป็นไปไม่ได้ ผู้ที่ตนเองได้ฝึกแล้ว อบรมแล้ว ดับร้อนกิเลสแล้ว จักฝึก จักอบรม จักทำคนอื่นให้หายร้อนกิเลสข้อนี้นี้จึงจะเป็นฐานะที่จะเป็นไปได้อ^{๑๐๖}

สรุป องค์คุณหรือคุณสมบัติของกัลยาณมิตร ๗ ข้อพบว่า ผู้ที่เป็นกัลยาณมิตรจำเป็นจะต้องมีคุณสมบัติพื้นฐานเหล่านี้ เพราะการที่จะให้มิตรที่มาคบหาตนได้รู้สึกภาคภูมิใจว่าได้คบกับมิตรที่ดี ที่จริงแท้ คบแล้วได้ประโยชน์เป็นที่น่าพอใจของมิตร จะต้องประพฤติปฏิบัติตามหลักของกัลยาณมิตรทั้ง ๗ ข้อ ฉะนั้น การทำตนให้มีคุณสมบัติครบตามธรรมทั้ง ๗ ข้อ จึงเป็นสิ่งที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์ในความมีมิตรภาพในมนุษย์ได้อย่างแท้จริง

^{๑๐๔} อภ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๐๑/๑๕๔.

^{๑๐๕} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๕๘/๘๑.

^{๑๐๖} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๘๖/๗๘.

๒.๘ ประโยชน์จากการได้อาศัยกัลยาณมิตร

พระพุทธเจ้าตรัสถึงประโยชน์จากการได้อาศัยสัตบุรุษหรือกัลยาณมิตรว่า “เหมือนก้อนเมฆใหญ่เมื่อดตกลงมาให้ข้าวกล้าทั้งปวงเจริญงอกงาม ย่อมตกเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่คนหมู่มากฉันใด สัตบุรุษเมื่อเกิดในตระกูล ก็ฉันนั้นเหมือนกัน กล่าวคือ ย่อมเกิดมาเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล และเพื่อสุขแก่คนจำนวนมาก ได้แก่ มารดาบิดา บุตรภรรยา ทาส กรรมกรคนใช้ มิตรและอำมาตย์ ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว รวมถึงพระราชา เหล่าเทวดา สมณพราหมณ์”^{๑๐๗}

สัตบุรุษย่อมเกิดมาเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่มารดาบิดา คือ สัตบุรุษหรือกัลยาณมิตร มีความกตัญญูตถะเวทิตาเป็นเลิศ ย่อมนึกถึงบุญคุณของท่านทั้งสองเสมอ เลี้ยงดูท่านด้วยความสุขทั้งสองทาง คือ ทางกาย มีการจัดหาอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยอันสมควรแก่ฐานะของตน ในยามท่านเจ็บไข้ได้ป่วยดูแลรักษาท่านให้อยู่เป็นสุขทางกาย และทางใจ รักษาหัวใจท่าน ไม่กระทำการอันเป็นเหตุกระทบกระเทือนจิตใจท่าน แม้กระทั่งหากท่านทั้งสองเป็นผู้มีความเห็นผิด ไม่มีความเชื่อหรือเลื่อมใสในการให้ท่าน รักษาศีล เป็นต้น จะต้องพยายามหาอุบายวิธีให้ท่านดำเนินในทางนี้เพราะการชักนำท่านดำเนินทางนี้ถือได้ว่า เป็นการช่วยท่านอย่างแท้จริง คือท่านมีธรรมะเป็นตัวกำกับดำเนินชีวิต อันเป็นการสร้างเหตุแห่งความมั่นใจได้แน่นอนว่า มีที่พึ่งที่แท้จริง นี่คือ มารดาบิดาที่ได้ประโยชน์จากการได้อาศัยบุตรผู้เป็นกัลยาณมิตร

สัตบุรุษย่อมเกิดเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่บุตรภรรยา คือ สัตบุรุษจะเป็นผู้ประกอบด้วยธรรม มีธรรมเป็นเข็มทิศในการดำเนินชีวิตรู้จักทางที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์พร้อมทั้งประโยชน์โลกนี้และโลกหน้า ไม่แสวงหาทรัพย์ที่ได้มาโดยทุจริต ประกอบแต่กรรมที่สุจริตเลี้ยงดูบุตรและภรรยา ส่งเสริมอบรมบุตรให้มีศิลปะเพื่อใช้สำหรับการดำรงชีพ ห้ามไม่ให้กระทำความชั่ว โดยมีตนเป็นแบบอย่างทำให้ดูมากกว่าการสั่งสอนด้วยคำพูด และยกย่องภรรยาของตน มีธรรมข่มใจ ไม่นอกใจทั้งในที่ลับหลัง ให้เกียรติยกความเป็นใหญ่ภายในบ้านให้ของขวัญตามแต่โอกาส

สัตบุรุษย่อมเกิดเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ทาส กรรมกรคนรับใช้ คือ สัตบุรุษนั้นมีพรหมวิหารธรรม ๔ มีความอ่อนน้อมถ่อมตน ในยามมีงานใช้ก็ใช้ ในคราวเจ็บไข้ได้ป่วยก็ช่วยดูแลรักษา ปลอ่ยให้ได้รับความบันเทิงในโอกาสที่ควรได้รับการบันเทิง ไม่ถือตัวจนเกินเหตุว่าตนเองเป็นนายจ้าง นึกถือความเป็นคน จึงเป็นเหตุให้ทาส กรรมกร คนรับใช้ทั้งหลายได้รับความสุข

สัตบุรุษย่อมเกิดเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่มิตรและอำมาตย์ คือ สัตบุรุษไม่นิยมเอาไรต์เอาเปรียบใครเวลาคบกับใคร ไม่ได้คบด้วยความหวังประโยชน์จากฝ่ายตรงกันข้ามตามที่ควรจะเป็น เป็นผู้แนะนำประโยชน์แก่มิตรสหาย เป็นที่พึ่งในยามทุกข์ยาก

สัตบุรุษย่อมเกิดเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว คือ สัตบุรุษนั้นย่อมเป็นผู้มีความกตัญญูตถะเวทิตา ย่อมนึกถึงอุปการะที่ญาติผู้ล่วงลับเคยได้สร้างไว้ หรืออาจนึกถึงได้ แต่เป็นธรรมของสัตบุรุษเป็นผู้ชอบชวนชวายเป็นประโยชน์มีจิตใจกว้างขวางไม่เพียงแต่กับผู้มีชีวิตอยู่เท่านั้น ยังแผ่ถึงญาติผู้ล่วงลับได้รับความสุขจากการที่ท่านสร้างความดี

^{๑๐๗} อ.อ.อ. (ไทย) ๒๓/๑๓๘/๒๕๗.

สัตบุรุษย่อมเกิดเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่พระราชา คือสัตบุรุษ จะไปเกิดในแคว้นแคว้นไหนหรือประเทศใด พระราชาผู้ปกครองประเทศนั้นจะได้รับความสงบสุข ทำความเจริญให้เกิด เป็นที่ปรึกษาของพระราชา แบ่งเบาภาระหนักให้เบาบางลงได้ เมื่อพระราชามีสัตบุรุษอยู่ด้วยพระองค์ย่อมดำเนินกิจกรรมบริหารประเทศได้ดี ซึ่งก็จะมีผลพวงถึงความสงบสุขประชาชนนั่นเอง จึงได้ชื่อว่าสัตบุรุษเกิดมาเพื่อประโยชน์ เกื้อกูล ความสุขแก่พระราชา

สัตบุรุษย่อมเกิดเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เหล่าเทวดา คือสัตบุรุษ นอกจากเป็นผู้ไม่นิยมในทางชั่วแล้ว ยังยินดีในทางที่ดี เป็นกุศล เมื่อสัตบุรุษยินดีในการสร้างบุญสร้างกุศล เหล่าเทพเทวาย่อมยินดีอนุโมทนาการสร้างความดีงามของสัตบุรุษเป็นเหตุให้เหล่าเทวดายินดีย่อมทำให้เหล่าเทวดามีความสุข ถือได้ว่าอาศัยสัตบุรุษเป็นเหตุ ทำให้เทวได้ที่พักที่ดี

สัตบุรุษย่อมเกิดเพื่อประโยชน์เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่สมณพราหมณ์ คือสัตบุรุษย่อมรู้วิธีปฏิบัติต่อสมณพราหมณ์ ย่อมบำรุงด้วยปัจจัยเครื่องดำรงชีพที่เหมาะสมแก่ท่าน ย่อมเข้าหาเพื่อสอบถามข้อติดขัด ขัดข้องในการดำเนินชีวิต เมื่อสมณพราหมณ์ได้รับการปฏิบัติและได้รับการบำรุงด้วยปัจจัยสี่ ย่อมอบรมสั่งสอนกุลบุตรให้ตั้งอยู่ในทางเจริญไม่เสื่อม ทำให้เกิดวงจรปฏิสัมพันธ์ทางบวก ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งสองฝ่าย

นอกเหนือจากนี้ยังมีภาษิตของเหล่าเทวดาที่กล่าวว่าบุคคลควรคบ สัตบุรุษ เพราะการคบสัตบุรุษย่อมได้รับประโยชน์เหล่านี้คือ จะรู้แจ้งสัทธรรม สัทธรรม หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ ได้แก่ ศีล ๕, ศีล ๑๐, สติปัฏฐาน ๔ เป็นต้น. ไม่เป็นผู้ตกต่ำ ย่อมได้ปัญญา ไม่เศร้าโศกในท่ามกลางผู้เศร้าโศก ย่อมรุ่งเรืองในท่ามกลางญาติ ย่อมไปสู่สุคติ ย่อมดำรงอยู่ได้ตลอดไป หลังจากนั้น เทวดาได้กราบทูลถามพระผู้มีพระภาคว่าคำของใครหนอเป็นสุภาษิต พระพุทธองค์ตรัสรับรอง คำของเหล่าเทวดาเป็นสุภาษิตโดยอ้อม แต่ให้เทวดาตระหนักกับฟังพุทธพจน์ว่า “บุคคลควรสมาคมกับพวกสัตบุรุษเท่านั้น ความทำความสนิทสนมกับพวกสัตบุรุษ บุคคลรู้แจ้งสัทธรรมของพวกสัตบุรุษแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง”^{๑๐๘}

จากภาษิตนี้จะเห็นว่า การคบหาสมาคมกับเหล่าสัตบุรุษของผู้ที่ยังไม่หลุดพ้น การคบหานี้ก็เพื่อเป้าหมายให้ตนเองดำรงอยู่ในความดีนั้นตลอดไป ในส่วนของพระพุทธเจ้าพระองค์ทรงมีเป้าหมายการคบกับสัตบุรุษเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดคือ ความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง เพราะในความคิดของผู้หลุดพ้นแล้วจะเห็นว่าแม้การดำรงอยู่ในความดีเช่นนั้นได้ แต่ก็ไม่แน่นอน ถือว่าเป็นความทุกข์ชนิดหนึ่ง สู้การหลุดพ้นจากทั้งดีและไม่ดีไม่ได้

จากเนื้อความข้างต้นเป็นการยืนยันได้ว่า การได้คบกับสัตบุรุษนั้นมีแต่เอื้อเฟื้อและเกื้อกูล แต่ประโยชน์ให้แก่ผู้ใกล้ชิด นับแต่ประโยชน์ภพนี้และภพหน้า กระทั่งประโยชน์สูงสุดคือการได้หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงเหมือนดังพระดำรัสของพระพุทธเจ้าอีกแห่งหนึ่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย บุคคลอาศัยสัตบุรุษแล้วพึงหวังได้ อานิสงส์ (ประโยชน์) ๔ ประการ คือเจริญด้วยอริยศีล เจริญด้วยอริยสมาธิ เจริญด้วยอริยปัญญา และเจริญด้วยอริยวิมุตติ”^{๑๐๙} ในประวัติพระพุทธศาสนา พระองค์ลิลิตเถระถือ

^{๑๐๘} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๓๑/๓๕.

^{๑๐๙} อภ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๔๒/๓๕๘.

ได้ว่าเป็นตัวอย่างที่เด่นชัดมากเรื่องหนึ่ง ชีวิตในเบื้องต้นท่านไม่ได้อาศัยบุคคลผู้เป็นกัลยาณมิตรจึงหลงกระทำความผิดโดยการฆ่าคนถึง ๙๙๙ คน ภายหลังท่านโชคได้อาศัยพระพุทธเจ้าเป็นกัลยาณมิตรให้จึงหลุดพ้นจากวงจรชีวิตที่โหดร้าย กลับได้ชีวิตที่ประเสริฐ บุคคลนอกจากจะได้รับประโยชน์จากการอาศัยกัลยาณมิตรดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้วผู้ทำหน้าที่กัลยาณมิตรเอง ก็ได้รับอานิสงส์เช่นกัน

สรุป ประโยชน์จากการได้อาศัยกัลยาณมิตร คือ ได้ปัญญา ความรอบรู้ทั้งด้านปรีชาปฏิบัติและปฏิเวธ มีความเห็นถูกต้อง เรียกว่า สัมมาทิฐิ ได้บำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ประการ ได้เห็นตัวอย่างที่ดีเรียกว่า ทสสนานุตตริยะ ได้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบทางกายวาจา และใจตามอย่างกัลยาณมิตรผู้เป็นบัณฑิต ไม่มีเวรภัย ได้รู้จักทางทุกติมีอบาย นรกเป็นต้นรู้จักทางสุคติ มีทางมนุษย สวรรค์เป็นต้น ได้รับความสรรเสริญจากบัณฑิต มีเกียรติยศชื่อเสียงดังามฟุ้งไปทั่วทุกทิศ ได้ป้องกันภัยในอบายภูมิ ได้รับความสุข คือมีสุขแบบมนุษย์ สุขอันเป็นทิพย์ สันติสุข เป็นต้น และในส่วนประโยชน์ได้พัฒนาปัญญาให้ถึงขั้นสูงสุดตามหลักทางพระพุทธศาสนา คืออรหัตตมรรคญาณ

๒.๙ อานิสงส์การเป็นกัลยาณมิตร

ผู้ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรเองก็ได้รับอานิสงส์เช่นกันคือ จะเป็นผู้มีความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตไปทุกภพทุกชาติ มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา มีโอกาสที่จะได้เวียนวนอยู่ในสุคติภูมิ คือย่อมได้เกิดในสถานที่ที่ผู้คนมีศีลธรรม ไม่เดือดร้อนด้วยที่อยู่ ย่อมมีบุตรภรรยา ตลอดจนบริวารชนที่ตั้งอยู่ในโอวาท ย่อมเป็นผู้มีเสน่ห์เป็นที่รักและเคารพนับถือของผู้คน ย่อมเป็นผู้มีความทรงจำดีปฏิภาณว่องไว และปัญญาดี ย่อมมีอาชีพและกิจการเป็นหลักฐานมั่นคงตลอดไป ย่อมปลอดภัยจากอัคคีภัย โจรภัย อุทกภัย ราชภัย และศัตรูหมู่พาลทั้งหลาย ย่อมเป็นผู้มีร่างกายแข็งแรง สมส่วน สง่างาม มีอำนาจมาก ย่อมมีจิตใจมั่นคง เข้มแข็ง อดทน มีเหตุผล ไม่หวั่นไหวในโลกธรรม ๘ ไม่สะดุ้งกลัวต่อการเกิดในภพต่อไป สามารถแสดงธรรมให้ชัดเจนท่ามกลาง ประชุมชน ย่อมไปบังเกิดในสวรรค์ ได้ดวงตาเห็นธรรม บรรลุมรรคผลนิพพานโดยง่าย

ผลทันตาที่เกิดจากการเป็นกัลยาณมิตรเช่นที่ปรากฏในธรรมบท ดังเรื่องในสันตติมหาอำมาตย์ ซึ่งเป็นการเล่าประวัติในอดีตของท่านก่อนที่จะปรินิพพานว่า ท่านเกิดในตระกูลหนึ่งในเมืองพันธุมดี นับถอยหลังไปในกัปที่ ๙๑ สมัยพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี ท่านเป็นคนที่มีความคิดดีฉลาด ต่างจากคนทั่วไป คิดว่าในโลกนี้การดำรงชีวิตอยู่ด้วยความลำบาก มีการเบียดเบียน ตัณดรอน หรือบีบคั้นบุคคลอื่นเป็นส่วนใหญ่ ไม่โดยตรงก็โดยอ้อม คิดว่า มีกรรมอะไร ที่ไม่ทำการเบียดเบียน ตัณดรอน หรือบีบคั้นบุคคลอื่น เมื่อพิจารณาเห็นว่า การป่าวประกาศในบุญทั้งหลายไม่เป็นกรรมที่ทุจริตเป็นกัลยาณมิตรเป็นผู้ประกาศชาวดี นับแต่นั้นมา เทียวป่าวร้องชักชวนมหาชนว่า พวกท่านจงชวนชวายนบุญทั้งหลาย จงสมาทานอุโบสถศีล ในวันอุโบสถ จงถวายทานจงฟังธรรม ชื่อว่า รัตนะอย่างอื่นเช่นกับพุทธรัตนะเป็นต้นไม่มี พวกท่าน จงทำสักการะรัตนะทั้ง ๓ เขาได้ทำหน้าที่นี้ด้วยความยินดีสมัครใจ ประกาศไป พร้อมทั้งสรรเสริญคุณของพระพุทธรัตนตรัยไปตามตรอกเล็กซอยน้อย จนวันหนึ่งพระราชซึ่งเป็นพระพุทธบิดาได้ตรัสสั่งให้เข้าเฝ้า ตรัสถามความเป็นไปมา จนทราบว่าเป็น

ผู้นี้ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรชักชวนมหาชนให้ทำความดี จึงตรัสถามว่า เทียบทำหน้าที่นี้ยานพาหนะอะไร ทราบว่า ไปด้วยเท้าเปล่า ทรงเห็นว่าไม่เป็นการควร จึงได้พระราชทานม้าให้ใช้เป็นพาหนะ

ในกาลต่อมายังไม่เลิกการทำหน้าที่นี้ กระทั่งได้รับพระราชทานรถม้าที่ตกแต่งอย่างดีเทียมด้วยม้าสินธพ ๔ ตัว ต่อด้วยได้รับพระราชทานช้างเชือกหนึ่งเป็นยานพาหนะในการประกาศข่าวตามลำดับ เขาทำหน้าที่เป็นผู้ประกาศเชิญชวนมหาชนเข้าสู่ทางบุญเป็นเวลาแปดหมื่นปี ด้วยอานิสงส์ที่ประกาศคุณของพระรัตนตรัยและชักชวนมหาชน กลิ่นจันทร์ได้ฟุ้งออกจากกายของเขากลิ่นอุบลฟุ้งออกจากปาก ตลอดกาลมีประมาณเท่านั้น

พอมาเกิดในยุคสมัยพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันได้เป็นอำมาตย์ของพระเจ้าปเสนทิโกศล ได้รับความชอบจากการปราบปรามกบฏ พระราชาทรงยกให้ครองราชสมบัติ เป็นเวลา ๗ วันพร้อมกับประทานหญิงผู้ฉลาดในการฟ้อนและขับนางหนึ่ง เขาเสวยสุขจากราชสมบัติด้วยการดื่มตลอด พอวันที่ ๗ หญิงนักฟ้อนได้เป็นลมตายไป ความเมาของเขาที่ดื่มมาหลายวันได้สิ้นไปเพราะความเศร้าโศกเหมือนหยดน้ำที่ตกลงบนแผ่นเหล็กร้อน เขาถูกลูกศรคือความโศกออกครอบงำ จึงไปเฝ้าพระพุทธเจ้า พอพระองค์แสดงธรรมให้เพียงพระธาคาเดียวเท่านั้นสามารถยังจิตให้บรรลุพระอรหันต์ผลได้สำเร็จ และปริณิพพานกลางอากาศในวันนั้น พระองค์ทรงให้จัดเก็บอัฐิธาตุแล้วให้สร้างสถูปบรรจุไว้ที่ทางสี่แพร่ง เพื่อเป็นทางให้เกิดบุญแก่มหาชน

หากพิจารณาตัวอย่างเรื่องสันตติมหาอำมาตย์ จะเห็นว่าอานิสงส์ดังที่กล่าวไว้ข้างต้นท่านได้รับแทบจะทุกข้อ ไม่ว่าจะเป็นสถานที่เกิด ท่านเกิดในสถานที่ที่ผู้คนมีศีลธรรม ไม่เดือดร้อนด้วยที่อยู่ ซึ่งเป็นยุคแห่งความร่มเย็น แม้จะมีสงครามอยู่บ้างซึ่งก็เป็นเรื่องปกติ ตลอดจนบริวารชนที่ตั้งอยู่ในโอวาท เป็นผู้มีเสน่ห์ เป็นที่รักและเคารพนับถือของผู้คน เป็นผู้มีความทรงจำดี ปฏิภาณว่องไวและปัญญาดีจนได้รับตำแหน่งมหาอำมาตย์ มีอาชีพและกิจการเป็นหลักฐานมั่นคง ปลอดภัยจากอัคคีภัย โจรภัย อุทกภัย ราชภัย และศัตรูหมู่พาลทั้งหลายย่อมเป็นผู้มีร่างกายแข็งแรง สมส่วนสง่างาม มีอำนาจมากย่อมมีจิตใจมั่นคง เข้มแข็ง อดทน มีเหตุผล ไม่หวั่นไหวในโลกธรรม ๘ แม้จะกระทบก็มีสติฟื้นตัวได้เร็ว ไม่สะดุ้งกลัวต่อการเกิดในภพต่อไปตราบเท่าที่ยังเกิด เพราะมีความมั่นในคุณงามความดีเหมือนผู้เดินทางไกลมีเสบียงพร้อมย่อมไม่กังวล สามารถแสดงธรรมให้ชัดเจนท่ามกลางประชุมชน เพราะตนเองยึดมั่นในธรรม ไม่มีขอบกพร่องให้ผู้รู้ท่านได้ตำหนิติเตียน ย่อมไปบังเกิดในสวรรค์ เมื่อยังไม่หมดกิเลสได้ดวงตาเห็นธรรม สุดท้ายบรรลุมรรคผลนิพพานโดยง่าย

เป็นสังจะธรรมอีกข้อหนึ่งที่ว่า ไม่มีใครได้อะไรมาเปล่า หรือง่าย ขณะที่ได้อะไรสักอย่างหนึ่งอีกอย่างหนึ่งกำลังจากไป หรือกว่าจะได้บรรลุถึงเป้าหมายที่ต้องการก็ต้องเจออุปสรรคเข้ามาเป็นตัวทดสอบอยู่เป็นระยะๆ หากมองในแง่บวกก็เพื่อสร้างภูมิคุ้มกัน เสริมความแข็งแกร่งให้แกจิต ผู้ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรก็เช่นกัน ต้องพบกับอุปสรรคในระหว่างทำหน้าที่

สรุป อานิสงส์การเป็นกัลยาณมิตร ผู้นำหลักธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปจุดในดวงใจของชาวโลกให้สว่างไสวด้วยแสงธรรม อันจะนำชีวิตไปสู่หนทางอันประเสริฐ ได้พบกับความสุขอันเป็นอมตะนิรันดร์ อานิสงส์ในการทำหน้าที่กัลยาณมิตร จึงจะเป็นผู้มีความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตไปทุกภพทุกชาติ มีความไม่ต่ำเป็นธรรมดา มีโอกาสที่จะได้เวียนวนอยู่ในสุคติภูมิเท่านั้น

๒.๑๐ สรุปท้ายบท

จากการศึกษาพบว่า กัลยาณมิตรหมายถึง บุคคลผู้มีความใฝ่รู้ตั้งตนอยู่ในธรรม เป็นผู้ชี้แนะแนวทางแห่งความเจริญ รวมทั้งหมายถึงธรรมด้วย ความหมายโดยศัพท์ ท่านมุ่งเอาความหมายที่เป็นบุคคล คือจะเป็นกัลยาณมิตรได้ต้องเป็นบุคคลผู้มีน้ำใจดีงาม เอื้อเฟื้อ เกื้อกูลประโยชน์ตนและผู้อื่น ส่วนความหมายโดยเนื้อหานั้นครอบคลุมไปถึงสิ่งแวดล้อมทุกอย่าง ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ พัฒนายกระดับความคิดความอ่าน ความเข้าใจที่ถูกต้องถือว่าเป็นกัลยาณมิตรทั้งสิ้น ในทางธรรมแม้ยังไม่ได้ทำการช่วยเหลือแก่ผู้ใดปรากฏออกมาเป็นรูปธรรม เพียงแค่เป็นผู้ยินดีในกุศลธรรม ก็ถือว่าเป็นกัลยาณมิตรแล้ว เพราะว่าผู้ยินดีในกุศลธรรมก็คือ ผู้มีกัลยาณมิตรภายในนั่นเอง โดยต้องมีลักษณะเป็นผู้ที่สมบูรณ์ด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ วิริยะ สติ และสมบูรณ์ด้วยปัญญา ย่อมเชื่อมั่นต่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เชื่อมมั่นต่อกรรมและผลของกรรมด้วยศรัทธาสมบัติ ไม่ยอมปล่อยวางการแสวงประโยชน์แก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย กัลยาณมิตรมี ๒ ประเภท มิตรทางโลก และอีกอย่างก็คือ มิตรทางธรรมคือภิกษุในธรรมวินัยนี้ ต้องมีคุณสมบัติ เป็นผู้น่ารัก เป็นที่เคารพ เป็นที่เจริญใจ เป็นนักพูดฉลาดในการใช้คำพูด เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ เป็นผู้ที่กำลังถ้อยคำได้ลึกซึ้ง ไม่ชักจูงในสิ่งที่เหลวไหลไร้สาระ ประโยชน์จากการได้กัลยาณมิตรนั้นมีแต่เอื้อเฟื้อ และเกื้อกูลแต่ประโยชน์แก่ผู้ใกล้ชิด ทั้งภพนี้และภพหน้า ทั้งประโยชน์สูงสุดคือการได้หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง

บทที่ ๓

ศึกษาหลักกัลยาณมิตรในการสอนวิปัสสนาภาวนา ของพระครูภาวนาวรานุรักษ์ (วิทยา ยาหอม) วัดราษฎร์บำรุงหนองลี จังหวัดสิงห์บุรี

สำนักปฏิบัติวิปัสสนาในประเทศไทยนั้นถือว่ามีเป็นจำนวนมาก และมีผู้หันมาสนใจปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเป็นจำนวนเพิ่มมากขึ้น อาจจะเป็นเพราะจากการที่ทางโลกเจริญด้วยด้านวัตถุ แต่ทางด้านจิตใจนั้นกับตรงกันข้ามกันจึงทำให้คนเป็นทุกข์กันมากขึ้น จึงแสวงหาครูอาจารย์ ที่จะ เป็นกัลยาณมิตรหาวิธีที่จะช่วยบรรเทาความทุกข์ และสิ้นทุกข์ได้ เป็นยาใจช่วยบรรเทาทุกข์และพ้นจากทุกข์ได้ สำหรับเทคนิคและวิธีการสอนของ พระครูภาวนาวรานุรักษ์ (วิทยา ยาหอม) นั้น ถือได้ว่าเป็นวิธีการสอนที่น่าศึกษาและนำมาปฏิบัติเพื่อความเบาบางจากความทุกข์ได้ และสำนักวิปัสสนาแห่งนี้ถือเป็นสำนักปฏิบัติที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งทางด้านปฏิบัติ ในแต่ละวัน จะมีโยคีชายหญิงมาเข้าปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา กับพระครูภาวนาวรานุรักษ์ (วิทยา ยาหอม) ที่วัดราษฎร์บำรุงหนองลีจังหวัดสิงห์บุรี เป็นจำนวนมากมาในหลายๆ ปี โดยไม่ขาดสาย ในบทนี้ผู้วิจัย ได้กำหนดประเด็นในการวิจัย โดยสังเขป ดังนี้

๓.๑ ประวัติโดยสังเขปของพระครูภาวนาวรานุรักษ์ (วิทยา ยาหอม)

๓.๒ หลักคำสอนเรื่องกัลยาณมิตรของพระครูภาวนาวรานุรักษ์ (วิทยา ยาหอม)

๓.๓ วิธีการสอนตามหลักกัลยาณมิตรในการสอนปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของพระครูภาวนาวรานุรักษ์ (วิทยา ยาหอม) สอดคล้องในพระไตรปิฎก

๓.๔ สรุปคำสอนตามหลักกัลยาณมิตรในการสอนวิปัสสนาภาวนาของพระครูภาวนาวรานุรักษ์ (วิทยา ยาหอม)

๓.๑ ประวัติโดยสังเขปของพระครูภาวนาวรานุรักษ์ (วิทยา ยาหอม)

พระครูภาวนาวรานุรักษ์ วิ.,ดร.^๑ ฉายา กลยาณธมโม ปัจจุบันอายุ ๖๑ พรรษา ๓๒ วิทยฐานะ น.ธ.เอก, พธ.บ.(พระพุทธศาสนา), พธ.ม.(วิปัสสนาภาวนา), พธ.ด.(พุทธศาสนา) นามเดิม ชื่อ นายวิทยา นามสกุล ยาหอม เกิดเมื่อ วันที่ ๗ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๑ บิดาชื่อ นายแสง ยาหอม มารดาชื่อ นางอนงค์ ยาหอม ณ บ้านเลขที่ ๒๕/๗ หมู่ที่ ๑๑ ตำบลท่างาม อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี มีพี่น้องทั้งหมด ๓ คน ท่านเป็นคนโต^๒ อุปสมบท เมื่อวันที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๘ ณ

^๑ ดูรายละเอียด ภาคผนวก. หน้า ที่ ๙๒.

^๒ ภาคผนวก รูปที่ ๑๐ หน้า ๑๐๗.

วัดเจติยทอง ตำบลท่าช้าง อำเภอเมืองนครนายก จังหวัดนครนายก พระอุปัชฌาย์ พระญาณนายก
วัดเจติยทอง ตำบลท่าช้าง อำเภอเมืองนครนายก จังหวัดนครนายก

ปัจจุบันท่านดำรงตำแหน่ง

- เจ้าอาวาสวัดราษฎร์บำรุงหนองสี (จร.ชท.วิ)
- เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดสิงห์บุรี แห่งที่ ๑๔
- พระอุปัชฌาย์

๓.๒ หลักคำสอนเรื่องกัลยาณมิตรของพระครูภาวนาวารานุรักษ์ (วิทยา ยาหอม)

พระครูภาวนาวารานุรักษ์ (วิทยา ยาหอม) เจ้าอาวาสวัดราษฎร์บำรุงหนองสี ตำบลโพทะเล อำเภอด่านช้างราชบุรี จังหวัดสิงห์บุรี เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดสิงห์บุรี แห่งที่ ๑๔ ท่านได้รับการยกย่องและยอมรับจากพระสงฆ์เถรวาททั้งคณะวิโรจนะ มหาคณเถรจากบัณฑิต กัมมัฏฐานาจริยะ ณ วัดจุฬารามบุรี กัมมัฏฐาน อำเภอด่านช้างราชบุรี รัฐฉาน สหภาพพม่า ว่า ท่านเป็นพระที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบปฏิบัติถูกต้องตามแบบของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ทำให้ท่านได้รับหน้าที่เป็นพระวิปัสสนาจารย์ นำปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน และวัดที่ทำการคัดเลือกพระภิกษุที่จะเข้าอบรมวิปัสสนากรรมฐาน ๗ เดือน ณ วัดจุฬารามบุรี กัมมัฏฐาน อำเภอด่านช้างราชบุรี รัฐฉาน สหภาพพม่า โดยทดลองการปฏิบัติ อย่างเข้ม ที่วัดราษฎร์บำรุงหนองสี ตำบลโพทะเล อำเภอด่านช้างราชบุรี จังหวัดสิงห์บุรี เป็นเวลา ๑ เดือนก่อน ถ้าปฏิบัติผ่านถึงจะได้ไปปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ณ วัดจุฬารามบุรี กัมมัฏฐาน อำเภอด่านช้างราชบุรี รัฐฉาน สหภาพพม่า ควบคุมการสอบอารมณ์ โดย พระสงฆ์เถรวาททั้งคณะวิโรจนะ มหาคณเถรจากบัณฑิต กัมมัฏฐานาจริยะ ท่านเป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อพุทธบริษัททั้ง ๔ ที่มาปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ที่วัดของท่านนั้นมีโยคีผู้ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาปฏิบัติอยู่ไม่เคยขาด ท่านดูแลเอาใจใส่การปฏิบัติ และสอบอารมณ์อยู่ตลอดเวลา ตามที่ได้รับการสอนมาจากพระอาจารย์ของท่านคือ พระสงฆ์เถรวาททั้งคณะวิโรจนะ แห่งสำนักจุฬารามบุรี กัมมัฏฐาน

จากการที่ได้สัมภาษณ์^๓ ท่านได้ให้ความหมายและความสำคัญของกัลยาณมิตรไว้ว่า ฟังว่า กัลยาณมิตรคือ “ผู้ที่รู้ทาง รู้และก็ได้เดินมาแล้ว แล้วก็สามารถชี้ทางให้เราไปต่อได้ โดยไม่หลงทาง หลักกัลยาณมิตรนั้น มีความสำคัญในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาอย่างมาก เราต้องมีกัลยาณมิตร คือ ครูบาอาจารย์ (วิปัสสนาจารย์) คอยชี้แนะ แนะนำเราทุกขั้นตอน จะต้องพึ่งครูบาอาจารย์ (วิปัสสนาจารย์) เป็นไปไม่ได้เลยที่เราจะไปรู้เอง เพราะผู้รู้เองมีผู้เดียว คือพระพุทธเจ้า วิปัสสนาในทางพระพุทธศาสนานั้น ไม่ว่าจะเป็นอย่างอภิญญา หรือจะเป็นทางวิปัสสนาญาณ เป็นไปไม่ได้เลยที่คุณจะไปใดๆ คนเดียวโดยไม่มีครูบาอาจารย์ (วิปัสสนาจารย์) สอน ไม่มี ช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อ ช่วงจากจุดหนึ่งมาจุดหนึ่ง ถ้าผู้สอนไม่เคยผ่านมาไม่มีทางบอกให้ไปได้ และไม่มีตำราในโลกเล่มไหนเขียน ท่านลองไปอ่านดูซิไม่มีตำราไหนเขียน แค่ว่าพิจารณาที่เคียงกันแล้ว ใช้ไหม มีทั้งกำหนด มีทั้งมนสิการ มีทั้งโยนิโส เยอะแยะไปหมด” เพราะฉะนั้น ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนานั้น เราจะขาดกัลยาณมิตร คือวิปัสสนาจารย์ ไม่ได้เลย

^๓ สัมภาษณ์ พระครูภาวนาวารานุรักษ์ วิ.ดร. ๒๕ กันยายน ๒๕๖๐, ภาคผนวก รูปที่ ๑๕-๑๖ หน้า ๑๑๑.

ก. กัลยาณมิตร หมายถึง บุคคลผู้เป็นอาจารย์ ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคกล่าวความสำคัญของการแสวงหากัลยาณมิตรไว้ว่า ผู้เจริญกรรมฐานไม่ว่าจะเป็นทางสมณะหรือวิปัสสนา ควรมีอาจารย์เป็นผู้แนะนำชี้ทางผิด และบอกทางถูกให้ เพราะอาจารย์นับเป็นองค์ประกอบสำคัญ ๑ ใน ๓ ที่โยคีบุคคลจะละเสียมิได้ คือ

- ๑) อุปนิสสยโคจร อยู่ในสำนักของอาจารย์ผู้บอกอนุสนธิ ^๔
- ๒) อารกขโคจร เป็นที่ที่รักษาและเพิ่มพูนอินทรีย์ให้สมบูรณ์ได้
- ๓) อุปนิพพโคจร เป็นที่ที่ผูกจิตไว้ในอารมณ์กรรมฐานได้ ^๕

เหตุนี้ จึงนับว่าอาจารย์เป็นบุคคลที่สำคัญยิ่ง ผู้ที่จะเข้าเป็นศิษย์ต้องพิจารณาให้จงหนัก พระพุทธเจ้าพรรณนาความสำคัญของการมีกัลยาณมิตรไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อนเป็นบุพนิมิต ฉะนั้น ความเป็นผู้มีมิตรดีก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิตเพื่อความคิดขึ้นแห่งอริยมรรคมีองค์ ๘ ฉะนั้น ภิกษุผู้มีมิตรดี พึงหวังข้อนี้ได้ว่า “จักเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ ทำอริยมรรคมีองค์ ๘ ให้มาก” ^๖

โยคีผู้มีศีลบริสุทธิ์และตัดปليโพธได้แล้ว เมื่อจะเรียนกรรมฐาน ควรเรียนในสำนักของอาจารย์ผู้ได้จตุตถฌานแล้วเจริญวิปัสสนาจนได้บรรลุความเป็นอรหันต์ เมื่อไม่ได้พระชีนาสพนั้น ควรเรียนในสำนักพระอนาคามี เมื่อไม่ได้แม้พระอนาคามีนั้น ก็ควรเรียนในสำนักพระสกทาคามี เมื่อไม่ได้พระสกทาคามีก็ควรเรียนในสำนักพระโสดาบัน เมื่อไม่ได้แม้พระโสดาบันนั้น ก็ควรเรียนเอาในสำนักของผู้ได้จตุตถฌาน ถ้าไม่ได้ท่านเช่นนั้นก็ควรเรียนเอาในสำนักของอาจารย์ผู้ได้ฌาน ผู้ไม่เลอะเลือนทั้งในบาปและอรรถกถา ^๗

ข. โทษของการไม่มีกัลยาณมิตร

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสาเหตุของการพยากรณ์มรรคผล ไว้ ๕ ประการ คือ

- ๑) พยากรณ์หรือหัตตผล เพราะโง่เขลา เพราะหลงมกมาย
- ๒) มีความปรารถนาชั่ว จึงพยากรณ์หรือหัตตผล
- ๓) พยากรณ์หรือหัตตผล เพราะความบ้า เพราะจิตฟุ้งซ่าน
- ๔) พยากรณ์หรือหัตตผล เพราะสำคัญว่าได้บรรลุ
- ๕) พยากรณ์หรือหัตตผลโดยถูกต้อง ^๘

^๔ ๑) อุคคหิ การเรียนพระกรรมฐาน ๒) ปริปัญา สอบถามกรรมฐานและเงื่อนไขการปรับอินทรีย์ ๓) อุปุฏฐาน ความปรากฏขึ้นแห่งกรรมฐาน(นิมิตสมาธิ) ๔) อปปนา ความแน่วแน่แห่งกรรมฐาน(สมาธิ) ๕) ลกขณิ ความใคร่ครวญสภาพกรรมฐานว่ากรรมฐานนี้ มีลักษณะอย่างไร และเป็นรูปเป็นนามอย่างไร.

^๕ ดูรายละเอียดใน ส.ม. (บาลี) ๑๙/๓๗๓/๑๓๐.

^๖ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๙/๔๓.

^๗ วิ.ม. (ไทย) ๑/๑๖๕/๔๕๖.

^๘ อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๙๓/๑๖๔.

การพยากรณ์ประการที่ ๔ เป็นการพยากรณ์มรรคผลด้วยความสำคัญผิด ว่าได้บรรลุแล้ว ในธรรมที่ตนยังไม่บรรลุ คือเข้าใจผิดว่าตนได้บรรลุธรรมแล้ว ทั้งๆ ที่ยังไม่ได้บรรลุจริง ในพระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า

“ถามว่า ความสำคัญผิดนี้ย่อมเกิดแก่ใคร ย่อมไม่เกิดแก่ใคร ตอบว่าความสำคัญผิดนี้ ย่อมไม่เกิดขึ้นแก่พระอริยสาวก แก่บุคคลผู้ทุศีล แก่บุคคลผู้มีศีลที่ละทิ้งกรรมฐานแล้ว ความสำคัญผิดนี้ ย่อมเกิดแก่ผู้มีศีลบริสุทธิ์ ผู้ไม่ประมาทในกรรมฐาน ผู้กำหนดนามรูปข้ามความสงสัยได้ ผู้ยกนามรูปขึ้นสู่ไตรลักษณ์แล้วพิจารณาสังขาร,ผู้มีญาณ เมื่อมีความสำคัญผิด บุคคลผู้ได้สมณะอย่างเดียว (สุทธสมณลาภ) หรือผู้ได้วิปัสสนาอย่างเดียว (สุทธวิปัสสนาลาภ) ย่อมหยุดพักการปฏิบัติกรรมฐานไว้ เพราะว่าเมื่อบุคคลนั้นไม่เห็นความปรากฏเกิดขึ้นแห่งกิเลสสิ้นเวลา ๑๐ ปีบ้าง ๒๐ ปีบ้าง ๓๐ ปีบ้าง จึงสำคัญผิดว่า เป็นพระโสดาบัน เป็นพระสกทาคามีหรือพระอนาคามี”

เมื่อมีความสำคัญว่าได้บรรลุเสีย เพราะกิเลสทั้งหลายถูกข่มไว้ด้วยกำลังสมาธิสังขารทั้งหลายถูกกำหนดด้วยกำลังวิปัสสนา ฉะนั้น กิเลสจึงไม่เกิดขึ้นสิ้น ๖๐ ปีบ้าง ๘๐ ปีบ้าง ๑๐๐ ปีบ้าง เมื่อไม่เห็นความเกิดขึ้นแห่งกิเลสนานอย่างนี้ จึงพักกรรมฐานไว้ในระหว่าง ด้วยเข้าใจผิดว่าตนได้บรรลุธรรมแล้ว^๔

ปรากฏเรื่องราวในคัมภีร์อรรถกถาว่า พระชีนาสพผู้มีปฏิสัมภิทาแตกฉานรูปหนึ่ง ชื่อ ัฒมทินนเถระ อยู่ที่ตลิ่งครวิหาร เป็นผู้ให้อิโรวาทแก่ภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ วันหนึ่งท่านนั่งรำพึงถึงอาจารย์ว่า “กิจแห่งความเป็นสมณะของพระมหานาคเถระผู้อยู่ ณ อุจ्จุทกวลิกวิหาร อาจารย์ของเราถึงที่สุด (บรรลุ) แล้วหรือยังหนอ” ก็เห็นความที่พระมหานาคเถระนั้นยังเป็นปุถุชนเป็นอยู่และทราบด้วยว่า “เมื่อเราไม่ไปช่วย ท่านจักทำกาลกิริยาทั้งที่เป็นปุถุชนเป็นแน่” จึงรีบเดินทางไปเยี่ยมพระเถระผู้นั่งอยู่ ณ ที่นั่งพักกลางวัน กราบแล้วแสดงอาการวิวัตร พระเถระทักว่า “อาวุโส ัฒมทินนนะ ทำไมมาตอนนี้” ก็เรียนว่า “จะมาเรียนถามปัญหา”

พระเถระอนุญาตว่า “ถามเกิด อาวุโส เราจักกล่าวแก้ให้” จึงถามปัญหาเสียตั้ง ๑,๐๐๐ ข้อ พระเถระก็กล่าวแก้ปัญหาที่ถามได้ไม่ข้องขัดเลย ที่นี้ เมื่อถามว่า “ญาณของท่านเฉียบอย่างไร ธรรมอันนี้ท่านได้บรรลุเมื่อไร” พระเถระก็บอกว่า “เมื่อ ๖๐ ปีที่แล้ว” จึงขอให้ท่านแสดงอภิญาสมาธิให้ดู ขอให้ท่านนิรมิตช้างขึ้นสักตัวหนึ่ง ท่านก็สร้างช้างเผือกผ่องขึ้นตัวหนึ่ง จึงกล่าวต่อไปอีกว่า ขอให้ท่านทำมันให้เป็นอย่างช้างไบหูผึ่ง หางชี้ ม้วนงวงไว้ในปาก ทำเสียงแผดร้องอย่างน่ากลัว แล่นมาตรงหน้า พระเถระก็ทำอย่างที่เขาให้ทำนั้น แล้วเห็นอาการอันน่ากลัวของช้างซึ่งแล่นมาโดยเร็ว ก็เกิดกลัว ตั้งท่าจะลุกหนี พระเถระชีนาสพจึงเหยียดมือยึดชายจีวรท่านไว้ แล้วเรียนว่า “ท่านอาจารย์ขึ้นชื่อว่าความฉลาดของพระชีนาสพ หามีไม่”

ในกาลนั้น ท่านจึงรู้ความที่ตนยังเป็นปุถุชน แล้วกล่าวว่า “อาวุโส ัฒมทินนนะ ขอเธอจงเป็นที่พึ่งของฉันทดด้วยเถิด” แล้วนั่งกระโห่ง คุกเข่าแทบเท้าพระชีนาสพ พระเถระชีนาสพจึงว่า “ท่านอาจารย์ กระผมมาก็ด้วยตั้งใจว่าจักเป็นที่พึ่งพิงของท่านนั่นแหละ ท่านอย่าคิดไปเลย” แล้วบอกกรรมฐานให้ พระเถระรับกรรมฐานแล้วขึ้นสู่ที่จงกรม ในอย่างเท่าที่ ๓ ก็ได้บรรลุผลเลิศคือพระอรหันต์

^๔ อภ.วิ.อ. (ไทย) ๗๘/๙๐๕.

ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ การมีกัลยาณมิตรคอยให้คำแนะนำ ตักเตือน ชี้แนะแนวทางการปฏิบัติที่ถูกต้อง ไม่ให้หลงเข้าใจผิดในสภาวะธรรมที่เกิดขึ้น จนหยุดพักการปฏิบัติไปเสียก่อนด้วยเข้าใจผิด ว่าตนได้บรรลุธรรมแล้ว จึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง หากปฏิบัติเอาเองเกิดสภาวะอย่างใดขึ้น เกิดอารมณ์และนิมิตใดขึ้นหรือมีข้อสงสัย ก็ไม่ทราบว่าจะไปบอกเล่าหรือสอบถามกับใคร และสิ่งที่ประสบนั้น ดีเลว ถูกต้องตรงเป้าหมายหรือไม่ ก็ไม่มีทางทราบนอกจากนึกเดาไปเอง ซึ่งมีทางผิดพลาดได้ง่าย

๓.๓ วิธีการสอนตามหลักกัลยาณมิตรในการสอนวิปัสสนาภาวนาของ พระครูภาวนาวรานุรักษ์ (วิทยา ยาหอม) สอดคล้องในพระไตรปิฎก

พระครูภาวนาวรานุรักษ์ (วิทยา ยาหอม) ก่อนที่ท่านจะมาปฏิบัติวิปัสสนาภาวนานั้น ท่านได้ปฏิบัติมาหลายรูปแบบ ไปตามสำนักต่างๆ ที่มีครูบาอาจารย์สอน อาทิ อาจารย์หลวงปู่ชิต จนทิวไส พระครูสังวรสมาธิวัตร (อ.ประเดิม) พระครูภาวนาวราลังการ จนท่านได้เข้าศึกษาที่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.) ห้องเรียนวัดพิบูลทอง จังหวัดสิงห์บุรี ซึ่งท่านเป็นรุ่นที่ ๑ (ผู้วิจัยรุ่นที่ ๑๑) ท่านได้ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา แบบ พอง - ยุบ เพราะเป็นหลักสูตรบังคับของ มจร. วิชา ธรรมะภาคปฏิบัติ วิชาแกนหลักพระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัย นิสิตที่เข้าศึกษาทุกสาขาวิชาจะต้องเรียนและเข้าปฏิบัติธรรมะ (ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา) เป็นประจำทุกปีการศึกษาจำนวน ๑๐ วันเป็นอย่างน้อย ท่านได้ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาและเห็นว่า มาถูกทางแล้วจึงอยากจะไปให้สุดทาง จึงได้ต่อยอดมาศึกษาปริญญาโทต่อที่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยเดียวในโลกที่เปิดสอน เอกสาขาวิปัสสนาภาวนา อันเป็นคำริของหลวงพ่อดมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสมมหาเถระ) สภามหาวิทยาลัย ในคราวประชุมครั้งที่ ๔/๒๕๔๘ เมื่อวันที่วันพฤหัสบดีที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๘ มีมติอนุมัติให้วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม เปิดดำเนินการจัดการศึกษาได้ในปีพุทธศักราช ๒๕๔๘ เป็นต้นมา เมื่อศึกษาครบกำหนดหน่วยกิต รายวิชาแล้ว นิสิตต้องเข้าปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาติดต่อกันเป็นเวลา ๗ เดือน จึงจะมีสิทธิ์เสนอสอบวิทยานิพนธ์ตามหลักสูตร ซึ่งพระครูภาวนาวรานุรักษ์ (วิทยา ยาหอม) ได้มาศึกษาเป็นรุ่นที่ ๒ (ผู้วิจัยรุ่นที่ ๑๑) ซึ่งรุ่นที่ ๒ นี้ได้รับการสอนวิปัสสนาภาวนาและสอบอารมณ์โดย ท่านพระอาจารย์สยาตอภทันทะวิโรจนะ มหาคณฤาจากบัณฑิต กัมมัญฐานาจริยะ เจ้าสำนักวิปัสสนา วัดจตุรเตา อุกัมมัญฐาน ท้าขี่เหล็ก สหภาพเมียนมาร์ ท่านเมตตามาสอน ณ ศูนย์ปฏิบัติธรรมธรรมโมลี ตั้งอยู่ที่ตำบลหนองน้ำแดง อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา เป็นเวลา ๗ เดือน เมื่อปฏิบัติจบหลักสูตร ท่านได้รับการยอมรับ จากพระสยาตอภทันทะวิโรจนะ มหาคณฤาจากบัณฑิต กัมมัญฐานาจริยะ ว่า เป็นพระที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติถูกต้องตามแบบของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ท่านมีสหธรรมิกที่เรียนด้วยกันมาตั้งแต่ ปริญญาตรี วัดพิบูลทอง รวมท่านด้วยเป็น ๖ รูป หลวงพ่อดมพระสยาตอภทันทะวิโรจนะ มหาคณฤาจากบัณฑิตเรียกท่านทั้งหมดว่ารุ่น ๖ สิ่งเพราะมาจากสิงห์บุรีทั้ง ๖ รูป^{๑๐} แต่หละ ท่านล้วนแต่ได้รับการยอมรับจากหลวงพ่อดมพระสยาตอภทันทะวิโรจนะ มหาคณฤาจากบัณฑิตทั้งสิ้น พระครูภาวนาวรานุรักษ์ (วิทยา ยาหอม) ท่านรักและเคารพอาจารย์ของท่านมาก

^{๑๐} ดูรายละเอียดที่ภาคผนวก รูปที่ ๙ หน้า ๑๐๖.

และยึดหลักของหลวงปู่พระสหายดอภักดิ์ทันตะวิโรจนะ มหาคณฺถาจากบัณฑิต มาเผยแพร่ต่อที่สำนักของท่าน เพราะฉะนั้น วิธีการสอนปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของพระครูภาวนาวราณารักษ์ (วิทยายาหอม) ท่านจะยึดสอนตามแบบหลวงปู่พระสหายดอภักดิ์ทันตะวิโรจนะ มหาคณฺถาจากบัณฑิต ซึ่งเป็นมหากัลยาณมิตรของท่าน ท่านจึงเป็นอีกหนึ่งในวิปัสสนาจารย์ ที่เราจะยึดท่านเป็นกัลยาณมิตรในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของโยคีทั้งหลายได้

๓.๓.๑ วิปัสสนาจารย์

บุคคลสัปปาย คือ บุคคลที่เกื้อกูลที่เหมาะสมในการแนะนำสั่งสอน และคอยช่วยเหลือผู้เจริญวิปัสสนาภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ปัญญาเพิ่มพูนไม่เสื่อมถอย เรียกว่าวิปัสสนาจารย์

๓.๓.๒ คุณสมบัติของวิปัสสนาจารย์

วิปัสสนาจารย์เป็นผู้ให้ความรู้แก่ผู้ปฏิบัติ ถือว่ามีความสำคัญเป็นอันดับหนึ่ง จึงต้องมีคุณสมบัติที่เหมาะสม ดังนี้

๑. เป็นพระภิกษุอยู่ในชั้นเถรภูมิ คือ มีพรรษาตั้งแต่ ๑๐ พรรษาขึ้นไป
๒. ได้เรียนรู้และปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานดีและผ่านญาณมาโดยบริบูรณ์แล้ว
๓. เป็นผู้เชี่ยวชาญในวิชาครู ได้รับการถ่ายทอดวิชาจากโบราณจารย์
๔. แดกฉานในปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ที่จะถ่ายทอดได้ถูกต้องตรงตามพุทธวจนะ
๕. อธิบายธรรมที่ยากให้เข้าใจง่าย ธรรมที่ง่ายก็สามารถขยายความให้พิสดารได้
๖. ธรรมที่อยู่ใกล้ก็สามารถอธิบายให้ไกลได้ ธรรมที่อยู่ไกลก็สามารถขยายให้เห็นการณ์ไกลออกไป
๗. พุดถ้อยคำสั้นๆ ก็น่าสนใจ พุดถ้อยคำมากๆ ก็ไม่เกินไปใจความ
๘. สามารถแสดงธรรมโดยอุปมา อุปมัย และยกหลักฐานขึ้นได้
๙. มีเทคนิคในการดูสภาวะธรรมของผู้ฝึกได้คม แม่นยำ ปรับแต่งให้ก้าวหน้าต่อไปได้ถูกต้อง

๑๐. มีอินทรีย์สังวร^{๓๑} วิปัสสนาจารย์เป็นบุคคลที่โยคีสมควรเข้าไปสนทนาปราศรัยในเวลาที่กำลังปฏิบัติอยู่ได้แก่ บุคคลที่เป็นผู้ไม่พูดติร้ายนรกตา ถึงพร้อมด้วยศีลคุณ สมาธิคุณ ปัญญาธิคุณ ซึ่งโยคีได้อาศัยแล้วเป็นเหตุทำให้จิตที่ยังไม่เป็นสมาธิ ย่อมเป็นสมาธิ หรือจิตที่เป็นสมาธิแล้วจะตั้งมั่นยิ่งขึ้น พร้อมในการพิจารณาธรรมให้เกิดปัญญาต่อไป

ผู้ทำหน้าที่สั่งสอน ให้การศึกษาแก่ผู้อื่น โดยเฉพาะวิปัสสนาจารย์ พึงประกอบด้วยคุณสมบัติ และประพฤติตามหลักปฏิบัติ ดังนี้

^{๓๑} ธนิต อยุธยาโพธิ, วิปัสสนานัย, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๑-๑๖.

ก. เป็นกัลยาณมิตร คือ ประกอบด้วยองค์คุณของกัลยาณมิตร ในทางพุทธศาสนาถือว่าผู้เผยแผ่กับผู้ฟังหรือผู้สอนกับผู้เรียนนั้นมีความสัมพันธ์กันในฐานะเป็นกัลยาณมิตร^{๑๒}

ข. ตั้งใจประสิทธิ์ความรู้ โดยตั้งตนอยู่ในธรรมของผู้แสดงธรรม ที่เรียกว่า ธรรมเทศก ธรรม ๕ ประการคือ

๑. อนุพุททิกถา สอนให้มีขั้นตอนถูกลำดับ คือ แสดงหลักธรรม หรือเนื้อหาตามลำดับความง่ายยากลุ่มลึก มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ

๒. ปริยายทสสวี่ จับจุดสำคัญมาขยายให้เข้าใจเหตุผล คือ ชี้แจง ยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจชัดในแต่ละแง่ แต่ละประเด็น อธิบายยกเยื้องไปต่างๆ ให้กระจ่างตามแนวเหตุผล

๓. อนุทยตา ตั้งจิตเมตตาสอนด้วยความปรารถนาดี คือ สอนเขาด้วยจิตเมตตา มุ่งจะให้ประโยชน์แก่ผู้รับคำสอน

๔. อนามิสันดร ไม่มีจิตเพ่งเล็งมุ่งเห็นแก่อาภิส คือ สอนเขามีไม่มุ่งที่ตนจะได้ลาภสินจ้าง หรือผลประโยชน์ตอบแทน

๕. อนุปหัจจ วาจจิตตรงไม่กระทบตนและผู้อื่น คือ สอนตามหลักตามเนื้อหา มุ่งแสดงอรรถ แสดงธรรม ไม่ยกตน ไม่เสียดสีข่มขู่ผู้อื่น^{๑๓}

ค. มีลีลาครุครบทั้ง ๔ ครูที่สามารถมีลีลาของนักสอน ดังนี้

๑. สันทสสนา ชี้ให้ชัด จะสอนอะไร ก็ชี้แจงแสดงเหตุผล แยกแยะอธิบายให้ผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง เหมือนจุมมือไปดูเห็นกับตา

๒. สมาทปนา ชวนให้ปฏิบัติ คือ สิ่งใดควรทำ ก็บรรยายให้มองเห็นความสำคัญ และซาบซึ้งในคุณค่า เห็นสมจริง จนผู้ฟังยอมรับ อยากลงมือทำ หรือนำไปปฏิบัติ

๓. สมุตเตชนา เร้าให้กล้า คือ ปลุกใจให้คึกคัก เกิดความกระตือรือร้น มีกำลังใจแข่งขัน มั่นใจที่จะทำให้สำเร็จ ไม่กลัวเหน็ดเหนื่อย หรือยากลำบาก

๔. สัมปหังสนา ปลุกให้ร่าเริง คือ ทำบรรยายภาศให้สนุกสนาน ชื่น แจ่มใส เบิกบานใจ ให้ผู้ฟังแจ่มชื่น มีความหวัง มองเห็นผลดีและทางสำเร็จ^{๑๔}

ง. มีหลักตรวจสอบถาม เมื่อพูดอย่างรวบรัดที่สุด ครูอาจตรวจสอบตนเองด้วยลักษณะการสอนของพระบรมครู ๓ ประการ คือ

๑. สอนด้วยความรู้จริง รู้จริง ทำได้จริง จึงสอนเขา

๒. สอนอย่างมีเหตุผล ให้เขาพิจารณาเข้าใจแจ่มแจ้งด้วยปัญญาของตนเอง

๓. สอนให้ได้ผลจริง สำเร็จความมุ่งหมายของเรื่องที่สอนนั้นๆ เช่น ให้เข้าใจได้จริงเห็นจริง ทำได้จริง นำไปปฏิบัติได้ผลจริง เป็นต้น^{๑๕}

^{๑๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทโอเอเอ็นจิการพิมพ์จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๒๖.

^{๑๓} อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๙/๒๐๒.

^{๑๔} ที.สี. (ไทย) ๙/๑๙๘/๑๖๑.

^{๑๕} อก.ติก. (ไทย) ๒๐/๕๖๕/๓๕๖.

๓.๓.๓ เกี่ยวกับผู้ฟัง ที่ผู้สอนควรคำนึง

๑. รู้ถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล และคำนึงถึงวิธีสอนที่เหมาะสมแก่บุคคลตัวอย่างใน ทศพลญาณ ๑๐ ข้อ ข้อ ๕ และ ๖ คือรู้ลักษณะความแตกต่างของบุคคลโดยคำนึงถึงจิต ๖ ประการ ได้แก่ ราคะจิต โทสะจิต โมหะจิต สัทธาจิต พุทธิจิต และวิตักกจิต และรู้ระดับความสามารถ ของบุคคล

๒. การปรับวิธีสอนให้เหมาะสมกับบุคคล แม้สอนเรื่องเดียวกัน แต่ต่างบุคคล ก็ทรงใช้วิธี ที่ต่างกัน โดยพิจารณาจาก จิต บุคลิกลักษณะ อธิษาศัยและประเภทของบุคคลเป็นที่ตั้ง

๓. ต้องคำนึงถึง ความพร้อม ความสุกงอม บาลีใช้คำว่า “ปริปากะ” (ความแก่รอบแห่ง อินทรีย์) ของผู้เรียน แต่ละบุคคลเป็นราย ๆ ไป ถ้ายังไม่พร้อมก็ต้องรอจนกว่าจะพร้อม

๔. สอนด้วยการให้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง คือการให้ได้รับประสบการณ์ตรง ซึ่งจะทำให้ ผู้เรียนรู้และเข้าใจชัดเจน ด้วยประสบการณ์ของตนเอง เช่นทรงสอนพระจูฬปันถกผู้โง่เขลาโดยการให้ นำผ้าขาวไปลูบลำเป็นต้น

๕. การสอนโดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม โดยมีการแสดงข้อคิดความเห็นโต้ตอบกันได้อย่าง เสรี ซึ่งหลักการอย่างนี้เป็นวิธีแห่งปัญญา วิธีการนี้ทรงใช้เป็นประจำซึ่งเป็นลักษณะของการถามตอบมี ๒ ลักษณะ คือ

๑) ใช้อุบายให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นออกมา แล้วชี้ช่องทางเข้าสู่ความรู้ที่ต้องการ จะสอน

๒) แสดงความเห็นโต้ตอบกันแบบเสรี โดยมุ่งแสวงหาความรู้ร่วมกัน

๖. เอาใจใส่บุคคลผู้ที่ควรได้รับความสนใจเป็นพิเศษ เป็นราย ๆ ไป ตามสมควรแก่ กาลเทศะ และเหตุการณ์เช่น เรื่องของธิดาช่างหูก เป็นต้น

๗. ช่วยเหลือเอาใจใส่คนที่ด้อยกว่า มีปัญหา เช่นเรื่อง พระพุทฺธคัตตะตีสสะเถระ ผู้มีกาย เปื่อยเน่า จนภิกษุทั้งหลายพากันรังเกียจและไม่ยอมดู แล แต่พระองค์เสด็จไปดูแล และสอนด้วย พระองค์เอง หรือกรณีที่ทรงสงเคราะห์พระจูฬปันถก เป็นต้น

๓.๓.๔ หลักการและวิธีการสอน

เนื้อหาหรือเรื่องที่จะสอนเป็นสิ่งสำคัญต่อกระบวนการสอน การเลือกเนื้อหาให้ เหมาะสมกับผู้ฟัง จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ เนื้อหาจะต้องไม่ยากเกินไป ต้องสอดคล้อง กับความรู้ความสามารถของผู้ฟัง และก็ต้องไม่ง่ายเกินไป จนทำให้ผู้ฟังรู้สึกเบื่อหน่าย พระพุทธเจ้า ทรงเป็นผู้ที่มีพระปรีชาสามารถในการจำแนกเนื้อหา ให้เหมาะสมแก่ผู้ที่จะทรงสอน เนื้อหาที่พระองค์ ทรงสอนนั้น สามารถพิจารณาได้จากหลักการดังต่อไปนี้

๑. สอนจากสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจง่าย หรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้ว ไปหาสิ่งที่เห็นเข้าใจได้ยากหรือ ยังไม่รู้ไม่เห็นไม่เข้าใจ

๒. สอนเนื้อเรื่องที่ค่อยลุ่มลึก ยากลงไปตามลำดับขั้น และความต่อเนื่องกันเป็นสายลงไป อย่างที่เรียกว่า สอนเป็นอนุพัทพิกถา ถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้ ก็สอนด้วยของจริงให้ผู้เรียน ได้ดู ได้เห็น ได้ฟังเอง อย่างที่เรียกว่าประสบการณ์ตรง

๓. สอนตรงเนื้อหา ตรงเรื่อง คมอยู่ในเรื่อง มีจุด ไม่วกวน ไม่ไขว้เขว ไม่ออกนอกเรื่อง โดยไม่มีอะไรเกี่ยวข้องในเนื้อหา

๔. สอนมีเหตุผล ตรงตามเห็นจริงได้ อย่างที่เรียกว่า สนิทาน

๕. สอนเท่าที่จำเป็นพอดี สำหรับให้เกิดความเข้าใจ ให้เกิดการเรียนรู้ได้ผล ไม่ใช่สอนเท่าที่ตนรู้ หรือสอนแสดงภูมิว่าผู้สอนมีความรู้มาก

๖. สอนสิ่งที่มีความหมาย ควรที่เขาจะเรียนรู้ และเข้าใจ เป็นประโยชน์แก่ตัวเขาเอง^{๑๖} อย่างที่พระองค์ทรงมีพระเมตตา หวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย จึงตรัสพระวาจาตามหลัก ๖ ประการคือ

คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รัก ที่ชอบใจของผู้อื่น - ไม่ตรัส

คำพูดที่จริง ถูกต้อง แต่ไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น - ไม่ตรัส

คำพูดที่จริง ถูกต้อง เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น - เลือกกาลตรัส

คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ถึงเป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น - ไม่ตรัส

คำพูดที่จริง ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ถึงเป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น - ไม่ตรัส

คำพูดที่จริง ถูกต้อง เป็นประโยชน์ เป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น - เลือกกาลตรัส

จากลักษณะพระวาจาที่ทรงตรัสดังกล่าว พระองค์จึงได้ชื่อว่าเป็นกาลวาที เป็นสังฆวาที เป็นภุควาที เป็นอัทธวาที เป็นธรรมวาที เป็นวินยวาที ในธรรมทั้งหลายทั้งที่เป็นอดีตอนาคต และปัจจุบัน

๓.๓.๕ หลักสำคัญในการสั่งสอน

ในการสอนนั้น การเริ่มต้นเป็นจุดสำคัญมากอย่างหนึ่ง การเริ่มต้นสอนที่ดีมีส่วนช่วยให้การสอนสำเร็จผลดีเป็นอย่างมากอย่างน้อยก็เป็นเครื่องดึงความสนใจและนำเข้าสู่เนื้อหาได้สร้างบรรยากาศในการสอนให้ปลอดโปร่ง เพลิดเพลิน ไม่ตึงเครียด ไม่ให้เกิดความอึดอัดใจและให้เกียรติแก่ผู้เรียน ให้เขามีความภูมิใจในตัว สอนมุ่งเนื้อหา มุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่สอนเป็นสำคัญไม่กระทบตนและผู้อื่น ไม่มุ่งยกตน ไม่มุ่งเสียดสีใครๆ สอนโดยเคารพ คือตั้งใจสอนทำจริงตามความรู้สึกว่าเป็นสิ่งมีคุณค่า มองเห็นความสำคัญของผู้เรียน และงานสั่งสอนนั้นไม่ใช่สักแต่ว่าทำ หรือเห็นผู้เรียนโง่เขลา หรือเห็นเป็นคนชั้นต่ำๆ และใช้ภาษาสุภาพนุ่มนวล ไม่หยาบคาย ขวนให้สบายใจ สละสลวย เข้าใจง่าย

การสอนของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้งมีคุณลักษณะซึ่งเรียกได้ว่าเป็นลีลาในการสอน มี ๔ ประการคือ^{๑๗}

๑. สันติสนา อธิบายให้เห็นชัดและเข้าใจแจ่มแจ้งในทุกสิ่งทุกอย่าง เหมือนจูงมือไปดู เห็นกับตา

๒. สมาทปนา โนมน้าวจิตใจให้ผู้ที่ถูกสอนมีใจที่จะทำตามโดยไม่ยาก ชักจูงใจให้เห็นจริงด้วย ขวนให้คล้อยตามจนต้องยอมรับ และนำไปปฏิบัติ

^{๑๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พุทธวิธีในการสอน*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทโอเอ็นจิการพิมพ์จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๓๓-๓๔.

^{๑๗} ที.สี. (ไทย) ๙/๑๙๘/๑๖๑๑.

๓. สมุตเตชนา ให้กำลังใจเพื่อให้เกิดความอดสาหะในการที่จะทำ เราใจให้แก่วัวกล้า บังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอดสาหะ มันใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ ไม่หวั่นต่อความเหนื่อยยาก

๔. สัมปหังสนา สอนให้เกิดความเพลิตเพลินไม่น่าเบื่อหน่ายขโมใจให้เข้มขึ้น ฟังไม่เบื่อ และเปี่ยมด้วยความหวัง เพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่ตนจะพึงได้รับจากการปฏิบัติรายละเอียด ปลีกย่อยในการสอนของพระองค์ก็ยังมีอีกมากมาย ที่สำคัญคือพระองค์มีปรจิตตวิธานนะ คือทรงรู้จิต ใจของคนทีพระองค์จะสอนเป็นอย่างดี ทรงรู้ความแตกต่างระหว่างบุคคล ว่าคนชนิดไหนควรจะ ได้รับการสอนอย่างไร เป็นต้น จะขอยกตัวอย่างการสอนของพระพุทธเจ้าให้ดูเป็นแบบก็คือ

สอนจากสิ่งที่รู้แล้วไปหาสิ่งที่ยังไม่รู้ : เช่น พระพุทธเจ้าทรงสอนสังคาลมาณพในสังคาลสูตรที่เขากำลึงไห้วิคทั้ง ๖ ตามทีบรรพบุรุษของเขาสั่งสอนมา โดยเขาก็ไม่ทราบว่ไห้ไปทำไม แต่พระองค์ได้กลับใจเขา ทรงสอนไห้เขาเข้าใจวิค ๖ ในพระพุทธศาสนา อย่างนี้เรียกว่า สอนจากสิ่งที่รู้ไปหาสิ่งที่ยังไม่รู้

สอนจากสิ่งที่ป็นรูปธรรมไปหาสิ่งที่ป็นนามธรรม : เช่น พระพุทธเจ้าทรงสอนพระนางรูปันหาเถรี โดยพระองค์ทรงเนรมิตหญิงสาวสวยไห้ถวายงานพัดไกล้ๆ กับพระองค์ในเวลาที่ทรงแสดงธรรม เพราะทรงรู้ว่าพระนางรูปันหาเป็นผู้หนักในรูปคือป็นพวกราครจิตพระพุทธเจ้าทรงเนรมิตไห้หญิงนั้นเริ่มจากวัยรุ่น --> ไปสู่วัยกลางคน --> วัยชรา --> และเสียชีวิตลงในที่สุด และทรงแสดงความไม่เที่ยงแห่งสังขารในวาระสุดท้าย คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตาอย่างนี้เรียกว่า สอนจากสิ่งที่ป็นรูปธรรมไปหาสิ่งที่ป็นนามธรรม

สอนโดยการใช้อุปกรณ : เช่น พระพุทธเจ้าทรงสอนพระจุฬปันถกโดยทรงไห้พระจุฬปันถกใช้ผ้ามือลูบคลำขึ้นท่อนผ้า โดยไห้บริกรรมว่า รัชหรณ รัชหรณ ไปเรื่อยๆ เมื่อใช้เวลานานเข้า ขึ้นท่อนผ้าก็เกาเศร้าหมองเกิดขึ้น พระจุฬปันถกก็ได้คิดว่ สังขารทั้งหลายทั้งปวงนั้นไม่เที่ยง และในที่สุดก็ได้สำเร็จป็นพระอรหันต์ อย่างนี้เรียกว่า การสอนโดยใช้อุปกรณประกอบการสอน

สอนให้เกิดความคิดขึ้นมา : เช่น พระพุทธเจ้าทรงสอนนางกิสาโคตมี คือนางกิสาโคตมีได้อุ้มลูกน้อยซึ่งตายแล้วไปเที่ยวขอยาตามสถานที่ต่างๆ เพื่อจะเอามารักษาลูกของนางไห้ฟื้นคืนชีพ คนทั้งหลายเริ่มเข้าใจว่ นางคงจะป็นบ้าไปเสียแล้ว แต่ก็ยังมีคนที่คิดจะช่วยนางบอกว่าไห้ไปหาพระพุทธเจ้า พระองค์อาจมีารักษาลูกของนางไห้หายได้ นางดีใจมากเมื่อได้ยินอย่างนี้ เมื่อนางได้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า พระองค์ตรัสว่ มี.....มียาพอที่จะรักษาลูกของนางไห้ฟื้นคืนชีพขึ้นมาได้ แต่มีข้อแม้ อยู่เพียงข้อเดียวคือต้องไปหาเมล็ดพันธุ์ฝักกาดมาจากบ้านของคนที่ยังไม่เคยมีใครตายเลย นางกิสาโคตมี ดีใจมากรีบอุ้มลูกน้อยไปเข้าบ้านโน้นออกบ้านนี้บ้านแล้วบ้านเล่า ไม่มีสักบ้านเดียวทีไม่เคยมีคนตาย จึงเกิดความท้อแท้ใจ จากนั้น นางเริ่มจะคิดได้และปลงตกกับความจริงของธรรมชาติชีวิตว่ สิ่งทั้งหลายมีความเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับสลายไปในที่สุด ไม่มีใครเลยทีไม่เคยสูญเสียสิ่งที่ตนเองรัก สิ่งทีตนเองชอบใจ จากนั้นนางไม่มีความคิดทีจะหายมารักษาลูกของนางอีกต่อไป เดินมุ่งหน้ากลับมาเฝ้าพระพุทธเจ้าและขอวชเป็นภิกษุณีและได้บรรลุพระอรหันต์ในที่สุด

๓.๓.๖ กระบวนการสอน

การสอนของพระพุทธเจ้านั้น ทรงมีกระบวนการสอนที่มีลักษณะประยุกต์ โดยคำนึงถึงผู้เรียน สภาพแวดล้อม บรรยากาศ เนื้อหา หรือแม้แต่ตัวของผู้สอนเองก็จะต้องมีความสอดคล้องกัน การสอนจึงจะประสบความสำเร็จ กระบวนการสอนพิจารณาได้ดังข้อต่อไปนี้

๑. ทรงสอนเชื่อมโยงจากสิ่งที่ใกล้ตัว ในการสอนทรงใช้วิธีการทักทายผู้ที่มาฟังก่อน และเมื่อเริ่มสนทนา ก็จะตรัสเชื่อมโยงเรื่องที่ใกล้ตัวผู้สนทนา หรือเรื่องที่เขาสงสัยมากที่สุดเป็นประการแรก แล้วค่อยดึงเชื่อมโยงเข้าหาหลักธรรมที่จะทรงสอน เช่น คราวที่พระองค์ทรงส่งพระสาวกผู้เป็นพระอรหันต์ ๖๐ รูปออกประกาศพระศาสนาไปยังถิ่นต่างๆ แต่พระองค์เสด็จไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ซึ่งในระหว่างทางนั้น ทรงเข้าไปประทับยังได้ร่มไม้ริมทางในไร่ฝ้ายขณะนั้นมีราชกุมาร ๓๐ พระองค์ เรียกกันว่า “ภัททวัคคีย์” ได้พาภรรยาของตนไปเที่ยว มีกุมารองค์หนึ่งไม่มีภรรยาจึงได้พาหญิงโสเภณีไปเที่ยว ขณะที่พวกราชกุมารกำลังเพลิดเพลินสนุกสนานอยู่นั้น หญิงโสเภณี ได้ขโมยของมีค่าแล้วหนีไป พวกราชกุมารจึงได้ออกติดตาม มาพบพระพุทธเจ้า จึงเข้าไปกราบทูลถามว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค พระองค์เห็นหญิงคนหนึ่งผ่านมาทางนี้บ้างหรือไม่ พระเจ้าข้า ?

พระพุทธเจ้า : พวกท่านเห็นว่า การแสวงหาหญิงกับการแสวงหาสิ่งประเสริฐในตนสิ่งไหนจะดีกว่ากัน ?

ภัททวัคคีย์ : แสวงหาสิ่งประเสริฐในตนดีกว่า พระเจ้าข้า

พระพุทธเจ้า : ถ้าเช่นนั้น ท่านทั้งหลายจงนั่งลง ตาคตจะแสดงธรรมให้ฟัง

หลังจากนั้น พระพุทธเจ้าก็ทรงแสดงธรรม กระทั่งกุมารทั้งหมดนั้น ได้บรรลุธรรมตามฐานานุกรม และทรงประทานอุปสมบท แล้วทรงส่งไปประกาศพระศาสนา จะเห็นได้ว่า ทรงยกสิ่งที่ใกล้ตัวของผู้ที่มาฟัง คือกุมารเหล่านั้นกำลังตามหาหญิงโสเภณี ทรงยกขึ้นเปรียบกับสิ่งที่ประเสริฐแล้ว เชื่อมเข้าหาหลักธรรม

๒. การสร้างบรรยากาศ สภาพแวดล้อมของการสอนให้เหมาะสม เป็นที่สบาย แก่ผู้เรียน โดยสภาพแวดล้อมต้องปลอดโปร่ง ไม่รู้สึกอึดอัด หรือเกิดความเครียด และผู้สอนจะต้องสร้างปฏิสัมพันธ์แบบเป็นกันเองกับผู้เรียน เพื่อให้เกิดความรู้สึกในระหว่างสอนไม่ตึงเครียด และสบายใจ ทำให้ผู้เรียนเกิดอยากเรียนรู้ ดังเช่นที่พราหมณ์โสณทัณฑะไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ทรงทราบบว่า พราหมณ์มีความวิตกในใจเรื่องการถามตอบปัญหากับพระพุทธเจ้า ทรงทนายใจได้ถึงความลำบากใจของพราหมณ์ จึงทรงตรัสถามเรื่องที่เขารู้ดี คือเรื่องไตรเพท อันเป็นคำสอนของอาจารย์ฝ่ายเขาเอง ซึ่งทำให้พราหมณ์นั้นสบายใจแล้วจึงทรงชักนำพราหมณ์นั้นเข้าสู่ธรรม

๓. สอนโดยมุ่งเนื้อหา คือมุ่งเพื่อให้ผู้เรียนได้รู้ได้เห็น ในเนื้อหาด้วยตัวเองเป็นสำคัญ การสอนแบบนี้ ทำให้ไม่ต้องกระทบกระแทกใคร ไม่เสียชื่อเสียงใคร ตัวอย่างของการสอนที่ให้ผู้ฟังสอนรู้ได้ด้วยตัวของเขาเอง เช่น ทรงสอนพระนางกสิโคตมี ผู้กำลังเศร้าโศก เพราะการพลัดพรากจากบุตรผู้เป็นที่รัก ด้วยความที่นางไม่เคยเห็นคนตาย นางจึงอุ้มลูกน้อยที่ตายไปตามบ้านเพื่อถามหายารักษา

คราวนั้น บุรุษผู้หนึ่งเห็นนางเกิดความสงสาร จึงแนะนำให้เข้าไปเฝ้าพระศาสดา เมื่อพบพระองค์แล้วจึงเข้าไปทูลถามว่า

กิสาคอดมี : ทราบว่าพระองค์ ทราบยาเพื่อบุตรของหม่อมฉันมิใช่หรือ พระเจ้าข้า

พระศาสดา : เออ เราทราบ นะน้องหญิง

กิสาคอดมี : หม่อมฉัน จักได้อะไร จึงควร พระเจ้าข้า

พระศาสดา : เธอได้เมล็ดพรรณผักกาดสักหยิบมือหนึ่งจึงควร

กิสาคอดมี : แต่จักได้ในเรือนของใครจึงควร พระเจ้าข้า

พระศาสดา : ในเรือนของผู้ใดที่ไม่เคยมีญาติตายเลย เธอจักได้ในเรือนนั้นนะ น้องหญิง จึงควร เมื่อนางกิสาคอดมี ทราบถึงยาของบุตร นางก็เที่ยวไปตามตรอก ซอก ซอย ในหมู่บ้านตั้งแต่เรือนหลังแรกจนถึงหลังสุดท้าย เพื่อแสวงหายาแต่ก็ไม่ได้ เพราะทุกบ้านทุกหลังคาเรือนล้วนเคยมีคนตายแล้วทั้งสิ้น นางจึงรู้ว่า ไม่ใช่เฉพาะลูกของนางเท่านั้นที่ตาย ลูกของคนอื่นก็มีตายมากมาย แล้วนางก็ได้สติ และทิ้งบุตรไว้ในป่า แล้วก็เข้าไปเฝ้าพระศาสดาพระองค์ทรงแสดงธรรมโปรด นางส่งกระแสจิตตามพระธรรมเทศนา ก็ได้บรรลุโสดาปัตติผล

พระพุทธเจ้าทรงใช้อุบายเพื่อให้นางได้รู้ด้วยตัวนางเอง เพราะถ้าหากพระองค์อธิบายถึงความตายของบุตร นางก็คงไม่มีสติพร้อมที่จะรับฟัง เนื่องจากขณะนั้นความรักในบุตรของนางมีกำลังมาก กระทั่งนางรู้จักความหมายของคำว่า “ความตาย” ด้วยพระปรีชาสามารถในอุบายของ พระศาสดา นั้นเอง

๔. สอนด้วยความเคารพ คือมีความตั้งใจ มุ่งมั่น จริงใจ สอนด้วยความรักในงานที่สอนจริงๆ โดยมุ่งเล็งเห็นประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ อย่างเช่นพระจริยาของพระพุทธองค์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ถ้าแม้ตถาคตจะแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตย่อมแสดงโดยเคารพไม่แสดงโดยไม่เคารพ ถ้าแม้จะแสดงแก่ภิกษุณี แก่อุบาสกอุบาสิกา แก่ภุชชนทั้งหลาย โดยที่ผู้ใดแม้แก่คนขอทานและพรานนก ก็ย่อมแสดงโดยเคารพ หาแสดงโดยขาดความเคารพไม่”^{๓๘}

๕. สอนด้วยภาษาที่สุภาพ นุ่มนวล สละสลวย ไม่หยาบคาย ใช้ภาษาที่ชวนให้เกิดความรู้สึกละสบายใจ เป็นกันเองและเข้าใจง่าย ดังคำที่ว่า “พระสมณโคดม ทรงมีพระวาจา ไพเราะ มีพระสำเนียงไพเราะ ประกอบด้วยวาจาของชาวเมือง สละสลวย ไม่มีโทษ ยังผู้ฟัง ให้เข้าใจเนื้อความได้ชัดแจ้ง”^{๓๙}

๓.๓.๗ การปรับอินทรีย์

อินทรีย์ ๕

อินทรีย์ แปลว่า สภาพที่เป็นใหญ่ในกิจของตน คือ ธรรมที่เป็นเจ้าการในการทำหน้าที่กำจัดกวาดล้างอกุศลธรรม ซึ่งเป็นฝ่ายตรงข้าม เช่น ความศรัทธากำจัดความไม่เชื่อเสียได้ ความเพียรกำจัดความเกียจคร้าน ทำให้เกิดความพร้อมในการปฏิบัติธรรมให้ก้าวหน้า

^{๓๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๔๔.

^{๓๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐-๑๑.

อินทรีย์มี ๕ ประการ คือ

๑. ศรัทธา คือ ความเชื่อในการตรัสรู้ของพระตถาคต กิจหรือหน้าที่ของศรัทธาคือความ
น้อมใจตั้งหรือเด็ดเดี่ยว (อธิโมกข์) ความเชื่อที่มีเหตุผล มั่นใจในความจริงความดีของสิ่งที่นับถือหรือ
ปฏิบัติ

๒. วิริยะ คือ ความเพียรที่ได้ด้วยปรารภสัมมปปธาน ๔ หรือตัวสัมมปปธาน ๔ นั้นเอง
บางทีก็พูดให้สั้นลงว่า ความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม และทำกุศลธรรมให้ถึงพร้อม การมีความแข็งขัน
บากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรม หน้าที่ของวิริยะคือการยกจิตไว้ (ปักคหะ) ความหมายสามัญ
ว่า ความเพียรพยายาม มีกำลังใจ ก้าวหน้าไม่ท้อถอย

๓. สติ คือ ความระลึกได้ด้วยปรารภสติปัฏฐาน ๔ หรือตัวสติปัฏฐาน ๔ นั้นเอง เป็นสติ
ครองตัวที่ขจัดยัง สามารถระลึกนึกทวนถึงกิจที่ทำค่าที่พูดแล้วแม่นยำได้ หน้าที่ของสติคือการดูแล
หรือคอยกำกับจิต (อุปัฏฐาน) ความหมายสามัญว่า ความระลึกได้ กำกับใจไว้กับกิจนึกได้ถึงสิ่งที่พึงทำ
พึงเกี่ยวข้อง

๔. สมาธิ คือ ตั้งจิตมั่นอยู่ในทุกๆ อารมณ์ที่กำหนดจนได้สมาธิ ได้เอกัคคตาแห่งจิตหน้าที่
ของสมาธิคือการทำจิตไม่ให้ส่าย (อวิกเขปะ) ความหมายสามัญว่า ความมีใจตั้งมั่น แน่วแน่ในกิจในสิ่ง
ที่กำหนด

๕. ปัญญา คือ ความรู้ทั่วชัด เมื่อทำหน้าที่เป็นใหญ่ในกิจของตน เรียกว่า ปัญญินทรีย์
ได้แก่ การรู้วิธีสัจ ๔ ตามเป็นจริงหรือพูดอย่างง่ายได้แก่ การมีปัญญา ความประกอบด้วยปัญญาที่
หยั่งถึงความเกิดขึ้นและความเสื่อมสิ้นไปซึ่งเป็นอริยะ ทำลายกิเลสได้ อันจะให้ถึงความสิ้นทุกข์โดย
ชอบ หน้าที่ของปัญญาคือการเห็นความจริง (ทัสสนะ) ความหมายสามัญว่าความรู้เข้าใจกุศลธรรม
ฝ่ายตรงข้ามอินทรีย์^{๒๐}

๓.๓.๘ พละ ๕

พละ คือกำลังหรือพลัง ๕ มีชื่อเช่นเดียวกันกับอินทรีย์ ๕ คือ ๑) สัทธาพละ กำลังคือ
ศรัทธา ๒) วิริยะพละ กำลังคือวิริยะความเพียร ๓) สติพละ กำลังคือสติ ๔) สมาธิพละ กำลังคือสมาธิ
๕) ปัญญาพละ กำลังคือปัญญา และธรรมทั้ง ๕ นี้ก็มีอธิบายเช่นเดียวกันกับอินทรีย์

พละ หมายถึง ธรรมอันเป็นกำลังในการปกป้องคุ้มครองจิตใจไม่ให้อกุศลเข้ามาครอบงำ
ได้ หรือเป็นเกราะป้องกันจิต ไม่ให้กระทำในสิ่งที่ไม่ดีไม่งามทั้งหลาย ประกอบด้วย

๑. สัทธาพละ ศรัทธาในพระพุทธรูป ๓ คือ พระปัญญาคุณ คุณคือความตรัสรู้จริงพระวิ
สุทธิคุณ คุณคือความบริสุทธิ์จริง พระกรุณาคุณ คุณคือพระกรุณาจริง

๒. วิริยะพละ ความเพียรเพื่อละอกุศลทั้งหลาย เพื่อทำกุศลทั้งหลายให้เกิดขึ้น มีกำลังไม่
ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย

๓. สติพละ คือ สติปัฏฐานทั้ง ๔

๔. สมาธิพละ ได้จิตเตกัคคตา คือความที่จิตใจมีอารมณ์เป็นอันเดียว

^{๒๐} คุรยละเอียด อภ.สง.อ. (ไทย) ๓๔/๗๕/๔๐.

๕. ปัญญาพละ ปัญญาที่รู้ถึงความเกิดดับแห่งสังขารทั้งหลาย ทั้งภายในคือขันธ ๕ หรือนามรูปนี้ของทุกๆ คน และทั้งภายนอก ทั้งที่มีใจครอง ทั้งไม่มีใจครอง เมื่อเป็นสังขารคือสิ่งผสมปรุงแต่งแล้ว ก็เป็นสิ่งที่เกิดดับทั้งหมด จึงเป็นปัญญาที่เจาะแทงลงไปเห็นความเกิดดับ เจาะแทงอะไร ก็เจาะแทงโมหะความหลง อวิชชาความไม่รู้ เมื่อเจาะแทงอวิชชาโมหะได้ ปัญญาก็ผุดขึ้นเห็นเกิดดับในสังขารทั้งหลาย เมื่อเป็นดังนี้จึงเป็นปัญญาที่ทำให้ถึงความสิ้นทุกข์ได้

๓.๓.๙ ลักษณะแห่งอินทรีย์ ๕ และ พละ ๕

อินทรีย์ ๕ กับพละ ๕ นี้มีชื่อธรรมะเป็นอย่างเดียวกัน แต่ว่าหมวดหนึ่งมุ่งเป็นอินทรีย์คือเป็นใหญ่เหนืออกุศลธรรมทั้งหลายที่ตรงกันข้าม อีกหมวดหนึ่งคือพละ มุ่งถึงเป็นกำลังหรือเป็นพลังในอันที่จะปราบปรามกิเลสหรืออกุศลธรรมที่ตรงกันข้าม มีลักษณะที่แตกต่างกัน ดังนี้

๑. สัทธินทรีย์มีการน้อมใจเชื่อเป็นลักษณะ สัทธาพละมีการไม่หวั่นไหวในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความไม่เชื่อเป็นลักษณะ ศรัทธาอัน เป็นใหญ่เหนือความไม่เชื่อ เป็นกำลังที่ปราบปรามความไม่เชื่อลงได้ กำจัดความไม่เชื่อได้

๒. วิริยินทรีย์มีการประคองเป็นลักษณะ วิริยพละมีการไม่หวั่นไหวในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความเกียจคร้านเป็นลักษณะ วิริยะความเพียร เป็นใหญ่เหนือความเกียจคร้าน เป็นพลังเป็นกำลังสำหรับปราบปรามความเกียจคร้าน

๓. สตินทรีย์มีการบำรุงเป็นลักษณะ สติพละมีการไม่หวั่นไหวในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความมีสติพ้นเพื่อนเป็นลักษณะ สติเป็นใหญ่เหนือความหลงลืมสติความเพลอสติ เป็นเครื่องปราบปรามความหลงลืมสติ

๔. สมาธินทรีย์มีความไม่ฟุ้งซ่านเป็นลักษณะ สมาธิพละมีการไม่หวั่นไหวในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความฟุ้งซ่านเป็นลักษณะ สมาธิ เป็นใหญ่เหนือความฟุ้งซ่านแห่งจิต เป็นเครื่องปราบปรามความฟุ้งซ่านแห่งจิต

๕. ปัญญินทรีย์มีการรู้อารมณ์ต่างๆ เป็นลักษณะ ปัญญาพละมีการไม่หวั่นไหวในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งอวิชชาเป็นลักษณะ^{๒๑} ปัญญา เป็นเครื่องเป็นใหญ่เหนืออวิชชาความไม่รู้โมหะความหลงถือเอาผิด เป็นเครื่องปราบปรามทำลายอวิชชาโมหะ

เพราะฉะนั้น จึงต้องแบ่งเป็น ๒ หมวด เป็นอินทรีย์หมวด ๑ เป็นพละหมวด ๑ เมื่อพิจารณาถึงบุคคลในโลกนี้ บุคคลผู้เป็นใหญ่ก็ต้องมีพละคือกำลัง ถ้าไม่มีพละคือกำลังก็เป็นใหญ่ไม่ได้ และถ้าไม่มีความเป็นใหญ่ก็มีพละกำลังไม่ได้

เพราะฉะนั้น ในการปฏิบัติธรรมะ จะต้องต่อสู้กับกิเลสสมาธ คือกิเลสในจิตใจ ด้วยธรรมในหมวดโพธิปักขิยธรรม ปฏิบัติในหมวดสติปัฏฐานทั้ง ๔ เป็นหลัก โดยที่ต้องอาศัยสัมมปปธานและอิทธิบาท เป็นอุปการะธรรมในการปฏิบัติสติปัฏฐาน และเมื่อพบเกาะคือเครื่องขัดขวางการปฏิบัติ ซึ่งเปรียบเหมือนเกาะที่เกิดกลางแม่น้ำ ทำให้แม่น้ำแยกเป็นสองสาย จึงต้องแยกธรรมะนี้ออกเป็นสองสาย สายอินทรีย์ที่เป็นใหญ่ คือต้องรักษาศรัทธาเป็นต้นให้เป็นใหญ่เหนือกิเลส และต้องมีพละคือ

^{๒๑} พ.ม.อ. (ไทย) ๕/-/๑/๓๙๒.

กำลัง หรือมีศรัทธาเป็นต้นนั้นเองเป็นกำลัง สำหรับที่จะบารบกิเลสमारลงไป เมื่อเป็นใหญ่ก็ชื่อว่ามีพละคือกำลัง และเมื่อมีพละคือกำลังก็ชื่อว่าใหญ่

ความเป็นใหญ่กับความมีพละคือกำลังต้องคู่กันไป ในคราวที่พบกิเลสमारอันจะต้องปราบปราม ซึ่งขัดขวางการปฏิบัติธรรมะ ก็ต้องมีความเป็นใหญ่ ต้องมีพละคือกำลัง คือต้องมีความเป็นใหญ่เหนือกิเลสमार ต้องมีพละกำลังที่จะปราบกิเลสमारลงไปได้ จึงจะหลุดรอดจากกิเลสमारที่มาขัดขวาง แล้วก็ดำเนินการปฏิบัติต่อไป คือต้องมีธรรมะ ๕ ข้อนี้เอง ต้องมีศรัทธามีวิริยะ มีสติ มีสมาธิ มีปัญญา

ในการปฏิบัติธรรมะจะต้องต่อสู้กับมารคือกิเลสในจิตใจด้วยธรรมะ และเมื่อพบเกาะคือเครื่องขัดขวางการปฏิบัติ ซึ่งเปรียบเหมือนเกาะที่เกิดกลางแม่น้ำ ทำให้แม่น้ำแยกเป็นสองสาย จึงต้องแยกธรรมะนี้ออกเป็นสองสาย สายอินทรีย์ที่เป็นใหญ่ คือต้องรักษาศรัทธาเป็นต้นให้เป็นใหญ่เหนือกิเลส และต้องมีพละคือกำลัง หรือมีศรัทธาเป็นต้นนั้นเองเป็นกำลังสำหรับที่จะบารบกิเลสमारลงไป คือต้องมีความเป็นใหญ่เหนือกิเลสमार ต้องมีพละกำลังที่จะปราบกิเลสमारลงไปได้ จึงจะสวัสดีจากกิเลสमारที่มาขัดขวาง แล้วก็ดำเนินการปฏิบัติต่อไป คือต้องมีธรรมะ ๕ ข้อนี้เอง ต้องมีศรัทธา มีวิริยะ มีสติ มีสมาธิ มีปัญญา

๓.๓.๑๐ หลักการเจริญอินทรีย์

การเจริญอินทรีย์ ๕ ให้เพิ่มพูนและสมดุลกันอย่างต่อเนื่องทำให้วิปัสสนาญาณเจริญก้าวหน้า และโน้มไปสู่มรรค ผล นิพพาน ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำคงคาไหลไปสู่ทิศปรมาจีน หลั่งไปสู่ทิศปรมาจีน บ่าไปสู่ทิศปรมาจีน แม่น้ำใด ภิกษุเจริญอินทรีย์ ๕ กระทำให้มากซึ่งอินทรีย์ ๕ ย่อมเป็นผู้โน้มไปสู่निพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปนิพพาน ฉะนั้นเหมือนกัน. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเจริญอินทรีย์ ๕ กระทำให้มากซึ่งอินทรีย์ ๕ อย่างไรเล่า ..ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัทธินทรีย์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละย่อมเจริญวิริยอินทรีย์...สตินทรีย์..สมาธิอินทรีย์...ปัญญินทรีย์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะอาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ..ภิกษุเจริญอินทรีย์ ๕ กระทำให้มากซึ่งอินทรีย์ ๕ อย่างนี้แล ย่อมเป็นผู้โน้มไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน”^{๒๒}

อนึ่ง ผู้เจริญอินทรีย์ ๕ ให้แก่กล้าและสมดุลอย่างต่อเนื่อง จะได้บรรลุอนาคามี ในชาติปัจจุบัน ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “อินทรีย์ ๕ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว มีอานิสสงส์ คือจะได้บรรลุอรหัตผลในกาลปัจจุบัน ถ้าไม่ได้บรรลุอรหัตผลในกาลปัจจุบัน จะได้บรรลุในเวลาใกล้ตาย ถ้าไม่ได้บรรลุอรหัตผลในเวลาใกล้ตายไซ้ จะได้เป็นพระอนาคามี เพราะสังโยชนอันเป็นส่วนเบียดต่ำ ๕ ประการ ลื่นไป”^{๒๓}

วิธีเจริญอินทรีย์ เริ่มต้นที่ศรัทธา

^{๒๒} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๕๔๑/๓๕๒.

^{๒๓} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๕๓๖/๓๔๗.

คำว่า “ศรัทธา” แปลว่า “ทรงไว้พร้อม” หมายความว่า ความเชื่อมั่นในประโยชน์ของ ตนที่กระทำอยู่ เมื่อกระทำอะไรก็ตามต้องมีความเชื่อมั่นเป็นปัจจัยสำคัญ ถ้าเรามีศรัทธาและมีความ เข้าใจในงานที่ทำ มีความเชื่อมั่นในคุณค่าของงานที่กระทำ ก็จะมีความก้าวหน้า

ศรัทธา เป็นหลักสำคัญประการแรกในคำสอนของพระพุทธเจ้า ผู้ที่จะปฏิบัติวิปัสสนาจน บรรลุมรรค ผล นิพพานได้ จะต้องปฏิบัติให้ก้าวหน้าในวิปัสสนาญาณแต่ละระดับ วิธีที่ช่วยให้มี ความก้าวหน้าในการเจริญวิปัสสนาก็คือการปรับอินทรีย์ให้แก้กล้าและสมดุลงขึ้นไปเรื่อยๆ เมื่อ ศรัทธาอินทรีย์ตั้งมั่นอย่างแก้กล้าแล้วก็จะส่งผลหนุนเนื่องให้อินทรีย์อื่นๆ ตั้งมั่นและแก้กล้าขึ้นตามไป ด้วย เพราะอินทรีย์ทั้ง ๕ นี้ส่งผลเป็นปัจจัยต่อกัน กล่าวคือ ศรัทธาทำให้เกิดความเพียร ความ เพียรช่วยให้สติมั่นคง เมื่อสติมั่นคงแล้ว กำหนดอารมณ์ก็จะได้สมาธิ เมื่อมีสมาธิดีแล้ว ก็จะทำให้ความ เข้าใจมองเห็นซึ่งถึงโทษของอวิชชาตัณหาที่เป็นเหตุแห่งการเวียนว่ายตายเกิด มองเห็นคุณค่าของ นิพพาน ซึ่งเป็นภาวะปราศจากความมืดแห่งอวิชชาและความทรมานแห่งตัณหา สงบประณีตดี เยี่ยม ครั้นเมื่อรู้ชัดเข้าใจแจ่มแจ้งด้วยตนเองแล้ว ก็จะมีศรัทธาที่เป็นศรัทธาอย่างยิ่งหรือยิ่งกว่า ศรัทธา หมุนเวียนกลับเป็นสัทธินทรีย์อีก ดังพระพุทธพจน์ว่า

“พระอริยสาวกผู้มีศรัทธานั้นพยายามอย่างนี้ ครั้นพยายามแล้วระลึกอย่างนี้ ครั้นระลึก แล้วตั้งมั่นอย่างนี้ ครั้นตั้งมั่นแล้วรู้ชัดอย่างนี้ ครั้นรู้ชัดแล้วย่อมเชื่อมั่นอย่างนี้ว่า ‘นี่แลคือธรรมที่เราได้ ฟังมาก่อน บัดนี้เรารู้ชัดด้วยนามกายนั้นอยู่และเห็นแจ้งแทงตลอดด้วยปัญญา’ ก็ศรัทธาของพระ อริยสาวกนั้นพึงจัดเป็นสัทธินทรีย์”

“อริยสาวกเพียรพยายามอย่างนี้ ครั้นเพียรพยายามแล้วก็ระลึกอย่างนี้ ครั้นระลึกแล้วก็ ตั้งจิตมั่นอย่างนี้ ครั้นตั้งจิตมั่นแล้วก็รู้ชัดอย่างนี้ ครั้นรู้ชัดแล้วก็เชื่ออย่างนี้ว่าธรรมทั้งหลายที่แต่ ก่อนนี้เราเพียงแต่ได้ยินได้ฟังเท่านั้น ย่อมเป็นดังนี้แล ดังเราสัมผัสอยู่ด้วยตัว และเห็นแจ้งแทงตลอด ด้วยปัญญา อยู่ในบัดนี้”^{๒๔}

“อริยสาวกใดมีศรัทธามั่นคง เลื่อมใสอย่างยิ่งในตถาคต อริยสาวกนั้นไม่พึงสงสัยหรือ เคลือบแคลงในตถาคตหรือในคำสอนของตถาคต ด้วยว่า อริยสาวกผู้มีศรัทธาพึงหวังได้ว่า จักเป็นผู้ ปราศจากความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้กุศลธรรมเกิด มีความเข้มแข็ง มีความบากบั่น มั่นคง ไม่ ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ กิริยาของอริยสาวกนั้นพึงจัดเป็นวิริยอินทรีย์

อริยสาวกผู้มีศรัทธา ปราศจากความเพียร พึงหวังได้ว่า จักเป็นผู้มีสติประกอบด้วย สติปัญญาเป็นเครื่องรักษาตนอย่างยิ่ง ระลึกรู้ถึงสิ่งที่ทำค่าที่ได้พูดไว้นานบ้าง ก็สติของอริยสาวกนั้น พึงจัดเป็นสติอินทรีย์

อนึ่ง อริยสาวกผู้มีศรัทธา ปราศจากความเพียร มีสติมั่นคง พึงหวังได้ว่า จักยิตนิพพานให้ เป็นอารมณ์ ได้สมาธิ ได้เอกัคคตาจิต ก็สมาธิของอริยสาวกนั้นพึงจัดเป็นสมาธิอินทรีย์

อนึ่ง อริยสาวกผู้มีศรัทธา ปราศจากความเพียร มีสติมั่นคง มีจิตตั้งมั่น พึงหวังได้ว่าจักรู้ชัด ว่า ‘สงสารมีที่สุดและเบื้องต้นกำหนดรู้ไม่ได้ เบื้องต้นและที่สุดไม่ปรากฏแก่เหล่าสัตว์ผู้มีอวิชชาปิดกั้น

^{๒๔} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๕๒๐/๓๓๓.

มีต้นหาผูกไว้ เล่นไป ท่องเที่ยวไป ส่วนความดัดบองแห่งความมืดคือวิชาไม่ให้เหลืด้วยวิราคะ นี่เป็นทางอันสงบ นี่เป็นทางอันประณีต คือความระงับสังขารทั้งปวง ความสละคืนอุปธิทั้งปวง ความสิ้นตัณหา ความสิ้นกำหนดความดับ นิพพาน’ ก็ปัญญาของอริยสาวกนั้นพึงจัดเป็นปัญญินทรีย์”^{๒๕}

การฟังสัทธรรมที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้ศรัทธาบริบูรณ์

ในเรื่องนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “แม้ศรัทธา เราก็กล่าวว่ามีอาหาร มิได้กล่าวว่าไม่มีอาหาร อะไรเล่าเป็นอาหารของศรัทธา ควรตอบว่า ‘การฟังสัทธรรม’ .. ฯลฯ การฟังสัทธรรมที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้ศรัทธาบริบูรณ์ ศรัทธาที่บริบูรณ์ย่อมทำให้การมนสิการโดยแยกคายบริบูรณ์ การมนสิการโดยแยกคายที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้สติสัมปชัญญะบริบูรณ์ สติสัมปชัญญะที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้ความสำรวมอินทรีย์บริบูรณ์ ความสำรวมอินทรีย์ที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้สุจริต ๓ บริบูรณ์ สุจริต ๓ ที่บริบูรณ์ย่อมทำให้สติปัญฐาน ๔ บริบูรณ์ สติปัญฐาน ๔ ที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้โพชฌงค์ ๗ บริบูรณ์ โพชฌงค์ ๗ ที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้วิชาและวิมุตติบริบูรณ์”^{๒๖}

การฟังสัทธรรม มีอานิสงส์ ๕ ประการ ดังนี้

๑. ย่อมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยได้ฟังมาก่อน (อสสุตฺ สฺมาติ)
๒. ย่อมเข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้นในสิ่งที่ได้ฟังแล้ว (สฺตํ ปริโยทเปติ)
๓. ย่อมบรรเทาความสงสัยในเรื่องต่างๆ ได้ (กังขํ วิหนติ)
๔. ย่อมทำความเห็นให้ตรง (ถูกต้อง) ได้ (ทฺธิญฺญํ อชฺช กโรติ)
๕. จิตของผู้ฟังย่อมเลื่อมใส (จิตตสฺส ปสฺสิทิ)^{๒๗}

สัทธรรม คือ ธรรมอันดี หรือศาสนธรรม มีความหมาย ๒ นัย คือ^{๒๘}

๑. สัทธรรม หมายถึงสัทธรรม ๓ ประการ คือ

๑) ปรียัติสัทธรรม หมายถึงสัทธรรมที่ต้องศึกษาเล่าเรียนได้แก่ พระบาลีอรรถกถาหรือนวังกสัทตศาสนา คือคำสอนของพระศาสดามหามงฺค ๙ คือ สุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดก อัปภูตธรรม เวทลลสะ^{๒๙}

๒) ปฏิปัตติสัทธรรม หมายถึงสัทธรรมที่ต้องปฏิบัติ ได้แก่ การรักษาศีล การถือธุดงค์ การเจริญสมณกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน

๓) อธิคมสัทธรรม หรือ ปฏิเวธสัทธรรม หมายถึง สัทธรรมที่ได้เข้าไปรู้แจ้งแทงตลอดแล้ว ได้แก่ ฌาน อภิญญา มรรค ผล นิพพาน^{๓๐}

๒. สัทธรรม หมายถึงสัทธรรม ๑๐ ประการ คือ มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ ปรียัติธรรม ๑^{๓๑}

^{๒๕} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๕๒๐/๓๓๒.

^{๒๖} อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๖๑/๑๓๖.

^{๒๗} อง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๒๐๒/๒๗๖.

^{๒๘} วิ.มหา. (บาลี) ๒/๔๓๘/๔๒๕.

^{๒๙} ชุ.ป.อ. (ไทย) ๑/-/๑/๑๒๒.

^{๓๐} อง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/-/๑/๑๖๗.

ปัญหาเกิดขึ้นจากการฟังจากผู้อื่นเรียกว่า “สุตมยปัญหา” รวมไปถึงการศึกษาเล่าเรียนจนได้กัมมัฏกตาญาณ หรือสัจจานุโลมิกญาณ อันหมายถึง ญาณอันเป็นไปโดยอนุโลมแก่การหยั่งรู้หรือริยสัจทั้ง ๔ ปัญหาเช่นนี้เรียกว่าปัญหาที่เกิดขึ้นเพราะการฟัง ในการฟังเพื่อให้เกิดความรู้ หรือปัญหานั้น ผู้ฟังต้องฟังด้วยดีจึงจะเกิดปัญญาได้ ต้องรักษามารยาทในการฟัง คือมีความตั้งใจสนใจฟังอย่างมีสติ เอาใจใส่จดจ่ออยู่กับเรื่องที่ฟังตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง โดยต้องพิจารณาใคร่ครวญตามเรื่องราวที่ตนได้ฟังนั้นอย่างละเอียดรอบคอบ

เมื่อได้ฟังคำสอนของสัทบุรุษแล้วก็เกิดโยนิโสมนสิการ คือการกระทำไว้ในใจโดยอุบายที่ถูกทาง คือ ให้ถูกต้องตรงกับความเป็นจริง ในสังขารทั้งหลายว่า ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน

โยนิโสมนสิการเครื่องพิจารณาธรรมแนวสติปัฏฐาน ๔

โยนิโสมนสิการ หมายถึงการทำไว้ในใจโดยถูกอุบาย โดยถูกทาง กล่าวคือการนึกการน้อมนึก การผูกใจ การใส่ใจ การทำไว้ในใจในสิ่งที่ไม่เที่ยงว่าไม่เที่ยง ในสิ่งที่เป็นทุกข์ว่าเป็นทุกข์ ในสิ่งที่เป็นอนัตตาว่าเป็นอนัตตา หรือโดยสัจจานุโลมิกญาณ^{๓๒}

โยนิโสมนสิการ เป็นธรรมที่ตัดทวิปฏิปัสส จิตตวิปัสส และสัญญาวิปัสส เมื่อตัดวิปัสสธรรมเหล่านี้ได้ ก็เป็นประโยชน์อันยิ่งใหญ่ เป็นไปเพื่อพระนิพพาน เหตุนี้ พระพุทธองค์จึงได้ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า “โยนิโสมนสิการโร ภิกขเว มหโต อุตถาย ส่วตตติ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความกระทำในใจโดยแยบคาย ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์อันใหญ่หลวง”

โยนิโสมนสิการเป็นธรรมเครื่องละวิปัสส ๔ คือ

๑. เจริญกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ทำไว้ในใจโดยแยบคายด้วยสติและสัมปชัญญะว่า รูปธรรมทั้งหลายเป็นอสุภะ ล้วนแต่ไม่สวย ไม่งาม ดังพระพุทธพจน์ว่า เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เหตุให้กามฉันทะที่ยังไม่เกิดขึ้นก็ไม่เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วก็ละได้เหมือนอสุภนิมิต^{๓๓} นี้เหมือนมณิสการอสุภนิมิตโดยแยบคาย กามฉันทะที่ยังไม่เกิดขึ้นก็ไม่เกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้วก็ละได้^{๓๔}

^{๓๑} คณะกรรมการแผนกตำรามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, สมณตปาสาทิกา นาม วินยภูมูถกา

ปฐโม ภาค, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๒๖๔.

^{๓๒} ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๕/๗๑.

^{๓๓} อสุภนิมิต หมายถึงสภาพอันไม่งามซึ่งเป็นอารมณ์สมถกัมมัฏฐานในขั้นปฐมฌาน คือ (๑) อุทุมาทกะ ชากศพที่เน่าฟองขึ้นอืด (๒) วินิลกะ ชากศพที่มีสีเขียวคล้ำคละด้วยสีต่างๆ (๓) วิปุกกะชากศพที่มีน้ำเหลืองไหลเยิ้มตามท้องที่แตกปริออก (๔) วิจฉิทกะ ชากศพที่ขาดจากกันเป็น ๒ ท่อน (๕) วิกขยิตกะ ชากศพที่ถูกสัตว์จิกทั้งกัดกิน (๖) วิกขิตตกะ ชากศพที่กระจายกระจาย (๗) หตวิกขิตตกะชากศพที่ถูกสับฟันเป็นท่อนๆ (๘) โลหิตกะ ชากศพที่มีโลหิตไหลอาบเรียบราดอยู่ (๙) ปุฬวกะ ชากศพที่มีหนอนคลาคล่ำเต็มไปหมด (๑๐) อฏฐิกะ ชากศพที่ยังเหลืออยู่แต่ร่างกระดูก หรือกระดูกท่อน, (วิสุทธิ.บาลี) ๑/๑๐๒/๑๙๔.

^{๓๔} ละได้ หมายถึงละได้ด้วยปหานะ ๕ อย่าง คือ ตพังคปหานะ วิกขัมภนปหานะ สมุจเฉตปหานะ ปัสสัทธิปหานะ และนิสสรณปหานะ, (อง.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๑๖/๔๐).

๒. เจริญเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน ทำไว้ในใจโดยแยบคายด้วยสติและสัมปชัญญะว่า รูป-นามทั้งหลายเป็นทุกข์ ล้วนแต่ไม่สุข ไม่สบาย ไม่คงเดิม^{๓๕} ดังพระสารีบุตรเถรอธิบายว่าเมื่อพระโยคาวจรมนสิการรูป เวทนา ฯลฯ สัญญา ฯลฯ สังขาร ฯลฯ วิญญาณ ฯลฯ จักขุ ฯลฯ เมื่อมนสิการขรา และมรณะโดยอุบายแยบคาย โดยความเป็นทุกข์ ปราโมทย์ย่อมเกิด เมื่อมีปราโมทย์ ปิตีย่อมเกิด เมื่อใจมีปิติ กายย่อมสงบ ผู้มีกายสงบ ย่อมเสวยสุข เมื่อมีความสุข จิตย่อมเป็นสมาธิ ผู้มีจิตเป็นสมาธิ ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์” รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์สมุทัย” รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์นิโรธ” รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา”

๓. เจริญจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน ทำไว้ในใจโดยแยบคายด้วยสติและสัมปชัญญะว่ารูป-นามทั้งหลายเป็นอนิจจัง ล้วนแต่ไม่เที่ยงไม่ยั่งยืน ดังพระสารีบุตรเถรอธิบายว่า เมื่อพระโยคาวจรมนสิการรูป เวทนา ฯลฯ สัญญา ฯลฯ สังขาร ฯลฯ วิญญาณ ฯลฯ จักขุ ฯลฯ เมื่อมนสิการขรา และมรณะโดยอุบายแยบคาย โดยความไม่เที่ยง ปราโมทย์ย่อมเกิด เมื่อมีปราโมทย์ ปิตีย่อมเกิด เมื่อใจมีปิติ กายย่อมสงบ ผู้มีกายสงบ ย่อมเสวยสุข เมื่อมีความสุข จิตย่อมเป็นสมาธิ ผู้มีจิตเป็นสมาธิ ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์” รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์สมุทัย” รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์นิโรธ” รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา”

๔. เจริญธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ทำไว้ในใจโดยแยบคายด้วยสติและสัมปชัญญะว่ารูป-นามทั้งหลายเป็นอนัตตา ล้วนแต่ไม่ใช่ตัวตนที่จะพึงบังคับบัญชาว่ากล่าวให้เป็นไปตามใจชอบได้ ดังพระสารีบุตรเถรอธิบายว่า เมื่อพระโยคาวจรมนสิการรูป เวทนา ฯลฯ สัญญา ฯลฯ สังขาร ฯลฯ วิญญาณ ฯลฯ จักขุ ฯลฯ เมื่อมนสิการขรา และมรณะโดยอุบายแยบคาย โดยความไม่ใช่ตัวตน ปราโมทย์ย่อมเกิด เมื่อมีปราโมทย์ ปิตีย่อมเกิด เมื่อใจมีปิติ กายย่อมสงบ ผู้มีกายสงบ ย่อมเสวยสุข เมื่อมีความสุข จิตย่อมเป็นสมาธิ ผู้มีจิตเป็นสมาธิ ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์” รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์สมุทัย” รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์นิโรธ” รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา”^{๓๖}

โยนิโสมนสิการที่มีปรากฏ ในพระสูตรต่างๆ อันเกี่ยวข้องกับการพัฒนาปัญญา ดังนี้

๑. พระสูตรว่าด้วยโยนิโสมนสิการเป็นนิมิตหมายเบื้องต้น เพื่อความเกิดขึ้นแห่งอริยมรรค ซึ่งอริยมรรคนี้เป็นกระบวนการในการพัฒนาปัญญา อันเป็นข้อปฏิบัติที่มีความสำคัญมากในการส่งเสริมการพัฒนาปัญญาทั้งทางด้านร่างกาย วาจา คือศีล ทางด้านจิตใจ คือสมาธิกับปัญญา พระพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายไว้ว่า เมื่อพระอาทิตย์จะขึ้น สิ่งที่ยืนก่อน สิ่งที่เป็นนิมิตมาก่อนคือ แสงเงินแสงทอง สิ่งที่เป็นเบื้องต้น เป็นนิมิตมาก่อน เพื่อความบังเกิดแห่งอริยมรรค อันประกอบด้วยองค์ ๘ ของภิกษุ คือ ความถึงพร้อมแห่งการกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย ฉะนั้นเหมือนกัน...^{๓๗}

^{๓๕} อุปาทานขันธ ๕ ประการนี้อันภิกษุผู้มีศีลควรมนสิการโดยแยบคาย โดยความเป็นของไม่เที่ยงเป็นทุกข์ เป็นโรค เป็นดุจหัวฝี เป็นดุจลูกศร เป็นของลำบากเป็นอาหาร เป็นอย่างอื่น เป็นของทรุดโทรมเป็นของสูญ เป็นอนัตตา เป็นไปได้ที่อุปาทานขันธ ๕ ประการนี้อันภิกษุผู้มีศีลมนสิการโดยแยบคาย โดยความเป็นของไม่เที่ยง ฯลฯ เป็นอนัตตา พึงทำให้แจ้งโสดาปัตติผล, (ส.ช. (ไทย) ๑๗ /๑๒๒/๒๑๖).

^{๓๖} ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๗๔/๑๒๕.

^{๓๗} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๓๖/๓๗.

เมื่อบุคคลมีโยนิโสมนสิการพร้อมแล้วก็ย่อมเจริญให้มาก ทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ คือ เจริญให้มาก ทำให้มากซึ่งสัมมาทิฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ โดยอาศัยวิเวก วิจารณ์ น้อมไปในการสละ เพื่อกำจัดราคะ โทสะ โมหะได้เป็นที่สุด อีกประการหนึ่ง ในพระสูตรอื่นก็ได้แสดงไว้เหมือนกันว่า “โยนิโสมนสิการเป็นธรรมมีอุปการะมากเพื่อความเกิดขึ้นแห่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ”^{๓๘}

๒. พระสูตรว่าด้วยโยนิโสมนสิการเปรียบเสมือนแสงเงินแสงทองแห่งโพชฌงค์ ๗ หมายถึง โยนิโสมนสิการเป็นนิมิตหมายแรก เพื่อความเกิดขึ้นและการเจริญแห่งองค์ธรรมที่เป็นเครื่องตรัสรู้หรือปัญญาแห่งการรู้แจ้งอันไม่มีสิ่งใดจะเทียบได้ เป็นปัจจัยแรกส่งเสริมการเกิดขึ้นของโพชฌงค์ ๗ แต่ต้องเจริญกระทำโยนิโสมนสิการในโพชฌงค์ให้มากๆ สมดังพระพุทธดำรัสที่มาในสุริยุปมสูตร ความว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อพระอาทิตย์จะขึ้น สิ่งที่เกิดขึ้นก่อน สิ่งที่เป็นนิมิตมาก่อน คือ แสงเงินแสงทอง ฉันทใด สิ่งที่เป็นเบื้องต้น เป็นนิมิตมาก่อน เพื่อความบังเกิดขึ้น แห่งโพชฌงค์ ๗ แก่ภิกษุ คือ การกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย ฉันทนั้น...”^{๓๙}

เมื่อภิกษุมียโยนิโสมนสิการถึงพร้อมด้วยดีแล้ว ก็เจริญให้มาก กระทำให้มากซึ่งโพชฌงค์ ๗ ประการ คือ เจริญให้มาก ทำให้มาก ซึ่งสติสัมโพชฌงค์ ฯลฯ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ โดยอาศัยวิเวก วิจารณ์ น้อมไปในการสละ ก็ทำให้โพชฌงค์เกิดขึ้นและเจริญยิ่งขึ้น

๓. พระสูตรว่าด้วยโยนิโสมนสิการเป็นธรรมภายในที่มีอุปการะ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย มาในเสขสูตร ความว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุผู้เป็นเสขะ ยังไม่บรรลุอรหัตผล ปราศจากความเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมอยู่ เราไม่พิจารณาเห็นเหตุอันหนึ่ง แม้อย่างอื่น กระทำเหตุที่มีในภายในว่า มีอุปการะมากเหมือนโยนิโสมนสิการนี้เลย ดูก่อนภิกษุทั้งหลายภิกษุมนสิการโดยแยบคาย ย่อมละอกุศลเสียได้ ย่อมเจริญกุศลให้เกิดมีธรรมอย่างอื่นอันมีอุปการะมาก เพื่อบรรลุประโยชน์อันสูงสุดแห่งภิกษุผู้เป็นพระเสขะ เหมือนโยนิโสมนสิการ ไม่มีเลย ภิกษุเริ่มตั้งไว้ ซึ่งโยนิโสมนสิการ พึงบรรลุนิพพานอันเป็นที่สิ้นไปแห่งทุกข์ได้^{๔๐}

จากเนื้อความในพระสูตรนี้ เป็นการแสดงถึงโยนิโสมนสิการ เป็นธรรมที่มีอุปการะมากแก่พระอริยบุคคลชั้นพระเสขะ มีพระโสดาบันเป็นต้น ในการละอกุศลอย่างละเอียดและเจริญทำกุศลเบื้องต้นให้เกิดขึ้น เจริญยิ่งขึ้นได้ ก็ต้องกระทำโยนิโสมนสิการให้มากเพื่อบรรลุพระนิพพาน

๔. พระสูตรว่า ด้วยธรรมที่เป็นกุศลมีโยนิโสมนสิการเป็นมูล เป็นการแสดงถึงโยนิโสมนสิการเป็นมูลรากหรือเป็นรากเหง้าให้ธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศล ฝ่ายความดีความงาม อันเป็นบุญเป็นที่ประชุมแห่งธรรมทั้งหลาย จึงถือเป็นยอดแห่งธรรมทั้งหมด เพราะบุคคลกระทำโยนิโสมนสิการแล้ว จึงเจริญกุศลธรรมทั้งหลายให้เกิดขึ้นได้ เหมือนที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสแก่หมู่ภิกษุในกุสลสูตร ความว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมที่เป็นกุศล เหล่าใดเหล่าหนึ่ง อันเป็นไปในส่วนแห่งกุศล เป็นไป

^{๓๘} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๖๓/๔๒.

^{๓๙} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๑๓/๑๑๓.

^{๔๐} ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๑๙๔/ ๒๓๖.

ในฝ่ายแห่งกุศล ธรรมเหล่านั้นทั้งหมด มีโยนิโสมนสิการเป็นมูล ประชุมลงในโยนิโสมนสิการ โยนิโสมนสิการ เรากล่าวว่าเป็นยอดของธรรมเหล่านั้น”^{๔๑}

จากเนื้อความในพระสูตรนี้แสดงให้เห็นว่าโยนิโสมนสิการเป็นที่รวมแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย จึงเป็นยอดแห่งธรรมทั้งหลาย

๕. พระสูตรว่าด้วยโยนิโสมนสิการเป็นธรรมอย่างเอก เป็นการแสดงถึงโยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นธรรมอันเป็นเหตุภายใน ให้สัมมาทิฐิที่ยังไม่เกิด ได้เกิดขึ้น หรือเป็นเหตุให้สัมมาทิฐิที่เกิดขึ้น แล้วก็เจริญยิ่งขึ้น พระพุทธเจ้าตรัสแก่หมู่ภิกษุ มาในคัมภีร์อังคุตตรนิกายเอกนิบาต ความว่า ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย เราไม่เล็งเห็นธรรมอย่างอื่น แม้สักข้อหนึ่ง ซึ่งเป็นเหตุให้สัมมาทิฐิที่ยังไม่เกิด ได้เกิดขึ้น หรือสัมมาทิฐิ ที่เกิดขึ้นแล้ว ก็เจริญยิ่งขึ้น เหมือนการทำในใจโดยแยบคายนี้เลย ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อบุคคลทำในใจโดยแยบคาย สัมมาทิฐิที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และสัมมาทิฐิที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเจริญยิ่งขึ้น”^{๔๒}

โยนิโสมนสิการ เป็นธรรมอย่างเอก ที่เป็เหตุให้ธรรมต่างๆ อันเป็นกุศล ที่ยังไม่เกิดขึ้น ได้เกิดขึ้น และทำให้ละอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว พระพุทธเจ้าได้ตรัสยกย่องว่า “โยนิโสมนสิการ เป็นธรรมอย่างเอก”^{๔๓} ไว้ในที่หลายแห่ง เช่น

- โยนิโสมนสิการเป็นธรรมอย่างเอก กันวิจิกิจฉาไม่ให้เกิดขึ้นและละวิจิกิจฉาที่เกิดขึ้น
- โยนิโสมนสิการเป็นธรรมอย่างเอก ที่เป็เหตุทำให้เกิดกุศลธรรมและละอกุศลธรรม
- โยนิโสมนสิการเป็นธรรมอย่างเอก เป็เหตุทำให้โพชฌงค์เกิดขึ้นและเจริญบริบูรณ์
- โยนิโสมนสิการเป็นธรรมอย่างเอก ที่เป็ไปเพื่อประโยชน์อย่างใหญ่
- โยนิโสมนสิการเป็นธรรมอย่างเอก ที่เป็ไปเพื่อความดำรงมั่นแห่งพระสัทธรรม

โยนิโสมนสิการนี้ เป็นปัจจัยภายในที่สำคัญในกระบวนการพัฒนาปัญญา ในระดับขั้นลึกซึ้ง ยิ่งขึ้นไปในภายในจิตใจ ช่วยส่งเสริมทำให้เกิดสัมมาทิฐิ และปัญญาระดับโลกุตระซึ่งเรียกว่า ปัญญา ปัญญินทรีย์ ปัญญาพละ ธรรมวิจยสัมโพชฌงค์ ความเห็นชอบของบุคคลผู้มีจิตไกลจากข้าศึก คือกิเลส มีจิตหาอาสวะมิได้ (อนาสวะ) ถึงพร้อมด้วยอริยมรรค ปฏิบัติตามอริยมรรคอยู่ และโยนิโสมนสิการนี้

๓.๓.๑๑ หลักการปรับอินทรีย์ให้สมดุล

การนำเอากุศลธรรมที่มีพลังที่เรียกว่า พละ และกุศลธรรมที่มีสมรรถนะความเป็นใหญ่ ที่เรียกว่า อินทรีย์ ที่อยู่ภายในจิตใจของเรามาปรับให้สอดคล้องกัน เป็นกำลังให้บรรลุผลที่พึงปรารถนาอันสูงสุด ที่เรียกว่า การปรับอินทรีย์ให้เสมอกัน

การปรับอินทรีย์ หมายถึง การนำเอากุศลธรรมที่มีพลัง และสมรรถนะหลายประการที่อยู่ภายในจิตใจของเรามาปรับให้บรรลุผลที่พึงปรารถนาอันสูงสุด ในการปฏิบัติวิปัสสนาสติปัฏฐาน

^{๔๑} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๖๕/๑๒๙.

^{๔๒} อภ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๘๖/๔๑.

^{๔๓} อภ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๑/๕.

๔ นั้น กุศลธรรมที่มีสมรรถนะความเป็นใหญ่ เรียกว่า อินทรีย์ ส่วนกุศลที่ก่อให้เกิดกำลัง เรียกว่าพลัง ซึ่งจำแนกไว้อย่างละ ๕ อย่างเท่ากัน คือ การปรับศรัทธาให้เสมอกับปัญญาการปรับวิริยะให้เสมอกับสมาธิ สติต้องเจริญให้มาก กล่าวคือ

๑. ปรับศรัทธากับปัญญาให้เสมอกัน เพราะถ้าศรัทธามากกว่าปัญญา บุคคลก็จะเลื่อมใสจนเกินไป หรือเลื่อมใสในเหตุที่ไม่น่าเลื่อมใส ถ้าปัญญามากกว่าศรัทธา บุคคลก็จะหนักไปข้างอวดดี เป็นเหมือนโรคคือยารักษาให้หายยาก ถ้าธรรมทั้งสองเสมอกัน บุคคลจะเลื่อมใสในเหตุที่น่าเลื่อมใส

๒. ปรับสมาธิกับวิริยะให้เสมอกัน เพราะถ้าสมาธิมากกว่า วิริยะ ความเกียจคร้านจะครอบงำ เนื่องจากสมาธิเป็นฝ่ายเดียวกันกับความเกียจคร้าน ถ้าวิริยะมากกว่าสมาธิ ความฟุ้งซ่านจะครอบงำ เนื่องจากวิริยะเป็นฝ่ายเดียวกันกับความกันฟุ้งซ่าน ดังนั้น สมาธิที่ประกอบควบคู่กับวิริยะ จิตจะไม่ตกไปในฝ่ายความเกียจคร้าน วิริยะที่ประกอบควบคู่กับสมาธิ จิตจะไม่ตกไปในฝ่ายความฟุ้งซ่าน แต่สำหรับ สติ นั้น พระผู้บำเพ็ญกัมมฐานควรบำเพ็ญให้มีพลังทุกที่ทุกเวลาเพื่อให้ทราบว่ "ความบรรลุธรรมอันนี้ย่อมมิได้ด้วยภวานาต่อเนื่ไป ก็แลครั้นธรรมอันนี้ พระโยคีได้บรรลุแล้วก็ไม่มิกิจที่จะต้องทำยิ่งขึ้นไปอะไรอีกเลย ดุจเกลือ จำต้องมิในกับข้าวทุกอย่าง ดุจอำมาตย์ผู้ชำนาญการ จำต้องปรารภในราชการทุกอย่าง"^{๔๔}

มีพุทธพจน์รับรองคำกล่าวของพระสารีบุตรว่า อินทรีย์ ๕ อย่างนี้ส่งผลเป็นปัจจัยต่อเนื่องกัน กล่าวคือ ศรัทธาทำให้เกิดความเพียร ความเพียรช่วยให้สติมั่นคง เมื่อสติมั่นคงแล้ว กำหนดอารมณ์ก็จะได้สมาธิ เมื่อมีสมาธิดีแล้ว ก็จะเกิดความเข้าใจมองเห็นซึ่งถึงโทษของอวิชชา ตัณหาที่เป็นเหตุแห่งสังสารวัฏ มองเห็นคุณค่าของนิพพาน ซึ่งเป็นภาวะปราศจากความมืดแห่งอวิชชา และความทรมานแห่งตัณหา สงบประณัติเยี่ยม ครั้นเมื่อรู้ชัดเข้าใจแจ่มแจ้งด้วยตนเองแล้ว ก็จะเกิดมีศรัทธาที่เป็นศรัทธาอย่างยิ่งหรือยิ่งกว่าศรัทธา หมุนเวียนกลับเป็นสัทธิอินทรีย์อีก ดังพุทธพจน์ท่อนสุดท้ายว่า "ดูกรสารีบุตร อริยสาวกนั้นแล เพียรพยายามอย่างนี้ครั้นเพียรพยายามแล้วก็ระลึกอย่างนี้ ครั้นระลึกแล้วก็ตั้งจิตมั่นอย่างนี้ ครั้นตั้งจิตมั่นแล้วก็รู้ชัดอย่างนี้ ครั้นรู้ชัดแล้วก็เชื่อยอย่างนี้ ว่า ธรรมทั้งหลายที่แต่ก่อนนี้เราเพียงแต่ได้ยินได้ฟังเท่านั้นย่อมเป็นดังนี้แล ดังเราสัมผัสอยู่ด้วยตัว และเห็นแจ้งแทงตลอดด้วยปัญญา อยู่ในบัดนี้"^{๔๕}

ในคัมภีร์มหาวรรคอรกถา ได้อธิบายการปรับอินทรีย์ไว้ว่า อินทรีย์านญจ สมตฺ ปฏฺวิชฌาติ สหฺธาทีนํ อินฺทฺริยานํ สมตฺ สมภาวํ. ตตฺถ สหฺธํ ปญฺญา ย ปญฺญญจ สหฺธาย วิริยํ สมาธินา สมาธิญจ วิริเยน โยชยมาโน อินฺทฺริยานํ สมตฺ ปฏฺวิชฌมฺ และสารัตถทีปนีฎีกา ได้อธิบายไว้ ว่า อินฺทฺริยานญจ สมตฺ อธิญฺจาทีติ สหฺธาทีนํ อินฺทฺริยานํ สมตฺ สมภาวํ อธิญฺจาที. ตตฺถ สหฺธํ ปญฺญา ย ปญฺญญจ สหฺธาย วิริยํ สมาธินา,สมาธิญจ วิริเยน โยชยตา อินฺทฺริยานํ สมตา อธิญฺจิตา นาม โหติ. สติ ปน สหฺพพตฺติกา,สาสทาปี พลวตีเยว วฏฺฏตี^{๔๖}

^{๔๔} ฦง.ฦก.อ. (บาลี) ๓/๕๕/๑๓๖.

^{๔๕} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๕๒๐/๓๓๓.

^{๔๖} สารตฺถ.ฎีกา (บาลี) ๓/๒๔๓/๓๕๓.

แปลความว่า การปรับอินทรีย์ให้เสมอกัน คือ การปรับศรัทธาให้เสมอกับปัญญาและปรับปัญญาให้เสมอกับศรัทธา ปรับวิริยะให้เสมอกับสมาธิ และปรับสมาธิให้เสมอกับวิริยะส่วนสตินั้นยังมีเท่าไรก็ยิ่งดีไม่มีคำว่าเกิน

ในพุทธพจน์แสดงปฏิบัติ ๔ ว่าด้วยแนวการปฏิบัติธรรมของบุคคลที่แตกต่างกันไปเป็น ๔ ประเภทคือ บางพวกปฏิบัติลำบากทั้งรู้ได้ช้า บางพวกปฏิบัติลำบากแต่รู้ได้เร็ว บางพวกปฏิบัติสะดวกแต่รู้ได้ช้า บางพวกปฏิบัติสะดวกทั้งรู้ได้เร็ว พระพุทธองค์ทรงชี้แจงว่า

ตัวการที่กำหนดให้รู้ช้าหรือรู้เร็วก็คืออินทรีย์ ๕ กล่าวคือ ถ้าอินทรีย์ ๕ อ่อนไปก็รู้ช้า ถ้าอินทรีย์ ๕ แก่ล้าก็รู้ได้เร็ว^{๔๗} แม้แต่การที่พระอนาคามีแตกต่างกันออกไปเป็นประเภทต่างๆ ก็เพราะอินทรีย์ ๕ เป็นตัวกำหนดด้วย^{๔๘} หรือกว้างออกไปอีก ความพรั่งพร้อมและความหย่อนแห่งอินทรีย์ ๕ นี้แล เป็นเครื่องวัดความสำเร็จ เป็นอริยบุคคลชั้นต่างๆ ทั้งหมดกล่าวคือเพราะอินทรีย์ ๕ เต็มบริบูรณ์ก็เป็นพระอรหันต์ อินทรีย์ ๕ อ่อนกว่านั้นก็เป็นพระอนาคามี อ่อนกว่านั้นก็เป็นพระสกทาคามี อ่อนกว่านั้นก็เป็นพระโสดาบันประเภทธัมมานุสारी อ่อนกว่านั้นอีกก็เป็นพระโสดาบันประเภทสัทธานุสारी ดังนั้นเป็นต้น ตลอดจนว่าถ้าไม่มีอินทรีย์ ๕ เสียเลยโดยประการทั้งปวง ก็จัดเป็นพวกปุถุชนคนภายนอกมีคำสรุปว่า ความแตกต่างแห่งอินทรีย์ทำให้มีความแตกต่างแห่งผล ความแตกต่างแห่งผลทำให้มีความแตกต่างแห่งบุคคล หรือว่าอินทรีย์ต่างกันทำให้ผลต่างกัน ผลต่างกันทำให้บุคคลต่างกัน^{๔๙}

๓.๓.๑๒ วิปัสสนาจารย์ทำหน้าที่ “ช่วยปรับอินทรีย์”

ก่อนปฏิบัติ โยคีมักพูดว่า “ที่มาปฏิบัติไม่ได้หวังอะไรมาก ขอให้ใจสงบ อยู่ปฏิบัติได้ครบกำหนดเวลาก็พอแล้ว” แต่เมื่อได้ลงมือปฏิบัติไป ๓-๔ วัน จะมีคำถามเกิดขึ้นในใจแทบทุกคนว่า “ทำอย่างไร จึงจะมีความก้าวหน้าในการปฏิบัติ วิปัสสนาญาณจะเกิดขึ้นได้อย่างไร?”

ในเรื่องนี้ พระวิปัสสนาจารย์ พึงให้คำตอบว่า “ความก้าวหน้าในการปฏิบัติวิปัสสนาขึ้นอยู่กับ การปรับอินทรีย์ ๕ ให้สมดุลและเพิ่มกำลังพล ๕ ให้แก่กล้าขึ้นตามลำดับ” ซึ่งนั่นหมายความว่า พระวิปัสสนาจารย์จะต้องอธิบายให้ผู้ปฏิบัติเข้าใจความหมายและความสำคัญของการปรับอินทรีย์ให้สมดุลกัน พร้อมทั้งมีกระบวนการบ่มเพาะอินทรีย์และพอกพูนกำลังพลให้เกิดขึ้นในชั้นธันดานของโยคีผู้ปฏิบัติให้แก่กล้าขึ้นตามลำดับ ตามจำนวนระยะเวลาที่ปฏิบัติเพิ่มขึ้น ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุอาศัยศีล ตั้งอยู่ในศีลแล้วเจริญ ทำให้มากซึ่งอินทรีย์ ๕ ย่อมถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมทั้งหลาย”^{๕๐}

วิธีปรับอินทรีย์

การนำเอาคุณธรรมที่มีพลัง และสมรรถนะ หลายประการที่อยู่ภายในจิตใจของเรามาปรับให้บรรลุผลที่พึงปรารถนาอันสูงสุด ในการปฏิบัติวิปัสสนาสติปัฏฐาน ๔ นั้น คุณธรรมที่มีสมรรถนะความเป็นใหญ่ เรียกว่า อินทรีย์ ส่วนคุณที่ก่อให้เกิดกำลัง เรียกว่าพละ ซึ่งจำแนกไว้อย่าง

^{๔๗} อด.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๖๒/๒๒๗.

^{๔๘} อด.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๖๔/๒๓๖.

^{๔๙} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๘๓/๒๙๔.

^{๕๐} ขุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๑/๗๑๓/๓๔๔.

ละ ๕ อย่างเท่ากัน คือ การปรับศรัทธาให้เสมอกับปัญญา การปรับวิริยะให้เสมอกับสมาธิ สติต้องเจริญให้มาก ซึ่งมีวิธีการดังนี้

๑. การปรับอินทรีย์โดยการกำหนดให้เท่าทันอารมณ์ปัจจุบันที่เกิดขึ้นภายในกายใจ ณ ปัจจุบันขณะนั้น ดังเมื่อสันตติอามาทย์พึงธรรมพร้อมทั้งเจริญสติปัฏฐานโดยกำหนดรูปรูปนามปัจจุบันที่ปรากฏชัด จึงไม่เกิดกิเลสที่หวนคิดถึงอดีต หรือใฝ่ฝันอนาคต และหยั่งเห็นสภาวธรรมรูปนามที่เกิดดับตามความเป็นจริง จนกระทั่งบรรลุมรรคญาณทั้ง ๔ ตามลำดับ ในที่สุดได้บรรลุอรหัตตผล ไม่ยึดมั่นด้วยตัณหาและทิฐิ ดังนั้น พระพุทธองค์จึงตรัสข้อความว่า “อุปสนโต จริสสสิ (ก็จักเป็นผู้สงบไปได้)”^{๕๑}

๒. การปรับอินทรีย์โดยการกำหนดเวลา ในการเดินจงกรม และการนั่งสมาธิ เช่นการเพิ่มเวลาในการเดินจงกรม และการนั่งสมาธิ จาก ๑๕ นาที เป็น ๒๐ นาที ๒๕ นาที ๓๐ นาที ไปจนถึง ๖๐ นาที เป็นต้น

๓. การปรับอินทรีย์โดยการเพิ่มระยะในการเดินจงกรม และการกำหนดจุดในขณะนั่งสมาธิ เช่น การเดินจงกรมตั้งแต่วะที่ ๑ ระยะที่ ๒ ระยะที่ ๓ ไปจนถึงระยะที่ ๖ หรือการเพิ่มการกำหนดถี่ๆ ในการก้าวแต่ละระยะ เป็นต้น

๔. การปรับอินทรีย์โดยการเพิ่มการกำหนดอิริยาบถย่อย เช่น การคู้ กำหนดว่า คู้หนอๆ การเหยียดกำหนดว่า เหยียดหนอๆ การเหลียวหน้า แลหลัง กำหนดว่า เหลียวหนอๆ เป็นต้น

๕. การปรับอินทรีย์โดยการเพิ่มการกำหนดต้นจิต หมายถึง การกำหนดอารมณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นที่ใจ เช่น ก่อนเดินจงกรมกำหนดว่า อยากเดินหนอๆ ถ้าฟุ้งซ่าน กำหนดว่า ฟุ้งหนอๆ ถ้าว่างกำหนดว่า ว่างหนอๆ เป็นต้น

๖. การปรับอินทรีย์โดยการสำรวจอินทรีย์ ๖ หมายถึง การกำหนดอารมณ์ต่างๆ ที่กระทบทางทวารทั้ง ๖ อันได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เช่น ถ้าเห็นกำหนดว่า “เห็นหนอ” ถ้าได้ยินกำหนดว่า “ได้ยินหนอ” ถ้าได้กลิ่นกำหนดว่า “กลิ่นหนอ” ถ้ารู้รสกำหนดว่า “รสหนอ” ถ้าถูกต้องสัมผัสกำหนดว่า “ถูกหนอ” ถ้ารับสิ่งต่างๆ กำหนดว่า “รู้หนอ” เป็นต้น

๗. เพิ่มความถี่ในการกำหนดสภาวะรูป สภาวณามให้มากขึ้นการปรับอินทรีย์และพละให้เสมอกัน คือ การปรับศรัทธาให้เสมอกับปัญญา อย่าให้อย่างหนึ่งอย่างใดมากน้อยกว่ากัน ถ้าศรัทธายังปัญญาหย่อน ความโลภจะเข้าครอบงำ ถ้าปัญญายัง ศรัทธาหย่อน ความลังเลสงสัยจะเข้าครอบงำ และจะต้องปรับวิริยะให้เสมอกับสมาธิ ถ้าวิริยะยัง สมาธิหย่อน ความฟุ้งซ่านจะเข้าครอบงำ ถ้าสมาธิยัง วิริยะหย่อน ความง่วงจะเข้าครอบงำ ดังนั้น ถ้าอย่างหนึ่งอย่างใดน้อยเกินไป ก็ต้องเพิ่มเข้าไปให้เสมอกัน โดยมีสติคอยควบคุมอยู่ตลอดเวลา การปฏิบัติจะได้ผลเร็วหรือช้า ก็ขึ้นอยู่กับ การปรับอินทรีย์และพละนี้เป็นประการสำคัญ

- วิธีเพิ่มปัญญา รู้รูปนาม รู้ปัจจุบัน รู้ไตรลักษณ์ รู้วิปัสสนา ปัญารู้มรรค ผล นิพพาน

^{๕๑} พระโสภณมหาเถระ(มหาสิสยาตอ), **มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน**, แปลโดยพระคันธสารากวีวงศ์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๕.

๓.๓.๑๓ การสอบอารมณ์

ความหมายและความสำคัญ

เรื่องการสอบอารมณ์มีหลักฐานปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก เช่นในมหาปุณณมสูตรเมื่อพระพุทธองค์ทรงแสดงเรื่องรูปนามเป็นไตรลักษณ์แล้ว ทรงสอบถามความเข้าใจของภิกษุเหล่านั้นว่า “รูปและนามเป็นสิ่งที่เที่ยงหรือไม่เที่ยง” ภิกษุทั้งหลายตอบด้วยความเข้าใจว่า “ไม่เที่ยง” พระองค์จึงตรัสถามต่อไปว่า “สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข” ภิกษุทั้งหลายทูลตอบตรงกันว่า “เป็นทุกข์” เมื่อจบพระสูตรนี้ ภิกษุประมาณ ๖๐ รูป ได้บรรลุอรหัตตผล^{๕๓}

ในจุฬาราลูวาทสูตร พระพุทธองค์ทรงตรัสถามพระราหุลว่า “อายตนะทั้งหลายมีตา หู เป็นต้น เที่ยงหรือไม่เที่ยง” พระราหุลทูลตอบด้วยความเข้าใจว่า “ไม่เที่ยง” พระองค์จึงตรัสถามต่อไปว่า “สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข” พระราหุลทูลตอบว่า “เป็นทุกข์” สุดท้ายพระพุทธองค์ทรงสรุปว่า “อายตนะและขันธ ๕ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ไม่ควรถือว่าเป็นเรา เป็นของเรา” เมื่อจบพระสูตรนี้ พระราหุลได้บรรลุอรหัตตผลพร้อมกับเทวดาอีกหลายพันองค์^{๕๔}

แสดงให้เห็นว่า การสอบอารมณ์ของพระพุทธเจ้า นอกจากจะเป็นประโยชน์กับคู่สนทนาแล้ว ยังเป็นประโยชน์กับผู้ที่ได้ยินอีกด้วย

คำว่า สอบ แปลว่า ตรวจ ทดลอง เปรียบเทียบ หรือไล่เลียงเพื่อหาข้อเท็จจริง หรือวัดให้รู้ว่ามีความรู้หรือความสามารถแค่ไหน^{๕๕}

คำว่า อารมณ์ แปลว่า สิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตโดยผ่านทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ^{๕๖} หรือสิ่งอันเป็นที่อันจิตเหนี่ยวอยู่ หรือสิ่งสำหรับยึดเหนี่ยวของจิต แปลง่ายๆ ว่า สิ่งที่ถูกรู้ หรือสิ่งที่ถูกรับรู้นั่นเอง

สอบอารมณ์ จึงมีความหมายว่า ตรวจสอบ ไล่เลียงหาข้อเท็จจริงจากประสบการณ์ทางจิตของผู้ที่เจริญวิปัสสนากรรมฐานว่าก้าวหน้าไปถึงขั้นใดแล้ว และมีจุดไหนที่จะต้องปรับปรุงแก้ไขต่อไป

การส่งอารมณ์ หมายถึง การนำเอาประสบการณ์อันเกิดจากการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน มาเล่าแก่ผู้มีหน้าที่รับฟัง เพื่อให้คำแนะนำที่ดีและวิธีการปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมตรงตามสภาวะธรรมของผู้ปฏิบัติ^{๕๗}

^{๕๓} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๘๕-๙๐/๙๖-๑๐๔.

^{๕๔} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๔๑๖-๔๑๙/๔๐๗-๔๗๕.

^{๕๕} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๔๘-๙.

^{๕๖} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๑๓๖๗.

^{๕๗} พระมหาทองม้วน สุทฺธจิตฺโต, คู่มือการเจริญสติปัฏฐาน ๔, (ฉบับปรับปรุง), พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (เชียงใหม่: ศูนย์ปฏิบัติธรรม ดาณัง เถมิง เถลิมราช ๖๐ ปี, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐๑.

การสอบอารมณ์ หมายถึง การที่วิปัสสนาจารย์หรือบุคคลที่ได้รับมอบหมายแต่งตั้ง ให้ทำหน้าที่สอบอารมณ์ เพื่อช่วยให้คำแนะนำ ช่วยวินิจฉัย และประเมินผลการปฏิบัติ ให้ปฏิบัติถูกต้อง และตรงกับสภาวะธรรมที่เกิดขึ้น^{๕๘}

ผู้สอบอารมณ์ คือ วิปัสสนาจารย์ผู้แนะนำวิธีปฏิบัติวิปัสสนา ตอบข้อสงสัย และแก้ไขการปฏิบัติให้ถูกต้อง

ในคัมภีร์พุทธศาสนาไม่ปรากฏคำนี้ แต่ปรากฏคำที่ใกล้เคียง คือ คำว่า แก้อารมณ์ซึ่งปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาอธิบายพุทธพจน์ ว่า ปญฺญุตเต อาสเนติ ปธานิกกิกฺขุ อุตตโนวสนฺนฺจฺจเน โวหิตฺตุ อาคตฺตสฺส พุทฺธสฺส ภควโต นิสิตฺนตฺถึ ยถาลาเภเน อาสนํ ปญฺญาเปตฺวาวปธานํ กโรนติ, อยญฺญํ อลภมานาปุราณปณฺณานิปี สนฺถริตฺวา อุปริ สงฆาญฺญี ปญฺญาเปนติ.^{๕๙}

พุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้ หมายถึง ตั้ง เตียง แผ่นกระดาน แผ่นหิน หรือกองทรายที่ภิกษุผู้บำเพ็ญเพียรปูลาดไว้เพื่อเป็นที่ประทับของพระผู้มีพระภาคที่จะเสด็จมาให้โอวาท แก้อารมณ์ กัมมัญฐานถึงที่อยู่ของตน ถ้าหาอาสนะนั้นไม่ได้ จะใช้ใบไม้เก่าๆ ปูลาดก็ได้ โดยลาดสังฆาฏิไว้บน นี้เป็นธรรมเนียมปฏิบัติสำหรับภิกษุนักปฏิบัติ

ในการสอบอารมณ์แต่ละครั้ง พระวิปัสสนาจารย์จะให้เวลาสำหรับการสอบอารมณ์อย่างเต็มที่ ผู้ปฏิบัติท่านใดที่ปฏิบัติถูกต้อง ท่านจะให้เพียรกำหนดต่อไป ผู้ปฏิบัติท่านใดที่ปฏิบัติผิดพลาด ท่านจะแนะนำแก้ไขให้ท่านที่ บางครั้งผู้ปฏิบัติมีความต้อติ่ง ต้องการปฏิบัติตามความชอบใจของตนเอง พระวิปัสสนาจารย์จำเป็นต้องใช้ความแข็งแกร่ง ก็เพื่อให้ผู้ปฏิบัติเกิดความสลดใจ ละทิ้งการปฏิบัติที่ผิดพลาด ด้วยการดูหรือพูดด้วยเสียงดัง สอดคล้องกับเรื่องของพระวัคคิที่ถูกพระพุทธเจ้าขับไล่ออกจากสำนักเพื่อให้เกิดความสลดใจ สุดท้ายเมื่อท่านยอมลดทิฐิ แล้วปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า จึงบรรลุอรหัตตผล^{๖๐}

ความสำคัญขั้นต้นของการสอบอารมณ์ คือการตรวจสอบผู้ปฏิบัติใหม่หรือผู้ที่เริ่มปฏิบัติ ว่ามีความเข้าใจถึงความแตกต่างของรูปกับนาม ซึ่งเป็นอารมณ์ของวิปัสสนาถูกต้องแล้วหรือยัง สำหรับการสอบอารมณ์ผู้ผ่านการปฏิบัติ ซึ่งทำได้ถูกต้องตามแนวปฏิบัติจนเกิดสภาวะธรรม (ญาณ) แล้ว พระอาจารย์ผู้สอนก็จะบอกวิธีปฏิบัติเพิ่มขึ้นอีก และจะนำเอาหลักธรรมมาบรรยายให้ผู้ปฏิบัติฟัง เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจในธรรมที่เกิดขึ้น และทั้งยังเป็นการปรับอินทรีย์ทั้ง ๕ ได้แก่ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา ของผู้ปฏิบัติให้เสมอกันอีกด้วย

ฉะนั้น การได้รับคำแนะนำฝึกหัดในสำนักของพระวิปัสสนาจารย์ที่ดีผู้มีความรู้ความชำนาญโดยเฉพาะ และอยู่ในความควบคุมของท่าน มีท่านเป็นที่ปรึกษา โดยนำไปเล่าให้ท่านฟังที่เรียกกันว่า “ส่งอารมณ์” และ “สอบอารมณ์” ท่านจะช่วยให้ผู้ปฏิบัติบรรลุเป้าหมายได้ถูกต้องและรวดเร็วยิ่งขึ้น เพราะท่านจะช่วยสั่งสอนแนะนำแนวทางที่ท่านรู้และที่เคยมีประสบการณ์และเมื่อ

^{๕๘} คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ธรรมะภาคปฏิบัติ ๑, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๕๘.

^{๕๙} อภ.นกก.อ. (บาลี) ๓/๕๕/๑๓๕.

^{๖๐} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๓/๓๙๒-๓๙๔.

ปฏิบัติใดๆ มีปรากฏการณ์หรือสภาวะอย่างใดเกิดขึ้นในตัวผู้ปฏิบัติ ท่านจะหาโอกาสชี้ให้เห็นไตรลักษณ์ซึ่งเป็นหลักสำคัญในการกำหนดรู้เบญจขันธ์ (รูป-นาม) แทรกไว้ตามลำดับญาณที่เหมาะสม และจะชี้แจงให้ทราบว่า อารมณ์ใดชนิดใดเป็นประโยชน์ควรกำหนดและอารมณ์ใดชนิดใดเป็นข้าศึกแก่สมาธิและญาณ ไม่ควรกำหนด ..กับทั้งช่วยแนะแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับอารมณ์ให้ผู้ปฏิบัติทราบว่าควรทำอะไรต่อไป และแต่งอินทรีย์ของโยคีผู้เป็นศิษย์ซึ่งมีอุปนิสัยให้ปฏิบัติถูกต้องตรงเป้าหมายเพื่อบรรลุสมาธิและญาณรวดเร็วขึ้นกว่าปกติธรรมดา และถ้าโยคีผู้เป็นศิษย์มีวาสนาบารมีอยู่ด้วย อาจบรรลุมรรค ผล นิพพาน ในปัจจุบันชาตินี้ ด้วยเหตุนี้ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงแนะนำในสตฺถุสูตรไว้ว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ผู้ที่ไม่รู้ไม่เห็นชราและมรณะ ไม่รู้ไม่เห็นความเกิดขึ้นของชราและมรณะ ไม่รู้ไม่เห็นความดับของชราและมรณะ ไม่รู้ไม่เห็นทางปฏิบัติไปสู่การดับของชราและมรณะ ตามความเป็นจริง ควรเสาะแสวงหาครู เพื่อรู้ตามความเป็นจริงในชราและมรณะในความเกิดขึ้นของชราและมรณะ ในความดับของชราและมรณะ ในทางปฏิบัติไปสู่การดับของชราและมรณะ”^{๖๑}

กัลยาณมิตรเปรียบเหมือนกับคบหาดีผู้มั่งคั่งและเป็นทีเคารพของคนทั่วไป เหมือนคนใจดีมีความกรุณา เหมือนบิดามารดาผู้เป็นที่รักยิ่ง ย่อมทำให้โยคีมุ่งมั่นเหมือนการล่ำมโซ่ทำให้ช่างมุงงาน กัลยาณมิตรที่บุคคลอาศัยแล้วทำกุศลเปรียบได้กับความชูช่างฝึกช่างให้เดินถอยหลังและเดินไปข้างหน้า เหมือนกับถนนหนทางที่ดี ซึ่งบุคคลสามารถที่จะเทียมวัวเข้ากับแอกขับเกวียนไปได้ เหมือนกับนายแพทย์สามารถรักษาโรคและจัดความเจ็บป่วยออกไปได้เหมือนสายฝนตกลงมาจากสวรรค์ทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างชุ่มชื้นได้ เหมือนมารดาถนอมบุตรเหมือนบิดาแนะนำบุตรของตน เพราะฉะนั้น สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงแสดงแก่พระอานนท์ว่า “ความมีกัลยาณมิตรเป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์”^{๖๒} ดังนั้น บุคคลพึงแสวงหาผู้ทรงคุณธรรมสูงและถือเอาเป็นกัลยาณมิตรแห่งตน

ความสำคัญขั้นต้นของการสอบอารมณ์ คือ การตรวจสอบผู้ปฏิบัติใหม่หรือผู้ที่เริ่มปฏิบัติว่ามีความเข้าใจถึงความแตกต่างของรูปกับนาม ซึ่งเป็นอารมณ์ของวิปัสณาถูกต้องแล้วหรือยังสำหรับการสอบอารมณ์ผู้ผ่านการปฏิบัติ ซึ่งทำได้ถูกต้องตามแนวปฏิบัติจนเกิดสภาวะธรรม (ญาณ) แล้ว พระอาจารย์ผู้สอนก็จะบอกวิธีปฏิบัติเพิ่มขึ้นอีก และจะนำเอาหลักธรรมมาบรรยายให้ผู้ปฏิบัติฟังเพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจในธรรมที่เกิดขึ้น และทั้งยังเป็นการปรับอินทรีย์ทั้ง ๕ ได้แก่ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา ของผู้ปฏิบัติให้เสมอกันอีกด้วย

๓.๓.๑๔ ประโยชน์ของการสอบอารมณ์

การสอบอารมณ์นั้นโดยเนื้อหาแล้ว ก็คือ การให้คำแนะนำวิธีการปฏิบัติที่ถูกต้องให้กับโยคีผู้ปฏิบัติ ช่วยให้ผู้ปฏิบัติไม่หลงทางและเสียเวลาอยู่กับการปฏิบัติผิดพลาดคลาดเคลื่อนจากทางแห่งอริยมรรค แต่อาจารย์ผู้สอบอารมณ์นั้นจะต้องเป็นผู้บรรลุมรรคผลแล้วเท่านั้นการสอบอารมณ์นั้น

^{๖๑} ส.นิ. (บาลี) ๑๖/๗๓/๑๒๖.

^{๖๒} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๒๙/๑๕๓-๑๕๔.

จึงจะบังเกิดผลดีโดยส่วนเดียว หาโทษมิได้เลย เพราะเป็นผู้ที่รู้แจ้งเห็นจริงในแนวทางปฏิบัติ เพื่อนำตนเข้าสู่มรรค ผล นิพพานได้

แต่ในยุคปัจจุบัน จะให้ได้พระวิปัสสนาจารย์ผู้บรรลุมรรคผลนิพพานแล้วนั้นเป็นเรื่องยาก จึงทำให้การสอบอารมณ์มีทั้งผลดีและผลเสีย ผลเสียที่จะเกิดขึ้นนั้นก็เนื่องมาจากความไม่เข้าถึงมรรควิธีที่ถูกต้อง เพราะพระวิปัสสนาจารย์ก็มีใช้ผู้รู้แจ้งเห็นจริงอย่างตลอดสาย ในแนวทางที่ตนเองสอนอยู่ ซึ่งจะส่งผลให้โยคีผู้ปฏิบัติเน้นซ้ำในการปฏิบัติอย่างไม่จำเป็น และเขวออกจากแนวทางที่ถูกต้องในบางครั้ง และที่สำคัญคือ ถ้าโยคีผู้ปฏิบัติเข้าใจได้ว่าพระวิปัสสนาจารย์ผู้นั้นยังไม่ได้บรรลุมรรคผล ก็จะทำให้ขาดความเชื่อถือและมั่นใจในแนวทางปฏิบัติที่ท่านสอน หรือว่า ถึงแม้จะมีผู้ปฏิบัติตามอย่างตั้งใจ ก็มิได้มุ่งปฏิบัติเพื่อบรรลุมรรค ผล นิพพาน เพราะเข้าใจว่าแม้แต่อาจารย์เองก็ไม่ได้บรรลุอะไรเลย

พระภิกษุทันตโสภณเถระ มหาสีสยาตอ กล่าวประโยชน์ของการสอบอารมณ์ไว้ดังนี้

๑. การใช้สติกำหนดรู้ของผู้ปฏิบัติ นั้น ถ้าหากยังไม่ตรงต่อปัจจุบัน อาจารย์ผู้สอนจะได้ชี้แจงแนะนำให้กำหนดให้ถูกต้องตรงต่อปัจจุบัน
๒. เมื่อผู้ปฏิบัติใช้สติกำหนดรู้ไม่ทัน เนื่องจากเคลื่อนไหวอริยาบทเร็วเกินไปอาจารย์ก็จะได้นแนะนำแก้ไขให้เคลื่อนไหวอริยาบทได้พอเหมาะกับสติที่จะกำหนดได้ทัน
๓. ถ้าการกำหนดรู้ของผู้ปฏิบัติยังกระทำไปโดยไม่ถูกต้อง อาจารย์ผู้สอนก็จะได้นแนะนำให้ทำโดยถูกต้อง
๔. เมื่อผู้ปฏิบัติขาดสติโดยพลั้งเผลอไป ไม่ได้กำหนดต่ออารมณ์นั้นๆ อาจารย์ผู้สอนก็จะแก้ไขให้สติของผู้ปฏิบัติดีขึ้น
๕. ถ้าวิริยะกับสมาธิ และศรัทธากับปัญญาไม่เสมอกัน อาจารย์ผู้สอนก็จะแก้ไขให้เสมอกันเมื่อการกำหนดรู้ในขั้นแรกของผู้ปฏิบัติกำหนดได้ดีแล้ว อาจารย์ผู้สอนก็จะได้นแนะนำเพิ่มเติมให้สูงขึ้นอีก^{๖๓}

๓.๓.๑๕ หลักการส่งและสอบอารมณ์

การส่งอารมณ์กรรมฐาน หมายถึง การที่ผู้ปฏิบัติกรรมฐานนำเอาปรากฏการณ์ ผลหรือสภาวะธรรมที่ตนได้ประสบพบเห็นมา หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะที่กำลังเข้าอบรมฝึกปฏิบัติ วิปัสสนากรรมฐานมาบอกเล่าแก่ผู้ทำหน้าที่สอบอารมณ์ คือพระวิปัสสนาจารย์ได้รับฟัง

โยคีผู้ปฏิบัติควรเล่าประสบการณ์หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวเอง ในขณะที่ปฏิบัติ วิปัสสนากรรมฐาน ในแต่ละวันจนกว่าจะครบตามเวลาที่กำหนด เมื่อเล่าจบแล้วฟังฟังคำแนะนำ ตักเตือนจากวิปัสสนาจารย์ เมื่อได้รับโอวาทจบแล้วให้โยคีฟังกราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ และกำหนดสติรู้ด้วยทุกครั้งทุกขั้นตอน แล้วจึงกำหนดสติ ทำลูก ทำเย็น ทำเดิน กลับไปที่ห้องพักของตน โดยอาการสำรวม

การส่งอารมณ์ควรให้อยู่ในกรอบของสติปัญญา (กาย เวทนา จิต ธรรม) ฟังถือหลักการสำคัญ ดังต่อไปนี้^{๖๔}

^{๖๓} สมเด็จพระพุทธปาโมกข์ (อาจ อาสภมหาเถร), การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ตามหลักสติปัญญา ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักวิปัสสนามูลนิธิวิเวกาศรม, ๒๕๔๑), หน้า ๑๑๗.

๑. ผู้ปฏิบัติธรรมต้องมาให้ตรงเวลาที่กำหนดให้ไว้ เมื่อมาถึงให้กราบพระวิปัสสนาจารย์ ด้วยการกราบแบบมีสติ ให้ทำซ้ำๆ

๒. ผู้ปฏิบัติธรรมประนมมือบอกเล่าอาการต่างๆ ที่ตนปฏิบัติมาแก่พระวิปัสสนาจารย์ ผู้สอบอารมณ์กรรมฐาน พุดให้ตรงประเด็น ไม่พุดคุ้ยนอกเรื่องการปฏิบัติ

๓. ผู้ปฏิบัติธรรมให้บอกเล่าเฉพาะอารมณ์สภาวะธรรมที่ตนได้ประสบพบเห็นมาจริงๆ อย่างนำเอาสิ่งที่ได้ยินได้ฟัง ได้อ่านมาบอกเล่า จะทำให้การวินิจฉัยสภาวะธรรมของพระวิปัสสนาจารย์ ผิดพลาด

๔. เมื่อพระวิปัสสนาจารย์ให้คำแนะนำผู้ปฏิบัติธรรมต้องตั้งใจฟังแล้วนำไปปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ถ้าไม่เข้าใจ หรือสงสัยอะไรให้ถามจนเข้าใจ

๕. ขณะที่ผู้ปฏิบัติธรรมนั่งรอส่งอารมณ์กรรมฐานอยู่ ให้เก็บสายตา อย่าปล่อยใจให้ตั้งใจกำหนดอารมณ์กรรมฐานที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าตน เมื่อถึงเวลาของตน จึงค่อยพุด ไม่ต้องสนใจสภาวะธรรมหรือเรื่องของคนอื่น

๖. เวลาที่ผู้ปฏิบัติธรรมจะมาสอบอารมณ์ และกลับจากการสอบอารมณ์ ให้มาทีละคน ไม่ควรเดินคู่กันมา เพราะจะทำให้คุยกัน และไม่สมกับเป็นผู้ปฏิบัติธรรม

๓.๓.๑๖ วิธีการส่งและสอบอารมณ์

ก. การนั่งกำหนด

๑. ต้องตั้งใจเล่าอย่างมีสติเสียงดังฟังชัดทุกถ้อยคำไม่เนิบนาบเย็นเยื่อ หรือวณ

๒. เล่าถึงประสบการณ์ที่นั่งผ่านมานั่งกำหนดที่ระยะ เวลาที่นั้น

๓. เล่าอารมณ์หลังอาการพอง-ยุบ ว่าเป็นลักษณะหรือรู้อาการเคลื่อนไหวอย่างไร

๔. จิตใจจดจ่ออยู่ที่อาการพอง-ยุบ อย่างต่อเนื่องหรือไม่ (มากหรือน้อย)

๕. กำหนดได้สะดวกดีและทันปัจจุบันหรือไม่

๖. กำหนดพอง-ยุบ รู้อาการโดยตลอดหรือไม่ คำบริกรรม (นึกในใจ) จิต สติเป็นไปพร้อมกันหรือไม่

๗. ขณะกำหนดอยู่เมื่อมีอารมณ์ (สภาวะธรรม) อื่นแทรกเข้ามาชัดเจนกว่าอารมณ์หลัก ควรจะกำหนดหรือไม่ อย่างไร

๘. เมื่อจิตไม่จดจ่อกับอาการพอง – ยุบ เช่น ไปคิดถึงเรื่องราวในอดีตบ้าง อนาคตบ้าง ผู้ปฏิบัติต้องกำหนดรู้หรือไม่ ถ้ากำหนดๆ อย่างไร

๙. ถ้ามีเวทนา (ความเสวยอารมณ์) สุข ทุกข์ เจ็บ ปวด เมื่อย คัน ชา เกิดขึ้นชัดเจน ผู้ปฏิบัติต้องกำหนดรู้ กำหนดอย่างไร

๑๐. บางครั้ง ความชอบใจ ปลื้มใจ ยินดีพอใจ ไม่ชอบ เกลียด โกรธ พึงชาน รำคาญ หงุดหงิด ง่วงซึม ท้อแท้ เบื่อหน่าย เศร้า เหงา วิตกกังวล ลังเล สงสัย เมื่อความรู้สึกต่างๆ เหล่านี้ปรากฏขึ้นในความรู้สึก ผู้ปฏิบัติต้องกำหนดรู้ กำหนดแล้วจางหายไปดับไปหรือไม่

^{๖๔} คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **ธรรมะภาคปฏิบัติ ๒**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๔๖.

๑๑. ขณะที่ตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายถูกต้องสัมผัส เย็น ร้อน อ่อน แข็ง แกร่ง คืด เคลื่อนไหว เมื่อปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้เกิดขึ้น ผู้ปฏิบัติกำหนดรู้แล้ว มีอะไรเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และเสื่อมไปบ้าง

๑๒. บางคนนั่งแล้วน้ำลายไหล คอแห้ง เห็นแสงสี เห็นรูปภาพ ตัวเบา ตัวอ่อน ตัวโยก โคร่ง เอนเอียง ตัวสั่น ฯลฯ ปรากฏการณ์เช่นนี้ผู้ปฏิบัติควรกำหนดรู้หรือไม่อย่างไร

๑๓. เล่าสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นในขณะที่ปฏิบัติอื่นๆ นอกจากที่กล่าวถึง ถ้ามี

ข. การเดินกำหนด (เดินจงกรม)

๑. เล่าถึงการเดินจงกรม เดินที่ระยะ เวลา กี่นาที

๒. จิตใจจดจ่อกับคำบริกรรม (นึกในใจ) และเป็นไปพร้อมกันอย่างสมบูรณ์ครบถ้วนทัน ปัจจุบันหรือไม่ อย่างไร

๓. ขณะเดินจงกรมถ้าเกิดมีสภาวะธรรมอื่น ที่ชัดเจนมากกว่าการเดินแทรกเข้ามา ผู้ปฏิบัติ กำหนดอย่างไร และเกิดอะไรขึ้นขณะกำหนดสภาวะธรรมนั้น

๔. จิตอยู่กับอารมณ์ภายใน (การเดิน) หรืออารมณ์ภายนอก (เช่น เห็น ได้ยิน คิด ฯลฯ) มากกว่า

๕. เมื่อเดินจงกรมอยู่ถ้ามีสภาวะธรรมแทรกเข้ามาและชัดเจนมากกว่าในส่วนที่กล่าวถึงแล้ว ผู้ปฏิบัติก็พึงเล่าถึงการกำหนดรู้อารมณ์นั้นๆ ด้วย ถ้ามี

ค. การกำหนดอิริยาบถย่อย

๑. ตั้งใจเล่าถึงอาการเคลื่อนไหวในอิริยาบถเหล่านี้ กำหนดได้หรือไม่ได้ เพราะอะไรไม่ได้ เพราะเหตุใด

๒. การเหยียดตัว การคู้เข้าเหยียดออก

๓. การใช้สังขาริ บาตร และจีวร

๔. การกิน การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม

๕. การยืน การตื่นนอน การพูด การนั่งอยู่ ฯลฯ

เมื่อผู้ปฏิบัติเล่าประสบการณ์ต่างๆ ที่ได้ประสบพบมาจริงๆ ในขณะปฏิบัติ ในแต่ละวัน จบลง พึงตั้งใจฟังพระวิปัสสนาจารย์ที่จะให้คำแนะนำตักเตือนว่าจะเพิ่มหรือลดบทเรียนในการกำหนด การปรับแต่งอินทรีย์ และโอวาทต่อไปจนจบ จากนั้นก็พึงกราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ โดยกำหนดรู้ด้วยทุกครั้ง กำหนดเดินกลับที่พัก และที่ปฏิบัติของตนเองต่อไป

ในการสอบอารมณ์กัมมัฏฐานนี้ พระวิปัสสนาจารย์ต้องคอยสังเกตผู้ปฏิบัติให้ดี โดยอาศัยหลักดังนี้

๑. ผู้ปฏิบัติมีความพยายามหรือไม่

๒. จับอารมณ์ได้ตรงปัจจุบันหรือไม่

๓. การกำหนดรู้นั้น กำหนดได้ถูกต้องตามวิธีที่สอนไว้หรือไม่

๔. การกำหนดรู้อารมณ์ต่างๆ นั้น ขาดตกบกพร่องหรือไม่

๕. สติและสมาธิของผู้ปฏิบัติ ดีแค่ไหน

๖. วิปัสสนาญาณที่เป็นภาวนามัย เกิดอยู่แล้วหรือยัง ถ้าเกิดถึงญาณไหน

๗. คำพูดของผู้ปฏิบัตินั้น พูดด้วยภาวนามัยหรือไม่

ง. พระวิปัสณาจารย์พึงเตือนสติโยคี ดังนี้

๑. ไม่ควรพูดคุยกันเลยในระยะที่เข้าปฏิบัติธรรม เพราะจะเป็นสาเหตุสำคัญยิ่งยวด ที่ทำให้ผู้ปฏิบัติธรรม ฟุ้งซ่าน อารมณ์ร่ว สภาวะตกอย่างรวดเร็ว การคุยกันแม้เพียง ๕ นาที ก็สามารถทำลายสมาธิไปได้ถึง ๑-๓ วัน (ทุก ๑ นาที ที่ขาดการกำหนด กิเลสสามารถเข้าได้ประมาณ ๖๐ ตัว ดังนั้น ๕ นาทีที่ไม่มีการกำหนด กิเลสก็เข้าหมดประมาณ ๓๐๐ ตัว)

๒. การรักษาวารทาง “ตา” หรือตาครึ่งหนึ่ง ทอดสายตาลงต่ำตลอดเวลา ระยะประมาณ ๑ เมตรอย่าก้มคอ (จะเมื่อย) และไม่ต้องเหลียวซ้าย แลขวา กิเลสเข้าทางตามากที่สุดรักษายากที่สุด และมักเป็นปัญหาใหญ่ในการแก้ไข

๓. วางภาระทางโลกทั้งหมด ช่วงระยะที่เข้าปฏิบัติ ขอให้งดการเขียน-อ่าน ตอบจดหมาย ฯลฯ จะทำให้กิเลสเข้า ยกเว้นการจดบันทึกรายการธรรมะ (อย่างมีสติ)

๔. การเคลื่อนไหวอิริยาบถย่อย ให้ช้ามาก และต่อเนื่องตลอด ในทุกสถานที่โดยเฉพาะอิริยาบถรับประทานอาหาร และอิริยาบถเดินไป ส่งอารมณ์ จะต้องเดินจงกรมช้าๆ และละเอียดมาก

๕. ขณะรับประทานอาหารช้ามากๆ ค่อยๆ ยกมือขึ้นช้าๆ หยิบซ้อนขึ้นช้าๆ ค่อยๆ เอื้อมไปตักอาหารช้าๆ และค่อยๆ นำเข้าปากช้าๆ ค่อยๆ อ้าปาก และส่งอาหารเข้าปากช้าๆ ค่อยๆ ลดซ้อนลงวางมือจากซ้อนช้าๆ ค่อยๆ เคี้ยว กำหนด เคี้ยวหนอ เคี้ยวหนอ จนกระทั่งกลืนผ่านคอก็ให้กำหนดว่ากลืนหนอ กลืนหนอ กลืนหนอ เป็นต้น พยายามสังเกตและเพิ่มรายละเอียดมากขึ้นๆ เพราะโลภะกิเลสมักเข้ามาในขณะทานอาหาร

๖. ขณะกราบพระ ค่อยๆ กราบลง ให้กำหนด ลงหนอ ลงหนอ ลงหนอ ข้าเป็นพิเศษและสังเกตอาการเคลื่อนไหวของมือตลอดสาย (กำหนดประมาณ ๒๐-๓๐ ครั้ง) จนกว่าจะวางฝ่ามือลงสัมผัสพื้น เมื่อถูกพื้นแล้ว รู้อาการเย็น ร้อน อ่อน แข็ง ของพื้นนั้น ก็ต้องกำหนดรู้สภาวะด้วย และเมื่อยกฝ่ามือขึ้นจากพื้น ต้องกำหนดรู้อาการเคลื่อนไหว ยกหนอ ยกหนอ ยกหนอ จนกราบครบ ๓ ครั้ง เป็นต้น (ใช้เวลา ๒-๓ นาที)

๗. ไม่ควรรู้ล่วงหน้าเกี่ยวกับเรื่องญาณสภาวะ เช่น การอ่าน สอบถาม หรือฟังเทศน์บรรยายเรื่องญาณ เพราะจะทำให้เกิดอุปาทาน และ อุปกิเลส เป็นความคิดที่หลอนตัวเอง ขณะปฏิบัติไม่ควรคิด หวัง หา รอ คาดหมาย มุ่งหวัง หรือคาดการณ์ล่วงหน้าว่าญาณอะไรจะเกิดขึ้นกับเรา การรอสภาวะนี้จะเป็นตัวทำลายสมาธิ ปิดกั้นหาทางให้ผู้ปฏิบัติไปไม่ถึงจุดหมายปลายทาง (รู้วิธีปฏิบัติที่ถูกต้อง ดีกว่า หามลลัพท์ อุปมา หัดบวกเลข ดีกว่ารอคำตอบ) ไม่ควรให้โยคีสนใจเรื่องญาณเลย กรณีที่ผู้ปฏิบัติผ่านญาณขั้นสูง พระอาจารย์จะตรวจสอบ “ทวนญาณ” ให้เฉพาะบุคคล การทวนญาณต้องทำ ซ้ำกันหลายครั้งจนเป็นที่แน่ใจ จึงจะอนุญาตให้เข้าฟังลำดับญาณ หรือฟังเทศน์อย่างเป็นการลับเฉพาะตัว (บางกรณี พระอาจารย์อาจเทศน์เรื่องญาณต้นๆ บ้าง ในกรณีจำเป็น และมีประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติธรรม)

๓.๓.๑๗ การสอบอารมณ์ แก่สภาวรรณในสมัยพุทธกาล

ก. พระผู้มีพระภาคเจ้าสอบอารมณ์ภิกษุ ๕๐๐ รูป^{๒๕}

ภิกษุ ๕๐๐ รูปเรียนกรรมฐานในสำนักพระศาสดาแล้วเข้าไปสู่ป่าปากเพียร พยายามอยู่ยังฌานให้เกิดขึ้นแล้วสำคัญว่า กิจบรรพชิตของพวกเราสำเร็จแล้ว เพราะกิเลสทั้งหลายไม่ฟุ้งขึ้น จึง (กลับ) มาด้วยหวังว่า "จักกราบทูลคุณที่ตนได้แล้วแด่พระศาสดา ในเวลาที่พวกเธอถึงประชุมประตู่ขึ้นนอกพระศาสดาตรัสกับพระอานนท์ว่า " อานนท์ ภิกษุเหล่านี้ยังไม่จำเป็นจะเข้ามาพบเรา ภิกษุเหล่านี้จะไปป่าช้าผิบบิเสยก่อน กลับมาจากที่นั่นแล้วจึงค่อยเฝ้าเรา พระเถระไปแจ้งความนั้นแก่พวกเธอแล้ว พวกเธอก็ไม่พูดอะไรด้วยคิดเสียว่า" พระพุทธเจ้าทรงเห็นการณ์ไกล จักทรงเห็นเหตุการณ์ไกล จึงพากันไปป่าช้าผิบบิเสยก่อน เมื่อเห็นศพในที่นั้นกลับได้ความเกลียดชังในซากศพที่เขาทิ้งไว้ ๑ วัน ๒ วัน ยังความกำหนดให้เกิดในสรีระอันสดซึ่งเขาทิ้งไว้ในขณะนั้น ในขณะนั้นก็รู้ว่าตนยังมีกิเลส พระศาสดาประทับนั่งในพระคันธกุฏินั้นเองทรงฉายพระรัศมีไป ดุจตรัสอยู่เฉพาะหน้าของภิกษุเหล่านั้น ตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย การที่เธอทั้งหลายเห็นร่างกระดูก เช่นนั้น ยังความยินดีด้วยอำนาจราคะให้เกิดขึ้น ควรละหรือ" ดังนี้แล้วตรัสพระคาถานี้ว่า

“กระดูกนี้เหล่าใด อันเขาทิ้งเกลื่อนกลาด ดุจ
น้ำเต่าในสารทกาล มีสีเหมือนนกพิราบ ความยินดี
อะไรเล่าจักมีเพราะเห็นกระดูกเหล่านั้น”

ข้อคิดเห็น : พระพุทธเจ้าทรงทราบด้วยพระญาณว่า ภิกษุเหล่านี้ยังมีได้บรรลุมรรคผลใดๆ แต่ด้วยอำนาจสมาธิ ที่สงบข่มกิเลสไว้ได้ชั่วคราว จึงทำให้เข้าใจผิดว่าพวกตนนั้นได้บรรลุแล้ว และวิธีที่จะทำให้ภิกษุเหล่านี้ยอมรับด้วยความเต็มใจว่าตนยังไม่ได้บรรลุโดยไม่มีข้อโต้แย้งใดๆ ก็โดยให้ภิกษุเหล่านี้เข้าไปพักในป่าช้า เพื่อจะได้ทดสอบตนเองว่ายังมีความยินดีในร้ายในอารมณ์ที่เข้ามากระทบอยู่หรือไม่ ในที่สุดก็ยอมรับว่าพวกตนยังไม่ได้บรรลุ ยังต้องปฏิบัติต่อไปอีก

ผลที่ได้จากการสอบอารมณ์ : ผลจากการที่พวกภิกษุไปพักในป่าช้า ทำให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องว่า ตนยังไม่ได้บรรลุธรรมใดๆ เลย ทำให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธเจ้ามากยิ่งขึ้นว่า พระองค์ทรงรอบรู้ทุกอย่าง จึงเปิดใจพร้อมที่จะรับฟังคำสอนต่อไปและได้บรรลุความเป็นพระอรหันต์ในที่สุด

ข. พระผู้มีพระภาคเจ้าสอบอารมณ์พระสมิทธิ^{๒๖}

ครั้งนั้น ท่านพระสมิทธิลัทธิเรณูอยู่ในที่สงัด เกิดความคิดคำนึงอย่างนี้ว่า เป็นลาภของเราหนอที่เราได้พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นพระศาสดาของเรา เป็นลาภของเราหนอที่เราได้บวชในพระธรรมวินัย อันพระศาสดาตรัสไว้ดีแล้วอย่างนี้เป็นลาภของเราหนอที่เราได้เพื่อนพรหมจารี ผู้มีศีลมีกัลยาณธรรม” ครั้งนั้นมารผู้มีบาปทราบความคิดคำนึงของท่านพระสมิทธิด้วยใจแล้ว เข้าไปหาท่านพระสมิทธิถึงที่อยู่ แล้วทำเสียงดังน่าสะพรึงกลัว น่าหวาดเสียวประดุจแผ่นดินจะถล่ม ที่ใกล้ท่านพระสมิทธิ

^{๒๕} พ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๑๕๖/๓.

^{๒๖} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๕๘/๒๐๓.

พระสมิทธิเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควรได้กราบทูลดังนี้ว่า “ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เป็นผู้ไม่ประมาทมีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ในที่ใกล้พระองค์ ณ ที่นี้ ข้าพระองค์หลักแน่นอยู่ในที่สงัดเกิดความคิดคำนึงอย่างนี้ว่า ‘เป็นลาภของเราหนอที่เราได้พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นพระศาสดาของเรา เป็นลาภของเราหนอที่เราได้บวชในพระธรรมวินัย อันพระศาสดาตรัสไว้ดีแล้วอย่างนี้ เป็นลาภของเราหนอที่เราได้เพื่อนพรหมจารี ผู้มีศีลมีกัลยาณธรรม’ เสียงดังน่าสะพรึงกลัว น่าหวาดเสียวประดุจแผ่นดินจะถล่ม ได้มีแล้วในที่ใกล้ข้าพระองค์”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “สมิทธิ นั้นมิใช่แผ่นดินจะถล่ม นั่นคือมารผู้มีบาปมาเพื่อลวงให้เธอหลงเข้าใจผิด เธอจึงไปเกิดสมิทธิ จงเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียรอุทิศกายและใจอยู่ในที่นั่นเถิด” ท่านพระสมิทธิรับพระดำรัสแล้วลุกขึ้นจากอาสนะ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคกระทำประทักษิณแล้วจากไป

แม้ในครั้งที่ ๒ ท่านพระสมิทธิเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ในที่นั่นนั่นเอง แม้ในครั้งที่ ๒ ท่านพระสมิทธิหลักแน่นอยู่ในที่สงัดเกิดความคิดคำนึงอย่างนี้ว่า ฯลฯ

แม้ในครั้งที่ ๒ มารผู้มีบาปทราบความคิดคำนึงของท่านพระสมิทธิด้วยใจจึงทำเสียงดังน่าสะพรึงกลัว น่าหวาดเสียว ประดุจแผ่นดินจะถล่ม ณ ที่ใกล้ท่านพระสมิทธิ ท่านพระสมิทธิทราบว่ “นี่คือมารผู้มีบาป” จึงกล่าวกับมารผู้มีบาปด้วยคาถาว่า

เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธา เรารู้สติ
และปัญญาแล้ว อนึ่ง จิตก็ตั้งมั่นดีแล้ว ท่านบันดาล
รูปร่างให้น่ากลัวแค่นี้ก็ทำให้เราหวั่นไหวไม่ได้
ลำดับนั้น มารผู้มีบาปเป็นทุกข์เสียใจว่า ภิกษุสมิทธิรู้จักเราจึงหายตัวไป ณ ที่นั่นเอง

ข้อคิดเห็น : ในขณะที่กำลังปฏิบัติสมาธิภาวนาบางครั้งเกิดเหตุการณ์แปลกๆ ขึ้นเช่น เห็นนรก สวรรค์ ได้ยินเสียงฟ้าถล่ม รบกวณผู้ปฏิบัติธรรม ผู้ปฏิบัติธรรมที่ยังขาดประสบการณ์ในเรื่องเหล่านี้ก็จะเข้าไปยึดถือสิ่งเหล่านี้เามาเป็นสาระ จนทำให้เขวออกจากแนวทางที่ถูกต้อง บางคนถึงกับสะดุ้งกลัวเลิกปฏิบัติไปเลยก็มี แต่ถ้าหากได้กัลยาณมิตรผู้รู้จริงมาช่วยแนะนำ ก็จะทำให้เข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างถูกต้อง และสามารถแก้ไขสถานการณ์นั้นๆ ให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี

ผลที่ได้จากการสอบอารมณ์ : เมื่อพระสมิทธิรู้จากพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วว่า สิ่งที่เกิดขึ้นนั้นเป็นการกระทำของมารผู้มีบาป พอมารมาผจญอีกท่านก็เลยแสดงให้เห็นว่า ท่านรู้ความจริงทั้งหมดแล้ว มารจึงเสียใจที่ความจริงถูกเปิดเผย จึงเกิดความละอาย ไม่กล้ามารบกวนการปฏิบัติสมาธิของท่านอีก

ค. พระผู้มีพระภาคเจ้าสอบอารมณ์พระโสมโกฬิวิสะ^{๖๗}

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาอิชฌมกุฏ เขตกรุงราชคฤห์สมัยนั้นท่านพระโสมณอยู่ทีป่าสิตะวันเขตกรุงราชคฤห์ ท่านพระโสมณหลักแน่นอยู่ในที่สงัดเกิดความคิดคำนึงในจิต

^{๖๗} อภ.ฉก. (ไทย) ๒๒/๕๕/๕๓๓.

ดังนั้น “ในบรรดาพระสาวกของพระผู้มีพระภาคที่ปรารถนาความเพียร เราก็เป็นรูปหนึ่ง แต่โฉนจิตของเราจึงยังไม่หลุดพ้นจากอาสวะโดยไม่ยึดมั่นถือมั่นเล่า ทรัพย์สมบัติในตระกูลของเรามีอยู่ เราอาจใช้สอยทรัพย์สมบัติและบำเพ็ญบุญได้ ทางที่ดี เราควรบอกคืนสิกขากลับมาเป็นคฤหัสถ์ใช้สอยทรัพย์สมบัติและบำเพ็ญบุญ”

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบด้วยพระทัยถึงความคิดคำนึงในจิตของท่านพระโสณะ จึงทรงหายไปจากภูเขาคิชฌกูฏ มาปรากฏพระองค์ที่ป่าสัตวันเหมือนบุรุษผู้มีกำลังเหยียดแขนออก หรือคู้แขนเข้า ประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้^{๖๘} แม้ท่านพระโสณะก็ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค แล้วนั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับท่านพระโสณะดังนี้ว่า “โสณะ เธอหลีกเร้นอยู่ในที่สงัด มีความคิดคำนึงในจิตดังนี้ว่า ‘ในบรรดาพระสาวกของพระผู้มีพระภาคที่ปรารถนาความเพียร เราก็เป็นรูปหนึ่ง แต่โฉนจิตของเราจึงยังไม่หลุดพ้นจากอาสวะโดยไม่ยึดมั่นถือมั่นเล่า ทรัพย์สมบัติในตระกูลของเรามีอยู่ เราอาจใช้สอยทรัพย์สมบัติและบำเพ็ญบุญได้ ทางที่ดี เราควรบอกคืนสิกขากลับมาเป็นคฤหัสถ์ใช้สอยทรัพย์สมบัติและบำเพ็ญบุญ’ มิใช่หรือ”

ท่านพระโสณะทูลรับว่า “อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “โสณะ เธอเข้าใจเรื่องนั้นอย่างไร เมื่อตอนที่เธออยู่ครองเรือน เธอเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตัดพินมิใช่หรือ”

ท่านพระโสณะทูลรับว่า “อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “โสณะ เวลาสายพินของเธอตึงเกินไป พินของเธอมิเสี่ยงใช้การได้หรือ”

ท่านพระโสณะกราบทูลว่า “ใช้การไม่ได้ พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “โสณะ เธอเข้าใจเรื่องนั้นอย่างไร เวลาสายพินของเธอหย่อนเกินไป พินของเธอมิเสี่ยงใช้การได้หรือ”

ท่านพระโสณะกราบทูลว่า “ใช้การไม่ได้ พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “โสณะ เธอเข้าใจเรื่องนั้นอย่างไร เวลาสายพินของเธอไม่ตึงไม่หย่อนเกินไป ซึ่งอยู่ในระดับที่พอเหมาะ พินของเธอมิเสี่ยงใช้การได้หรือ”

ท่านพระโสณะทูลรับว่า “ใช้การได้ พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “โสณะ เช่นเดียวกัน ความเพียรที่ปรารถนาเกินไปย่อมเป็นไปเพื่อความฟุ้งซ่าน ความเพียรที่ย่อหย่อนเกินไป ย่อมเป็นไปเพื่อความเกียจคร้าน ฉะนั้นเธอจงตั้งความเพียรให้พอดี จงปรับอินทรีย์ให้เสมอกัน^{๖๙} และจงถือเอานิมิต^{๗๐} ความเสมอกันนั้น”

^{๖๘} พุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้ หมายถึงตั้ง เตี้ยง แผ่นกระดาน แผ่นหิน หรือกองทรายที่ภิกษุผู้บำเพ็ญเพียรปูลาดไว้เพื่อเป็นที่ประทับของพระผู้มีพระภาคที่จะเสด็จมาให้อภิวาท แก่อารมณกัมมัญฐานถึงที่อยู่ของตน ถ้าหาอาสนะนั้นไม่ได้ จะใช้ใบไม้เก่าๆ ปูลาดก็ได้ โดยลาดสังฆาฏิไว้บน นี่เป็นธรรมเนียมปฏิบัติสำหรับภิกษุ นักปฏิบัติ ในที่นี้จึงหมายถึงพุทธอาสน์นั้น (อง.ฉก.อ. (บาลี) ๓/๕๕/๑๓๕, อง.ฉก.ก.ฎีกา (บาลี) ๓/๕๕/๑๔๗).

^{๖๙} คำว่า อินทรีย์ ในคำว่า ปรับอินทรีย์ให้เสมอกันนั้น หมายถึงอินทรีย์ ๕ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา ที่พระผู้บำเพ็ญกัมมัญฐานต้องปรับให้เสมอกัน กล่าวคือ ๑) ปรับศรัทธากับปัญญาให้เสมอกัน เพราะถ้าศรัทธามากกว่าปัญญาบุคคลก็จะเลื่อมใสจนเกินไป หรือเลื่อมใสในเหตุที่ไม่น่าเลื่อมใสถ้าปัญญามากกว่าศรัทธาบุคคลก็จะหนักไปข้างอวดดีเป็นเหมือนโรคคือยารักษาให้หายยาก ถ้าธรรมทั้งสองเสมอกัน บุคคลจะเลื่อมใสในเหตุที่

ท่านพระโสณะทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงสอนท่านพระโสณะด้วยพระโอวาทข้อนี้แล้วทรงหายไปจากป่าสีตวันต่อหน้าท่านพระโสณะมาปรากฏพระองค์ที่ภูเขาคิชฌกูฏเหมือนบุรุษผู้มีกำลังเหยียดแขนออกหรือคู้แขนเข้า ฉะนั้น

ครั้งต่อมา ท่านพระโสณะได้ตั้งความเพียรให้พอดี ปรับอินทรีย์ให้เสมอกันและถือเอา นิमितในความเสมอกันนั้น ได้หลีกไปอยู่ผู้เดียว ไม่ประมาท มีความเพียรอุทิศกายและใจอยู่ไม่นานนัก ก็ได้ทำให้แจ้งประโยชน์ยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่เหล่าภุมมัตถะผู้ออกจากเรือนบวชเป็น บรรพชิตโดยชอบต้องการด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบันแท้รู้ชัดว่า ขาดสิ้นแล้ว อยู่จบ พรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป ท่านพระโสณะได้ เป็นพระอรหันต์รูปหนึ่งในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลาย^{๗๑}

ข้อคิดเห็น : การปฏิบัติสมาธิภาวนาด้วยความเคร่งครัด และเข้มงวดจนเกินไปบางครั้ง ทำให้เขวออกจากแนวทางที่ถูกต้อง การบรรลุธรรมผลนั้นมิใช่ได้มาด้วยกำลังความเพียรแต่อย่างเดียว แต่ต้องอาศัยความสมดุลกันในระหว่างอินทรีย์ต่างๆ คือ ต้องมีความเสมอภาคคล่องกัน ระหว่างสมาธิ กับความเพียร และ ศรัทธากับปัญญา ขาดอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหนักไปทางใดทางหนึ่งก็ได้ โดยมี สติเป็นตัวประคับประคอง เมื่อปฏิบัติดังนี้จึงจะประสบความสำเร็จได้

ผลที่ได้จากการสอบอารมณ์ : เมื่อพระโสณะเข้าใจสาเหตุว่าที่ตนยังไม่บรรลุธรรมนั้นก็ เพราะปฏิบัติตั้งเกินไป พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแนะนำให้ปฏิบัติในแนวทางสายกลาง โดยเปรียบด้วย สายพินที่ขึงไว้พอดี ดัดแล้วเกิดเสียงไพเราะ ชวนฟัง ท่านจึงเปลี่ยนมาตั้งความเพียรแต่พอดี ปรับ อินทรีย์ให้พอสม เสมอกัน จนในที่สุดท่านก็ได้บรรลุธรรมผล นิพพาน เป็นพระอรหันต์ในที่สุด

ง. พระผู้มีพระภาคเจ้าแก้อารมณ์พระมหาโมคคัลลานะ

สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ป่าเกสกลามิคทายวัน ใกล้สูงสุดสุมาริครนครแคว้น ภัคคะ พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นท่านพระมหาโมคคัลลานะนั่งงอแงอยู่ ณ บ้านกัลลวาล มุตตคาม แคว้นมคธ ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุมนุษย์ ครั้นแล้วทรงหายจากเกสกลามิคทาย วันใกล้สูงสุดสุมาริครนคร แคว้นภัคคะ เสด็จไปปรากฏเฉพาะหน้าท่านพระมหาโมคคัลลานะ ณ บ้าน กัลลวาลมุตตคาม แคว้นมคธ เปรียบเหมือนบุรุษมีกำลังเหยียดแขนที่คู้ หรือคู้แขนที่เหยียด ฉะนั้น พระผู้มีพระภาคประทับนั่งบนอาสนะที่ปูลาดแล้ว ครั้นแล้วได้ตรัสถามท่านพระมหาโมคคัลลานะว่า

นำเลื่อมใส ๒) ปรับสมาธิกับวิริยะให้เสมอกัน เพราะถ้าสมาธิมากกว่าวิริยะ ความเกียจคร้านจะครอบงำ เนื่องจาก สมาธิเป็นฝ่ายเดียวกันกับความเกียจคร้าน ถ้าวิริยะมากกว่าสมาธิ ความฟุ้งซ่านจะครอบงำ เนื่องจากวิริยะเป็นฝ่าย เดียวกันกับความฟุ้งซ่าน ดังนั้น สมาธิที่ประกอบควบคู่กับวิริยะ จิตจะไม่ตกไปในฝ่ายความเกียจคร้าน วิริยะที่ ประกอบควบคู่กับสมาธิ จิตจะไม่ตกไปในฝ่ายความฟุ้งซ่าน แต่สำหรับ สติ นั้น พระผู้บำเพ็ญกัมมัฏฐานควรบำเพ็ญ ให้มีพลังทุกทีทุกเวลา ดุจเกลือ จำต้องมีในกับข้าวทุกอย่าง ดุจอำมาตย์ผู้ชำนาญการ จำต้องบารัณนาในราชการทุก อย่าง (อง.ฉก.อ. (บาลี) ๓/๕๕/๑๓๖, วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๖๒/๑๔๐-๑๔๑, สารตถ.ฎีกา (บาลี) ๓/๒๔๓/๓๕๓).

^{๗๐} ถือเอานิมิต ในที่นี้หมายถึงเพิ่มพูนให้สมถนิมิต วิปัสสนานิมิต มัคคนิมิต และผลนิมิตเกิดขึ้น (อง.ฉก.อ. (บาลี) ๓/๕๕/๑๓๖, สารตถ.ฎีกา (บาลี) ๓/๒๔๓/๓๕๓).

^{๗๑} อง.ฉก. (ไทย) ๒๒/๕๕/๕๓๓.

ดูกรโมคคัลลანะ เธอว่างหรือ ดูกรโมคคัลลานะ เธอว่างหรือ ท่านพระมหาโมคคัลลანะกราบทูลว่า
อย่างนั้น พระเจ้าข้าฯ จากนั้นพระพุทธรองค์ก็ทรงแก้อาภรณ์ท่านพระมหาโมคคัลลานะด้วยวิธีแก้
อาการว่าง ว่า

“ดูกรโมคคัลลานะ เพราะเหตุนั้นแหละ เมื่อเธอมีสัญญา (จำ) อย่างไรอยู่ ความว่างนั้น
ย่อมครอบงำได้ เธอพึงทำในใจซึ่งสัญญานั้นให้มาก ข้อนี้จะเป็นเหตุให้เธอละความว่างนั้นได้ถ้าเธอยัง
ละไม่ได้ แต่นั่นเธอพึงตรึกตรองพิจารณาถึงธรรมตามที่ตนได้สดับ (ได้ยินมา) แล้ว ได้เรียนมาแล้วด้วย
ใจ ข้อนี้จะเป็นเหตุให้เธอละความว่างนั้นได้ ถ้ายังละไม่ได้ แต่นั่นเธอพึงสาธยายธรรมตามที่ตนได้สดับ
มาแล้ว ได้เรียนมาแล้ว โดยพิสดาร ข้อนี้จะเป็นเหตุให้เธอละความว่างนั้นได้ ถ้ายังละไม่ได้ แต่นั่นเธอ
พึงยอนหูทั้งสองข้าง เอามือลูบตัว ข้อนี้จะเป็นเหตุให้เธอละความว่างนั้นได้ ถ้ายังละไม่ได้ แต่นั่นเธอ
พึงลุกขึ้นยืนเอาน้ำล้างหน้า เหลียวดูทิศทั้งหลาย แหงนดูดาวนักษัตรฤกษ์ ข้อนี้จะเป็นเหตุให้เธอละ
ความว่างนั้นได้ ถ้ายังละไม่ได้ แต่นั่นเธอพึงทำในใจถึงอาโลกสัญญา ตั้งความสำคัญในกลางวันว่า
กลางวันอย่างไร กลางคืนอย่างนั้น กลางคืนอย่างไร กลางวันอย่างนั้น มีใจเปิดเผยอยู่ ฉะนั้น ไม่มีอะไร
หุ้มห่อ ทำจิตอันมีแสงสว่างให้เกิด ข้อนี้จะเป็นเหตุให้เธอละความว่างนั้นได้ ถ้ายังละไม่ได้ แต่นั่นเธอ
พึงอธิษฐานจงกรมกำหนดหมายเดินกลับไปกลับมา สรรวมอินทรีย์ มีใจไม่คิดไปในภายนอก ข้อนี้จะเป็น
เหตุให้เธอละความว่างนั้นได้ ถ้ายังละไม่ได้ แต่นั่นเธอพึงสำเร็จสหัสยาสน์ คือ นอนตะแคงเบื้อง
ขวาซ้อนเท้าเหลื่อมเท้า มีสติสัมปชัญญะ ทำความหมายในอันจะลุกขึ้น พอตื่นแล้วพึงรีบลุกขึ้นด้วย

ตั้งใจว่า เราจักไม่ประกอบความสุขในการนอน ความสุขในการเอนข้าง ความสุขในการ
เคลิ้มหลับ ดูกรโมคคัลลานะเธอพึงศึกษาอย่างนี้แลฯ”^{๗๒}

นอกจากนี้พระพุทธรองค์ยังทรงสอนแก้อาภรณ์เพิ่มให้อีกว่า ไม่ควรถือตัว ควรสำรวม
ไม่ให้พูดให้เกิดความแตกแยกอันอาจให้เกิดการพุดมาก ไม่ควรคลุกคลีด้วยหมู่คณะแต่ให้คลุกคลีการ
อยู่ในเสนาสนะที่เงียบเสียง ไม่อ้ออึง ปราศจากการสัจจของผู้อื่นจากนั้นท่านพระมหาโมคคัลลานะ
ทูลถามพระพุทธรองค์ถึงข้อธรรมโดยย่อ ที่สามารถทำให้หลุดพ้นได้ พระพุทธรองค์ตรัสตอบว่า

“ดูกร โมคคัลลานะ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ได้สดับว่า ธรรมทั้งปวง ไม่ควรถือมั่น ครั้นได้สดับ
ดังนั้นแล้ว เธอย่อมรู้ชัดธรรมทั้งปวงด้วยปัญญาอันยิ่ง ครั้นรู้ชัดธรรมทั้งปวงด้วยปัญญาอันยิ่งแล้ว ย่อม
กำหนดรู้ธรรมทั้งปวง ครั้นกำหนดรู้ธรรมทั้งปวงแล้ว ได้เสวยเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง สุขก็ดี ทุกข์ก็ดี
มิใช่สุข มิใช่ทุกข์ก็ดี ย่อมพิจารณาเห็นความไม่เที่ยงในเวทนาเหล่านั้นพิจารณาเห็นคลายความกำหนัด
พิจารณาเห็นความดับ พิจารณาเห็นความสละคืน เมื่อเธอพิจารณาเห็นอย่างนั้นๆ อยู่ ย่อมไม่ยึดมั่น
อะไรๆ ในโลก เมื่อไม่ยึดมั่น ย่อมไม่สะดุ้ง เมื่อไม่สะดุ้ง ย่อมปรินิพพานเฉพาะตัวที่เดียว ย่อมรู้ชัดว่า
ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้ มิได้มี ดูกร
โมคคัลลานะ โดยย่อข้อด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านั้นแล ภิกษุจึงเป็นผู้หลุดพ้นแล้วเพราะสิ้นต้นเหตุ มี
ความสำเร็จล่วงส่วน เป็นผู้เกษมจากโยคะล่วงส่วน เป็นพรหมจารีล่วงส่วน มีที่สุดล่วงส่วน ประเสริฐ
กว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายฯ”^{๗๓}

^{๗๒} ๑. ส.ต.ต.ก. (ไทย) ๒๓/๕๘/๕๕-๕๖.

^{๗๓} ๑. ส.ต.ต.ก. (ไทย) ๒๓/๕๗/๙๑.

ข้อคิดเห็น : การปฏิบัติธรรมเมื่อปรารถนาความเพียรแล้ว แต่กลับไม่ได้อารมณ์ จิตไม่เป็นสมาธิ พอจะเกิดยถาภูตญาณได้ ก็มีแต่หลักกับวง ความง่วงจึงเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งของการปฏิบัติ โดยเฉพาะผู้ปฏิบัติใหม่ๆ ที่ยังเข้าไม่ถึงอุบายการแก้ง่วง อย่างท่านพระมหาโมคคัลลานะ ตรงนี้หากมีสติมากพอ ให้ดูเวทนาความพอใจไม่พอใจ เข้าไปเสพคุ่นอยู่กับความง่วงนั้นเลย ดูว่ามันเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาอย่างไร แยกตัวง่วงกับตัวอยากออกจากกันให้ได้ อย่าให้มันเชื่อมถึงกันเห็นแจ้งจริงๆ ว่าความง่วงที่มันเป็นทุกข์และไม่มีตัวตนจริงๆ นั้น อาการมันเป็นเช่นไร

ผลที่ได้จากการสอบอารมณ์ : พระมหาโมคคัลลานะเมื่อท่านได้อุบายธรรมจากพระพุทธองค์มาแล้ว ท่านก็ได้นำมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ด้วยความเพียรพยายาม จนส่งผลให้ท่านทะลุถึงความสิ้นสุดแห่งพรหมจรรย์ในเวลาต่อมา หลังจากที่ท่านอุปสมบทได้เพียง ๗ วันเท่านั้น

จ. พระสารีบุตรเถระสอบอารมณ์พระอนุรุธะ

พระอนุรุธะเข้าไปหาท่านพระสารีบุตรถึงที่อยู่ได้สนทนาปราศรัยกับท่านพระสารีบุตร พอเป็นที่บันเทิงใจพอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วนั้น ณ ที่สมควรได้ถามท่านพระสารีบุตรว่า “ท่านสารีบุตร ขอโอกาส ผมตรวจดูทั่วโลก ๑,๐๐๐ โลกด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ ก็ผมเองบำเพ็ญเพียรไม่ย่อหย่อน ตั้งสติไม่หลงลืม กายก็สงบระงับ ไม่ระส่ำระสาย จิตตั้งมั่น มีอารมณ์เป็นหนึ่ง แต่เพราะเหตุไรเล่า จิตของผมจึงยังไม่พ้นจากอาสวะเพราะไม่ถ้อยมั่น”

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า “ท่านอนุรุธะ การที่ท่านคิดเห็นอย่างนี้ว่า ‘เราตรวจดูโลก ๑,๐๐๐ โลกด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์’ นี้เป็นเพราะมานะของท่านเอง การที่ท่านคิดเห็นอย่างนี้ว่า ‘ก็เราบำเพ็ญเพียรไม่ย่อหย่อน ตั้งสติไม่หลงลืม กายก็สงบระงับ ไม่ระส่ำระสาย จิตตั้งมั่น มีอารมณ์เป็นหนึ่ง’ นี้เป็นเพราะความฟุ้งซ่านของท่านเอง การที่ท่านคิดเห็นอย่างนี้ว่า ‘เพราะเหตุไรเล่า จิตของเราจึงยังไม่พ้นจากอาสวะ เพราะไม่ถ้อยมั่น’ นี้เป็นเพราะความรำคาญของท่านเอง ท่านอนุรุธะ เอาเถะ ท่านจงละธรรม ๓ ประการนี้ ไม่มนสิการถึงธรรม ๓ ประการนี้ แล้วน้อมจิตไปในอมตธาตุ

ครั้นต่อมา ท่านพระอนุรุธะละธรรม ๓ ประการนี้ ไม่มนสิการถึงธรรม ๓ ประการนี้ น้อมจิตไปในอมตธาตุ หลีกออกไปอยู่คนเดียว ไม่ประมาท มีความเพียรอุทิสกายและใจอยู่ไม่นานนัก ได้ทำให้แจ้งที่สุดซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยม^{๗๔} อันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่กุลบุตรออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน รู้ชัดว่า “ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป” ท่านพระอนุรุธะ ได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งในบรรดาพระอรหันต์ทั้งหลาย^{๗๕}

ข้อคิดเห็น : การที่ปฏิบัติภาวนาจนได้อิทธิญา สามารถตรวจดูโลกธาตุได้ตั้ง ๑,๐๐๐ โลกธาตุด้วยตาทิพย์ ก็ได้หมายความว่าหมดกิเลสแล้ว และอาจจะก่อให้เกิดผลเสียด้วยซ้ำไป เพราะจะทำให้ผู้ปฏิบัติเช่นนั้นพอกพูนมานะ และความฟุ้งซ่าน ให้อย่าง ขึ้นไปจนตนเองไม่สามารถหาวิธีแก้ไขได้

^{๗๔} ประโยชน์ยอดเยี่ยม หมายถึง อรหัตตผลหรืออริยผลอันเป็นที่สุดแห่งมัคคพรหมจรรย์ อง.ทุก.อ. (บาลี) ๒/๕/๗, ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๘๒/๘๐.

^{๗๕} อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๓๑/๓๘๐.

ผลที่ได้จากการสอบอารมณ์ : เมื่อพระอนุรุธะปฏิบัติตามคำแนะนำของพระสารีบุตรเถระ โดยการละธรรม ๓ ประการ คือ มานะ ความฟุ้งซ่าน และความรำคาญ และน้อมจิตไปในพระนิพพาน ยึดสภาวะนิพพานเป็นอารมณ์ จึงทำให้ท่านได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ในที่สุด

๓.๔ สรุปคำสอนตามหลักกัลยาณมิตรในการสอนวิปัสสนาภาวนาของ พระครูภาวนาวารานุรักษ์ (วิทยา ยาหอม)

พระครูภาวนาวารานุรักษ์ (วิทยา ยาหอม) ได้รับการยกย่อง และยอมรับจาก พระสหายอภัพทนต์วิโรจนะ มหาคณฤจกบัณฑิต กัมมัญญานาจริยะ ณ วัดจุฬามณี กัมมัญญาน อำเภอบ้านแหลม ราชบุรี สหภาพเมียนมา ว่าเป็นพระที่ปฏิบัติดีและมีวิธีการสอนที่ถูกต้องตามแบบของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานแนวมหาสติปัฏฐาน ๔ โดยประพจน์ธรรม เป็นกัลยาณมิตรแก่ศิษย์ ถึงพร้อมด้วยคุณสมบัติกัลยาณมิตรทั้ง ๗ คือ

๑. ปิโย น่ารัก คือ ท่านเป็นที่รักเคารพของศิษย์และคนทั่วไป เพราะมีศีลบริสุทธิ์ มีลักษณะแห่งกัลยาณมิตร ๘ ประการ คือ

- ๑) มีศรัทธา คือ เชื่อการตรัสรู้ของพระตถาคต เชื่อกรรมและผลของกรรม
- ๒) มีศีล คือ มีกาย วาจา เรียบร้อยเป็นที่เคารพ น่าเลื่อมใส
- ๓) มีสุตะ คือ กล่าวถ้อยคำที่ลึกซึ้งที่สัมปยุตด้วยสัจจะและปฏิจจสมุปบาท
- ๔) มีจาคะ คือ แบ่งปัน ปรารถนาน้อย สันโดษ ชอบสงัด ไม่คลุกคลีด้วยหมู่
- ๕) มีความเพียร คือ ปรารถนาความเพียรในการปฏิบัติเพื่อแก้กุลแก่ตนและผู้อื่น
- ๖) มีสติ คือ มีสติตั้งมั่น
- ๗) มีสมาธิ คือ มีจิตตั้งมั่นไม่ฟุ้งซ่าน

๘) มีปัญญา คือ รู้อย่างไม่วิปริต ใช้สติพิจารณาคติแห่งกุศลธรรมและอกุศลธรรม รู้สิ่งที่เกื้อกูลและสิ่งที่ไม่เกื้อกูลแห่งสัตว์ทั้งหลายด้วยปัญญาตามความเป็นจริง มีจิตเป็นหนึ่งด้วยสมาธิ เว้นสิ่งที่ไม่เกื้อกูล ประกอบสิ่งที่เกื้อกูลด้วยความเพียร

๒. ครุ น่าเคารพ คือ ท่านประกอบด้วยคุณธรรม มีศีล สมาธิ และการถืออุตงค์ ท่านปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างและสอนวิปัสสนาเอาใจใส่การปฏิบัติธรรมของศิษย์ในฐานะครู

๓. ภาวนีโย น่าเจริญใจ หรือน่ายกย่อง คือ ท่านเป็นที่ยกย่องสรรเสริญ เพราะมีจิตใจเที่ยงธรรมไม่ลำเอียงในบรรดาสหธรรมิกและศิษย์

๔. วตฺตา จ รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ คือ ท่านเป็นผู้สามารถอบรมลูกศิษย์ให้ดีฉลาดในการใช้คำพูด สอนและสอบอารมณ์

๕. วจนฺทโม อดทนต่อถ้อยคำ คือ มีความมั่นคงไม่หวั่นไหวกับอารมณ์ของผู้ปฏิบัติ

๖. คมฺภีรญฺจ ถลံ กตฺตา แดลงเรื่องล้าลึกได้ คือ ท่านมีการสอนและอธิบายหลักธรรมมีความลึกซึ้ง แจ่มชัด สามารถชี้แจงธรรมที่สุขุมลุ่มลึกในรูป - นาม ชันธ ๕ สัจจะ ๔ ปฏิจจสมุปบาท ไตรลักษณ์ หมายถึง เรื่องเกี่ยวกับฉาน วิปัสสนา มรรค ผล และนิพพาน

๗. โน จมฺฐาเน นิโยชเย ไม่ชักนำในอริฐาน คือ ท่านไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล ชักชวนและสอนธรรมให้เสื่อมใส ประกอบด้วยประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์ภายนอกและประโยชน์สูงสุดคือพระนิพพาน

พระครูภาวนาวารานุรักษ์ (วิทยา ยาหอม) ท่านกล่าวสรุปไว้ตอนท้ายของการสัมภาษณ์ว่า โยคี จะต้องมียุทธศาสตร์ “ปัญญาวุฒิธรรม” ธรรมเป็นเครื่องเจริญองกามแห่งปัญญา หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “วุฒิธรรม”

วุฒิธรรม แปลว่า ธรรมเป็นเครื่องเจริญ หรือธรรมที่ก่อให้เกิดความเจริญองกาม เป็นหลักธรรมที่เกื้อกูลต่อการศึกษาเพื่อพัฒนาปัญญาให้เจริญขึ้น

วุฒิธรรมประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ คือ

๑. สัมปรีตสังเสวะ (คบสัตบุรุษ) หมายถึง “หาครูดีให้พบ” การเลือกครูดีนั้น ต้องพิจารณา ๒ เรื่องใหญ่เป็นสำคัญ คือ ต้องพิจารณาจากการมีความรู้จริงและการมีนิสัยดีจริง เราจึงจะแน่ใจได้ว่า ท่านจะสามารถสอนได้จริงทั้งในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ เพราะครูคือต้นแบบ และต้นแบบเป็นสิ่งสำคัญ

๒. สัทธัมมัสสวนะ (ฟังธรรม) หมายถึง “ฟังคำครูให้ชัด” เมื่อเราได้พบครูดีแล้วสิ่งสำคัญอันดับที่สองก็คือ ต้องฟังคำครูให้เข้าใจ อย่าให้ผิดพลาดคลาดเคลื่อนเพี้ยนความหมาย ฟังแล้วต้องได้ “คำจำกัดความ” ของเรื่องนั้นๆ ออกมาอย่างชัดเจนการให้คำจำกัดความ คือ การกำหนดความหมายที่ถูกต้องและชัดเจน ทั้งในทางทฤษฎีและทางปฏิบัติ เพื่อให้ครูและนักเรียน เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน วิธีการหาคำจำกัดความแบบง่ายๆ ก็คือ การตั้งคำถามในเรื่องที่เรียนด้วยคำว่า “อะไร”

๓. โยนิโสมนสิการะ (ไตรตรองธรรม) หมายถึง “ตรองคำครูให้ลึก” เมื่อเราได้พบครูดีแล้วได้ฟังคำครูชัดเจนแล้ว แต่จะเข้าใจความรู้ของครูได้ลึกซึ้งมากน้อยแค่ไหน ก็อยู่ที่การนำความรู้กลับมาไตรตรองให้ลึกซึ้ง การตรองคำครูให้ลึก คือ การไตรตรองให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องถึงวัตถุประสงค์ของธรรมะในเรื่องนั้นๆ วิธีการหาวัตถุประสงค์ก็ทำได้ง่ายๆ ด้วยการตั้งคำถามว่า “ทำไม”

๔. อัมมานุสรมปฏิบัติ (ปฏิบัติสมควรแก่ธรรม) หมายถึง “ทำตามครูให้ครบ” เมื่อเราหาครูดีพบแล้ว ฟังคำครูชัดเจนแล้ว ตรองคำครูอย่างลึกซึ้งแล้ว สิ่งที่ต้องทำให้ได้ก็คือ ต้องปฏิบัติจริงให้ได้เหมือนครู คนที่ได้ครูดีแล้วเอาดีไม่ได้ก็เป็นเพราะ “ทำตามคำครูไม่ครบ” เพราะถ้าทำครบ ผลงานก็ต้องออกมาดีเหมือนที่ครูทำ วิธีการที่จะทำตามคำครูได้ครบนั้น มีทางเดียว ก็คือ ต้องรับเอานิสัยที่ดีของครูมาเป็นนิสัยของตนให้ได้ ยิ่งถ้าเป็นเรื่องการเรียนธรรมะด้วยแล้ว ต้องเอานิสัยทุ่มชีวิตเป็นเดิมพันในการทำมาความดีตามอย่างพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

จะเห็นได้ว่า “วุฒิธรรม ๔ ประการ” คือขุมทรัพย์ทางปัญญาที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมอบไว้ให้แก่พวกเรา เพื่อเป็นหลักธรรมในการเรียนรู้วิชาทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นทั้งทางโลกและทางธรรม ขอเพียงแต่พวกเราตั้งใจศึกษาให้ครบทั้งอะไร ทำไม อย่างไร และผลเป็นอย่างไร แล้วลงมือปฏิบัติอย่างเอาชีวิตเป็นเดิมพัน แล้วความสุขและความเจริญในชีวิตย่อมบังเกิดขึ้นตามมาทันทีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาก็จะสำเร็จสู่เป้าหมายแน่นอน

บทที่ ๔

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาหลักกัลยาณมิตรในการสอนวิปัสสนาภาวนาของพระครูภาวนาวรานุรักษ์ (วิทยา ยาหอม) มีวัตถุประสงค์การวิจัย ๒ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาหลักกัลยาณมิตรในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท และ ๒) เพื่อศึกษาหลักกัลยาณมิตรในการสอนวิปัสสนาภาวนาของพระครูภาวนาวรานุรักษ์ (วิทยา ยาหอม) ตามหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ปกรณวิเสส และเอกสารตำราวิชาการที่เกี่ยวข้อง โดยเรียบเรียงข้อมูล บรรยายเชิงพรรณนา สรุปเป็นผลงานวิจัย และข้อเสนอแนะได้ดังนี้

๔.๑ สรุปผลการวิจัย

๔.๑.๑ หลักกัลยาณมิตรในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

จากการศึกษาความหมายและไวยากรณ์ของคำว่ากัลยาณมิตรพบว่า ความหมายโดยศัพท์ ท่านมุ่งเอาความหมายที่เป็นบุคคล คือจะเป็นกัลยาณมิตรได้ต้องเป็นบุคคลผู้มีน้ำใจดีงาม เอื้อเฟื้อเกื้อกูลประโยชน์ตนและผู้อื่น ส่วนความหมายโดยเนื้อหานั้นครอบคลุมไปถึงสิ่งแวดล้อมทุกอย่าง ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ พัฒนาระดับความคิดความอ่าน ความเข้าใจที่ถูกต้องถือว่าเป็นกัลยาณมิตรทั้งสิ้น ในทางธรรมแม้ยังไม่ได้ทำการช่วยเหลือแก่ผู้ใดปรากฏออกมาเป็นรูปธรรม เพียงแค่เป็นผู้ยินดีในกุศลธรรม มีกายสุจริตเป็นต้น ก็ถือว่าเป็นกัลยาณมิตรแล้ว เพราะเป็นผู้ยินดีในกุศลธรรมก็คือ ผู้มีกัลยาณมิตรภายในนั่นเอง โอกาสต่อไปเขาจะแสดงความเป็นกัลยาณมิตรที่เป็นรูปธรรมออกมาผ่านทางรูปแบบต่างๆ เป็นต้นว่า การช่วยชี้แนะ บอกกล่าว สั่งสอน แม้จะไม่แสดงออกมาด้วยคำพูด การทำเป็นแบบอย่างในการเป็นผู้ยินดีในกุศลธรรม ก็ถือว่าเป็นกัลยาณมิตรโดยนัยที่สมบูรณ์อยู่แล้วนั่นเอง

จากการศึกษาลักษณะของกัลยาณมิตรพบว่า ความเป็นกัลยาณมิตร มิใช่เพียงความเป็นเพื่อน หรือมิตรธรรมดา แต่เป็นมิตรหรือเพื่อนที่ดี แนะนำในสิ่งที่ดีงาม และชักชวนกระทำในสิ่งที่มีประโยชน์ไม่ผิดกฎหมายหรือผิดศีลธรรม ในขณะเดียวกัน การที่บุคคลจะมีกัลยาณมิตร หรือที่เรียกว่า “กัลยาณมิตรตา” ความเป็นผู้มีกัลยาณมิตรนั้น ต้องเป็นผู้ที่รู้จักเลือกคบหามิตรที่แนะนำหรือชักชวนเพื่อนให้ทำในสิ่งที่ดีงาม ดังนั้น บุคคลใดที่ได้ชื่อว่ามีกัลยาณมิตรนั้น ย่อมจะมีชีวิตที่ประสบแต่ความเจริญ

จากการศึกษาประเภทของกัลยาณมิตรพบว่า มิตรในทางพระพุทธศาสนา มีอยู่ ๒ ประเภทด้วยกันคือ มิตรที่บุคคลคบแล้วเกิดความสบายใจ อุ่นใจ มีความสุข เรียกว่า มิตรแท้ ส่วนมิตรที่เมื่อคบแล้วก่อความรำคาญใจ สร้างแต่ความทุกข์ ความเดือดร้อน ความฉิบหาย เรียกว่า มิตรเทียม

นอกจากนี้ ยังสามารถจำแนกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้อีก ๒ ประเภท ดังที่ปรากฏไว้ในชคค วิชาณสูตรนันทเทส คือ อาคาริกมิตร (มิตรครองเรือน) หรือกัลยาณมิตรทางโลก และอนาคาริกมิตร (มิตรไม่ครองเรือน) หรือกัลยาณมิตรทางธรรม

จากการศึกษาความสำคัญของกัลยาณมิตรพบว่า การที่คนเรามีมิตรที่ดีหรือกัลยาณมิตร เฉพาะในส่วนของมิตรทางโลก มีส่วนสำคัญมากในการสร้างฐานะทางสังคมเพื่อความเจริญก้าวหน้า เป็นเพื่อนช่วยคิดช่วยการงาน ในคราวเมื่อเจอปัญหาหรือมรสุมเข้ามาในชีวิต เพื่อนก็สามารถที่จะช่วย แก้ไขหรือแบ่งเบาภาระได้ เพราะการที่มีเพื่อนดีนั้นถือว่าเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้เรานั้นประสบความสำเร็จได้อีกทางหนึ่งส่วนมิตรที่ทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวที่สำคัญคือกัลยาณมิตร เพราะ กัลยาณมิตรนอกจากจะแนะนำเพื่อให้ประสบความสำเร็จในการดำรงชีวิตทางโลกียวิสัยคือความเจริญ ในการทำงานนอกจากนั้นแล้วกัลยาณมิตรยังได้แนะนำประโยชน์เพื่อการบรรลุโลกุตระธรรมอีกด้วย ถ้าได้กัลยาณมิตรที่บรรลุโลกุตระธรรม ก็จะสามารถแนะนำสั่งสอนให้เรามีโอกาสได้บรรลุธรรมตาม ด้วยซึ่งเป็นการได้ทั้งประโยชน์ในโลกนี้และประโยชน์ในโลกหน้า คือมรรคผลนิพพาน

จากการศึกษาคุณค่าของกัลยาณมิตรพบว่า กัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนามีคุณค่ามาก สำหรับการดำเนินชีวิตที่ดี มีกายสุจริต วาจาสุจริต มโนสุจริต สามารถทำให้ชีวิตมีการพัฒนาไปด้วย คุณธรรมมีศีล สมาธิ ปัญญา เป็นต้น เจริญตามทางสายกลาง อริยมรรคมีองค์ ๘ เพื่อเข้าถึงอริยสัจ ๔ ซึ่งเป็นทางพ้นทุกข์

จากการศึกษาวิธีสังเกตผู้ที่ควรคบหาเป็นกัลยาณมิตรพบว่า ถ้าหากบุคคลหวังให้ได้ ประโยชน์สุขจากการคบหาสมาคมกับผู้ใดผู้หนึ่งนั้น ใ้จะคบใครได้ตามใจชอบ หากแต่จะต้องให้ ชอบธรรมด้วยตามหลักทั่วไปแล้วถือว่า คบคนเช่นไร ย่อมเป็นเหมือนบุคคลนั้น ดังนั้น เมื่อต้องการคบ มิตรสักคนมีใครสักคนเป็นเพื่อนนั้น ต้องรู้จักสังเกต ใช้สติปัญญาไตร่ตรองให้รอบคอบ ควรคบกับผู้ที่ เสมอกันด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา หรือสูงกว่าตน แต่ก็ยังไม่ห้ามเสียทีเดียว หากมีความจำเป็นต้องคบกับ คนพาล หรือผู้ที่ต่ำกว่าตนด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ท่านแนะนำให้คบหาในฐานะที่เป็นกัลยาณมิตรให้ผู้ นั้น ช่วยแนะนำเขา เพื่อให้เขาพ้นจากความเป็นคนพาล ช่วยให้เขาเห็นถูก เกิดปัญญาสามารถพึ่งพา ตนเองได้ คบเพื่ออนุเคราะห์ แต่ต้องมั่นใจในความหนักแน่น ในความดีของตนเองว่าจะไม่เอียงไปเป็น เหมือนคนพาลเสียเอง

จากการศึกษาองค์คุณหรือคุณสมบัติของกัลยาณมิตร ๗ ข้อพบว่า ผู้ที่เป็นกัลยาณมิตร จำเป็นจะต้องมีคุณสมบัติพื้นฐานเหล่านี้ เพราะการให้ที่จะให้มิตรที่มาคบหาตนได้รู้สึภาคภูมิใจว่าได้ คบกับมิตรที่ดี ที่จริงแท้ คบแล้วได้ประโยชน์เป็นที่น่าสนใจของมิตร จะต้องประพฤติปฏิบัติตามหลัก ของกัลยาณมิตรทั้ง ๗ ข้อ ฉะนั้น การทำตนให้มีคุณสมบัติครบตามธรรมทั้ง ๗ ข้อ จึงเป็นสิ่งที่ช่วย สร้างความสัมพันธ์ในความมีมิตรภาพในมนุษย์ได้อย่างแท้จริง

จากการศึกษาประโยชน์จากการได้อาศัยกัลยาณมิตรพบว่า คือ ได้ปัญญา ความรอบรู้ทั้ง ด้านปริยัติ ปฏิบัติและปฏิเวธ มีความเห็นถูกต้อง เรียกว่า สัมมาทิฐิ ได้บำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ประการ ได้เห็นตัวอย่างที่ดีเรียกว่า ทสสนานุตตริยะ ได้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบทางกายวาจา และใจตาม อย่างกัลยาณมิตรผู้เป็นบัณฑิต ไม่มีเวรภัย ได้รู้จักทางทุกขมโหภัย นรกเป็นต้นรู้จักทางสุคติ มีทาง

มนุษย์ สวรรค์ เป็นต้น ได้รับความสรรเสริญจากบัณฑิต มีเกียรติยศชื่อเสียงดังามฟุ้งไปทั่วทุกทิศ ได้ป้องกันภัยในอบายภูมิ ได้รับความสุข คือมีสุขแบบมนุษย์ สุขอันเป็นทิพย์ สันติสุข เป็นต้น และในส่วนปริโยสาน ได้พัฒนาปัญญาให้ถึงขั้นสูงสุดตามหลักทางพระพุทธศาสนา คืออรรหัตตมรรคญาณ

จากการศึกษาอานิสงส์การเป็นกัลยาณมิตรพบว่า ผู้นำหลักธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปจุดในดวงใจของชาวโลกให้สว่างไสวด้วยแสงธรรม อันจะนำชีวิตไปสู่หนทางอันประเสริฐ ได้พบกับความสุขอันเป็นอมตะนิรันดร์ อานิสงส์ในการทำหน้าที่กัลยาณมิตร จึงจะเป็นผู้มีความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตไปทุกภพทุกชาติ มีความไม่ต่ำเป็นธรรมดา มีโอกาสที่จะได้เวียนวนอยู่ในสุคติภูมิเท่านั้น

๔.๑.๒ หลักกัลยาณมิตรในการสอนวิปัสสนาภาวนาของพระครูภาวนาวารานุรักษ์ (วิทยา ยาทอม)

พระครูภาวนาวารานุรักษ์ (วิทยา ยาทอม) เจ้าอาวาสวัดราชบุรณารามบึงหนองสี ตำบลโพทะเล อำเภอดงเจริญ จังหวัดสิงห์บุรี เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดสิงห์บุรี แห่งที่ ๑๔ ท่านได้รับการยกย่องและยอมรับจากพระสงฆ์เถรวาททั้งคณะวิโรจนะ มหาคณภวจากบัณฑิต กัมมัญฐานาจริยะ ณ วัดจุฬามณี กัมมัญฐาน อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ว่าเป็นพระที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบปฏิบัติถูกต้องตามแบบของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน วิธีการสอนปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของพระครูภาวนาวารานุรักษ์ (วิทยา ยาทอม) ท่านจะยึดสอนตามแบบหลวงพ่อบุญรอดพระสงฆ์เถรวาทวิโรจนะ มหาคณภวจากบัณฑิต ซึ่งเป็นมหากัลยาณมิตรของท่าน ท่านจึงเป็นอีกหนึ่งในวิปัสสนาจารย์ ที่เราจะยึดท่านเป็นกัลยาณมิตรในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของโยคีทั้งหลายได้ พระครูภาวนาวารานุรักษ์ (วิทยา ยาทอม) ท่านยึดหลัก “ปัญญาวุฒิธรรม” ธรรมเป็นเครื่องเจริญองงามแห่งปัญญา หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “วุฒิธรรม” แปลว่า ธรรมเป็นเครื่องเจริญ หรือธรรมที่ก่อให้เกิดความเจริญองงาม เป็นหลักธรรมที่เกื้อกูลต่อการศึกษาเพื่อพัฒนาปัญญาให้เจริญขึ้น

วุฒิธรรมประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ คือ

๑. สัมปรีตสังเสวะ (คบสัตบุรุษ) หมายถึง “หาครูดีให้พบ” การเลือกครูดีนั้น ต้องพิจารณา ๒ เรื่องใหญ่เป็นสำคัญ คือ ต้องพิจารณาจากการมีความรู้จริงและการมีนิสัยดีจริง เราจึงจะแน่ใจได้ว่า ท่านจะสามารถสอนได้จริงทั้งในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ เพราะครูคือต้นแบบ และต้นแบบเป็นสิ่งสำคัญ

๒. สัทธัมมัสสวนะ (ฟังธรรม) หมายถึง “ฟังคำครูให้ชัด” เมื่อเราได้พบครูดีแล้วสิ่งสำคัญอันดับที่สองก็คือ ต้องฟังคำครูให้เข้าใจ อย่าให้ผิดพลาดคลาดเคลื่อนเพี้ยนความหมาย ฟังแล้วต้องได้ “คำจำกัดความ” ของเรื่องนั้นๆ ออกมาอย่างชัดเจนการให้คำจำกัดความ คือ การกำหนดความหมายที่ถูกต้องและชัดเจน ทั้งในทางทฤษฎีและทางปฏิบัติ เพื่อให้ครูและนักเรียน เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน วิธีการหาคำจำกัดความแบบง่ายๆ ก็คือ การตั้งคำถามในเรื่องที่เรียนด้วยคำว่า “อะไร”

๓. โยนิโสมนสิการะ (ไตรตรองธรรม) หมายถึง “ตรองคำครูให้ลึก” เมื่อเราได้พบครูดีแล้วได้ฟังคำครูชัดเจนแล้ว แต่จะเข้าใจความรู้ของครูได้ลึกซึ้งมากน้อยแค่ไหน ก็อยู่ที่การนำความรู้กลับมาไตรตรองให้ลึกซึ้ง การตรองคำครูให้ลึก คือ การไตรตรองให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องถึงวัตถุประสงค์ของธรรมะในเรื่องนั้นๆ วิธีการหาวัตถุประสงค์ก็ทำได้ง่าย ด้วยการตั้งคำถามว่า “ทำไม”

๔. ธัมมานุธัมมปฏิบัติ (ปฏิบัติสมควรแก่ธรรม) หมายถึง “ทำตามครูให้ครบ” เมื่อเราหาครูดีพบแล้ว ฟังคำครูชัดเจนแล้ว ตรองคำครูอย่างลึกซึ้งแล้ว สิ่งที่ต้องทำให้ได้ก็คือ ต้องปฏิบัติจริงให้ได้เหมือนครู คนที่ได้ครูดีแล้วเอาดีไม่ได้ก็เป็นเพราะ “ทำตามคำครูไม่ครบ” เพราะถ้าทำครบ ผลงานก็ต้องออกมาดีเหมือนที่ครูทำ วิธีการที่จะทำตามคำครูได้ครบนั้น มีทางเดียว ก็คือ ต้องรับเอานิสัยที่ดีของครูมาเป็นนิสัยของตนให้ได้ ยิ่งถ้าเป็นเรื่องการเรียนธรรมะด้วยแล้ว ต้องเอานิสัยทุ่มชีวิตเป็นเดิมพันในการทำมาตามอย่างพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

จะเห็นได้ว่า “วุฒิธรรม ๔ ประการ” คือคุณทรัพย์ทางปัญญาที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมอบไว้ให้แก่พวกเรา เพื่อเป็นหลักธรรมในการเรียนรู้วิชาทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นทั้งทางโลกและทางธรรม ขอเพียงแต่พวกเราตั้งใจศึกษาให้ครบทั้งอะไร ทำไม อย่างไร และผลเป็นอย่างไร แล้วลงมือปฏิบัติอย่างเอาชีวิตเป็นเดิมพัน แล้วความสุขและความเจริญในชีวิตย่อมบังเกิดขึ้นตามมาทันทีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาที่จะสำเร็จสู่เป้าหมายแน่นอน พระผู้มีพระภาคทรงเปรียบไว้ว่าเหมือนการขึ้นของดวงอาทิตย์จากขอบฟ้าในยามเช้าก่อนจะเห็นดวงอาทิตย์เต็มดวง สิ่งแรกที่ปรากฏขึ้นก่อนนั้นคือแสงเงินแสงทอง เป็นเหตุบอกให้รู้ได้แน่นอนว่าดวงอาทิตย์กำลังจะขึ้นมาแล้วฉันใดในทางธรรมผู้มีกัลยาณมิตรก็เป็นบุญพนิมิตเบื้องต้นแห่งอริยมรรคมีองค์ ๘ ดังความปรากฏในกัลยาณมิตรสูตรว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุญนิมิต ฉันใด กัลยาณมิตรตदा (ความเป็นผู้มีมิตรดี) ก็เป็นตัวนำ เป็นบุญนิมิตเพื่อความเกิดขึ้นแห่งอริยมรรคมีองค์ ๘ ฉันนั้น”

๔.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาพบว่า หลักกัลยาณมิตรนั้น มีความสำคัญมากต่อการดำเนินชีวิต พุทธบริษัทควรจะแสวงหากัลยาณมิตร เพื่อประโยชน์แก่ตนทั้งทางโลกและทางธรรม โดยผู้หวังความพ้นทุกข์นั้น ควรเข้าไปหาพระวิปัสสนาจารย์ ผู้เป็นกัลยาณมิตรที่แท้จริง จึงจะเจริญในการปฏิบัติธรรม เพื่อความที่สุที่สุดแห่งทุกข์ได้ และนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตในสังคมอย่างผาสุก ดังนั้น ผู้ศึกษาขอเสนอแนะดังนี้

๔.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. ควรนำหลักกัลยาณมิตรไปใช้ในหน่วยงานรัฐโดยเฉพาะโรงเรียนอย่างเป็นเชิงรูปธรรม
๒. ควรนำหลักกัลยาณมิตรไปสอดแทรกในหลักจริยธรรมของนักปกครองที่ดี

๔.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาต่อไป

๑. ควรศึกษาวิเคราะห์ความเป็นกัลยาณมิตรของพระสงฆ์ในยุคปัจจุบันต่อการสอนวิปัสสนาภาวนา
๒. ควรศึกษาเปรียบเทียบเชิงวิเคราะห์ความเป็นกัลยาณมิตรในการสอนวิปัสสนาภาวนาของพระสงฆ์ในยุคปัจจุบันกับพระสงฆ์ในยุคพุทธกาล

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย:

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเถปิฎก. ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) คัมภีร์:

พระมหาสมปอง มหิโต. คัมภีร์อภิธานวรรณนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัทประยูรวงศ์
พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๗.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอรรถกถา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๒-๒๕๓๔.

_____. ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาฎีกา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย. โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๙-๒๕๔๕.

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). แปลและเรียบเรียง. คัมภีร์วิสุทธิมรรค. พิมพ์ครั้งที่ ๔.
กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖.

(๒) หนังสือ:

กรุณา-เรื่องอุไร กุศลาสัย. อโศกมหาราชและข้อเขียนคนละเรื่องเดียวกัน. พิมพ์ครั้งที่ ๓.
กรุงเทพมหานคร: ศยาม, ๒๕๔๕.

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ธรรมะภาคปฏิบัติ ๒. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

คณะกรรมการแผนกตำรามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. สมณฑปาสาทิกา นาม วินยฎฐกถา
ปฐโม ภาค. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

_____. พระธรรมปัทมฎฐกถาแปลภาค ๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย,
๒๕๔๑.

จำเนียร ทรงฤกษ์. ชีวประวัติพุทธสาวก. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรสมัย, ๒๕๒๓.

ธนิต อยู่โพธิ์. วิปัสสนานัย. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๔๐.

นรนิติ เศรษฐบุตร บรรณาธิการ. สันยญา ธรรมศักดิ์ ชีวิตและการงาน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๑.

บุปผา คณิตกุล. ชีวประวัติของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๗.

บรรจบ บรรณรุจิ. อสัติมหาสาวก. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: กองทุนพุทธสถาน, ๒๕๓๗.

- พุทธทาสภิกขุ. **ปณิธาน ๓ ประการ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๙.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๕. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, ๒๕๕๖.
- _____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๑. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, ๒๕๕๖.
- _____ . **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๒.
- _____ . **คู่มือชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๐.
- _____ . **ธรรมบุญ ชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐.
- _____ . **ชีวิตที่สมบูรณ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ระฆังทอง, ๒๕๔๙.
- _____ . **การศึกษาที่สากลฐานแห่งภูมิปัญญาไทย**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ พรินต์ติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๔๒.
- _____ . **พุทธวิธีในการสอน**. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทโอเอ็นจีการพิมพ์จำกัด, ๒๕๔๒).
- _____ . **ชวนคิด พินิจธรรม**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.
- พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ). **มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน**. แปลโดยพระคันธสาราภิวงศ์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๙.
- _____ . **พระคันธสาราภิวงศ์แปลและเรียบเรียง. พระพรหมโมลี ตรวจชำระ. วิปัสสนาญ ๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. นครปฐม: ห้างหุ้นส่วนจำกัดซีเอโอเซ็นเตอร์ จำกัด, ๒๕๕๐.
- พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ. **ปรมัตตโชติกะ ปริจเฉทที่ ๙**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. มูลนิธิสัทธัมมโชติกะจัดพิมพ์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิการพิมพ์, ๒๕๔๐.
- พระคันธสาราภิวงศ์. **อภิธัมมัตถสังคหะและปรมัตตที่ปนี**. กรุงเทพมหานคร: ไทยรายวันกราฟฟิตเพลท, ๒๕๔๖.
- พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ และจำลอง สารพินันท์). **พจนานุกรมบาลี-ไทย ฉบับนักศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐.
- พระคำเขียน สุวณฺโณ. **เพชรแห่งธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๗.
- พระมหาทองมั่น สุทฺธจิตฺโต. **คู่มือการเจริญสติปัฏฐาน ๔**. (ฉบับปรับปรุง). พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. เชียงใหม่: ศูนย์ปฏิบัติธรรม ตาฉ้าง เล้งฉ้าง เถลิงราช ๖๐ ปี, ๒๕๕๐.
- พระมหาภูติชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี). **ธรรมะเกรดแก้ว**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๕๐.
- พระสิงห์ทนต์ นราสโร (คำขาว). **พลังรังษีธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๔๓.
- พระประชา ปสนนธมโม. **เล่าไว้เมื่อวัยสนธยา: อัตชีวประวัติของพุทธทาสภิกขุ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๖.

พระครูปลัดปิฎกวัฒน์ (อินฺทร). คบบัณฑิต ชีวิต การงาน หลักธรรม พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต).

กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๗.

มุกดา บุญทศ. พุทธธรรมนำสุข. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๕๑.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัท
นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์ จำกัด, ๒๕๔๖.

ระพี สาคริก. ครูผู้เป็นกัลยาณมิตรของศิษย์. กรุงเทพมหานคร: เอกพิมพ์ไท, ๒๕๔๑.

รัญจวน อินทรกำแหง. ท่านอาจารย์พุทธทาสในฐานะครู. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิ
โกลลศิมทอง, ๒๕๓๘.

วิมลพรรณ ปัตถวิชัย. สัญญา ธรรมศักดิ์ คนของแผ่นดิน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา,
๒๕๔๖.

ศ.นพ.ประเวศ วะสี. ครูผู้เป็นกัลยาณมิตรของสังคม. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: หมอชาวบ้าน,
๒๕๓๘.

_____. วิถีมนุษย์ในศตวรรษที่ ๒๑ สู่พหุภูมิใหม่แห่งการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสด
ศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๕.

สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อ.จ. อาสภมหาเถร). การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ตามหลักสติปัฏฐาน ๔.
กรุงเทพมหานคร: สำนักวิปัสสนามูลนิธิวิเวกอาศรม, ๒๕๔๑.

แสง มนวิฑูร. ชีวิตและปรัชญามหาแสง. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๓๒.

หลวงพ่ocha สุภทฺโท. ชีวิต ผลงานหลักธรรม หลวงพ่ocha สุภทฺโท. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
ธรรมสภา, ๒๕๓๗.

(๓) วิทยานิพนธ์:

พระมหาไสว สนมโน (ฤทธิ์วิชัย). “การศึกษาเปรียบเทียบการคบมิตรในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับ
ศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระมหาสุเทพ สุวฑฺฒโน (เหลาทอง). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนาเถ
รวาท”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาล
งกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระจะจุ ญาณวิชัย (รักษาป่า). “การศึกษาวิเคราะห์ความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตรเถระ”.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

นายประทีป พิษทองกลาง. “รูปแบบการปรึกษาเชิงพุทธตามหลักกัลยาณมิตร”. วิทยานิพนธ์พุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๕๗.

นางธัญญารักษ์ ดวงกาใต้. “หลักธรรมในการเป็นกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท”.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

(๔) บทความในสารานุกรม:

สุเชาว์ พลอยชุม. “ประมวลจากพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส”.
สารานุกรมพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราช
 วิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ภาคผนวก

รูปที่ ๑ พระครูภาวนาวรรณรักษ์ วิ,ดร. (วิทยา ยาหอม) เจ้าอาวาสวัดราชบุรณบุรี บำรุงหนองลี ตำบลโพทะเล อำเภอดำรงราษฎร์ จังหวัดสิงห์บุรี เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดสิงห์บุรี แห่งที่ ๑๔

ประวัติโดยสังเขป

ชื่อ พระครูภาวนาวรรณรักษ์ ฉายา กลยาณธมโม อายุ ๖๑ พรรษา ๓๒
 วิทยฐานะ น.ธ.เอก, พธ.บ.(พระพุทธศาสนา), พธ.ม.(วิปัสสนาภาวนา)
 วัดราชบุรณบุรี บำรุงหนองลี ตำบลโพทะเล อำเภอดำรงราษฎร์ จังหวัดสิงห์บุรี
 ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง

- เจ้าอาวาสวัดราชบุรณบุรี บำรุงหนองลี (จร.ชท.วิ)
- เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดสิงห์บุรี แห่งที่ ๑๔
- พระอุปัชฌาย์

สถานะเดิม

ชื่อ นายวิทยา นามสกุล ยาหอม เกิดวันที่ ๗ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๑
 บิดาชื่อ นายแสวง ยาหอมมารดาชื่อ นางอนงค์ ยาหอม
 บ้านเลขที่ ๒๕/๗ หมู่ที่ ๑๑ ตำบลท่างาม อำเภอมโนรมย์ จังหวัดสิงห์บุรี

อุปสมบท

เมื่อวันที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๘
 ณ วัดเจติยทอง ตำบลท่าช้าง อำเภอมโนรมย์ จังหวัดนครนายก

พระอุปัชฌาย์ พระญาณนายก วัดเจติยฺหอง ตำบลท่าช้าง
 อำเภอเมืองนครนายก จังหวัดนครนายก
 พระกรรมวาจาจารย์ พระครูมงคลวรกร วัดมิ่งคลาวรร ตำบลท่าทราย
 อำเภอเมืองนครนายก จังหวัดนครนายก
 พระอนุสาวนาจารย์ พระครูปลัดสงบ จิตจสโม วัดท่าช้าง ตำบลท่าช้าง
 อำเภอเมืองนครนายก จังหวัดนครนายก

วิทยฐานะ

พ.ศ. ๒๕๑๕	สำเร็จชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนตาคลีประชาสรรค์
อำเภอตาคลี จังหวัดนครสวรรค์
พ.ศ. ๒๕๓๕	สอบไล่ได้นักธรรมชั้นเอก วัดเจติยฺหอง
สำนักเรียนคณะจังหวัดนครนายก
พ.ศ. ๒๕๔๙	สำเร็จการศึกษาระดับพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) คณะพุทธศาสตร์
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๕๒	สำเร็จการศึกษาระดับพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.)
สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๖๐	สำเร็จการศึกษาระดับพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.)
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- มีความสามารถในการบรรยายธรรม สอนศีลธรรม และสอนวิปัสสนากรรมฐาน
 - มีความรู้ความสามารถในด้านการก่อสร้าง และควบคุมการก่อสร้างถาวรวัตถุ
 - ได้ศึกษาปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานจนมีความชำนาญทั้งภาคปริยัติและภาคปฏิบัติ

งานการปกครอง

พ.ศ. ๒๕๓๔	ได้รับแต่งตั้งเป็น ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเจติยฺหอง
ตำบลท่าช้าง อำเภอเมืองนครนายก จังหวัดนครนายก
พ.ศ. ๒๕๓๔	ได้รับแต่งตั้งเป็น พระกรรมวาจาจารย์ ประจำวัดเจติยฺหอง
ตำบลท่าช้าง อำเภอเมืองนครนายก จังหวัดนครนายก
พ.ศ. ๒๕๔๕	ได้รับแต่งตั้งเป็น ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส วัดราษฎร์บำรุงหนองลี
ตำบลโพทะเล อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี
พ.ศ. ๒๕๔๖	ได้รับแต่งตั้งเป็น เจ้าอาวาส วัดราษฎร์บำรุงหนองลี
ตำบลโพทะเล อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี
พ.ศ. ๒๕๔๗	ได้ผ่านการถวายความรู้โครงการเปิดโรงเรียนพระสงฆ์สามเณร
ฝึกอบรมเจ้าอาวาสใหม่ ของคณะสงฆ์หนกลาง รุ่นที่ ๘
พ.ศ. ๒๕๕๕	เป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดสิงห์บุรี แห่งที่ ๑๔
พ.ศ. ๒๕๕๗	ได้รับแต่งตั้งเป็น พระอุปัชฌาย์ ประจำสำนักปฏิบัติธรรม
ประจำจังหวัดสิงห์บุรี แห่งที่ ๑๔ วัดราษฎร์บำรุงหนองลี

งานการศึกษา

ตำแหน่งทางการศึกษา

- พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นพระสอนศีลธรรม ประจำโรงเรียนบ้านหนองลีวิทยาคม
- พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นกรรมการสถานศึกษา โรงเรียนบ้านหนองลีวิทยาคม
- พ.ศ. ๒๕๕๒ ถึงปัจจุบัน ได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการสนามหลวงแผนกธรรม
- พ.ศ. ๒๕๕๓ เป็นศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบการพัฒนามาตรฐานระดับจังหวัด จากกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม
- พ.ศ. ๒๕๕๔ เป็นผู้แทนแม่กองธรรมสนามหลวง ประจำปี ๒๕๕๔
- พ.ศ. ๒๕๕๖ ได้รับการคัดเลือกให้เป็นศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบระดับจังหวัด จากกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม
- พ.ศ. ๒๕๕๖ เป็นอาจารย์สอน ภาคการศึกษาที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๕๖ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องเรียนพิบูลทอง อำเภอบ้านค่าย จังหวัดสิงห์บุรี
- พ.ศ. ๒๕๕๖ ได้รับเข้าร่วมงานมหกรรมส่งเสริมศีลธรรมและการประกวดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนด้านพระพุทธศาสนา ณ อาคารหอประชุม มวก. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- พ.ศ. ๒๕๕๖ เป็นอาจารย์สอน ภาคการศึกษาที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๕๖ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องเรียนพิบูลทอง อำเภอบ้านค่าย จังหวัดสิงห์บุรี
- พ.ศ. ๒๕๕๖ เข้าร่วมโครงการพิพิธอาเซียน (เวียดนามเหนือ) เพื่อเป็นการเรียนรู้วัฒนธรรมความเป็นอยู่ของประเทศเวียดนาม สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสิงห์บุรี
- พ.ศ. ๒๕๕๗ ประชุมพระสอนศีลธรรมประจำจังหวัดสิงห์บุรี วาระพิเศษ เพื่อเสนอแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ศาลาลงทัพ วัดพระนอนจักรสีห์วรวิหาร อำเภอมือง จังหวัดสิงห์บุรี
- พ.ศ. ๒๕๕๗ เป็นอาจารย์สอน ภาคการศึกษาที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๕๗ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องเรียนพิบูลทอง อำเภอบ้านค่าย จังหวัดสิงห์บุรี
- พ.ศ. ๒๕๕๙ เป็นคณะกรรมการควบคุมห้องสอบ นักธรรมชั้นตรี สนามสอบวัดสิงห์สุทธาวาส อำเภอบ้านค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี
- พ.ศ. ๒๕๕๙ เป็นคณะทำงานโครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการพระวิปัสสนาจารย์ เพื่อการสอนวิปัสสนากรรมฐานแก่นิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

งานเผยแผ่

- นำพุทธศาสนิกชน ทำบุญให้ทาน รักษาศีล ๕ ทำวัตรสวดมนต์ และฟังพระธรรมเทศนาตามโอกาสอันสมควร
- มีการทำพิธีเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม และ ๑๒ สิงหาคม ของทุกปี ทำบุญ ตักบาตรรักษาศีล สวดมนต์ แสดงธรรมเทศนา และนำบำเพ็ญภาวนา เจริญสมาธิ
- จัดโครงการบรรพชาสามเณร และศีลจารีณี ภาคฤดูร้อน เป็นประจำทุกปี
- เป็นพระวิทยากรนำนักเรียนแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ของโรงเรียนบ้านหนองลิวิทยาคม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เป็นประจำทุกปี
- เป็นพระวิทยากรอบรมนักเรียนชั้นตรี แก่พระภิกษุผู้บวชใหม่ของคณะสงฆ์ อำเภอค่ายบางระจันและอำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เป็นประจำทุกปี
- เป็นพระวิทยากรอบรมนักเรียนชั้นตรีก่อนสอบ แก่พระภิกษุผู้บวชใหม่ของคณะสงฆ์อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เป็นประจำทุกปี
- มีการจัดทำบุญและนำพุทธศาสนิกชนเวียนเทียน ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
- มีการทำพิธีวันมาฆบูชา ได้นำพุทธศาสนิกชนทำบุญตักบาตร ทำวัตรสวดมนต์ ฟังพระธรรมเทศนา ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาและเวียนเทียน
- มีการทำพิธีวันวิสาขบูชา ได้นำพุทธศาสนิกชนทำบุญตักบาตร ทำวัตรสวดมนต์ ฟังพระธรรมเทศนา ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาและเวียนเทียน
- มีการทำพิธีวันอาสาฬหบูชา ได้นำพุทธศาสนิกชนทำบุญตักบาตร ทำวัตรสวดมนต์ ฟังพระธรรมเทศนา ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาและเวียนเทียน
- พ.ศ. ๒๕๕๒ ได้รับแต่งตั้งเป็นศูนย์พัฒนาคุณธรรม ประจำจังหวัดสิงห์บุรี จากสำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (ป.ป.ส.ภาค ๑)
- เป็นพระวิปัสสนาจารย์ โครงการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานนิติต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
- เป็นวิทยากรประจำโครงการ อบรมพระนวกะ คณะสงฆ์อำเภอค่ายบางระจันและอำเภอบางระจัน ณ วัดสิงห์สุทธาวาส อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี
- เป็นพระวิปัสสนาจารย์ หลักสูตรนักบริหารการพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์ ระดับกลาง รุ่นที่ ๔๓ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พ.ศ. ๒๕๕๓ เป็นพระวิปัสสนาจารย์โครงการฝึกปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานนิติต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย
- เป็นพระวิปัสสนาจารย์ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ อำเภอเมืองฯ จังหวัดนครสวรรค์
- เป็นผู้ทำคุณประโยชน์แก่โครงการวิปัสสนากัมมัฏฐาน คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- เป็นพระวิปัสสนาจารย์ ในการฝึกอบรมพระวิปัสสนาจารย์ตามหลักสูตรการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา รุ่นที่ ๑ ณ ศูนย์ปฏิบัติธรรมธรรมโมลี จังหวัดนครราชสีมา

- พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้ผ่านการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่องการบูรณาการการจัดการความรู้สู่บทความวิชาการนานาชาติ จากมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- เป็นพระวิปัสสนาจารย์ โครงการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสำหรับบัณฑิตวิทยาลัย ณ วัดภักทันตะอาศาราม ตำบลหนองไผ่แก้ว อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี
- เป็นพระวิปัสสนาจารย์ โครงการหลักสูตรนักบริหารการพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์ระดับกลาง รุ่นที่ ๕๒ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- เป็นพระวิปัสสนาจารย์ โครงการอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐานแก่ประชาชนทั่วไป ครั้งที่ ๒๑ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- เป็นพระวิปัสสนาจารย์ โครงการอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐานแก่ประชาชนทั่วไป ครั้งที่ ๒๒ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- เป็นพระวิทยากรปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติ เนื่องในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔ ณ วัดป่าธรรมชาติ อำเภอกง จังหวัดนครราชสีมา
- เข้าร่วมสัมมนาพระวิปัสสนาจารย์ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ได้แต่งตั้งพระวิปัสสนาจารย์ เพื่อฝึกปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานแก่นิสิตบัณฑิตวิทยาลัย ครั้งที่ ๑ ณ วัดภักทันตะอาศาราม อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี
- เป็นพระวิปัสสนาจารย์โครงการฝึกภาคปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ให้นิสิตทุกชั้นปี มจร.
- เป็นพระวิปัสสนาจารย์ โครงการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานเฉลิมพระเกียรติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- พ.ศ. ๒๕๕๕ ได้เป็นพระวิปัสสนาจารย์ โครงการอบรมพระนวกะ คณะสงฆ์อำเภอค่ายบางระจัน และอำเภอบางระจัน ณ วัดสิงห์สุทธาวาส อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี
- เป็นวิทยากรฝ่ายอบรม โครงการอุปสมบทเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๕ ณ วัดพระนอนจักรสีห์วรวิหาร จังหวัดสิงห์บุรี
- เป็นพระวิปัสสนาจารย์ หลักสูตรการเป็นข้าราชการที่ดีสำหรับข้าราชการที่อยู่ระหว่างทดลองปฏิบัติหน้าที่ราชการ รุ่นที่ ๖ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- เป็นพระวิปัสสนาจารย์ โครงการอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐานแก่ประชาชนทั่วไป ครั้งที่ ๑๐ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- เป็นพระวิปัสสนาจารย์ โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานหลักสูตรการบริหารงานตำรวจชั้นสูง รุ่นที่ ๓๔ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- เป็นพระวิปัสสนาจารย์ โครงการอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐานแก่ประชาชนทั่วไป ครั้งที่ ๑๑ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

- บรรยายธรรมในการปฏิบัติธรรม ปฏิบัติธรรมเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาในปี “พุทธชนันตี” วัดหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี
- แสดงพระธรรมเทศนา (อบรมผู้บวชเนกขัมมะปฏิบัติธรรม) ณ วัดโพธิ์สำราญ อำเภอนิทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี
- เป็นพระวิปัสสนาจารย์ โครงการอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐานแก่ประชาชนทั่วไป มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- เป็นพระวิปัสสนาจารย์ โครงการฝึกอบรมข้าราชการที่อยู่ระหว่างทดลองปฏิบัติหน้าที่ราชการ หลักสูตรการเป็นข้าราชการที่ดี รุ่นที่ ๓ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- เป็นพระวิปัสสนาจารย์ หลักสูตรการเป็นข้าราชการที่ดีสำหรับข้าราชการที่อยู่ระหว่างทดลองปฏิบัติหน้าที่ราชการ รุ่นที่ ๕๔ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- เป็นพระวิปัสสนาจารย์ โครงการฝึกอบรมข้าราชการที่อยู่ระหว่างทดลองปฏิบัติหน้าที่ราชการ หลักสูตรการเป็นข้าราชการที่ดี รุ่นที่ ๒ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- เป็นพระวิปัสสนาจารย์ โครงการอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐานแก่ประชาชนทั่วไป ครั้งที่ ๑๕ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- สนับสนุนพระวิปัสสนาจารย์ เข้าร่วมโครงการพัฒนาบัณฑิตเพื่อจิตเอื้ออาทร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- เป็นพระวิปัสสนาจารย์ ในการฝึกอบรมพระวิปัสสนาจารย์ ในอุปถัมภ์โครงการทุนเล่าเรียนหลวงสำหรับพระสงฆ์ไทย คณะสงฆ์ภาค ๓ ณ วัดพิบูลทอง อำเภอบางบาล จังหวัดสิงห์บุรี
- เป็นพระวิปัสสนาจารย์ โครงการอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐานแก่ประชาชนทั่วไป ครั้งที่ ๑๗ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- เป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดสิงห์บุรี แห่งที่ ๑๔ เพื่อฝึกอบรมธรรมปฏิบัติให้แก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ณ วัดราษฎร์บำรุงหนองลี อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี
- เป็นพระวิปัสสนาจารย์ โครงการอบรมหลักสูตรการบริหารงานตำรวจชั้นสูง รุ่นที่ ๓๕ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- เป็นพระวิปัสสนาจารย์ โครงการปฏิบัติธรรมบำเพ็ญบารมี ให้กับข้าราชการกองทัพอากาศ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- เป็นพระวิปัสสนาจารย์ โครงการอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐานแก่ประชาชนทั่วไปครั้งที่ ๑๘ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- สนับสนุนพระวิปัสสนาจารย์ เข้าฝึกอบรมโครงการอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐานแก่ประชาชนทั่วไป ครั้งที่ ๑๙ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- เป็นพระวิปัสสนาจารย์ หลักสูตรการบริหารงานการพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์ระดับกลาง รุ่นที่ ๕๕ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

- เป็นพระวิปัสสนาจารย์ โครงการเจริญสติ-พัฒนาจิต สำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ ๑ มหาวิทยาลัย เซนต์หลุยส์ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- เป็นพระวิปัสสนาจารย์ โครงการอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐานแก่ประชาชนทั่วไปครั้งที่ ๒๐ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- เป็นพระวิปัสสนาจารย์ โครงการพัฒนาบุคลากรด้านจริยธรรมธรรมาภิบาล ของสำนักงาน อัยการสูงสุด (ส่วนกลาง) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัด พระนครศรีอยุธยา
- เป็นพระวิปัสสนาจารย์ โครงการอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐานแก่ประชาชนทั่วไปครั้งที่ ๒๒ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- เป็นพระวิปัสสนาจารย์ หลักสูตรการบริหารงานการพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์ ระดับกลาง รุ่นที่ ๕๖ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัด พระนครศรีอยุธยา
- เทศนาสอนการปฏิบัติกรรมฐาน เรื่องอารมณ์ที่เกิดจากการปฏิบัติ และการแก้อารมณ์ ณ วัด กระโเจิม ตำบลจี่วราย อำเภอสว่างวีรกรรม จังหวัดสิงห์บุรี
- เป็นพระวิปัสสนาจารย์ หลักสูตรการบริหารงานการพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์ ระดับกลาง รุ่นที่ ๕๗ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัด พระนครศรีอยุธยา
- เป็นพระวิทยากร โครงการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมข้าราชการและเจ้าหน้าที่ ของรัฐ ยุคใหม่ ณ ห้องประชุมสำนักงาน สำนักศิลปากรที่ ๑๒ นครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา
- เป็นพระวิปัสสนาจารย์ เพื่อฝึกปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานแก่นิสิต มจร.ห้องเรียนวัดพิบูลทอง ณ วัดประดัด ตำบลบางระจัน อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี
- เป็นพระวิทยากรอบรมพระภิกษุโครงการอุปสมบทเฉลิมพระเกียรติ เพื่อถวายเป็นพระราชา กุศล ณ วัดพระนอนจักรสีห์วรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดสิงห์บุรี
- เป็นองค์บรรยายธรรม และสอนวิปัสสนากัมมัฏฐาน ณ วัดเปรมประชากร จังหวัด พระนครศรีอยุธยา
- พ.ศ. ๒๕๕๖ เป็นพระวิทยากรประจำโครงการพระนวกะ คณะสงฆ์อำเภอด่านช้างและ อำเภอบางระจัน ณ วัดสิงห์สุทธาวาส อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี
- เป็นพระวิปัสสนาจารย์ โครงการอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐานแก่ประชาชนทั่วไปครั้งที่ ๑๖ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- เป็นพระวิทยากร โครงการปฏิบัติธรรมเพื่อเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ณ วัดป่าธรรมชาติ อำเภอด่านช้าง จังหวัดนครราชสีมา
- เป็นพระวิปัสสนาจารย์ หลักสูตรการบริหารงานตำรวจชั้นสูง รุ่นที่ ๓๖ มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- เป็นพระวิปัสสนาจารย์ หลักสูตรผู้กำกับ รุ่นที่ ๙๔ ข้าราชการตำรวจชั้นสัญญาบัตรยศพัน ตำรวจโท ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

- จัดกิจกรรมโครงการสวดมนต์เพื่อความเป็นสิริมงคล เนื่องในโอกาสวันขึ้นปีใหม่ พุทธศักราช ๒๕๕๗
- พ.ศ. ๒๕๕๗ ผ่านการฝึกอบรมวิปัสสนากรรมฐาน ในโครงการฝึกอบรมวิปัสสนากรรมฐาน แต่พระอุปัชฌาย์ รุ่นที่ ๔๙/๒๕๕๗ คณะสงฆ์หนกลาง ณ สวนธรรมศรีปทุม อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี
- เป็นพระวิปัสสนาจารย์ โครงการฝึกอบรมพระวิปัสสนาจารย์ ในอุปถัมภ์โครงการทุนเล่าเรียนหลวงสำหรับพระสงฆ์ไทย ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒ และภาค ๓ ณ วัดพิบูลทอง จังหวัดสิงห์บุรี
- ได้เป็นพระวิทยากรในการอบรมพระนวกะ คณะสงฆ์อำเภอค่ายบางระจันและอำเภอ บางระจัน ณ วัดสิงห์สุทธาวาส อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี
- เข้าร่วมการฝึกอบรมวิปัสสนากรรมฐานเพื่อเป็นการเสริมความรู้และทางปฏิบัติที่ถูกต้อง ตามมติเถรสมาคม แก่พระอุปัชฌาย์ใหม่ ณ สวนธรรมศรีปทุม จังหวัดปทุมธานี
- เข้าร่วมประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการเจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดทั่วประเทศ ประจำปี ๒๕๕๗ ณ วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม จังหวัดราชบุรี
- เป็นพระวิปัสสนาจารย์ โครงการอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐานแก่ประชาชนทั่วไป ครั้งที่ ๒๒ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- พ.ศ. ๒๕๕๘ เข้าร่วมปฏิบัติธรรมงานส่งเสริมพระพุทธศาสนา เนื่องในเทศกาลวันวิสาขบูชา วันสำคัญสากลของโลก ณ พุทธมณฑล อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม
- เป็นพระวิปัสสนาจารย์ โครงการฝึกอบรมพระวิปัสสนาจารย์ ในอุปถัมภ์โครงการทุนเล่าเรียนหลวงสำหรับพระสงฆ์ไทย ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๓ ณ วัดพิบูลทอง จังหวัดสิงห์บุรี
- เข้าร่วมเวทีการมีส่วนร่วมและรับฟังความคิดเห็นของประชาชนอำเภอบางระจัน สมาชิกสภา บักรูปแห่งชาติ จังหวัดสิงห์บุรี - สนับสนุนการจัดโครงการบรรพชาสามเณรและศีลจารีณี ภาคฤดูร้อน เณิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ขององค์การบริหารส่วนตำบลโพทะเล
- ส่งพระภิกษุเข้ารับการอบรมพระวิปัสสนาจารย์ เพื่อสร้างองค์ความรู้ให้แก่บุคลากรของคณะ สงฆ์ในด้านการสอนวิปัสสนากรรมฐาน ณ วัดพิบูลทอง จังหวัดสิงห์บุรี
- เป็นวิทยากรในโครงการปณิธานความดี ปีมหามงคล ครั้งที่ ๒ ณ สำนักศิลปากรที่ ๑๒ นครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา
- เป็นวิทยากร โครงการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม ข้าราชการและเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อ เพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานและประโยชน์สุขของประชาชน สำนักงานศิลปากร ๑๒ นครราชสีมา อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา
- เป็นพระวิปัสสนาจารย์ เพื่อฝึกปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานแก่นิสิต มจร. ห้องเรียนวัดพิบูลทอง ปีการศึกษา ๒๕๕๘ วัดประดับ อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี
- พ.ศ. ๒๕๕๙ เป็นคณะทำงานโครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการพระวิปัสสนาจารย์ เพื่อการสอน วิปัสสนากรรมฐานแก่นิสิต ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

- บรรยายธรรมกิจกรรมบวชนกขัมมะ เพื่อน้อมรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ณ วัดปราสาท ตำบลอินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี
- บรรยายธรรมกิจกรรมบวชนกขัมมะ เพื่อน้อมรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ณ วัดโสมศรี ตำบลอินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี

มิกติกาของวัด ดังนี้

๑. พระภิกษุ สามเณร แม่ชี อุบาสก อุบาสิกา ต้องมีหนังสือสุทธิถูกต้อง และมีบุคคลที่เชื่อถือได้รับรองก่อนจะรับให้อยู่พักอาศัยทุกครั้ง
๒. พระภิกษุ สามเณร แม่ชี อุบาสก อุบาสิกา ต้องศึกษาปริยัติธรรม หรือไม่ก็ต้องปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา
๓. ต้องร่วมกันทำวัตรเช้า (๐๘.๐๐ น.) เย็น (๑๗.๐๐ น.) ที่อุโบสถหรือสถานปฏิบัติธรรมทุกวัน หากไม่มีกิจธุระจำเป็นหรือเหตุสุดวิสัย
๔. ผู้เข้ามาสู่ร่มผ้ากาสาวพัสตร์ในวัยสูงอายุเมื่อบวชแล้วต้องศึกษาและปฏิบัติธรรม ตามกำลังความสามารถของตน
๕. พระภิกษุ สามเณร ต้องประพฤติตามพระธรรมวินัย เช่น การรักษาผ้าครอง ก่อนอรุณเป็นต้น และต้องแสดงอาบัติทุกครั้งทีล่วงละเมิดพระวินัยหรือก่อนการทำสังฆกรรม
๖. พระภิกษุ - สามเณร เมื่อมีกิจกรรมที่จะต้องเดินทางออกจากวัด ต้องบอกลาขออนุญาตจากเจ้าอาวาส หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายหน้าที่ให้ดูแลก่อน ทั้งไปและกลับ
๗. ภิกษุที่อยู่อาศัย ต้องช่วยกันรักษาความสะอาดทั้งภายนอกและภายใน ถ้าชำรุดทรุดโทรมต้องช่วยกันซ่อมแซมดูแลรักษาหรือแจ้งให้ผู้ดูแลทราบเพื่อทำการซ่อมแซมต่อไป
๘. ต้องช่วยกันรักษาสมบัติส่วนกลางของสงฆ์ หรือทรัพย์สินของวัดให้เหมือนกับเป็นของตนเอง อย่าให้สูญหายเมื่อนำไปใช้แล้วให้นำกลับคืนไว้ที่เดิม
๙. พระภิกษุสามเณรต้องเอาใจใส่ดูแลรักษาความสะอาด ความเรียบร้อยวิหาร อุโบสถ ศาลาการเปรียญหรือสถานที่ต่างๆ ภายในวัด
๑๐. ห้ามประพฤตินอกรัตนอกทางของสมณะ เช่น บอกใบ้ให้ห่วย-ดูหมิ่น-ดูขวาง อันเป็นการส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนดำเนินชีวิตในทางที่ผิด
๑๑. ห้ามเล่นการพนันภายในวัด
๑๒. ห้ามก่อความไม่สงบ เช่น ยุยงให้พระภิกษุสามเณร แยกแยกกันเป็นหมู่คณะ
๑๓. ห้ามพระภิกษุสามเณรรับบุคคลภายนอกเข้ามาอยู่ภายในวัดก่อนได้รับอนุญาตจากเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาส
 - ภายในพรรษามีการทำอุโบสถสังฆกรรมสวดพระปาติโมกข์ร่วมกับคณะสงฆ์ตำบลโพทะเล เวียนสลับกัน
 - มีการทำวัตรสวดมนต์เช้า - เย็น ตลอดปี และเจริญวิปัสสนาภาวนาเป็นประจำทุกวัน
 - มีระเบียบการปกครองวัดพระภิกษุสามเณร ต้องได้รับการศึกษาทั้งฝ่ายปริยัติธรรม และปฏิบัติธรรมวิปัสสนากรรมฐานทุกรูป

- ผู้ที่อุปสมบทช่วงระยะเวลาสิบวันสิบห้าวันหรือตามกาลเวลา ต้องได้รับการปฏิบัติธรรม วิปัสสนากัมมัฏฐานทุกรูป เป็นการอบรมกรณีพิเศษ และได้แบ่งภาระหน้าที่ให้พระภิกษุ สามเณรใน วัด ได้รับภาระหน้าที่แบ่งกันดูแลรักษาและปฏิบัติหน้าที่ อาทิ ทำหน้าที่สอนพระปริยัติธรรมและ ปฏิบัติธรรม ดูแลรักษาสิ่งของของสงฆ์ และให้ปฏิบัติไปตามพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎหมายอาญา

ผู้ที่ประสงค์จะเข้าปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ตามแนวทางมหาสติปัฏฐาน ๔ ณ สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดสิงห์บุรี แห่งที่ ๑๔ วัดราษฎร์บำรุงหนองลี ต้องมีคุณสมบัติและปฏิบัติตามระเบียบดังต่อไปนี้

๑. ไม่เป็นบุคคลวิกลจริต ทุพพลภาพ สามารถควบคุมตนเองและปฏิบัติตามกฎของ ณ สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดสิงห์บุรี แห่งที่ ๑๔ วัดราษฎร์บำรุงหนองลี
๒. ให้เอาบัตรประชาชนให้เจ้าหน้าที่เพื่อถ่ายเอกสารไว้ลงทะเบียน และขอเช่าที่พักและ เติร์มตัวขึ้นพระกรรมฐาน
๓. ตัดปลิโพธ ๑๐ ถอดยศ ถดทฐิฐานะ ละวางความรู้เก่า และตั้งใจรับความรู้ใหม่
๔. พระภิกษุต้องแสดงเทศนาอาบัติ ส่วนฆราวาสต้อง สมาทานศีล ๘ ก่อนขึ้นพระ กรรมฐาน
๕. ต้องให้ความเคารพ และเชื่อฟังคำแนะนำสั่งสอนของพระวิปัสสนาจารย์ และ เจ้าหน้าที่
๖. ต้องสำรวมอินทรีย์ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ งดเว้นการพูดคุยโดยไม่จำเป็น
๗. ไม่นำวิธีปฏิบัติแบบอื่น หรือความเชื่ออื่นที่ไม่ตรงตามหลักวิปัสสนากรรมฐานตามแนว สติปัฏฐาน ๔ มาใช้ภายในสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดสิงห์บุรี แห่งที่ ๑๔ วัดราษฎร์ บำรุงหนองลี
๘. ไม่ส่งอารมณ์การปฏิบัติกันเอง ต้องส่งอารมณ์กับพระวิปัสสนาจารย์เท่านั้น
๙. ให้งดการติดต่อสื่อสารทุกชนิด ที่จะทำให้เกิดฟุ้งซ่าน เช่น อ่านหนังสือ, ซิตเขียน, ฟัง วิทยุ, ดูโทรทัศน์, หรือใช้โทรศัพท์ เป็นต้น
๑๐. ให้พยายามกำหนดอิริยาบถหลัก คือ ยืน เดิน นั่ง นอน และอิริยาบถย่อย เช่น การฉัน หรือรับประทานอาหาร การสรงน้ำ การก้ม-เงย ฯลฯ ให้มีความต่อเนื่อง
๑๑. ผู้ปฏิบัติธรรมต้องเดินไปรับประทานอาหารที่โรงหอดฉัน ยกเว้นกรณีเจ็บป่วยหรือ ได้รับหนังสือจากพระวิปัสสนาจารย์ให้ปฏิบัติต่อเนื่อง
๑๒. ห้ามนำบุคคลภายนอกหรือญาติที่เกี่ยวข้องเข้าเขตกุฏิระหว่างที่อยู่ ปฏิบัติธรรม ก่อน ได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่
๑๓. ไม่ควรนำสิ่งของมีค่าติดตัวมาในระหว่างอยู่ปฏิบัติ หากเกิดการสูญหายทางวัดจะไม่ รับผิดชอบ

วิปัสสนาจารย์

 ๒๖ พ.ย. ๖๐

๒

๑๔. ผู้เข้าทางเข้ากรรมฐาน ควรเตรียมเครื่องใช้ส่วนตัวที่จำเป็นต่างๆ มาเองให้พร้อม ยกเว้น เครื่องนอน (หมอน , ผ้าห่ม, และเสื่อ) สำนักฯ มีเตรียมให้

๑๕. ห้ามนำอาหาร และผลไม้ต่างๆ เก็บไว้ในที่พัก ยกเว้น น้ำดื่ม

๑๖. ในขณะที่อยู่ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ควรรักษา ความสะอาดภายในกุฏิและ สถานที่ปฏิบัติธรรม

๑๗. งดสูบบุหรี่ และสิ่งเสพติดทุกชนิด

๑๘. ผู้เข้ากรรมฐานก่อนกลับให้เก็บสิ่งของต่างๆ พร้อมทำความสะอาดที่พัก, ทำความสะอาดเครื่องนอน ให้เรียบร้อย และปิดไฟ - ปิดน้ำให้เรียบร้อยก่อนออกจากกุฏิที่พักแล้ว ส่งคืนเครื่องนอนได้ที่บริเวณชั้น ๒ ภายในตึกอริยสัจ ๔ (แม่ชีจำและแม่ชีหญิง)

๑๙. หากมีอุปกรณ์ หรือสิ่งต่างๆ ชำรุดภายในกุฏิกรรมฐาน ที่ต้องแก้ไขและซ่อมแซม ให้แจ้งกับเจ้าหน้าที่ทราบก่อนกลับ

กฎระเบียบนั้นเป็นสิ่งสำคัญในการปฏิบัติธรรมอยู่ร่วมกัน แม้บางคนอาจจะมีความเห็นที่แตกต่างกันแต่กฎระเบียบก็เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้อยู่ร่วมกัน มีความเห็นที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ทำให้อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ทุกท่านไม่ว่าจะมาจากที่ไหนจึงต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบเพื่ออยู่ร่วมกันไม่ขัดแย้งกัน ความสามัคคีจึงเป็นสิ่งสำคัญ

ตารางเวลาปฏิบัติธรรม

๐๓.๔๕ - ๐๖.๔๕ น.	สัณญาระฆังปลุก ทำกิจส่วนตัว ด้วยการกำหนดรู้
๐๗.๐๐ - ๐๘.๐๐ น.	ฉันและรับประทานอาหารเช้า ด้วยการกำหนดรู้
๐๘.๑๕ - ๐๘.๔๕ น.	ทำวัตรเช้าด้วยการกำหนดรู้
๐๙.๐๐ - ๑๐.๔๕ น.	เข้าสู่ศาลาปฏิบัติ เติณจงกรม นั่งสมาธิ ด้วยการกำหนดรู้
๑๑.๐๐ - ๑๓.๐๐ น.	ฉันและรับประทานอาหารเช้าและพักทำภารกิจส่วนตัว ด้วยการกำหนดรู้
๑๓.๐๐ - ๑๖.๐๐ น.	เข้าสู่ศาลาปฏิบัติ เติณจงกรม นั่งสมาธิ ด้วยการกำหนดรู้
๑๗.๐๐ - ๑๗.๓๐ น.	ดื่มน้ำปานะ ด้วยการกำหนดรู้
๑๘.๐๐ - ๑๘.๓๐ น.	สวดมนต์ทำวัตรเย็น
๑๙.๐๐ - ๒๑.๐๐ น.	ปฏิบัติ เติณจงกรม นั่งสมาธิ ด้วยการกำหนดรู้
๒๑.๐๐ - ๒๑.๓๐ น.	กำหนดรู้เข้าพักนอน

Signature

 ๒๒ พ.ค. ๖๐.

ประกาศมหาเถรสมาคม
เรื่อง สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๕ ทรี แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยอนุมัติของมหาเถรสมาคม ในการประชุมครั้งที่ ๙๒๕๕๕ เมื่อวันที่ ๓๐ เดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๕

จึงให้วัด ราษฎร์บำรุงหนองสี ตำบล โททะเล อำเภอดำรงวิทยารัณ จังหวัด สิงห์บุรี เป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด สิงห์บุรี แห่งที่ ๑๔ ขอให้เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม จงเป็นธุระในการฝึกอบรมธรรมปฏิบัติ แก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ โดยมีตึกมหาศตปิฎกฐานสูตร เป็นหลักปฏิบัติ ประกาศ ณ วันที่ ๓๐ เดือน มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๕

สมเด็จพระพุทธปาพจนจารย์

(สมเด็จพระพุทธปาพจนจารย์)

ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

ประธานกรรมการมหาเถรสมาคม

รูปที่ ๕ อาคารอริยสัจ ๔ ที่ปฏิบัติธรรมและที่พัก

รูปที่ ๖ พระครูภาวนาวรานุรักษ์ วิ,ดร. (วิทยา ยาหอม) จะสอนกัมมัฏฐานและสอบ
อารมณ์โยคีด้วยตัวท่านเองไม่เคยขาดทุกวัน

รูปที่ ๗ - ๘ ความเป็นกัลยาณมิตรของพระครูภาวนาวรานุรักษ์ วิ,ดร. (วิทยา ยาหอม)
แม้ยามอาพาธก็จะมาสอนกัมมัฏฐานและสวดอารมณโศคิด้วยตัวท่านเองมิได้ขาด

รูปที่ ๙ รุ่น ๖ สิงห์ (วิปัสสนารุ่นที่ ๒)

จากซ้ายไปขวา

๑. พระครูสถิตธรรมมาลังการ ดร. เจ้าอาวาส วัดประทับ จังหวัดสิงห์บุรี
๒. พระครูภาวนาสิงห์เขต วิ. เจ้าอาวาส วัดดอนโตนด จังหวัดสิงห์บุรี
๓. พระครูภาวนาวารานุรักษ์ วิ.ดร. เจ้าอาวาส วัดราษฎร์บำรุงหนองลี จังหวัดสิงห์บุรี
๔. พระครูอนุกุลกัลยณกิจ ดร. เจ้าอาวาส วัดห้วยเจริญสุข จังหวัดสิงห์บุรี
๕. พระครูปริยัติพรหมคุณ เจ้าอาวาส วัดกลางพรหมนคร จังหวัดสิงห์บุรี
๖. พระครูธรรมานุกิจ ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดเมืองใหม่ จังหวัดลพบุรี

รูปที่ ๑๐ ครอบครัวของท่าน

บิดาชื่อ นายแสง ยาหอม

มารดาชื่อ นางอนงค์ ยาหอม

นายวิทยา ยาหอม (พระครูภาวนารามารักษ์ วิ,ดร.)

น้องชาย ร้อยเอกธวัช ยาหอม รับราชการทหาร

น้องสาว นางวรรณุช พงศ์ชนะชัย (วิปัสสนารุ่นที่ ๑๑)

รูปที่ ๑๑ ได้รับแต่งตั้งเป็น พระครูภาวนาวารานุรักษ์ วิ.

ตราตั้งพระอุปัชฌาย์

ที่ ๒๙/๒๕๕๗

วันที่ ๑๑ เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๗

อาศัยอำนาจตามความในข้อ ๙ แห่งกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๗ (พ.ศ. ๒๕๓๖) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕

จึงแต่งตั้งให้ พระครูพรหมวรณรัตน์ ฉายา อดิชาตมโน
อายุ ๕๕ พรรษา ๒๗ วิทยฐานะ น.ธ.เอก วัดสวนกุหลาบ กรุงเทพมหานคร
ตำบลโพธิ์ทอง อำเภออัมพวัน จังหวัด สิงห์บุรี
ปัจจุบันมีตำแหน่งในทางปกครองคณะสงฆ์ เป็นเจ้าอาวาสวัดสวนกุหลาบ กรุงเทพมหานคร

ดำรงตำแหน่งพระอุปัชฌาย์ในเขตที่ตนปกครอง
มีหน้าที่เป็นประธานและรับผิดชอบในการให้บรรพชาอุปสมบท และมีหน้าที่
รับผิดชอบตามกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๗ (พ.ศ. ๒๕๓๖) ว่าด้วยการแต่งตั้ง
ถอดถอนพระอุปัชฌาย์

ขอจงเจริญด้วยจตุรพิพัฒน์ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ดำรงมั่น
เป็นหลักในพระบรมพุทธศาสนา ตลอดกาลนานเทอญ

เจ้าคณะใหญ่หนกลาง

ประธานคณะกรรมาธิการ

รูปที่ ๑๒ ได้รับแต่งตั้งเป็น พระอุปัชฌาย์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โดยอนุมัติสภามหาวิทยาลัย ให้ปริญญัตริ์แก่

พระครูภาวนาวรรักษ์ กุลยานมฺโห (วิทยา ยาทอม)

เพื่อแสดงว่าสำเร็จการศึกษาเป็นพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

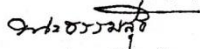
สาขาวิชา วิชาสันสกฤต

มีศักดิ์และสิทธิแห่งปริญญาทุกประการ

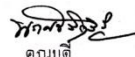
ตั้งแต่วันที่ ๓๐ เดือน เมษายน พุทธศักราช ๒๕๕๒

อธิการบดี

นายกสภามหาวิทยาลัย

คณบดี

รูปที่ ๑๓ สำเร็จการศึกษาระดับพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พร.ม.)
สาขาวิชาสันสกฤต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย(รุ่นที่ ๒)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โดยอนุมัติสภามหาวิทยาลัย ให้ปริญญัตริ์แก่

พระครูภาวนาวรรักษ์ (วิทยา กุลยานมฺโห/ยาทอม)

เพื่อแสดงว่าสำเร็จการศึกษาเป็นพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

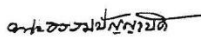
สาขาวิชา พระพุทธศาสนา

มีศักดิ์และสิทธิแห่งปริญญาบัตรทุกประการ

ตั้งแต่วันที่ ๒๖ เดือน เมษายน พุทธศักราช ๒๕๖๐

อธิการบดี

นายกสภามหาวิทยาลัย

คณบดี

๖๖ พ.อ. ๖๐.

รูปที่ ๑๔ สำเร็จการศึกษาระดับพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พร.ด.)
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย(รุ่นที่ ๑๓)

รูปที่ ๑๕ สัมภาษณ์ พระครูภาวนาวารานุรักษ์ วิ,ดร. วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๐.

รูปที่ ๑๖ สัมภาษณ์ พระครูภาวนาวารานุรักษ์ วิ,ดร. กับน้องสาวท่าน นางวรรณ พงศ์ชนะชัย (วิปัสสนารุ่น ๑๑) ร่วมให้ข้อมูล วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๐

ทั้งสองท่านนี้ เป็นกัลยาณมิตร ของผู้วิจัยโดยเฉพาะโยมวรรณฯ เรียนด้วยกันมาตั้งแต่ปริยญาตรี วัดพิบูลทอง และก็เป็นคนชวนผู้วิจัยให้มาเรียนต่อ “ป.โท วิปัสสนา” เป็นอีกหนึ่งตัวอย่างของกัลยาณมิตร แท้ที่ดี

ที่ ศธ ๖๑๕๖/ น/ส

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตบาศีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม
ต.หอมเกร็ด อ.สามพราน
จ.นครปฐม ๗๓๑๑๐

๓๑ สิงหาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอมความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน พระครูภาวนาวารานุกฤษ์ เจ้าอาวาสวัดราชบุรณารามบึงหนองลิ จังหวัดสิงห์บุรี

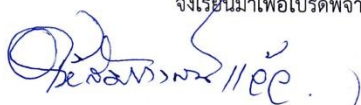
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมงคล ฉายา เขมกาโม นามสกุล (ศรีฟ้า) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๑๑๔๐๕๐๑๖
นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาหลักกัลยาณมิตรในการปฏิบัติวิปัสสนา
ของพระครูภาวนาวารานุกฤษ์ (วิทยา ยาทอม)” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

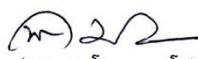
ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ จำเป็นต้องเก็บข้อมูล และขอสัมภาษณ์ พระเดช พระคุณฯ
จึงขอมความอนุเคราะห์เพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็น
ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาศีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์
จากพระเดช พระคุณฯ ด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

พระมงคล เขมกาโม
๒๕ ส.ค. ๒๕๖๐

เรียนมาด้วยความเคารพ

(พระมหาโกมล กมล)

รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บาศีศึกษาพุทธโฆส
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตบาศีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

ผู้ประสานงาน

นายภานุมาตร์ เนใส

โทร. ๐๘๙-๕๐๒-๕๐๒๘

Mail: mcupali001@gmail.com

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง

ศึกษาหลักกลยาณมิตรในการสอนวิปัสสนาภาวนาของ

พระครูภาวนาวรานุรักษ์ (วิทยา ยาทอม)

ตอนที่ ๑ ข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ.....พระครุภาวนาวรรณรักษ์...ดร,วิ.....ฉายา...กลยาณธมฺโม...นามสกุล.....ยาหอม.....

ตำแหน่ง...เจ้าอาวาสวัดราชบุรณารามบวรเมืองลือ ตำบลโพทะเล อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดสิงห์บุรี แห่งที่ ๑๔ ...

วัน.....เดือน.....ปี.....

ที่ให้สัมภาษณ์...วัดราษฎร์บำรุงหนองลิ ต.โพทะเล อ.ค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี...

ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับหลักกัลยาณมิตรในการสอนวิปัสสนาภาวนาของ พระครูภาวนา
 ฐานรักษ์ (วิทยา ยาหอม)

๑. พระเดช พระคุณฯ คิดว่า คำว่า กัลยาณมิตร นั้นมีความหมายว่าอย่างไร ?

[illegible]

๒. พระเดช พระคุณฯ คิดว่า หลักกัลยาณมิตรนั้น มีความสำคัญ ในการสอนวิปัสสนาภาวนา มากหรือน้อยอย่างไร ?

[illegible]

[illegible][illegible]

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	: พระมงคล เขมกาโม (ศรีฟ้า)
วัน เดือน ปีเกิด	: วันจันทร์ที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๘ อายุ ๔๒ ปี
สถานที่เกิด	: ๘๙๙/๑๕ หมู่ ๒ ตำบลปากช่อง อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา
การศึกษา	: พ.ศ. ๒๕๕๑ นักระรรมชั้นเอก : พ.ศ. ๒๕๕๙ หลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส. รุ่นที่ ๑๑) มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย ห้องเรียนวัดพระนอนจักรสีห์วรวิหาร จังหวัดสิงห์บุรี พ.ศ. ๒๕๕๙ ปริญญาตรี สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โครงการขยายห้องเรียนวัดพิบูลทอง (รุ่นที่ ๑๑) จังหวัดสิงห์บุรี : ปัจจุบันศึกษาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา (รุ่นที่ ๑๑) ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบวรศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ปีการศึกษา ๒๕๕๘
ประสบการณ์การปฏิบัติธรรม	: พ.ศ. ๒๕๕๘ - ๒๕๕๙ ปฏิบัติและดูแลพระภิกษุสามเณร โยคีชายหญิง วัดข่อยสังฆาราม สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดสิงห์บุรี แห่งที่ ๑๑ : พ.ศ. ๒๕๕๘ โครงการทดสอบภาคปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ก่อนเข้าศึกษาหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิปัสสนาภาวนา ๓๐ วัน : พ.ศ. ๒๕๕๙-๒๕๖๐ โครงการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน หลักสูตร ๗ เดือน ของนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา อุปสมบท : วันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๑ ณ. วัดภาวนาสิตาราม ตำบลดีลัง อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี ปีที่เข้าศึกษา : พ.ศ. ๒๕๕๘ ปีที่สำเร็จการศึกษา : พ.ศ. ๒๕๖๑ ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดพรหมรังษี ตำบลดีลัง อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี โทรศัพท์ : ๐๘ ๔๒๐๙ ๗๕๑๘ E-mail : jojojo80@windowslive.com